İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AYASTEFANOS RUS ANITI (1898 -1914)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ertunç DENKTAŞ

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimarlık Tarihi

HAZİRAN 2011

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AYASTEFANOS RUS ANITI (1898 – 1914)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ertunç DENKTAŞ
502071103

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 04 Mayıs 2011
Tezin Savunulduğu Tarih : 10 Haziran 2011

Tez Danışmanı : Prof. Dr. N. Turgut SANER (İTÜ)

Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Deniz MAZLUM (İTÜ)
Prof. Dr. Cengiz CAN (YTÜ)

HAZİRAN 2011

Aileme,

ÖNSÖZ

1877-78 Osmanlı Rus savaşının bir hatırası olarak inşa edilen Ayastefanos Rus Anıtı'nın yapım ve yıkım süreçlerinin aktarılıp, Rus mimarisi ile ilişkisinin incelenmeye çalışıldığı bu tez çalışmasında hayatın birçok alanında olduğu gibi bu konuda da desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Turgut Saner'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Eğitim sürecimin bu noktalara kadar gelmesini sağlayan ancak bu sürecin sonlanmasını göremeden hayatımda büyük bir boşluk yaratarak aramızdan ayrılan babam Veli Denktaş'ı bu çalışma ile anar, hayatın her alanında olduğu gibi bu süreçte de bana olan inaçlarını ve desteklerini esirgemeyen annem Emine Denktaş ve kardeşim Elçin Denktaş'a sonsuz teşekkür ederim.

Bu çalışmanın şekillenmesinde büyük önemi olan arşiv belgelerinin temini ve Türkçe'ye çevrilmesinde emeği geçen Fuat Recep'e ve yüksek lisans eğitimim boyunca neredeyse her günümüzü beraber geçirdiğimiz Anfora Mimarlık ortakları ve çalışanları olan arkadaşlarım, Tuğba Barlık Vardı, Serda Torus, Özlem Özcan, Duygu Göçmen ve Murat Demirli'ye ayrı ayrı teşekkür eder ve her birine yapacakları akademik çalışmalarda başarılar dilerim.

Haziran 2011

Ertunç Denktaş

Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **v**
KISALTMALAR ..... **ix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**
ÖZET ..... **xv**
SUMMARY ..... **xvii**
1. GİRİŞ **1**
2. OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ VE 1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI (93 HARBİ) **5**
2.1 Başlangıcından 1877-78 Savaşı'na Kadar Osmanlı-Rus İlişkileri 5
2.2 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sonuçları 10
3. AYASTEFANOS RUS ANITI'NIN YAPILIŞ ÖYKÜSÜ **19**
3.1 İnşaat Yerinin Belirlenmesi 20
3.2 İnşa Süreci 29
3.3 Açılış 33
4. MİMARİ ÖZELLİKLERİ **37**
4.1 Mimari Betimleme 37
4.2 Rus Mimarisi ile İlişkisi 47
4.2.1 Ortaçağ'da Rus mimarisi ve Moskova Mimarlığı 47
4.2.2 19. yüzyıl Rus mimarisinde canlandırmacılık; Rus Stili 66
4.2.3 Ayastefanos Anıtı'ndaki yansımalar 77
5. ANITIN YIKILIŞI **83**
5.1 Anıtın Yıkılışını Hazırlayan Politik Sebepler 83
5.2 Anıtın Yıkılışı 85
5.3 Yıkımın Ardından Yapının Arazisinin Kullanılışı 93
6. 1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NI HATIRLATMAK İÇİN İNŞA EDİLMİŞ BAŞKA ANITLAR **99**
6.1 Rusya'da Yapılmış Anıtlar 99
6.1.1 Plevne Şapeli 100
6.1.2 Pamyatnik Slavy 102
6.1.3 General Skobelev Heykeli 104
6.2 Bulgaristan'da Yapılmış Anıtlar 105
6.2.1 Şıpka Manastırı 106
6.2.2 Çar II. Aleksandr Heykeli (Pametnik na Tsar Osvoboditel) 111
6.2.3 Skobelev Parkı ve Paraklis-mavzoley "Sv. Georgi Pobedonosets" (Sveti Georgi Mezar-şapeli) 112
7. SONUÇ **117**
KAYNAKLAR **121**
EKLER **125**

KISALTMALAR

A.} MTZ (04) : Sadaret Bulgaristan
BEO : Babıâli Evrak Odası
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
d. : Dosya no
DH.EUM.AYŞ.: Dâhiliye Nezareti Asayiş Kalemi Belgeleri
DH.HMŞ. : Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Belgeleri
DH.İ.UM.EK : Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri
DH.MKT. : Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH.UMVM. : Dâhiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri
g. : Gömlek no
HR.TO. : Hariciye Nezareti Tercüme Odası
HRT.h. : Haritalar
İ.DH. : İrade Dâhiliye
İ.MMS. : İrade Meclis-i Mahsus
t.y. : Tarih yok
Y.A.HUS. : Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y.EE. : Yıldız Esas ve Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı
Y.PRK.HH. : Hazine-i Hâssa Nezareti Maruzatı
Y.PRK.M. : Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Müteferrik Belgeler
Y.PRK.TNF. : Yıldız Ticaret ve Nafia Nezareti Maruzatı

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Berlin Antlaşması ile belirlenen sınırlar; mavi çizgiler savaş öncesi, yeşil çizgiler Ayastefanos Antlaşması ile bağımsızlığı öngörülen Bulgaristan'ın, kırmızı çizgiler ise Berlin Antlaşması ile belirlenen sınırları tanımlamaktadır. 17
Şekil 3.1 : Neriman Villası (Tuna, 2006) 19
Şekil 3.2 : Hendeshane kolağası tarafından 10 Recep 1307 (2 Mart 1890) tarihinde hazırlanmış Ayastefanos karyesi haritası (BOA Y.A.HUS d. 247 g. 92) 23
Şekil 3.3 : Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İbrahim Muhyiddin Bey tarafından hazırlanmış Ayastefanos karyesi haritası (BOA İ.DH. d. 1248 g. 97211) 25
Şekil 3.4 : Arazinin konumunu gösteren harita (BOA İ.MMS. d. 130 g. 5571) 27
Şekil 3.5 : Arsanın planı (BOA İ.MMS. d. 130 g. 5571) 28
Şekil 3.6 : Yapının 13 Ekim 1896 tarihinden sonraki bir dönemde çekilmiş inşa halini gösteren bir fotoğraf (Gökhan Akçura Arşivi) 32
Şekil 3.7 : Anıtın açılışı (Tuna, 2006) 35
Şekil 4.1 : Rus Kilisesi ve civarını gösteren harita (BOA, HRT.h. d. 1584, 26 Rabiulahir 1333) 37
Şekil 4.2 : Dış duvarların çizimi (BOA, BEO d. 856 g. 64187) 39
Şekil 4.3 : Anıtın Yıkılış sürecinden bahçe duvarlarını gösteren bir fotoğraf (Gökhan Akçura Arşivi) 40
Şekil 4.4 : Ayastefanos Rus Anıtı (Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi) 43
Şekil 4.5 : Ayastefanos Rus Anıtı batı görünüşü (İsmet Delen Koleksiyonu) 45
Şekil 4.6 : Ayastefanos Rus Kilisesi'nin iç mekan görünüşü (Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi) 46
Şekil 4.7 : Kiev'de *Sobor Sofii* (Ayasofya Kilisesi'nin) 1100 yılındaki planı solda; Yapının doğu cephesinin restitüsyonu sağda (Conant,1944) 48
Şekil 4.8 : *Khristos Spasitel* (Kurtarıcı İsa Kilisesi) solda (Rice, 1974) ve *Dimitriyevsky Sobor* (Aziz Dimitri Kilisesi) sağda. 49
Şekil 4.9 : *Dimitriyevsky Sobor* (Aziz Dimitri Kilisesi) planı solda, kesiti sağda (Faenson, Ivanov, 1975) 50
Şekil 4.10 : Rus geleneksel ahşap konut örneği *izba s*olda (http://bse.sci-lib.com/particle010537.html), 18. yüzyılda yapılmış bir hana ait (*teremok*) litografi sağda (Voyce, 1957). 51
Şekil 4.11 : Suzdal'da 17. yüzyılda inşa edilmiş bir ahşap kilise (Rice, 1974) 52
Şekil 4.12 : *Bochka* çizimi (Faenson, Ivanov, 1975) 53
Şekil 4.13 : Nenoksa'nın Pomorskie köyünde bulunan sekizgen kuleye sahip haçvari planlı bir ahşap kilise planı örneği (Hamilton, 1954) 53
Şekil 4.14 : Panilovo'da bulunan Aya Nikola Kilisesi, 1600 (Rice, 1974) 54
Şekil 4.15 : Kremlin (Moskova) surlarının genel görünümü (Rice, 1974) 56
Şekil 4.16 : *Borovitskaya* kapısı genel görünümü solda, kesit sağda (www.kreml.ru). 56

Şekil 4.17 : *Arkhangelsky Sobor* (Başmelek Mikail Katedrali) ön cephesi solda (www.kreml.ru), kesit sağda üstte, plan sağda altta. 57
Şekil 4.18 : *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi) planı solda, kesiti sağda (Faenson, Ivanov,1975). 58
Şekil 4.19 : Kolomonskoe'de bulunan *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi) 59
Şekil 4.20 : Rus kadınlarının geleneksel şapkası kokoshnik örnekleri 60
Şekil 4.21 : *Preobrazhenskaya Tserkov*'nun (Başkalaşım Kilisesi) kesiti sağda üstte, planı sağda altta (Faenson, Ivanov,1975), genel görünümü solda (www.essential-architecture.com) 61
Şekil 4.22 : *Tserkov Ioanna Predtechi*'nin (Müjdeci Yahya Kilisesi) kesiti sağda üstte, planı sağda altta (Faenson, Ivanov,1975), genel görünümü solda. 62
Şekil 4.23 : *Vasili Blazhenny* (Aziz Vasiy Katedrali) planı solda, kesiti sağda (Faenson, Ivanov,1975). 63
Şekil 4.24 : *Vasili Blazhenny*'nin (Aziz Vasily Katedrali) genel görünümü 64
Şekil 4.25 : *Khram Khrista Spasitelya* (Kurtarıcı İsa Katedrali) genel görünümü 68
Şekil 4.26 : Mikhail Pogodin Evi solda (Kirichenko, 1991), İzba genel görünümü sağda (Voyce,1957) 69
Şekil 4.27 : Ivan Nikolaevich Ropet tarafından 1879 Fransa'da bir ticaret fuarında Rus sigara firmasını temsil etmek üzere yapılmış ahşap pavyon (Kirichenko, 1991). 70
Şekil 4.28 : Moskova'da Kent Tarihi Müzesi (www.shm.ru/en/architecture.html). 71
Şekil 4.29 : *Voskresenia Khristova* (Yeniden Diriliş Katedrali) genel görünümü solda ve sağda (http://eng.isaac.sbp.ru). 73
Şekil 4.30 : *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla*'nın (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) doğu ve güney cephesinin genel görünümü. 74
Şekil 4.31 : *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla*'nın (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) batı cephesinin genel görünümü. 75
Şekil 4.32 : Kars'ta bulunan ve bugün *Fethiye Camisi* olarak adlandırılan Rus kilisesinin 20. yüzyıl başlarında çekilmiş olan bir fotoğrafı 76
Şekil 4.33 : *Voskresenia Khristova* (Yeniden Diriliş Katedrali) solda, Ayastefanos Rus Anıtı ortada, *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla* (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) piramidal çatı örtüleri sağda. 77
Şekil 4.34 : Ayastefanos Rus Anıtı solda, *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi) ortada, *Vasili Blazhenny* (Aziz Vasily Katedrali) sağda. 78
Şekil 4.35 : Ayastefanos Rus Anıtı solda, *Borovitskaya* Kapısı'nın kesiti ortada, *Borovitskaya* Kapısı'nın genel görünümü sağda. 79
Şekil 4.36 : Piramidal çatı üzerindeki pencere lentoları solda, Anıtın çan kulesinin kemerleri ortada, Kilise mekanının kat silmesi sağda. 79
Şekil 4.37 : *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla* (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) giriş kapısının genel görünümü solda, Ayastefanos Rus Anıtı'nın güney cephesinde yer alan giriş kapısının genel görünümü sağda. 80
Şekil 4.38 : Ayastefanos Rus Anıtı'nın batı kapısının genel görünümü solda, Moskova Kent Duması'nın giriş kapısı ortada, Moskova'da yer alan bir yapıdan pencere örneği sağda (Kirichenko, 1991) 81
Şekil 5.1 : Ali Enis Bey'in (Ali Enis Oza) yıkım başlangıcında çektiği bir fotoğraf (Margulies, 1994) 88
Şekil 5.2 : Anıtın yıkılmış halini gösteren bif fotoğraf (Tuna, 2006) 89
Şekil 5.3 : Yıkım sonrasında halk ile fotoğraf çektiren subaylar (Tuna, 2006) 90

Şekil 5.4 : Yapının 2 Teşrinisani (14 Kasım) tarihli bir fotoğrafı (Margulies, 1994) .. 91
Şekil 5.5 : Anıtın arazisinin bugün kullanımı (İBB Şehir Rehberi) 96
Şekil 5.6 : Anıtın arazisinde bulunan ve nakliye deposuna ait olduğu düşünülen iki katlı yapının genel görünümü 97
Şekil 6.1 : Plevne Şapeli'nin genel görünümü..... 101
Şekil 6.2 : Plevne Şapeli'nin genel görünümü..... 102
Şekil 6.3 : St. Petersburg'daki *Pamyatnik Slavy*'nin (Zafer Anıtı) genel görünümü . 103
Şekil 6.4 : General Skobelev Heykeli'nin genel görünümü (http://forum.artinvestment.ru/attachment.php?attachmentid=634842&d=1265555876) 105
Şekil 6.5 : Şıpka Manastırı'nın BOA'da yer alan kat planı (İ. MMS d. 134 g. 5732) 108
Şekil 6.6 : Şıpka Manastırı'nın BOA'da bulunan perspektif çizimi (İ. MMS d. 134 g. 5732) 109
Şekil 6.7 : Şıpka Manastırı'nın genel görünümü 110
Şekil 6.8 : Çar II. Aleksandr Heykeli (*Pametnik na Tsar Osvoboditlel)* genel görünümü 112
Şekil 6.9 : Skobelev Park'ında bulunan mezarlar ve Rusya'da getirilmiş olan topların yer aldığı bir kartpostal (www.ruskipametnici.com/?action=news&id=275&lang=ru) 113
Şekil 6.10 : *Sveti Georgi* Mezar-Şapeli genel görünümü 114
Şekil 6.11 : Sofya'da bulunan *Aleksandr Nevsky Katedrali'*nin genel görünümü 115
Şekil A.1 : Karaköy'de Lorvidson (Ludwigsohn Fréres) isimli şahsın 21 numaralı dükkânı ile diğer kartpostal dükkânlarında satılan kartpostal (BEO d. 1930 g. 155728) 126
Şekil A.2 : Hacı Baba Mehmedof'a ait olan arazinin tapusu (BOA Y.A.HUS. 247/92) 127
Şekil A.3 : Hacı Baba Mehmedof'un arsasını Rus Sefaretine hibe ettiğine dair beyanı (BOA Y.A.HUS. d. 247 g. 92)..... 128
Şekil A.4 : Hacı Baba Mehmedof'a ait olan arazinin Belediye Mühendisleri tarafından 21 Mart 1306 (2 Nisan 1890) tarihinde tanzim edilmiş haritası 129
Şekil A.5 : Mösyö Bazarof'un Markiköy Kaymakanlığına yazmış olduğu dilekçenin aslı (BOA BEO d. 215 g. 16061)..... 130
Şekil A.6 : *Vsemirnaya Illyustratsiya* dergisinin tarihi belli olmayan bir sayısında yer alan *Pamyatnik Slavy*'nin (Zafer Anıtı) çizimi (BOA Y.A.HUS. d. 107 g. 17)..... 131
Şekil A.7 : Anıtın Atatürk Kitaplığı'nda bulunan tarihi belli olmayan renkli kartpostalı 132
Şekil A.8 : Anıtın arazi seçeneklerini gösteren Rusça harita (BOA İ.DH. 1248/97811)..... 133

AYASTEFANOS RUS ANITI (1898 -1914)

ÖZET

Bu tez çalışmasında 1898-1914 yılları arasındaki kısa süre boyunca kentteki yerini koruyan Ayastefanos Rus Anıtı'nın özellikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ve dönemin gazeteleri üzerinden yapılış ve yıkılış öyküleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Bir mezar-kilise olan bu anıtın yapılış öyküsü yapının inşa edildiği konumun seçilmesi, inşa ediliş süreci ile 1898 yılında gerçekleşmiş olan görkemli açılış töreni olmak üzere üç farklı alt başlıktan oluşmaktadır. Bu çalışmada anıtın inşa edildiği konumun kararlaştırılması sırasında Ayastefanos ve Kalatarya karyelerinde bulunan birçok arazinin bu amaçla tahsis edilmek istendiği tespit edilmiştir. Yaklaşık beş yıl süren bir inşa sürecinin ardından da 18 Aralık 1898 günü anıt için Rusya ve Balkan devletlerinden birçok temsilcinin katıldığı görkemli bir açılış töreninin gerçekleştirilmiş olduğu bilgisi de dönemin gazetelerinden elde edilmiştir.

Yapının yapılış ve yıkılış süreçleri aynı zamanda Osmanlı-Rus ilişkilerinin son yıllarını da bizlere aktarmaktadır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının bir zafer anıtı olarak inşa edilen bu yapı, aynı şekilde 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı ile iki devletin düşmanlığını canlandıran bir yıkıma sahne olmuştur. Bu sebeple de çalışma kapsamında başlangıcından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen zaman dilimindeki Osmanlı-Rus ilişkilerinden de bahsedilmiştir. Araştırma sırasında Ayastefanos Rus Anıtı gibi 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının sonunda Rusya ve Bulgaristan'da birçok anıtın inşa edildiği tespit edilmiş ve bu anıtlardan da örnekler sunulmuştur.

Bu çalışmada bir anıttan çok bir çan kulesi görünümüne sahip olan bu görkemli yapının dönemin geçerli Rus mimarisi özellikleri ile olan ilişkisi de irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan araştırmada anıtın 19. yüzyılın ikinci yarısında St. Petersburg'da *Rus Stili*nde inşa edilmiş kiliseler ve onların çan kuleleri ile biçimsel benzerlikler taşıdığı görülmüştür.

RUSSIAN MONUMENT IN AYASTEFANOS (1898 -1914)

SUMMARY

In this dissertation, the story of the construction and the demolition of the Russian Monument in Ayastefanos, which existed in the city during the short period between the years 1898 – 1914, is tried to be conceived through the research of Prime Ministry Ottoman Archives documents and the newspapers of that period.

The story of the monument, which is a memorial-church, contains three different subtitles as selection of the building site, construction process and the grand opening ceremony in 1898. In this study, it was exposed that, during the selection of the building site, many different sites in Ayastefanos and Kalatarya *karye*s were considered to allocate for this purpose. According to the newspaper of that period, representatives of Russia and several Balkan states attended to the grand opening ceremony, which was held nearly five years after the beginning of the construction.

The process of the construction and the demolition of the building transfer to us the Ottoman-Russian relations at the same time. The building, that was built as a Russian monument of the victory of 1877-78 Ottoman-Russian War, has been a witness to a demolition with the onset of World War I in 1914. For this reason, within the scope of the work, the Ottoman-Russian political relations were mentioned in the time from the beginning of the relations up to World War I. During the research, it was also found out that many other monuments were erected in Russia and Bulgaria for the same purpose with in Ayastefanos after 1877-78 Ottoman-Russian war.

Furthermore, the relationship between the Russian architectural style and this impressive building, which has a tower-bell shape rather than a monument, has been analyzed. It was seemed that the monument has similarities with the churches and their bell towers that were erected in *Russian Style* in the second half of the 19th century in St. Petersburg.

1. GİRİŞ

Ayastefanos Rus Anıtı, 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın bir hatırası olarak inşa edilmiştir. Anıtın yapılmış olduğu arazi, bugünkü bilgiler çerçevesinde tekrarlandığı gibi Ayastefanos (Yeşilköy) karyesinde değil, Florya'da bulunan Kalatarya (Şenlikköy) köyü dolaylarında bulunmaktadır. 1898 yılının Aralık ayında Grandük Nikola Nikolayeviç'in de katıldığı bir törenle açılan anıt, 14 Kasım 1914 günü sabahı kalabalık bir halk topluluğu tarafından yıkılmıştır.

Anıt, savaşta ölen Rus subay ve erlerin kemiklerinin saklandığı bir kriptayı içeren bir mezar-kilisedir. Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerde anıt daha çok "Rus mezarlığı ve teferruatı" olarak tanımlanırken, 1893 yılında başlayan inşaatının ardından, önceleri "Rus Kilisesi", daha sonraki yıllarda ise "Rus Manastırı" olarak da adlandırılmıştır.

BOA'da yer alan yazışmalarda anıt anlamına gelen "Abide" kelimesine daha çok anıtın yıkıldığı dönemden sonra işleme alınmış belgelerde rastlanmaktadır. Bu ifadeyi içeren belgelerin hazırlandığı zaman dilimi (1916-1920) İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal altında bulunduğu döneme denk gelmesinden dolayı dikkat çekicidir.

Osmanlı Devleti, Rusya'nın üstünlüğünü hissettirecek ifadeler kullanmamak adına, ayakta kaldığı süre boyunca yapıyı "Abide" olarak tanımlamaktan kaçınmıştır. Bu durumu en iyi açıklayan örneklerden biri BOA'da bulunan 11 Ekim 1902 (9 Eylül 1318) tarihli bir belgede görülmektedir. Belgede Dâhiliye Nezareti'ne bağlı matbaa müfettişleri tarafından yapılan incelemeler sırasında Galata Karaköy'de Lorvidson isimli şahsın 21 numaralı dükkânı ve diğer kartpostal dükkânlarında Rus kilisesine ait fotoğrafların altında "Monoman Rus" ibaresine rastlandığı belirtilmektedir. Bu incelemenin ardından yazılı olan tanımın uygun bulunmamasından dolayı bu

kartpostalların bir an önce toplatılmasının talep edildiği görülmektedir[1] (DH.MKT. d. 584 g. 12) (Şekil A.1).

Bu çalışma ile amaçlanan, bugüne kadar hakkında birçok makalenin bulunduğu bu anıtı, dönemin basılı medyasında yer alan bilgiler eşliğinde özellikle, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ışığında incelemek olmuştur. Bu sebeple çalışmanın ana kurgusu BOA'da anıt ile ilgili bulunan belgeler doğrultusunda belirlenmiştir. BOA'daki birçok belge bu çalışmayı oluşturmak üzere taranmış ve Osmanlıca belgelerin transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir. Bulunan bilgilerle anıtın inşa edileceği konumun seçilmesinden yıkılışına kadar süren varoluş öyküsü yeniden kurgulanmaya çalışılmıştır.

Bu hikâyenin oluşturulması sırasında anıtın açılış ve yıkılış süreçleri aynı zamanda dönemin gazetelerinden de takip edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla İstanbul'da basılmış olan *Le Moniteur Oriental*, *Tanin* ve *Osmanischer Llyod* gazetelerinin belirli dönemleri taranmıştır. Aynı zamanda anıtın açılışını ve Grandük Nikola Nikolayeviç'in İstanbul gezisini konu alan BOA'da *L'Orient* ve *Politische Correspondenz* gazetelerine ait kupürler de bulunmuştur.

Çalışma sırasında daha önce bu konuda araştırmalar yapmış olan Reşad Ekrem Koçu (1960), Cemal Kutay (1975), Afife Batur (1993), Nezih Başgelen (1998) ve Turgay Tuna'nın (2006) hazırlamış oldukları çalışmalar incelenmiştir. Teze bir altlık oluşturan bu çalışmaların aktarıldığı bilgiler yeni bulunan verilerle zenginleştirilmiştir.

Yapının inşa sürecinde aktif rol oynamış olan dönemin Rus Sefareti'nin önemli bir bilgi kaynağı olabileceği düşünülmüş ve Rusya Federasyonu İstanbul Başkonsolosluğu'ndan çalışma süresince yardım talebinde bulunulmuştur. Ancak bu kurumda çalışmaya yön verebilecek herhangi bir bilgiye ulaşılamamışıır.

Anıtın yıkım anının, bugün - özellikle sinema tarihinde - mevcudiyeti sorgulanan bir filme kaydedildiği varsayılmaktadır. Anıtın öyküsünde önemli bir yere sahip olduğu düşünülen yıkım anına ait çeşitli anlatımlar bulunmaktadır. Çalışmada bunların birçoğu derlenerek aktarılmıştır.

---

[1] BOA'da BEO kodu 1930 gömlek ve 144728 dosya numarası ile tasnif edilmiş belgede anıtın "mebani-i âliye" (ulvi yapılar) olması ve Ruslar tarafından inşa edilmiş olmasından dolayı "Monoman Rus" ibaresinin kötü bir anlam taşımadığı belirtilmiştir. Bu sebeple anıta ait bu kartpostalların toplatılma isteği kabul görmemiştir.

Anıtın yıkım öyküsünün anlatıldığı bölümün kurgulanmasında Margulies'nin (1994) *Toplumsal Tarih* dergisinde yer alan *"Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı"* isimli makalesinin yanı sıra Dilek Kaya Mutlu'nun (2007) çekildiği varsayılan film ile ilgili yaptığı araştırmalardan yararlanılmıştır. Bu bölümde aynı zamanda BOA'da bulunan ve olayın soruşturulmasına ait bilgiler de aktarılmıştır.

Anıtın ayakta kaldığı süreye ait kısıtlı sayıda görsel malzemeye ulaşılabilmiştir. Bir adet dış görünümü ve kilise bölümünde bulunan ikonostasise bakan bir iç mekân fotoğrafı bulunmaktadır. *Sébah & Joaillier* tarafından çekilmiş bu fotoğraflar bugün Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün fotoğraf arşivinde yer almaktadır. Anıtın yıkım anına ait görseller ise daha çok Gökhan Akçura Arşivi'nde bulunmaktadır.

Anıtın mimarisi, dönemin Rusya'sında gözlemlenen ve *Rus Stili* olarak da adlandırılan Rus canlandırmacılığı ile benzerlikler göstermektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında yapının Rusya'da bulunan yapılarla olan benzerlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. *Rus stili* olarak adlandırılan bu mimari anlayış ve Ortaçağ Rus mimarisi ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nin kaynaklarından faydalanarak gerçekleştirilmiştir. Kısıtlı sayıda bulunabilen kaynaklarla oluşturulmaya çalışılan bu bölüm daha çok Voyce (1969), Rice (1974), Kirichenko (1991), Faenson-Ivanov'un (1975) çalışmaları ve Wortman'ın (2003) *"The Russian Style in Church Architecture as Imperial Symbol after 1881"* isimli makalesi üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

93 Harbi'nde yoğun çatışmaların yaşandığı Bulgaristan'ın birçok bölgesinde de savaşta ölen Rus askerlerine ait mezarlıklar ve anıtlar bulunmaktadır. Aynı zamanda Rusya'da da bu savaşı hatırlatmak amacıyla birçok anıtın ve şapelin inşa edildiği bilinmektedir. BOA'da yapılan araştırmalar sırasında Ayastefanos Rus Anıtı'na benzer amaçla yapılmış olan diğer yapılarla ilgili bir takım bilgilere de ulaşılmıştır.

Son bölümde, Bulgaristan ile Rusya'daki anıtlar üzerine yoğunlaşan araştırmalar sırasında karşılaşılan Rusça ve Bulgarca kaynaklar değerlendirilememiş ve saptanan bazı yazılı kaynaklara Türkiye'de ulaşılamamıştır. Bu nedenle araştırmalar daha çok internet ortamı üzerinden gerçekleştirilmiş, kent portalları ve müzelere ait internet sitelerinden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bulgaristan'daki inşa edilmiş olan anıtlar ile ilgili araştırma sırasında, internet ortamında bu amaçla yapılmış birçok anıtın varlığı tespit edilmiştir. Ancak bu anıtlar yalnızca Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmalar sırasında rastlanan örneklerle sınırlandırılmıştır. BOA'da bu anıtlardan biri olan Şıpka Manastırı ile ilgili yoğun bir birikimin varlığı tespit edilmiş, ancak bu çalışmada yalnızca birkaç belgeden yararlanılmıştır.

Rusya'da bulunan anıtların tespiti sırasında Kapıcı (2010) tarafından *Toplumsal Tarih* dergisinde yayınlanmış olan "*Mimari, Histografi, İdeoloji Üzerine bir Deneme: Çarlık Rusya'sında Zafer Anıtları ve Türk İmgesi"* makalesinin büyük faydası olmuştur. Bu yapılarla ilgili hazırlanan bölüm aynı zamanda BOA'da bulunan belgeler, Kirichenko'nun (1991) *"The Russian Style"* isimli kitabı ve ilgili internet sitelerinden kazanılan bilgilerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Rusya'da yapılmış birçok anıtın dönemin genel ideolojisi uyarınca Sovyetler Birliği'nin kuruluşunun ardından yıkıma uğradığı tespit edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya Federasyonu'nun kurulması ile yıkılmış olan bu anıtların bir kısmı bugün yeniden inşa edilmeye başlanmıştır.

Ayastefanos Rus Anıtı'nın öncelikle yazılı ve görsel arşiv belgeleriyle ele alınması siyasi tarihin ve mimarlık tarihinin buluştuğu bu alana yeni bilgi ve bakışlar katmıştır.

2. OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ VE 1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI (93 HARBİ)

2.1 Başlangıcından 1877-78 Savaşı'na Kadar Osmanlı-Rus İlişkileri

Osmanlı Devleti ile Rus Knezliği arasındaki ilişkiler Karadeniz'de önemli bir ticaret limanı olan Kefe'nin 1475 yılında Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesinin ardından başlamıştır (İnalcık, 1999). Sultan II. Mehmet dönemi süresince Rus Knezliği'nin ticari kaygılarına dayanan bu ilişkiler Kırım Hanlığı üzerinden yürütülmüştür. Büyük Knez III. İvan tarafından Sultan II. Beyazıd'a 1492 yılında gönderilen bir mektubun ardından ilişkiler aracısız olarak gerçekleşmeye başlamıştır. Gönderilen bu mektupla knez, Sultan II. Beyazıd'dan Moskof elçileri ve tüccarları için serbest geçiş hakkı isteğinde bulunmuştur (İnalcık, 1999).

Rus Knezi IV. İvan 1547 yılında birçok toplumsal kökenli lideri etrafında toplayarak, imparatora denk gelen "çar" unvanına sahip olmuştur. Bu unvan değişikliği Moskova Rus Knezliği'nin siyasi olarak güçlenmesine ve Volga Havzası'nı ele geçirerek Altın Ordu İmparatorluğu'nun varisi olmak istemesine neden olmuştur. Çok sayıda Müslüman'ın yaşadığı Volga Havzası'nın özellikle kürk ticareti açısından stratejik bir noktada bulunması Rus Knezliği ile Kırım Hanlığı'nı çoğu kez karşı karşıya getirmiştir. Rus Knezliği bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmek amacıyla 1552 yılında Kazan ve 1554 yılında da Astrahan'ı ele geçirmiştir. Bu durum Moskova Knezliği ile Kırım Hanlığı'nı savaşın eşiğine getirirken, Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı takındığı dostane havanın da değişmesine neden olmuştur (İnalcık, 1999).

Rusların Volga Havzası'ndaki bu ilerleyişleri karşısında Orta Asya'da bulunan Müslüman hanlıkları da Moskova Knezliği'ni kendileri için bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Osmanlı Sultanı'ndan bu nedenle Ruslara karşı Müslümanların halifesi sıfatıyla kendilerine yardım etmesi beklenmiştir.

IV. Ivan, III. İvan'ın Bizans tahtının varisi sayılan Zoe Paleolog ile olan evliliğinden doğan Vasiliy'nin oğludur. İlişkilere halifelik sıfatının karıştırılması Rusların bu evliliğe dayandırdıkları ve Bizans İmparatorluğu'nun Rus stepleri üzerinde

devamlılığı sayılan "III. Roma" politikasıyla karşılık görmüştür. Bu politika aynı zamanda Rusya'nın Osmanlı'da yaşayan Ortodoksların savunucusu sıfatıyla 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasına da neden olmuştur.

17. yüzyıl Osmanlı-Rus ilişkilerine Ukrayna Stepleri'nde (Dinyester, Dinyeper ve Don nehirleri boyunca uzanan bölge) yaşayan göçebe Kazaklar damgasını vurmuştur. Kazaklar düzenledikleri akınlarla bölge devletleri için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Sahip oldukları "şayka" isimli nehir gemileriyle Karadeniz'e açılarak, 1614 yılında Sinop'u 1624 yılında ise İstanbul açıklarına kadar gelerek Yeniköy'ü yağmalamışlardır (Kunt, 2009). 1637 yılında da Osmanlı'nın Karadeniz'deki stratejik kalelerinden biri olan Azak Kalesi'ni ele geçirmiş ancak beş yıl sonra Osmanlı'ya terk etmek zorunda kalmışlardır.

Ukrayna Stepleri aynı zamanda bu dönemde Kırım üzerinden İstanbul'a uzanan tahıl ihracatının başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu verimli topraklar yalnızca Osmanlı ve Rusya için önem taşımakla kalmamış, bu egemenlik yarışına Rusya'nın komşusu Polonya da dâhil olmuştur. Bu yarışta, Polonya ve Rusya'nın Dinyeper Kazakları sebebiyle yaşadıkları bir çatışma 1674 yılında Osmanlı ve Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir.

Rusya'da 1682 yılında yönetime geçen Çar I. Petro birçok reform hareketinde bulunmuştur. Altın Ordu egemenliğinden miras kalmış olan yönetim sisteminin batılılaştırılması, "strelitz" adı verilen askeri birliğin Avrupai tarzda alaylardan oluşan bir orduya çevrilmesi ve bir donanma oluşturmak bu yeniliklerin başında gelmiştir (Cenker, 1942). Rusya askeri ve idari anlamda yapmış olduğu bu yeniliklerle güç kazanırken, Osmanlı-Rus ilişkilerinde de yeni bir döneme girilmiştir.

18. yüzyıl boyunca Doğu ve Orta Avrupa'da Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya-Avusturya ittifakı yaşanmıştır. Bu ittifakın temelleri Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun 1683 yılında gerçekleştirdiği Viyana kuşatmasında yaşanan bozgunun ardından atılmıştır. Papanın çağrısıyla Avusturya, Polonya, Venedik ve Malta tarafından oluşturulan Mukaddes İttifak'a Rusya da katılmıştır[2] (Cenker, 1942).

[2]Mukaddes İttifak Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilerleyişini durdurmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu ittifakla on altı yıl süren savaşların ardından 1699 yılında Karlofça Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti Balkanlarda büyük toprak kayıpları

Rus devlet adamları 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar Karadeniz'i Rusların gelecekteki kaderi olarak görmemişlerdir (Ostapchuk, 1991). Ancak Rusların Çar I. Petro'yla birlikte geliştirdikleri yeni dış siyasette öncelikli hedef Rusya'nın sıcak denizlere inmesi olmuştur. Bu sebeple de 18. yüzyılda Osmanlı-Rus ilişkilerini Ukrayna Stepleri'nde yaşanan egemenlik sorununun yanı sıra Kırım Hanlığı üzerinden Karadeniz'in hâkimiyeti oluşturmuştur.

Rusya, Karadeniz'in yanı sıra Baltık Denizi'ne açılma hedefine doğru ilerlerken de karşısında bölgenin önemli bir gücü İsveç'i bulmuştur. 1708 yılında İsveç kralı XII. Karl Rusya içlerine yürümüş ancak bozguna uğramıştır. Bu yenilgi neticesinde Osmanlı Devleti'ne sığınan XII. Karl, bir Osmanlı-Rus savaşının yaşanmasına neden olmuştur.

1711 yılında Boğdan'a giren Rus ordusu Prut nehri boyunca ilerlerken Baltacı Mehmed Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusuyla karşılaşmış ve barış istemek zorunda kalmıştır. Baltacı Mehmed Paşa'nın bu başarısı karşısında ise koşulları kazanılan zafer karşısında önemsiz olan Prut Antlaşması imzalanmıştır[3].

Rusya, Azak Kalesi'ni ele geçirerek Karadeniz'e inme hedefleri doğrultusunda ilki 1736'da, ikincisi 1769 yılında olmak üzere iki kez Polonya'nın içişlerini bahane ederek Osmanlı Devleti ile savaşa girişmiştir. Rusya'nın bu ilk girişimi 1739 yılında imzalanan Belgrad Antlaşması'yla püskürtülmüş olsa da ikinci girişiminin sonucunda 1774 yılında Osmanlı'ya ağır kayıplar verdiren Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Rusya'nın Karadeniz'e inmesinin önünü açacak olan Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığı onaylanmıştır. Bununla beraber Rusya'ya Osmanlı sınırları içinde bulunan Ortodoks Hıristiyanların ruhani hamisi olma hakkı da tanınmıştır.

Rusya'nın 1783 yılında Kırım'ı işgal etmesi üzerine Sadrazam Koca Yusuf Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu ve Rusya arasında 1792 yılında imzalanan Yaş Antlaşması'yla sonlanmış olan bir savaş yaşanmıştır. Bu antlaşma ile Rusya Kırım ile beraber Beserabya'nın bir bölümüne sahip olmuştur (Akşin, 2009). Savaşın

---

yaşamıştır. Macaristan ve Erdel'in yönetimi Avusturya'ya bırakılmış, Podolya Lehistan'a, Mora ve Dalmaçya kıyıları ise Venediklilere verilmiştir. İttifakın diğer üyesi Rusya ile 1700 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması sonucunda da Azak Kalesi'nin yönetimi Ruslar'a bırakılmıştır. Aynı zamanda Ruslar'ın Azak Denizi kenarında bir kale yapmaları da kabul edilerek, Ruslar'ın Karadeniz'e inişlerinin önü açılmıştır.

[3] Bu Antlaşma ile Rus yönetiminde bulunan Azak Kalesi geri alınmıştır.

ardından ileride donanma üssü kuracağı Odessa şehrinin inşasına başlamıştır. Kuracağı donanma ile Karadeniz'deki egemenliğini güçlendiren Rusya, bu dönemden sonra Osmanlı Devleti için kuzeyde ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır.

18. yüzyıl Osmanlı-Rus ilişkilerinde yalnızca Karadeniz değil, aynı zamanda İran'da patlak veren karışıklıklar da önemli bir yere sahip olmuştur. İran'da yaşanan taht kavgalarında Nadir Şah'ın Hazar Denizi kıyılarını Rusya'ya verme sözüyle yardım istemesi, Osmanlı ve Rusya'yı tekrar karşı karşıya getirmiştir. Bu gerginlik 1724 yılında Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından Ruslarla imzalanan bir antlaşma ile giderilmiştir. Bu antlaşma ile Derbent, Bakü kaleleri ve Dağıstan'ın bir kısmında Rus hâkimiyeti tanınmış, Hazar Denizi kıyısında yer alan Şirvan Hanlığı ise Osmanlı Devleti'ne bağımlı kılınmıştır. Osmanlı Devleti'nin Derbent-Bakü dağ geçidini Rusya'ya vermesi ileride yaşanacak birçok çatışmada Osmanlı'nın açılacak bu doğu cephesiyle Rus kuvvetleri tarafından köşeye sıkıştırılmasına neden olmuştur (Cenker, 1942).

19. yüzyılın başlarında Avrupa siyasetinde bir takım değişiklikler yaşanmıştır. 1815 yılında gerçekleşen Napolyon savaşlarının ardından, Rusya Avrupa'da ulaşabileceği en geniş sınırlara ulaşmıştır (Bolsover, 1966). Rusya komşu olduğu Avusturya-Macaristan (*Habsburg hanedanlığı*) ve Prusya (*Hohenzollern hanedanlığı*) ile müttefik olarak, kendisi için güçlü bir tehdit olan Fransa'ya karşı tampon bir bölge oluşturmuştur. Bu yeni Avrupa düzeninde, Rusya Avrupa'nın önemli devletlerinden biri haline gelirken, Osmanlı Devleti ise itibar ve büyük toprak kayıpları yaşamaya başlamıştır.

1815 yılında yapılan Viyana Kongresi'nde, dağılma sürecine girmiş olan Osmanlı Devleti'ni parçalama ve sömürge haline getirme amacıyla bir plan oluşturulmuştur. "Şark Meselesi" olarak da adlandırılan bu plan uzunca bir dönem Avrupa siyasetinin gündemini meşgul etmiştir. Bu yüzyılda Karadeniz'deki egemenliğini de pekiştirmiş olan Rusya'nın ise Osmanlı Devleti ile ilişkilerine Rusya için askeri ve ticari olarak önem taşıyan "Boğazlar" damgasını vurmuştur. Rusya bu politika çerçevesinde Boğazlar ve Yakın Doğu'ya tek başına sahip olmak istemiş ancak bu isteği karşısında Fransa ve İngiltere'yi bulmuştur.

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında bu yüzyılın ilk büyük savaşı 1828 yılında Yunan İsyanı sonrasında yaşanmıştır. 18. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen Fransız Devrimi, 19. yüzyıl Osmanlı-Rus ilişkilerinde önemli bir yer kaplayan "ulus devlet" kavramını da beraberinde getirmiştir. Fransız Devrimi ile birlikte Balkanlarda yaşayan Hıristiyan milletlerin kendi devletlerini kurmak için Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanması Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasına neden olmuştur. Mora isyanı olarak da adlandırılan Yunan isyanının Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından kanlı bir şekilde bastırılması Yunanlılar gibi Ortodoks olan Rusya'nın bu isyana müdahale etmesine neden olmuştur. Fransa ve İngiltere'nin de desteklediği Rusya, Rumeli'de Edirne'yi, doğuda ise Erzurum'u işgal etmiş ve bu ilerleyiş karşısında 1829 Edirne Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Boğdan ve Sırbistan özerklik kazanırken Yunanistan bağımsız bir krallık olmuştur.

Rusya, Osmanlı devletinin mali ve askeri iflasının ardından, parçalanarak yıkılmasından çok bölgedeki siyasi birliğini koruyarak kendisinin bir uydusu olmasını istemiştir. Bu amaçla 19. yüzyıl boyunca izlediği siyasette gerek yüzyıl başında yaşanan Napolyon savaşlarında, gerekse Boğazların kontrolü konularında Osmanlı Devleti'ne ittifak içinde bulunmayı teklif etmiştir. Bu işbirliği ise ancak Osmanlı Devleti'nde yaşanan Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı sırasında gelen Rus yardımı sonrasında 1833 yılında imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti ve Rusya sekiz yıl boyunca, herhangi bir savaş durumunda birbirlerine yardım etmeyi kabul etmiştir.

Rusya IV. İvan ile başladığı Ortodoksların savunuculuğu politikasından hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Çar I. Nikola'nın Kudüs'de yaşanan Ortodoks-Katolik kavgalarını bahane ederek, "koruyuculuk" talebinde ısrar etmesi, iki ülke arasında 1853 Kırım Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuştur. Bu savaşta Osmanlı Devleti Avrupalı güçler karşısında yürüttüğü denge politikasını kullanarak, Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'yı da kendi tarafına çekmeyi başarmıştır.

Savaş sonunda, 1856 yılında taraf devletlerce Paris Kongresi toplanmıştır. Bu kongreyle devletler hukukunda Osmanlı Devleti bir Avrupa Devleti sayılarak Osmanlı'nın toprak bütünlüğü koruma altına alınmıştır. Aynı zamanda Rusya'nın Karadeniz'de donanma bulundurmasının engellenmesi ile de Boğazlar İngiltere ve Fransa tarafından güvence altına alınmıştır.

2.2 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sonuçları

Paris Kongresi'nden sonraki dönemde Osmanlı-Rus ilişkilerini Balkanlar'da yaşanan ulusal kurtuluş hareketleri şekillendirmiştir. 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması Osmanlı Devleti yönetimindeki diğer Ortodoks Slavları da bu konuda yüreklendirmiş ve bölgede birçok ayaklanmanın yaşanmasına neden olmuştur.

Rusya'da 19. yüzyılın ikinci yarısında General Fedaiev ve yazar Danielevski'nin öncülüğünde gelişen Panslavizm akımının Balkanlarda yaşanan bu ayaklanmalarda büyük tesiri olmuştur[4]. Rus Panslavistler Balkanlardaki Slav halkını Osmanlı egemenliğinden kurtarmayı Rusya'nın birincil görevi olarak görmüştür (Bolsover, 1966). Rusya tarafından hayata geçirilmiş olan bu Panslavist politikanın bir sonucu olarak da Slav halkının Balkanlarda yaşadığı her çatışmada Osmanlı Devleti karşısında Rusya'yı bulmuştur.

Osmanlı Devleti, bölgede gelişen bu Panslavist düşünce ve yaşanan ulusal ayaklanmalar karşısında devletin bütünlüğünü koruma amacı güden Osmanlıcılık akımını geliştirmiştir. Osmanlıcılık, ilk olarak 1860'lı yıllarda Mithat Paşa tarafından Tuna vilayetinde uygulanmak istenmiştir. Bu amaçla Hıristiyan ve Müslüman çocukların beraber okuyacakları laik okullar kurulmuş ve bu eğitimle yetişecek yeni nesillerin Osmanlı Devleti'ne bağlı birer birey olacağı düşünülmüştür (Adanır, 1999).

1875 yılında Hersek eyaletinin Nevesie kasabasında meydana gelen bir ayaklanma Balkanların karışmasına neden olmuştur. Kuraklıkla gelen kıtlığın ardından alınan vergilerin fazla gelmesi sonucunda bölge halkı Osmanlı idarecilerine karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanma Nevesie kasabası ile sınırlı kalmamış, Bosna ve Hersek eyaletlerinin geneline yayılmıştır. Ayaklanmalar sırasında asiler Osmanlı

---

[4] Panslavizm Rus yönetimi altında bir Slav biliği oluşturma amacını taşımaktadır. Bu siyasi birliği oluşturmak için ise Rus askeri gücü ile Habsburg Hanedanlığı (Avusturya-Macaristan) ve Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması bir gereklilik olarak görülmektedir.
Rus siyasetinde panslavist düşüncenin yayılmasında öncülük eden iki kişiden biri olan General Fedaiev "Şark Meselesi Üzerine Düşünceler" isimli kitabında Panslavizm politikasının Rus liderliği altında toplanacak bir Slav konfederasyonu ile gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. İstanbul ile Boğazların ise bu konfederasyonun serbest bölgesi olması gerektiğini söylemektedir.
Diğer bir Panslavist Danilevski'nin "Rusya ve Avrupa" isimli kitabı 1871 yılında basılmıştır. Danilevski bu kitabında merkezi İstanbul olan bir slav konfederasyonun kurulmasından bahsetmektedir (Kurat, 1962).

Devleti'nden bu eyaletlerin özerk prenslikler olan Sırbistan ve Karadağ ile birleştirilmesi talebinde bulunmuştur.

Bosna'da yaşanan karışıklıklar sürerken, Balkanların diğer yakasında Bulgar ayaklanması patlak vermiştir. 1875 yılının Eylül ayında meydana gelen ilk ayaklanma kısa sürede bastırılmıştır. Bu ayaklanmanın gerçekleşmesinde Bulgar köylülerini çıkardığı bir takım diplomatik oyunlarla kışkırtan Filibe'deki Rus sefiri Nadiyon Kroni ve Rusya'nın Panslavizm yanlısı İstanbul sefiri İgnatief'in büyük etkisi bulunmaktadır (Kurat, 1962).

Başarısızlıkla sonuçlanan ilk ayaklanmanın ardından Bulgar çeteleri ikinci bir ayaklanma için örgütlenmeye başlamıştır. Osmanlı jandarmalarının bölgede gerçekleştirdikleri denetimler sırasında çıkan olaylar, 1876 yılının Mayıs ayında bu ikinci ayaklanmanın başlamasına neden olmuştur . Sadrazam Mahmud Nedim Paşa İgnatief'in bölgeye asker göndermemesi isteğine uymuş ve silahlandırılan Müslüman halkın kendisini müdafa etmesi beklenmiştir. İkinci ayaklanma da yaratılmış bu "başı bozuk" Müslüman çeteler tarafından bastırılmıştır. Ancak bu çatışmalar sırasında Rodop Dağları eteklerinde bulunan Batak köyüne yapılan kuşatma dünya basınında büyük ilgi toplamıştır.[5]

Balkanlarda yaşanan bu ayaklanmaların Batak köyünde yaşanan olaylar ile Avrupa gündemine taşınması, Osmanlı'nın Avrupa'dan gelebilecek bir müdahaleyi önlemek amacıyla birtakım tedbirler almasına neden olmuştur. Bu önlemlerin en başında Osmanlı Devleti'nde Hıristiyan ve Müslüman halkın beraber temsil edileceği bir meclisin kurulması gelmiştir. Bu amaçla mutlakiyet yanlısı Sultan Abdülaziz, 30 Mayıs 1876 tarihinde tahttan indirilerek yerine V. Murad tahta çıkarılmıştır. Ancak V. Murad'ın aklı dengesinin yetersiz olması sonucunda, kurulacak olan Meşrutiyet rejimini kabul edeceğini belirten II. Abdülhamid 31 Ağustos 1876 tarihinde devletin başına geçmiştir.

Bosna ve Hersek eyaletlerinde yaşanan ayaklanmalara Sırbistan prensi Milan ile Karadağ prensi, kendi otoritelerinin sarsılmaması adına kayıtsız kalamamış ve 1-2

---

[5] Rodop Dağları'nın eteklerinde bulunan Batak köyü, Bulgar isyancılar tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. İsyanın bastırılması sırasında "Başıbozuk"lar ve Osmanlı jandarma kuvvetleri tarafından kuşatılan köyün teslim olmaması nedeniyle yaşanan çatışmalar sırasında köy halkı katliama uğramıştır.
Bu olayın İngiliz *Daily News* gazetesinde yer alması ve bölgedeki olayda öldürülen kişi sayısının on beş bin olarak aktarılması batılı devletlerin bu duruma karşı ilgisiz kalamamalarına neden olmuştur.

Temmuz 1876 tarihlerinde Osmanlı Devleti'ne savaş açmışlardır. Bu savaşta Sırbistan, Karadağ, Avusturya-Macaristan ile Rusya arasında bir ittifak gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti, başında Rus generali Çernoyef 'in bulunduğu Sırbistan ordusunu 29 Ekim 1876 tarihinde Aleksinaç zaferi ile bozguna uğratmıştır. Belgrad' a doğru ilerleyişini sürdüren Osmanlı ordusunun bu galibiyeti karşısında Rusya Osmanlı'dan Sırbistan ile barış yapılması talebinde bulunmuştur.

Rusya'nın yapılan bu barış görüşmelerinde Bosna-Hersek'te özerlik ve Bulgaristan'da ıslahat yapılmasını istemesi, Rusya'nın bölge üzerinde kurmaya çalıştığı statüko nedeniyle İngiltere'yi rahatsız etmiştir. İngiltere'nin bu rahatsızlığını gidermek üzere Balkan sorunlarını çözümlemek için uluslararası bir konferans düzenlenmesi öngörülmüştür.

Balkan sorunlarının çözümlenmesi amacıyla 23 Aralık 1876 tarihinde Kasımpaşa'da bulunan Bahariye Nezareti'nde Tersane Konferansı toplanmıştır. Osmanlı Devleti'ni Hariciye Nazırı Saffet Paşa, İngiltere'yi Hindistan Bakanı Lord Salisbury ve Rusya'yı İstanbul sefiri İgnatief'in temsil ettiği konferansa ayrıca Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın İstanbul sefirleri de katılmıştır. Açılış hazırlıklarının yapıldığı sırada top atışları ile Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin ilanı gerçekleştirilmiştir. Konferansa katılan delegelere Osmanlı Devleti'nin Kanun-i Esasi'yi kabul ettiği ve bu sebeple konferansın toplanmasının gerekli olmadığı görüşü bildirilmiştir. Ancak bu teklif delegelerce kabul edilmemiş ve konferans çalışmalarını sürdürmüştür.

Konferans sonucunda Osmanlı Devleti'ne kabulü için bir hafta müddet tanınan ve bir takım isteklerin yer aldığı bir ültimatom verilmiştir.[6] İngiliz bakan Salisbury'nin II. Abdülhamid ve Mithat Paşa nezdinde yaptığı arabuluculuk girişimleri başarısız kalmış ve Osmanlı Devleti'nin red kararı üzerine konferans 20 Ocak 1877 tarihinde dağılmıştır.

Rusya Çarlığı ve Osmanlı Devleti iç siyasetlerinde yaşadıkları karışıklıklar neticesinde istemeden de olsa kendilerini savaşın eşiğinde bulmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde Mithat Paşa, ilan edilen meşrutiyet ile meydana gelecek bir Türk-Rus

[6] Bu istekler arasında Sırbistanla savaş öncesi statükonun korunması, Karadağ'a toprak verilmesi, Bulgaristan'ın iki ayrı vilayet halinde yönetilmesi ve Bosna-Hersek ile Bulgaristan vilayetlerine batılı devletlere danışılarak Hıristiyan birer valinin atanması bulunmaktadır.

savaşında İngiltere ve Fransa'nın desteğinin kazanılacağını düşünmüştür. Bu sebeple II. Abdülhamid'in Rusya'ya savaş ilan etmesi için gerek basın yoluyla gerekse medrese öğrencilerinin sokaklara dökülmesi sağlanarak, II. Abdülhamid üzerinde bir kamuoyu baskısı yaratılmaya çalışılmıştır (Öztuna, 1969).

Rusya ise Balkanlarda yaşanan bu karışıklıklara Panslavizm politikasının bir sonucu olarak kayıtsız kalamamıştır. Ancak Rusya'nın Balkanlarda herhangi bir ekonomik çıkarının bulunmaması ve Rus Çarı II. Aleksandr'ın Panslavist ideolojiyi benimsememiş olması, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yaşanılacak bir savaşa karşı isteksiz olmasına neden olmuştur. Rusya'da da savaşın patlak vermesi adına Osmanlı Devleti'ndekine benzer bir iç politika yürütülmüştür. Aydınlar ve burjuvalar sahip oldukları gazetelerle Çar üzerinde bir kamuoyu baskısı yaratmaya çalışmıştır (Kurat, 1962)

İki ülke de yaşanan bu iç baskılara karşı kayıtsız kalmamıştır. 24 Nisan 1877 tarihinde Rusya İstanbul maslahatgüzarı Nelidof Hariciye Nazırı Mehmet Es'at Saffet Paşa'yı ziyaret ederek, Rus Çarı II. Aleksandr'ın imzasını taşıyan ve Osmanlı Devleti'ne gönderilen ültimatomu teslim etmiştir. Aynı gün Osmanlı Devleti'nin St. Petersburg elçisi Tevfik Bey'den Rusya'yı terk etmesi istenmiştir. 26 Nisan 1877 günü ise her iki elçi bulundukları ülkeleri terk etmiş, Rus Çarlığı ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmiş ve 93 Harbi'nin patlak vermesi beklenmiştir.

Rusya bu savaşta Tuna Nehri'ne ulaşabilmek için öncelikli olarak kuvvetlerini Romanya'dan geçirmek zorunda kalmıştır. 1861 yılında Eflak ve Boğdan eyaletlerinin birleştirilmesi ile özerklik kazanmış olan Romanya çıkabilecek bir savaşta tarafsız kalmak koşuluyla Babıali'den bağımsızlık talebinde bulunmuştur. Ancak bu istek uygun görülmemiş ve bağımsızlığını tanıyacağını vaadeden Rusya ile Romanya arasında 16 Nisan 1877 tarihinde bir ittifak antlaşması imzalanmıştır.

93 Harbi, Tuna (Rumeli) ve Kafkasya'da (Anadolu) yer alan iki ana cephede meydana gelmiştir. Tuna Cephesi'nin Başkumandanı Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Nadir (Abdi) Paşa olup, umumi karargahı ise kuzeydoğu Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde yer alan Şumnu kenti olmuştur.

General Zimmermann, Çar II. Aleksandr ve kardeşi Grandük Nikola komutasında Romanya'ya yığınak yapmış olan kırk bin kişilik Rus ordusu, 21 Haziran 1877 gecesi Tuna Nehri'ni geçerek, Balkanlarda ilerlemeye başlamıştır. Tuna'yı geçen

Rus ordusu ilk olarak İstanbul'a giden yol üzerindeki stratejik noktalardan biri olan Şıpka Geçidi'ni ele geçirmek istemiştir. Savaşın gidişatını belirleyecek yerlerden biri olan Şıpka Geçidi, Balkan Dağları'ndaki Tırnova, Grabrovo ve Kızanlık arasında bin üç yüz otuz dört metre yükseklikte yer almaktadır. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Tuna'yı kolayca geçerek Şıpka'ya ilerlemesi üzerine bu işin faturasını Abdülkerim Paşa'ya kesmiştir. Görevinden alınan Abdülkerim Paşa'nın yerine 17 Temmuz'da Müşir Ahmed Paşa başkumandan tayin edilmiştir. Balkanlarda ilerleyişini sürdüren General Gurko denetimindeki Rus ordusu çok geçmeden, 19 Temmuz tarihinde Şıpka Geçidi'ni ele geçirmiştir.

Şıpka Geçidi'nin ele geçirilmesi ile Osmanlı kuvvetleri zor durumda bırakılmıştır. Rusların kuzeyden takviye kuvvet edinmesini engellemek üzere kırk bin kişilik bir ordu ile Vidin'de bulunan Müşir Osman Paşa, Vidin'den ayrılarak Plevne'ye gelmiştir. Şıpka üzerinden kısa bir sürede Edirne'ye inerek savaşı kendi lehlerine sonlandırmayı planlayan Ruslar, Osman Paşa'nın Plevne'yi ele geçirmesi ile bu planlarını bir süre daha ertelemek zorunda kalmıştır.

Karadağlıları kontrol altında tutmaya çalışmak üzere Hersek'te bulunan Süleyman Paşa, emrindeki askerler ile 9 Temmuz günü Antvari'den denizyoluyla Enos'a doğru hareket etmiştir. Ardından demiryolu ile Edirne'ye gelen Süleyman Paşa, 31 Temmuz'da Eski Zağra'yı ele geçirerek Bulgaristan içlerinde ilerlemeye çalışan Rusları Şıpka Geçidi'ne geri püskürtmüştür. 20 Ağustos günü ve 17 Eylül gecesi Şıpka'yı geri alma amacıyla yapılan taarruzlar ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Plevne kalesi Alman asıllı Rus komutanlar Schilder-Schildner ve Krezdner tarafından iki kez kuşatılmış ancak bu kuşatmalarda başarılı olunamamıştır. Ruslar kuzeyden sürekli askeri destek almaya devam etmiş ve Çar II. Aleksandr dahi Plevne önlerine kadar gelmiştir. Romanya Prensi I. Karol'dan istenen yardımla 11 Eylül 1877 günü 3. Büyük Plevne taarruzu gerçekleştirilmiştir. Savunmayı devam ettiremeyecek durumda olan Osman Paşa 10 Kasım 1877 tarihinde emrindeki askerler ile düşman hattını yararak Sofya'ya ilerlemeye çalışırken Rus askerleri tarafından ele geçirilmiştir. Bu çözülmenin ardından 3 Ocak 1878'de Sofya, 8 Ocak 1878 günü de Şıpka Geçidi'nin güneyinde yer alan Kızanlık Rusların eline geçmiştir. Önlerinde yer alan engellerin kalkması sonucunda da 11 Ocak'ta Skobolev komutasındaki Rus ordusu Edirne'ye doğru ilerlemeye başlamış ve 20 Ocak'ta Edirne şehrine girmiştir.

Savaşta mücadele verilen cephelerden bir diğeri ise Kafkasya Cephesi'dir. Savaşın başlarında bu cephede doksan bin askere sahip olan Osmanlı ordusunun başında Başkumandan Müşir Katurcıoğlu Ahmed Muhtar Paşa yer almıştır. Yüz yirmi beş bin askerden oluşan Rus kuvvetlerini ise Ermeni asıllı Orgeneral Melikof komuta etmiştir (Öztuna, 1969).

Ruslar 1877 yılının Nisan ayında Doğu Bayezıd'ı ele geçirerek bu cephede de taarruza girişmişlerdir. 14 Mayıs'ta Ardahan'ın düşmesi üzerine, istikametlerini Kars Kalesi'ne çevirmişlerdir. Ancak Kars'ı ele geçirmek için 21 ve 25 Haziran 1877 tarihlerinde giriştikleri taarruzlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Ahmed Muhtar Paşa, Plevne'de Osman Paşa'nın gösterdiğine benzer bir kahramanlık sergilemiştir. Bu cephede 15 Ekim 1877 tarihinde gerçekleşen Alacadağ Meydan Muharebesi'ne kadar doğuda Osmanlı Devleti açısından üstünlük sağlanmıştır. Ancak Rusların başarılı taarruzlarının sonucunda 18 Ekim 1877 günü Kars Ruslar'ın eline geçmiştir. Gazi Ahmed Muhtar Paşa da askerlerinin hayatını riske atmamak için başarılı bir şekilde Erzurum'a doğru geri çekilmiştir.

Osmanlı Devleti Rusya Çarlığı'ndan 19 Ocak 1878 tarihinde mütareke istemiştir. II. Abdülhamid, İngiltere Kraliçesi'nden mütarekenin imzalanması için yardım talebinde bulunmuştur. 31 Ocak 1878 günü de Hariciye Nazırı Server Paşa ve Müşir Namık Paşa ile Grandük Nikola Nikolayeviç arasında Edirne'de Barış Mütarekesi imzalanmıştır.

Ruslar, zorluklarla kazanmış oldukları bu zaferin sonucunda isteklerini kolayca elde edebilmek ve Osmanlı Devleti'ne barış antlaşmasını bir an önce imzalatabilmek için karargahlarını İstanbul yakınlarındaki Ayastefanos köyüne taşımışlardır. Rusların Osmanlı Devleti üzerinde kurmak istediği baskıdan memnun olmayan İngiltere bu durum karşısında Ruslara gözdağı vermek amacıyla 14 Şubat 1878 günü donanmasını İstanbul açıklarına demirlemiştir.

Bu durumdan çekinen Ruslar ile çok geçmeden 3 Mart 1878 tarihinde 29 maddelik Ayastefanos Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmada Osmanlı Devleti adına Saffet Paşa ile Berlin Büyükelçisi Sadullah Bey, Rusya adına ise İstanbul sefiri İgnetief ve Nelidof'un imzaları bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti açısından birçok toprak kaybını içeren bu antlaşmanın en önemli maddesini kurulacak olan özerk bir Bulgaristan Prensliği oluşturmuştur. Bu prenslik,

Makedonya, Batı Trakya ve Kırklareli'ni içeren, Doğu Trakya'da Lüleburgaz'a kadar dayanan geniş sınırlara sahip olacaktır. Bu antlaşma ile aynı zamanda Karadağ, Sırbistan ve Romanya bir takım topraklar kazanarak, bağımsızlıkları Osmanlı Devleti tarafından tanınacaktır. Rusya ise Kars, Ardahan ve Doğu Beyazıt sancakları ile Batum kazasını kendi topraklarına katacaktır.

II. Abdülhamid, Rusya'nın kurulması planlanan bu Bulgaristan prensliği ile sıcak denizlere inerek Boğazlar ile Akdeniz'de gittikçe güçlenebileceği savını kullanarak, Batılı devletlerin bu antlaşmaya tepki göstermesini sağlamıştır. Bölgedeki çıkarlarının tehdit altına girebileceğini sezen İngiltere bu konuda uluslararası bir konferansın düzenlenmesini sağlamıştır. Ancak bunun karşılığında Osmanlı Devleti Kıbrıs adasının yönetimini geçici olarak İngiltere'ye bırakmak zorunda kalmıştır.

Berlin'de Ayastefanos Antlaşması'nın koşullarının iyileştirilmesi için düzenlenen bu kongre 31 Haziran 1878 tarihinde başlamıştır. Kongreye Osmanlı Devleti, Rusya ve İngiltere'nin yanı sıra Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya da katılmıştır. Bu kongre sonucunda 13 Temmuz 1878 günü 64 maddelik Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayı Osmanlı Devleti adına Nafia Nazırı Karatodori Paşa, Müşir Mehmed Ali Paşa ve Berlin Sefiri Sadullah Bey imzalamıştır.

Şartları daha hafifletilmiş olan bu yeni barış antlaşması ile Dobruca sancağı Romanya'ya, Niş sancağı Sırbistan'a, birkaç kaza da Karadağ'a verilmiş ve bu üç devletin bağımsızlıkları Osmanlı Devleti tarafından tanınmıştır. İlk ayaklanmaların patlak verdiği Bosna ve Hersek eyaletleri Avusturya-Macaristan idaresine bırakılmıştır. Balkan Dağları sınır olacak şekilde, kuzeyde özerk bir Bulgaristan Prensliği kurulurken, güneyde ise Doğu Rumeli vilayeti oluşturulmuştur. Bu vilayet Osmanlı Devleti'ne bağlı olacak ancak Babıâli bu bölgeye Hıristiyan bir vali atayacaktır. Balkanlarda diğer sorunlu bir bölge olan Teselya Ovası ise Yunanistan'a bırakılmıştır. Doğu'da Kars, Artvin, Ardahan ve Batum Ayastefanos Antlaşması'nda olduğu gibi Rus topraklarına katılmış, yalnızca Doğu Beyazıd Osmanlı sınırları dahilinde kalabilmiştir (Şekil 2.1).

93 Harbi, Osmanlı Devleti ile Rusya için önemli sonuçlarla neticelenmiş olan bir savaştır. Osmanlı Devleti bu savaşla Balkanlarda büyük toprak kayıplarına uğramıştır. Bu kaybedilen topraklarda yaşayan Müslüman halk kısa bir süre içinde öncelikle İstanbul'a, ardından da Anadolu'nun diğer bölgelerine göç etmiştir. Rusya

ise bu savaşla Panslavizm'in en önemli adımlarından birini başarıyla gerçekleştirmiştir. Güney Slavları'nın bir kısmı Osmanlı Devleti egemenliğinden kurtarılmıştır. Ancak bu savaş Rusya'nın ekonomik olduğu kadar bir çok askeri kayba uğramasına da neden olmuştur.

Şekil 2.1 : Berlin Antlaşması ile belirlenen sınırlar; mavi çizgiler savaş öncesi, yeşil çizgiler Ayastefanos Antlaşması ile bağımsızlığı öngörülen Bulgaristan'ın, kırmızı çizgiler ise Berlin Antlaşması ile belirlenen sınırları tanımlamaktadır.

Rusya, kazanılan bu zaferin halkın gözündeki değerini kaybetmemesi adına birçok anıt inşa ettirmiştir. Bu amaçla Moskova'da, St. Petersburg'da ve Bulgaristan'da çok sayıda anıt ve mezarlık yapıldığı gibi, bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Ayastefanos Rus Anıtı da, bu savaşın bir hatırası olarak Osmanlı Devleti topraklarında inşa edilmiştir.

3. AYASTEFANOS RUS ANITI'NIN YAPILIŞ ÖYKÜSÜ

1877-78 Osmanlı–Rus Savaşı'nı sonlandıran antlaşmalardan biri olan "Ayastefanos Antlaşması", 3 Mart 1878 tarihinde Ermeni asıllı Neriman Şah ailesine ait "Neriman Villası" olarak bilinen yapıda imzalanmıştır (Tuna, 2006). Neriman Villası aynı zamanda Rus sefiri İgnatief tarafından da bir süre lojman olarak kullanılmıştır. Kâgir villa iki katlıdır ve ön cephesinde sütunlu bir balkon bulunmaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Neriman Villası (Tuna, 2006)

Anıtın yıkılışının ardından, *Tanin* gazetesinin 15 Kasım 1914 tarihli baskısında yer alan bir makalede bu antlaşma sonucunda, üzerinde "Rusya askerinin Devlet-i aliyye'ye galebesi" ibaresi yer alan büyük bir sütunun (sütun-ı kebir) Rusya tarafından Ayastefanos'a dikilmek istendiği belirtilmiştir. Rusya'nın zaferini pekiştiren ve yapılması zorunlu kılınan bu anıtın Abdülhamid'in çabaları ve müzakereleri sonucunda bir abide değil, hayır binası (müessese-i hayriye) olması konusunda uzlaşılmıştır.

3.1 İnşaat Yerinin Belirlenmesi

Ayastefanos Rus Anıtı olarak bilinen bu yapının, 93 Harbi'ni hatırlatarak, halk üzerinde kötü bir etki bırakacağının öngörülmesi anıtın inşa sürecini etkilemiştir. Bu konuda anıtın gerçekleşmesinin önüne çıkan ilk engel inşa edileceği yerin konumuyla ilgilidir.

Anıtın ilk olarak Ayasefanos Antlaşması'nın imzalandığı binanın yerine yapılmak istendiği anlaşılmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerde bu yapının sahibinin Şinayder (Schneider) isimli bir gayrimüslim olduğu belirtilmiştir. 1883 yılına ait bu belgelerde Schneider'in yapıyı satmak zorunda kaldığı ve Rus Hükümeti'nin de bu yapıyı satın alarak arazisine bir kilise inşa ettirmek istediğinden bahsedilmektedir. Bu durum üzerine Schneider, yapının Rus Hükümeti'nin eline geçmemesi için Emlak-ı Hümayun tarafından satın alınmasını talep etmiş ve bu talep uygun bulunmuştur (Y.EE.78/51, İ. DH. 1295-3/102076, Y.A.HUS. 172/140).

13 Temmuz 1897 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde yer alan bir yazıda da Ayastefanos'a bir anıt dikilmesi hususunda Schneider'e ait olan, antlaşmanın imzalandığı binanın yerinin tahsis edilmesi konusunun tartışıldığı, ancak fikrin uygulamaya geçemediği belirtilmiştir.

Aynı gazetenin 12 Ocak 1893 tarihli baskısında yer alan "*Le Monument Russe de San Stefano*" isimli makalede belirtildiği gibi, 1877-78 savaşında hayatını kaybetmiş subay ve alayların anısına kurulmuş mezarlıkların çoğunun kötü durumda olması Rus basınının üzerinde durduğu bir konudur. Bu durum sonucunda St. Petersburg Hükümeti, İstanbul Askeri Ataşesi Albay Peçkof'u bu konuda öneriler sunmak üzere görevlendirmiştir.

BOA'da bulunan belgeler doğrultusunda, 93 Harbi'nde ölen askerlerin gömüleceği bir mezarlık ve kilise inşa edilmesine dair Rusya Devleti tarafından Osmanlı Devleti'ne yapılan ilk başvurunun 1890 yılında gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Rusya Sefareti, Hariciye Nezareti'ne 19 Kanun-ı evvel 1306 (31 Aralık 1890) tarihinde bu amaçla bir başvuruda bulunmuştur. Bu başvurunun tercümesi BOA'da Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı fonu, 247 dosya ve 92 gömlek no'su ile kaydedilmiş olan belgede yer almaktadır. Bu başvuruyu içeren belgelerden öğrenildiğine göre, Rusya Devleti, Erkan-ı Harbiye Dairesi'nden öncelikli olarak

savaşta ölen askerleri için yapılmış olan mezarlıkların ve bu mezarlıklarda yatan askerlerinin sayısının tespit edilmesi konusunda bir araştırma yapılmasını istemiştir.

Araştırma sonucunda Bulgaristan'da iki yüz altmış beş, Doğu Rumeli'de elli sekiz, Romanya'da otuz dokuz, Anadolu ve Kafkasya'da kırk sekiz ve Rumeli'de doksan bir mezarlık tespit edilmiştir. Bu beş yüz bir mezarlıkta dört yüz yetmiş dört subay ve yirmi altı bin yüz altmış erin naaşları bulunmaktadır. Bu belgeden aynı zamanda Rus Çarı tarafından özellikle Bulgaristan'daki mezarlıklar olmak üzere bu mezarların bir kısmına anıtlar diktirildiği ve Edirne ile Ayastefanos arasında yer alan doksan bir mezarlık dışında tümünün duvarlarla çevrildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Rusya Hükümeti bu sebepten Edirne ile Ayastefanos arasında dağınık halde bulunan bu mezarları bir yerde toplayarak, üzerine küçük bir kilisenin inşa edileceği bir mezarlık kurmak istemiştir. Rusya'nın yapmış olduğu bu başvuruda, eski kabristanların en büyüğünün Ayastefanos'ta bulunmasından ve diğer doksan kabristanın buraya yakınlığından dolayı Rusya Hükümeti'nin bu mezarlığı Ayastefanos'ta oluşturmak istediği belirtilmektedir. Bu konuda 19 Kanun-ı evvel 1306 (31 Aralık 1890) tarihinden önce bir başvuru yapılmış olmalı ki, adı geçen araziye gönderilen mimarların yapmış oldukları inceleme sonucunda bu arsanın zemininin bataklık olduğu ve buraya yapılacak bir yapının zemininde oturma olacağından bahsedilmiştir. Bu sebeplerden ötürü Osmanlı makamlarınca bu arazide inşaata izin verilmemesi şeklinde bir görüşün bildirildiği Rusya Sefareti'nce yazılmış olan dilekçede yer almaktadır.

Bu görüş üzerine Padişah tarafından mezarlık için uygun bir arsanın verilmesi düşünülmüşse de devreye Kafkasya'nın Sivastopol şehrinden gelen, Rus tebasından tüccar Hacı Baba Mehmedof girmiştir. Hacı Baba Mehmedof Kafkasya'dan Dersaadet'e göç edecek olan ailesine bir köşk yaptırmak amacıyla, Barutçubaşızade Begos (Bogos) Bey'in oğlu Ohannes Bey'den Yeni Çiftlik mevkiinde yer alan arsalardan on iki dönüm ve iki evlek bir arazi satın almıştır. Çok geçmeden de bu arsayı Rusya Hükümeti'ne savaşta ölen askerler için mezarlık yapılması amacıyla hibe etmiştir.

Arsanın satın alındığı Barutçubaşızadeler, kökleri Sivas'a dayanan Ermeni asıllı bir ailedir. 1770 yılında aile fertlerinden Dad Arel Amira'nın İstanbul'a yerleşmesinin ardından "Dadyan" soyadını kullanmaya başlamışlardır. Kuyumculuk ve saatçilikle

uğraşan Dad Arel Amira, Sultan III. Selim tarafından Baruthane-i Humayun'un başına geçirilmiş ve "Barutçubaşı" unvanını almıştır. Bu görev uzun yıllar boyunca aile fertleri tarafından devam ettirilmiş ve aile "Barutçubaşızadeler" olarak anılmıştır (Tuna, 2006). Osmanlı Devleti'nde önemli bir mevkiye sahip olan Barutçubaşızade Ohannes Bey, kendisinden satın alınan bu arazide mezarlık yapılmak istenmesi üzerine, Küçükçekmece Kaymakamlığı'na şu satırları içeren bir mektup yollamıştır;

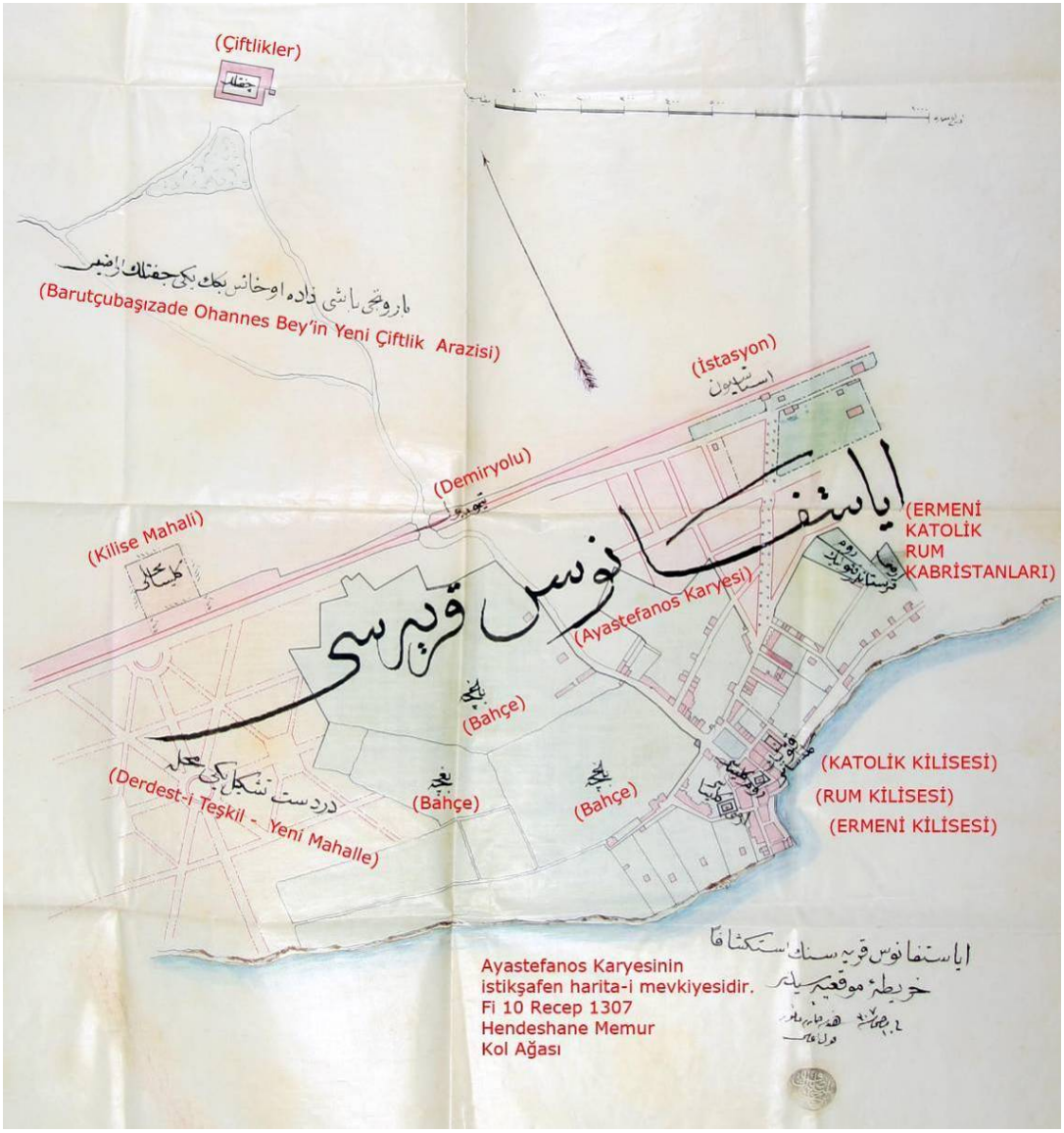
"... Meşgul-i veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz şevketli padişahımız efendimiz hazretlerinin bir abd-i asdakları olarak pay-ı taht-ı saltanat-i seniyyenin kurbunda harben telef olmuş bir ecnebî devleti askerinin kemiklerinin nakli suretiyle tesisi istenilen mezarlığın teşkilini katiyyen tecvîz etmeyerek ol vakit mahzur-ı mezkuru hissetmiş olsa idim mahall-i mezkurun ferâğından mücânebet edeceğim derkar ve ber minvâl-i maruz iğfal edilmiş olduğum emr-i âşikârdır ..."(Y. A. HUS. 247/92)

Rus Hükümeti, küçük bir kilise ve onu çevreleyen bir mezarlık yapmak için 19 Kanun-ı evvel 1306 (31 Aralık 1890) tarihinde inşa izninde bulunduğu bu evrakta bir takım ekler de sunmuştur. Ekler, adı geçen arazinin tapusundan (Şekil A.2), Hacı Baba Mehmedof'un arsayı hibe ettiğine dair beyanından (Şekil A.3) ve arsanın belediye mühendisi tarafından 21 Mart 1306 (2 Nisan 1890) yılında tanzim edilmiş haritasından oluşmaktadır (Şekil A.4). Yazışmalarda, bu ekler arasında Rus Hükümeti'nin arsa üzerine inşa etmeyi arzuladığı bu mezarın Rus Çarı tarafından onaylı ve bugün mevcut olmayan dört adet çizimin de bulunduğu belirtilmiştir.

Bu başvuru üzerine Babıâli ile Şehremaneti arasındaki yazışma süreci başlatılmıştır. Babıâli, Şehremaneti'nden, mezarlık (kabirli kilise) yapılmak istenen bu arazinin bir vakıf arazisi ya da devlet arazisi olup olmadığının araştırılması talebinde bulunmuştur. Ayrıca inşa edilecek olan kilisenin yabancı mezarlıklarındaki kilise inşasına emsal teşkil edip etmediğinin de incelenmesini istemiştir. Yapılan inceleme sonucunda arazinin II. Beyazıd Han'ın "Yeni Çiftlik" olarak adlandırılan arazisinin bir kısmı olup, vakıf üzerine vakıf kurulamayacağı belirtilmiştir.

Seçilen arazi, Ayastefanos köyünün merkezine yaklaşık 300 metre mesafede yer almaktadır. Hendeshane (Belediyenin Mühendisler Birimi) çalışanları tarafından hazırlanmış olan haritadan da anlaşılacağı üzere bu arazi, Ayastefanos için planlanmış (derdest-i teşkil) yeni mahalle mevkiinin kuzeyinde yer almaktadır. Köyün bu yönde gelişeceği hesaba katılarak, mezarlığın yakın bir zaman içinde bina

aralarında kalması kent sağlığı için tehlike oluşturacağından, belediye zabıtaları tarafından da bu arazi mezarlık inşası için uygun görülmemiştir.

Şekil 3.2 : Hendeshane kolağası tarafından 10 Recep 1307 (2 Mart 1890) tarihinde hazırlanmış Ayastefanos karyesi haritası (BOA Y.A.HUS d. 247 g. 92)

Seçilen arazide bir kilisenin inşa edilmesi Ayastefanos'un merkezinde zaten Rusların bağlı olduğu Ortodoks mezhebine ait bir kilisenin bulunması ve bu bölgede Rus tebaasından vatandaşların ikamet etmemesi gerekçesiyle uygun bulunmamıştır. Ayrıca, bu arazide kurulacak olan mezarlığın ileri bir zamanda sadece ölüleri gömme amacıyla kullanılmayarak, arazide yer alacak kilisesinin gerekli olan diğer binaların eklenmesiyle genişletilerek bir manastıra dönüştürülebileceği vurgulanmıştır.

Seçilen arazi güneyden demiryolu ile sınırlandırılmaktadır. Dönemin demiryolu yönetmeliği gereğince yakın bir yerden geçiş koridoru oluşturulamaması bu raporda,

seçilen arazide bir "kabirli kilise" yapılamamasının teknik nedenleri arasında gösterilmiştir.

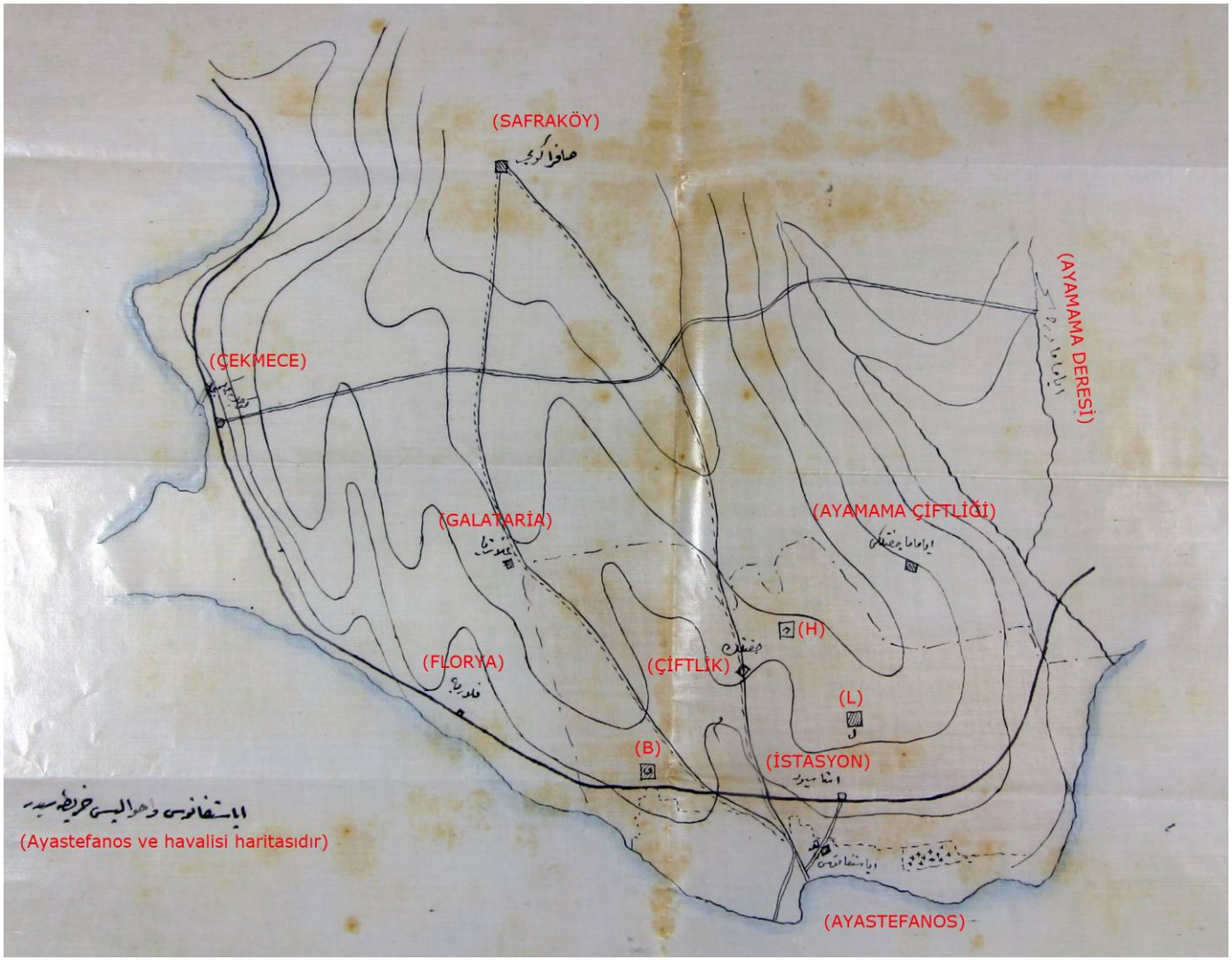
BOA' da İ.DH fon kodu 1248 gömlek no ve 97211 dosya nolu evrakta bu anıtın yer seçimi ile ilgili sürecin devamı takip edilebilmektedir. Rusya Devleti'ne mezarlık için belirtilen sebepler ve uzun süren bu yazışma sürecinden ötürü yeni arazi teklifleri ile gelinmiştir. Bu arazi seçimi konusunda da Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İbrahim Muhyiddin Bey görevlendirilmiştir. Onun hazırlamış olduğu haritada (H) ve (L) harfleri ile gösterilen iki yeni arazi Barutçubaşızade Ohannes Bey'e ait çiftliğin içinde yer almaktadır (Şekil 3.3). (H) harfi ile tanımlanan arazi demiryoluna 2,5 kilometre, (L) harfi ile tanımlanan ise 600-700 metre uzaklıktadır.

Eylül 1307 (Ekim 1891) tarihli bu yazışmalarda Yaver-i Ekrem-i Hazret-i Şehriyarı Şakir Paşa ve Rus Sefiri arasında (L) harfiyle gösterilmiş arsa konusunda uzlaşıldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda yapılacak olan mezarlığın "monoman" bir şekilde olmaması ve kilisenin büyük kubbeli inşa edilmemesi konusunda fikir birliğine varılmıştır[7]. Bu uzlaşıyla Osmanlı Devleti'nin bu konudaki çekinceleri biraz da olsa giderilmeye çalışılmıştır. Uzlaşının bir sonucu olarak Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İbrahim Muhyiddin Bey'in Rusya Askeri Ataşesi ile 19 Eylül 1307 (1 Ekim 1891) tarihinde yerinde keşif yapmalarına karar verilmiştir (İ. MMS d. 124 g. 5342).

19 Eylül 1307 (1 Ekim 1891) tarihinde yerinde yapılan incelemeden sonra Rusya sefiriyle seçilen arazi konusunda varılan uzlaşmadan vazgeçildiği görülmektedir. Rusya Askeri Ataşesi'nin yazdığı muhtırada mezarlık ve kilisenin birtakım sebeplerden dolayı (H) ve (L) kodlu arazilerde yapılamayacağı ve ilk başta kendilerinin teklif etmiş oldukları (B) kodlu Hacı Baba Mehmedof'un hibe etmiş olduğu araziye inşası konusunda ısrarcı oldukları anlaşılmaktadır.

Rusya Askeri Ataşesi yazdığı bu muhtırada (H) kodlu araziyi öncelikli olarak demiryoluna uzaklığından dolayı uygun bulmadıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, Ohannes Bey'in çiftliği ile yakınlığı vurgulanarak burada çalışan 50-60 civarındaki hademe ile ortaya çıkabilecek sözlü kavgalardan çekinildiği ifade edilmektedir.

[7] BOA'da bulunan belgelerde sıkça rastlanan "monoman" kelimesi anıt anlamına gelmektedir. Fransızca "monument" kelimesinden gelmektedir.

Şekil 3.3 : Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İbrahim Muhyiddin Bey tarafından hazırlanmış Ayastefanos karyesi haritası (BOA İ.DH. d. 1248 g. 97211)

Teknik olarak ise arazinin yumuşak, nemi çeken bir yapıda olmasından dolayı yüksek mevkilerden gelecek suların inşa edilecek binanın altında birikerek tahribe yol açacağı sorun edilmiştir. Bunlara ek olarak da arazinin konum açısından Osmanlı tebaasından biri olan Ohannes Bey'in çiftlik binasının arkasında yer almasının, Rus milletinin milli hislerini yıpratacak olması politik bir neden olarak belirtilmiştir.

(L) kodu ile gösterilmiş olan arazi makul gözükse de Rusya Askeri Ataşesi neden (B) kodlu araziyi istediklerini şu sebeplerle belirtmiştir. Hacı Mehmedof'a ait arazinin demiryolu kenarında bulunması, yapının inşasında kullanılacak olan taş, kereste ve benzeri maddelerin arsaya kolayca naklini sağlamış olacaktır. Bu durumda nakil arabalarına ihtiyaç duyulmayacağından, sefaret maliyet açısından yüzde on civarında bir zarardan kurtarılacaktır. Aynı şekilde inşaat sırasında ihtiyaç duyulacak olan suyun mühendisler tarafından yapılan keşifle üç yüz liraya mal olacağı belirtilmiştir.

(B) kodu ile gösterilen arazinin bedeli ödenmiş ve Rusya Devleti üzerine bütün kayıtları yapılmıştır. Bu durumda arazi değişikliği Rusya Devleti için hem yeni bir zaman ve para kaybına yol açmış olacaktır. Rusya Devleti'nin sahip olduğu arazinin taşlık, çukurlu verimi olmayan bir arazi olması ve diğer gösterilen arazilerin ekilip biçilebilir olmaları mali yönden ciddi bir değer farkı yaratacaktır.

Rusya Askeri Ataşesi bu yazışmada kendi tekliflerinin dokuz aydan fazla bir zamandır sonuçlandırılmadığını ve yeni arsa teklifleriyle bir şekilde oyalandıklarını belirtip artık bu durumun bir sonuca bağlanmasını talep etmiştir. Hatta kendi ricalarının yerine getirilmemesinin "haşmetli Rus İmparatoru'nu" kırabileceği de belirtilmiştir.

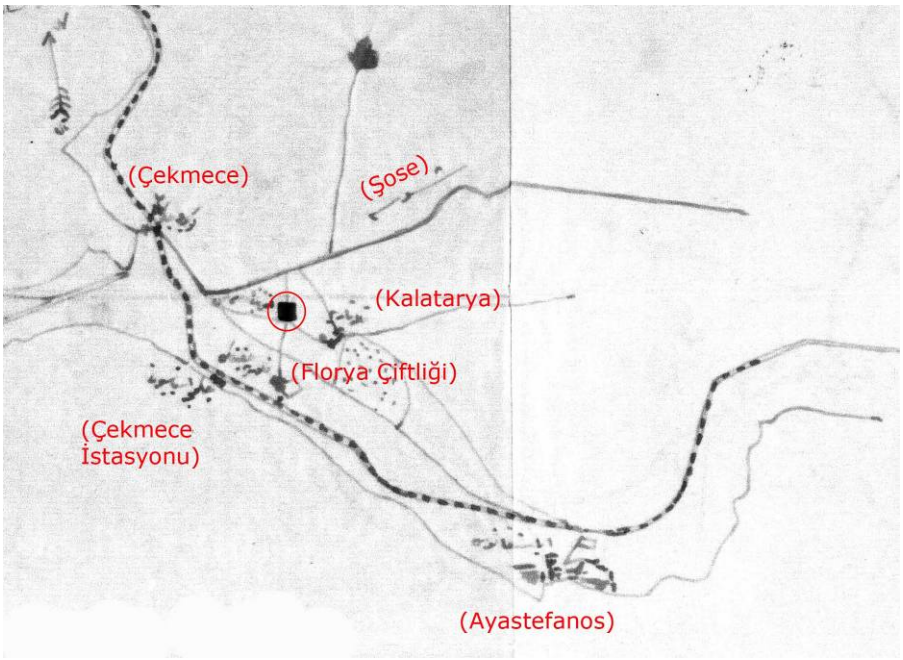
İleri sürülen bütün teknik nedenler bir kenara bırakılacak olursa, mezarlığın inşa sürecinin Osmanlı Devleti tarafından sürüncemede tutulmasının en önemli sebebinin politik olduğu yazışmalardan da görülebilmektedir. Mezarlık ve kilisenin istenilen konuma inşa edilmesi sonucunda kilisenin İstanbul'un merkezi birçok noktasından gözle görülebileceği bilinmektedir. Bu durumun halkın gözünde kötü etki yaratmasından çekinildiği anlaşılmaktadır.

Bu sebepten Serkatib-i Hazret-i Şehriyari tarafından kaleme alınmış 28 Eylül 1307 (10 Ekim 1891) tarihli belgede mezarlık ve kilisenin bu arazide yapılmasının sorun

yaratacağından Rusya sefaretinin uygun bir dille haberdar edilmesi istenmiştir (İ.DH. d. 1248 g. 97211).

Bu arazilerin de uygun bulunmaması üzerine Rus Sefareti tarafından 18 Rebiülahir 1309 (21 Kasım 1891) tarihinde Florya'da beğenilen bir arazide inşa izni istenmiştir. Ancak arsa sahibinin yüksek bir fiyat talep etmesi sonucunda bu karardan bir süreliğine vazgeçilmiştir. Rusya Askeri Ataşesi tarafından "Kartaltepe" mevkiinde yüksek bir arazi daha teklif edilmiş, fakat bu arazi de bölgede yer alan büyük baruthaneler sebebiyle uygun bulunmamıştır (İ. MMS. d 130 g 5571).

BOA' da İ.MMS. d. 130 g. 5571 olarak tasniflenmiş Nisan 1308 (Nisan 1892) tarihli belgede, Florya'da bulunan yeni bir arazinin teftişi için yapılan yazışmalar mevcuttur. İzni istenen bu yeni arazi Ayastefanos'a bir, Florya ve demiryolu güzergâhına yarım saat uzaklıkta, "Kalatarya" Rum köyünün kuzeyinde yer almaktadır. Üç adet bağ mahalinden oluşan yirmi dönümlük bir arazidir (Şekil 3.4).

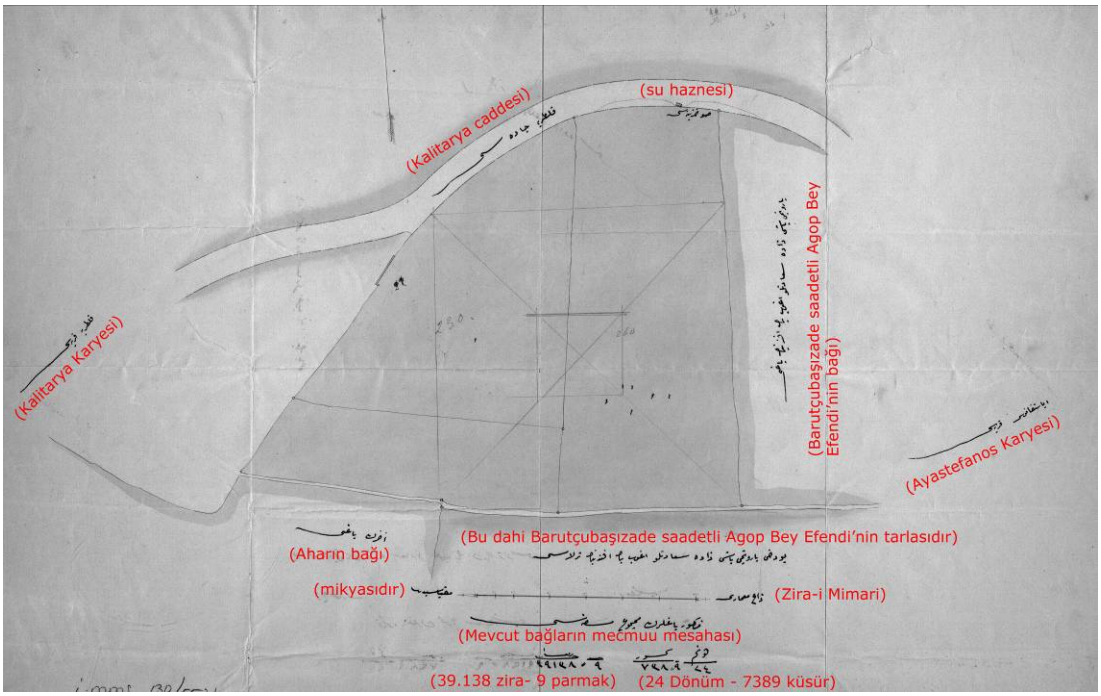

Şekil 3.4 : Arazinin konumunu gösteren harita (BOA İ.MMS. d. 130 g. 5571)

Barutçubaşızadelerden Agop Dadyan Bey'e ait olan bu arazi, Kalatarya karyesinden Küçükçekmece şosesine giden patika ve Florya'dan yine aynı şoseye giden yolun kesişme noktasında yer almaktadır. Bir kenarı iki yüz on dokuz arşın (yaklaşık yüz elli metre) uzunlukta olan kare bir şekle sahip olup, kırk yedi bin dokuz yüz altmış bir arşınlık (yaklaşık yirmi iki bin beş yüz metrekare) bir alan kaplamaktadır (Şekil 3.5).

Bu arazinin Çatalca Müdafaa hattının yakınlarında yer alması sebebiyle Seraskerlikten konuyla ilgili bir bilgi istenmiştir. Seraskerlik yapmış olduğu inceleme sonucunda savunma hattı açısından bir mahsur görmediğini "lakin bu askeri mezarlığın yüksek bir alana yapılacak olmasının, halkın gözünde olumsuz bir tesir bırakacağını" belirtmiştir. Bu görüş anıtın yapılış sürecini daha fazla etkilememiş olsa da yıkılış gerekçelerinin başında gelmiştir.

Bu arazinin Çatalca Müdafaa hattının yakınlarında yer alması sebebiyle Seraskerlikten konuyla ilgili bir bilgi istenmiştir. Seraskerlik yapmış olduğu inceleme sonucunda savunma hattı açısından bir mahsur görmediğini "lakin bu askeri mezarlığın yüksek bir alana yapılacak olmasının, halkın gözünde olumsuz bir tesir bırakacağını" belirtilmiştir. Bu görüş anıtın yapılış sürecini daha fazla etkilememiş olsa da yıkılışına neden olan sebeplerin başında gelmiştir.

Şekil 3.5 : Arsanın planı (BOA İ.MMS. d. 130 g. 5571)

Osmanlı Devleti anıtın inşa edilmesi konusunda gösterdiği bu olumsuz tavrını daha fazla sürdürememiş olacak ki, BOA' da bulunan 12 Nisan 1308 (24 Nisan 1892) tarihli Meclis-i Mahsus üyelerinin onayladığı tezkire ile yapının en son seçilen arazi üzerinde yapılmasına izin verilmiştir.

3.2 İnşa Süreci

Anıtın inşasının başlangıç tarihi tam olarak bilinmemektedir. Batur (1993), *İstanbul Ansiklopedisi*'nde kaleme aldığı "*Ayastefanos Rus Anıtı"* maddesinde yapının inşaatına 1895 yılında başlandığını söylerken, Koçu (1960) bu tarihi *Tanin* gazetesinin 15 Kasım 1914 tarihli yazısını referans göstererek 1308 (1886) olarak belirtmektedir.

12 Nisan 1308 (24 Nisan 1892) tarihinde yapımına izin çıkan anıtın inşa edileceğine dair bir haber de *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 12 Ocak 1893 tarihli baskısında şu şekilde yer almıştır;

"... abidenin yapılacağı yer konusunda uzun incelemeler yapılmış ve sonunda bunun San Stefano (Yeşilköy) yakınında Kalatarya'da olması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Rus hükümeti orda bir arazi satın almıştır. İnşaata hemen başlanacaktır."

BOA'da inşaatın başlangıç dönemi hakkında bilgiler içeren belgelerin birçoğu, bölgede Ruslar tarafından kaçak inşaat ve kaçak şose yapılması başlıkları altında yer almaktadır. 7 Recep 1310 (20 Ocak 1893) tarihli bir belgede mezarlık içinde inşa edilmesi kararlaştırılan kilisenin büyük bir kule şeklinde yapılacağı haberleri üzerine bir inceleme yapıldığı görülmektedir. Bu inceleme sonucunda, kilise binasının inşaatına başlanmamış olduğu anlaşılmıştır. Ancak alanda inşaat işçilerinin kalacakları ve inşaat gereçlerini saklayacakları altı odalı bir koğuş, bir mağaza ve bir kuyudan oluşan şantiye alanının oluşturulduğu tespit edilmiştir (Y.A.HUS d. 269 g. 18).

Şehremini tarafından kaleme alınmış 18 Mayıs 1309 (30 Mayıs 1893) tarihli bir belgede, araziye büyük bir binanın inşaatına girişildiği ve inşa edilecek binanın birer plan ve haritasının belediyeye verilmesi hakkında bir beyan yer almaktadır. Fakat bu plan ve haritaya ulaşılamamıştır.

BOA'da BEO d. 8567 g. 64187 koduyla tasniflenmiş 23 Haziran 1309 (25 Haziran 1893) tarihli başka bir belgede ise bu binaya yüklenen "kaçak bina inşası" durumu sonucunda yapılan incelemelerde inşaatın başlamış olduğu görülmektedir. Belgede hafriyatın sonlanmış olduğu ve zemin altında bulunan mahzen duvarlarının örülmesine başlandığı belirtilmiştir. Bu belge Batur'un (1993) ve Koçu'nun (1960)

belirttiğinin aksine, inşaatın 20 Ocak 1893 ile 25 Haziran 1893 tarihleri arasında başlamış olduğunu göstermektedir.

Arşivde tarihi belli olmayan diğer bir belgede Rusya tarafından Ayastefanos'ta inşa edilecek manastırda mühendislik yapmak amacıyla Mösyö Bazarof'un İstanbul'a geldiği belirtilmiştir. Bu iş için ayrıca Rusya'dan bir komisyonun da geleceği bildirilmiştir (Y. PRK. HH. d. 11, g. 30). 12 Ocak 1893 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde de yapının inşasının yaklaşık üç yıldır Konstantinopolis'te ikamet eden Rus mimar Bozarov (Bazarof) tarafından gerçekleştirileceği aktarılmaktadır.

BOA'da Y.PRK.TNF d. 3 g. 66 kodlu bir belgede anıtın şantiye ortamı detaylı olarak anlatılmıştır. Öncelikli olarak Mösyö Bazarof ile yapılan görüşmede inşaatın bitiş süresi dört yıl olarak belirtilmiştir. 14 Temmuz 1893 tarihli bu belgede şantiye alanına inşa edilmiş barakalar şu şekilde tanımlanmıştır;

"...manastır kurbünde inşa olunan barakaların şimdiki halde cesâmeti iki tarafı bölmeli iki ayrı koğuş ebniyesiyle bir de heyet-i inşâiye odaları olup tahmînen iki yüz nefer istî'âb eder ve oldukça mükemmel barakalardır işbu barakaların derûnunda mevcud bir yazıhâne olup bu da baş mühendis Mösyö Bazarof'a mahsusdur...."

İnşaat alanında bu barakalara ek olarak bir ahır ve bir arabalık da bulunmaktadır. Bu ahırda on altı adet Macar ve Kazak hayvanı ve bunlardan sorumlu olan altı seyis bulunmaktadır. Rusya Askeri Ataşesi Peçkof tarafından Rusya'dan getirilmiş olup, on lira maaşla çalışan baytar Bovanof da bu ahırda görev yapmıştır.

İnşaat işinde seksen iki kayıtlı işçinin çalıştığından söz edilmiştir. Bunlardan ikisi Müslüman, on beşi Rus (yalnız bir tanesi ameledir, diğerleri Rusya'da "Harkova" istihkâm taburu çavuşları olup, burada kumanda amaçlı bulunmaktadır), yirmi ikisi Karadağlı, altısı Rum, on yedisi Bulgar, on dokuzu Ermeni ve biri de Avusturyalıdır.

Tuna (2006) ve Başgelen (1998) yapının gerek tasarım gerek inşa sürecinde Rusya Askeri Ataşesi Peçkof'un aktif rol oynadığından bahsetmektedir. BOA'da bulunan belge de bunu destekler niteliktedir. Buna göre, Rusya Askeri Ataşesi haftada 3-4 defa Ayastefanos'ta bir haneye gelerek, Mühendis Mösyö Bazarof'tan bilgi almıştır.

Yapının inşaatı sırasında Avrupa'dan bin varil portland çimentosu ve tuğla getirilip, bunların vergiden muaf tutulduğu BOA'da yer alan Babıâli Evrak Odası tasnifli belgelerden bilinmektedir. Yapıda kullanılan kesme taşlar ise inşaat alanının nispeten

yakınlarında sayılan Halkalı Numune çiftliğinden tedarik edilmiştir (BEO. d. 228 g. 17089)

Yurtdışından getirilen malzemelerin inşaat alanına nakli için, Barutçubaşızade Agop Bey'in arazisinin sahilinde bir iskele inşa edilmiştir. BOA'da 21 Zilkade 1310 (6 Haziran 1893) tarihli bir belgede "Kalatarya Rus Anıtı'nın mühendisi Bazaroff" (Bazarof) imzası ile Bakırköy Kaymakamlığı'na bu konuda yazılmış Mayıs 1893 tarihli bir mektup yer almaktadır (Şekil A.5). Bu mektupta Mösyö Bazarof iskelenin Florya Çiftliği'nin tam karşısında yer alacağını ve bu hususta teknik konulardan kendisinin, formalitelerden ise Pera'da Abram Paşa Evi'nde bulunan Rusya Askeri Ataşesi Albay Peçkof'un sorumlu olduğunu bildirmektedir (BEO. d. 215 g. 16061). İnşa edilmiş olan bu iskele yaklaşık elli altı metre uzunluğunda, iki metre genişliğindedir. İskelenin baş kısmında iskele bekçisine tahsis edilen ve "iki yatak alan" bir baraka bulunmaktadır (Y.PRK.TNF d. 3 g. 66).

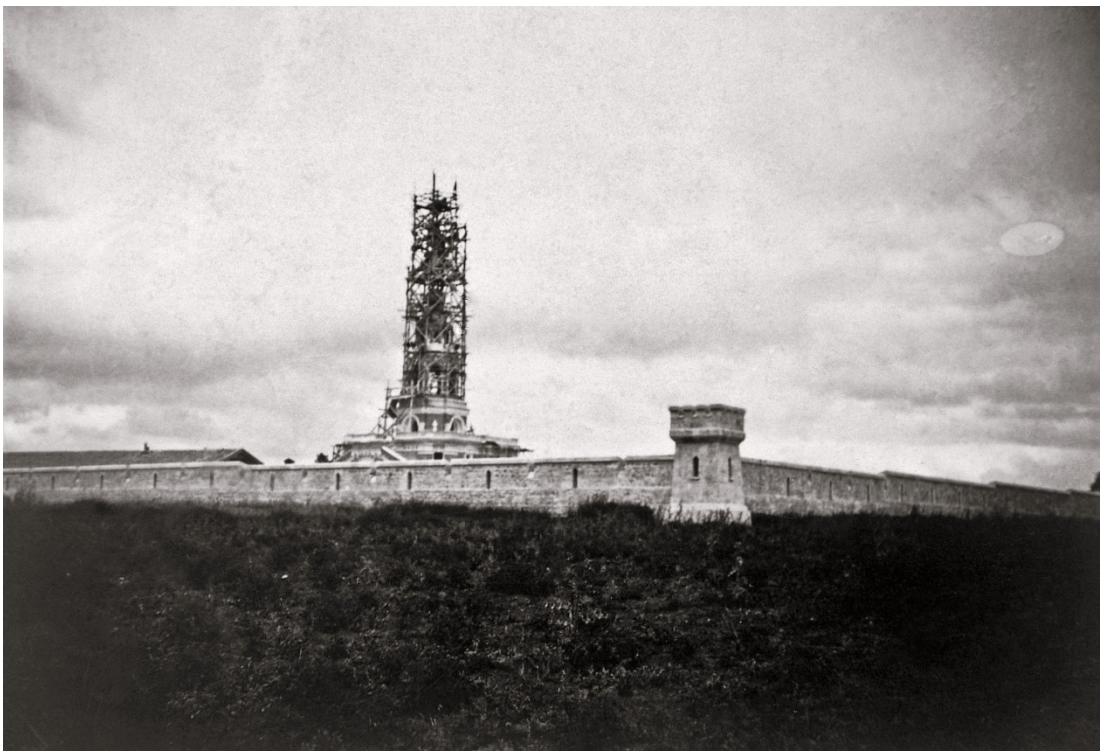
Bu inşa sürecinde inşaat alanının çevreyle ilişkisini sağlayan bir takım yollar da yapılmıştır. Sahilde bulunan iskeleden demiryolu hattına, Rus Manastırı'ndan Florya'ya ve Kalatarya'ya ulaşan şoseler Ruslar tarafından, demiryolu hattından Florya'ya kadar olan şose ise Agop Bey tarafından yaptırılmıştır.

13 Ekim 1896 tarihine gelindiğinde yapının zemin ve birinci katının bitirilmiş ve ikinci katına başlanmış olduğu, ayrıca mezarlığı sınırlandıran "atik kale görünümlü" bahçe duvarlarının yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

14 Temmuz 1893 tarihli belgede ayrıca inşa olunan bu binanın kaç papaza ihtiyaç duyacağının bilinmediği, buna ek olarak yapıya Rusya'dan gelecek misafir papazlar ve turistler için bir konaklama sorununun doğduğu belirtilmektedir. Bu durumun konaklama amaçlı bir daire, bir çamaşırhane ve büyük bir mutfak inşasıyla çözüleceği, ayrıca büyük bir manastıra gereken binaların tümünün inşa olunacağı ifade edilmiştir.

Yapının inşasındaki bir diğer önemli süreç, 93 Harbi'nde ölen Rus askerlerinin Ayastefanos'ta kendileri için tahsis edilen mezarlığa nakledilmeleri olmuştur. Bu nakil, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve dönemin gazetelerinden takip edilebilmektedir. BOA'da 1896 yılına ait belgelerde bu konu ile ilgili yazışmalar bulunmaktadır. 13 Temmuz 1897 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde de subay ve erlerin

kemiklerinden oluşan bu on bin naaşın yarısının yapının kriptasına yerleştirildiği, diğer yarısının da Albay Peçkov'un emriyle anıta gömüleceği bilgisi yer almaktadır.

Şekil 3.6 : Yapının 13 Ekim 1896 tarihinden sonraki bir dönemde çekilmiş inşa halini gösteren bir fotoğraf (Gökhan Akçura Arşivi)

12 Ocak 1893 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde, mezardan çıkarma, transfer ve anıtın inşa işlerinin toplamda yüz bin Ruble tutacağı aktarılmıştır. Bu tutarın altmış bin Rublesi'nin vakıflar ve Rus askeriyesi tarafından karşılanacağı, kalan masrafın ise Rus Hükümeti tarafından tedarik edileceği bildirilmiştir.

13 Temmuz 1897 tarihli gazetede de bu projenin hayata geçirilebilmesi için bütün Kolordu birliklerinde para yardımı kampanyası başlatıldığı ve toplanan paraların yetersizliği durumunda imparatorluk hazinesinin devreye gireceği teyit edilmiştir.

Aynı tarihli gazetede, o tarihlerde yapının iç mekânındaki çalışmaların neredeyse tamamlandığı, iskelelerin kaldırıldığı ve artık dekorasyon işleri ile uğraşıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Albay Peçkof da bu hususta inşaatın tamamlanmasının ancak 1898 yılının Nisan ayını bulacağını ve açılış töreniyle şapelin kutsanma töreninin de bu tarihlerde yapılabileceğini söylemiştir. 26 Kasım 1898 tarihindeki haberlerde ise anıtın dekorasyonunun henüz bitmediği ancak iki hafta içinde tamamlanmış olacağı belirtilmektedir.

Yapının inşaat süreci haricinde, 1905 yılında bir tamir geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum BOA'da yer alan BEO ve İ.DH. tasnifli ve 16 Ocak ve 19 Mart 1905 tarihleri arasındaki döneme ait beş belgeden takip edilebilmektedir. Bu belgelerde yapının tamiri ve tefrişi için, Rusya'dan getirilecek çimento ve yirmi beş bin adet parke tuğlanın gümrükten muaf tutulması istenmiştir. Bu kadar yüklü bir malzeme gerektiren bir tamirin bu kadar yakın bir zaman zarfında gerçekleşmesi düşündürücüdür.

3.3 Açılış

Anıtın inşaatı 1898 yılının Kasım ayının sonunda tamamlanmış ve Rus Sefareti'nden yapılan açıklamalar doğrultusunda 18 Aralık 1898 tarihinde bir açılış töreni düzenlenmiştir (Tuna, 2006). Ancak 13 Temmuz 1897 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde yer alan bir haber doğrultusunda yapı için, biri daha mütevazı olan, iki açılış töreni gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Anıt için ilk olarak 10 Temmuz 1897 tarihinde bir açılış ve kutsanma töreni düzenlenmiştir. Rus Sefiri, askeri delegeler ve Sırbistan'dan gelen temsilcilerin katılımıyla anıtın ilk açılış töreni Albay Peçkov, eşi ve kızı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu açılış töreninin ardından da *Te Deum* ilahileri eşliğinde anıtta Rus Konsolosluk Papazı tarafından yönetilen bir cenaze töreni düzenlenmiştir[8].

Açılış töreni için Rusya'dan Çar'ı temsilen Grandük Nikola Nikolayeviç İstanbul' a gelmiştir. 13 Aralık 1898 gününe ait *Le Moniteur Oriental* gazetesinde Grandük Nikola'nın gezisiyle ilgili bir takım ön bilgiler verilmiş, kendisine bu törende eşlik edecek olan delege listesi yer almıştır.

The Oriental Advertiser[9] gazetesinin 17 Aralık 1898 tarihli baskısında yer alan haber doğrultusunda Grandük Nikola'nın 16 Aralık akşamı saat on buçukta "Pruth" isimli gemiyle Kavak'a geldiği bilinmektedir. Aynı haberde Grandük Nikola'nın Harbiye Nazırı Mareşal Şakir Paşa, Ahmed Ali Paşa, Albay Tevfik Bey, Yaver Galip Bey ve

---

[8] *Te Deum*, Ortodoks Kilisesi'nde bir olayı kutsamak ya da şükranların sunulması amacıyla yapılan dini ayinlere verilen isimdir.

[9] *The Oriental Advertiser* gazetesi, *Le Moniteur Oriental* gazetesinin İngilizce dilinde hazırlanmış olan baskısına verilen isimdir.

Rus Sefiri'nin birinci tercümanı Bay Maksimof tarafından karşılandıkları belirtilmiştir.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda hayatını kaybetmiş Rus askerleri için Rus Sefareti Keşişi P. Boris tarafından, biri 17 Aralık 1898 günü öğleden sonra saat dörtte, diğeri 18 Aralık 1898 günü olmak üzere, Kalatarya'da iki dini tören yapılmıştır.

Anıtın açılış ve kilisenin takdis töreni için 17 Aralık akşamı ve 18 Aralık sabahı Sirkeci Garı ve Florya İstasyonu arasında özel tren seferleri düzenlenmiştir. Aynı zamanda anıtın bahçesindeki ağaçlı yollardan biri kokteyl servisinin yapılacağı alana dönüştürülmüştür. Bahçeye Rus bayraklarıyla dekore edilmiş bir masa yerleştirilmiş ve tören sonrasında verilecek yemek için hazırlanmıştır.

Anıtın açılışı 18 Aralık 1898 günü görkemli bir törenle gerçekleşmiştir. Anıtın açılış törenine *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 19 Aralık 1898 tarihli baskısında geniş yer verilmiştir (Ek A.3). Yalnız Osmanlı basını değil, Viyana'da basılan *Politische Correspondenz* ve *The New York Times* gibi birçok yabancı basın da açılışa gazetelerinde yer vermiştir.

Sirkeci Garı'ndan Florya'ya, saat dokuzda hareket eden özel bir trenle kortej halinde gidilmiştir. Bu korteje siyah bir at üzerinde ilerleyen Rusya Askeri Ataşesi Albay Peçkof ve onu takip eden atlı jandarmalar eşlik etmiştir.

Anıtın açılış törenine Osmanlı Devleti'ni temsilen General Ahmed Ali Paşa, Albay Tevfik Bey ve St. Petersburg'daki Türk Konsolosluğu'nun Askeri Ataşesi Deniz Albayı Enver Bey katılmıştır.

Rum Ortodoks ruhban sınıfının elçilerinin de katıldığı bu törene yurtdışından ise Yunanistan, Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan Prensliği bakanları, Sobranje'den (Bulgaristan Parlamentosu'ndan) gelen heyet üyeleri de katılmıştır.

Rus Sefareti korosu tarafından ilahilerin söylendiği açılış töreni 11.45 gibi sonlanmış ve ardından kokteyle geçilmiştir. Kokteyl için bayraklarla donatılmış olan iki ayrı verandada üç masa hazırlanmıştır.

Anıtın açılışını fotoğraflamak için Deniz Harp Okulu'nda fotoğraf öğretmeni ve İmparatorluk Deniz Kuvvetleri temsilcisi olan Sami Bey de töreni yakından takip etmiştir. 19 Temmuz 1898 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde yer alan habere

göre Sami Bey tarafından 20 x 24 santimetre boyutlarında sekiz adet fotoğraf çekilmiştir.

Şekil 3.7 : Anıtın açılışı (Tuna, 2006)

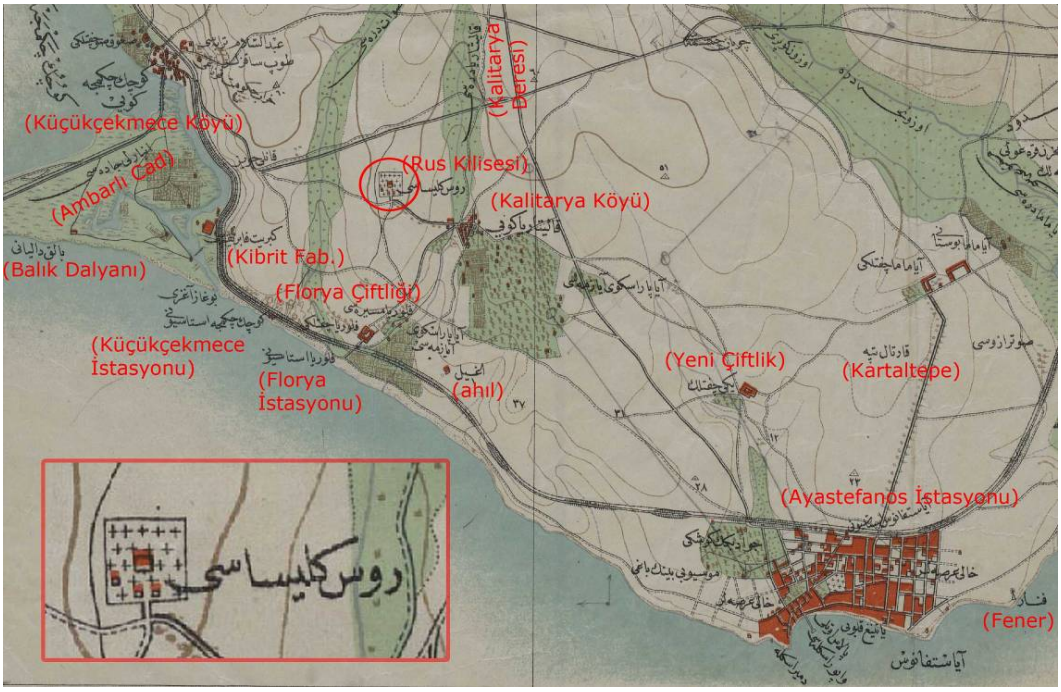
Grandük ve kortejde hazır bulunan diğer kişiler açılışın ardından şehre dönmek üzere Florya İstasyonu'na gitmişler, burada Hamidiye Marşı ve Rus Milli Marşı ile karşılanmışlardır. Saat üçte kalkan trenle buradan Sirkeci'ye gidilmiştir. Kente döndükten sonra Pera'da bulunan Rusya Sefareti'nde de bir kokteyl verilmiştir. Bu kokteyle Osmanlı Devleti adına Mareşal Şakir Paşa ve Munir Paşa katılmıştır.

Açılış için İstanbul'a gelen ve burada bir takım ziyaretlerde bulunan Grandük Nikola Nikolayeviç 21 Aralık 1898 tarihinde "Pruth" isimli gemisiyle Odessa'ya dönmek üzere yola çıkmıştır.

4. MİMARİ ÖZELLİKLERİ

4.1 Mimari Betimleme

Ayastefanos Rus Anıtı olarak bilinen yapı aslen 93 Harbi'nin hatırası olarak inşa edilmiş bir mezar-kilisedir. BOA' da HRT. h kodu ile tasnif edilen Ayastefanos ve çevresini gösteren bir haritada da bu yapı "Rus Kilisesi" ibaresiyle gösterilmiştir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 : Rus Kilisesi ve civarını gösteren harita (BOA, HRT.h. d. 1584, 26 Rabiulahir 1333)

26 Rabiulahir 1333 (13 Mart 1915) tarihli bu haritada da görüldüğü üzere anıt, bir kenarı iki yüz on dokuz zira (yüz altmış altı metre) olan kare şeklinde bir bahçenin ortasında konumlanmıştır. Anıtın bulunduğu arsa bir duvar aracılığıyla sınırlandırılmıştır. Haritada arazinin güney duvarında gösterilen açıklık ve bu açıklığın yol ile kurmuş olduğu ilişkiden bahçenin tek ve ana girişinin bu yönde olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı haritada ikisi bahçe girişinin sağ ve sol köşelerinde, diğeri ise bahçenin güneybatısında konumlanmış üç adet yapı kütlesi bulunmaktadır. Kutay (1975),

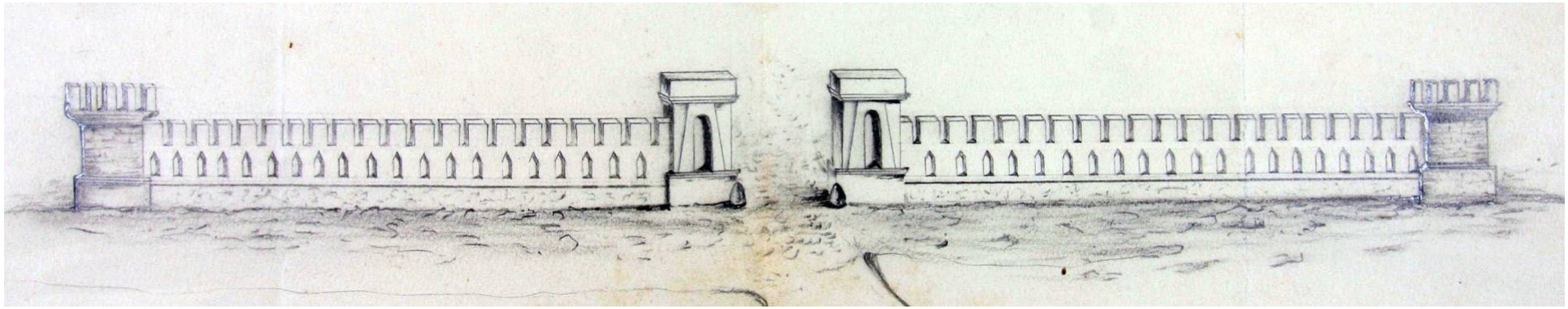
Ayastefanos Antlaşması'na yapılan ek bir antlaşma ile anıtın on yedi subay emrindeki yüz doksan iki kişilik Rus ve Slav ordularından oluşan bir muhafız taburu tarafından korunduğundan bahsetmektedir. Arazide yer alan bu yapıların muhafız taburu tarafından kullanılabileceği ön görülebileceği gibi, yapının BOA' da bulunan birçok belgede "Rus Manastırı" olarak adlandırılması, bu bahçede çeşitli işlevlerde manastır binalarının inşa edilmiş olabileceğini de düşündürtmektedir.

BOA'da Y.PRK.TNF. kodu ile tasniflenmiş, 14 Temmuz 1893 tarihli bir belgede, inşa olunan bu binada görev alacak papazlar ve Rusya'dan gelecek ziyaretçiler için konaklama birimlerine ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir. Bu amaçla da konaklama için bir daire, bir çamaşırhane ve büyük bir mutfak inşa olunacağından bahsedilmiştir. Bu sebeple, bu üç yapının hangi amaçla kullanıldığı tam bilinmemekle beraber, bunların manastırla ilişkili, aynı zamanda güvenlik birimlerini de barındıran yapılar olabileceği düşünülebilir.

Kiliseyi çevreleyen bahçe duvarları "atik kale" görünümüne sahiptir.[10] Yapının inşa sürecine ait BOA'da BEO d. 856 g. 64187 koduyla tasniflenmiş bir belgede bu bahçe duvarları ile ilgili geniş bilgilere ulaşılmıştır. Kale görünümlü bu duvarlar iki yüz on dokuz zirai (yaklaşık yüz altmış altı metre) uzunluk, on sekiz parmak (yaklaşık elli yedi santimetre) kalınlığında olup üç buçuk zira (yaklaşık iki yüz altmış beş santimetre) yüksekliğinde inşa edilmiştir. Girişin olduğu güney cephedeki duvar iki buçuk arşın (yüz yetmiş santimetre) ara ile kırkar mazgala ve bu mazgalların aralarında birer ufak pencereye sahiptir. Arsanın dört köşesine ise dörder arşın (yaklaşık iki yüz yetmiş santimetre) yüksekliğinde ve iki yönde birer pencereli dörtgen kuleler inşa edilmiştir.

Aynı belge içinde, inşa edilen bu bahçe duvarlarının bir krokisi de mevcuttur (Şekil 4.2). Bu krokide de görüldüğü üzere bahçe girişi, iki yanında nişlere sahip iki dikdörtgen kütle ile vurgulanmıştır. Bu kütleler yıkıma ait bir fotoğrafta da görülebilmektedir (Şekil 4.3). *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 26 Kasım 1898 tarihli baskısında ise bu girişin iki yanında aynı zamanda iki adet bayrak bulunduğu belirtilmektedir.

[10] Yapının arazisini çevreleyen bu bahçe duvarları, şekil itibariyle gerçekten bir kale görünümüne sahiptir. Bu sebeple, BOA'da yer alan BEO d 856 g 64187 tasnifli belgede atik kale görünümlü olarak tanımlanmıştır.

Şekil 4.2 : Dış duvarların çizimi (BOA, BEO d. 856 g. 64187)

Bu duvarların inşaatı sırasında Küçükçekmece Kaymakamlığı ve Babıâli arasında yapılmış bir takım yazışmalar BOA'da mevcuttur. Şehremini tarafından kaleme alınmış bir belgede, inşa edilecek bu bahçe duvarlarının gönderilmiş olan planda yer almadığı belirtilmiş ve bu duvarların mazgallı olarak inşası dikkat çekici bulunmuştur. Aynı belgede yer alan 11 Cumadelula (Cemazeyilevvel) 1314 (18 Ekim 1896) tarihli dilekçede ise bu tespit üzerine şu şekilde bir görüş bildirilmiştir;

"…bu duvarların atik kale duvarları şeklinde yapılması sırf bir resm ve tarzdan ibaret olduğu ve asıl manastır binasının özüne sadık kalarak inşa edilmesinden dolayı duvarın inşasında bir mahsur görülmediği…"

Şekil 4.3 : Anıtın Yıkılış sürecinden bahçe duvarlarını gösteren bir fotoğraf (Gökhan Akçura Arşivi)

Yapının mimarı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Batur (1993), Başgelen (1998) ve Tuna (2006), yapının mimarının Bozarov (Bazarof) olduğunu söylerken, 12 Ocak 1893 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde mezar anıtının planlarının Albay Peçkof tarafından çizildiği, inşaatın ise yaklaşık üç yıldır Konstantinopolis'te ikamet eden Rus mimar Bozarov (Bazarof) tarafından gerçekleştirileceği aktarılmaktadır.

Kutay (1975) ise Ö*rtülü Tarihimiz* kitabında yer alan "*O Meşum Abideyi Kim Yıktı*" adlı makalesinde yapının mimari projesi için 1890 yılında yalnızca Slav ve Ortodoks olan mimarların katılabildiği altı ay süreli bir proje yarışması açıldığından bahsetmektedir. Aynı makalede sekiz ay kadar daha uzatılan bu yarışmayı 1892 yılı başlarında Fedor Vasil Vasilyeviç'in projesinin kazandığını belirtmiştir. Mansiyonlar arasında iki Rus, bir Yunanlı ve bir Sırp mimara ait projeler yer almaktadır[11].

Arşivde tarihi belli olmayan diğer bir belgede Rusya tarafından Ayastefanos'ta inşa edilecek bu manastırda mühendislik yapmak amacıyla Mösyö Bazarof'un İstanbul'a geldiği belirtilmiştir. Bu iş için aynı zamanda Rusya'dan bir komisyonun da geleceği bildirilmiştir (Y. PRK. HH. d. 11, g. 30).

31 Aralık 1898 tarihli *L'illustration* dergisinde bulunan "*Le Monument de San Stefano"* isimli makaleye göre Rus Sefareti Askeri Ataşesi Albay Peçkof nezaretinde yapılan anıtın inşası bir buçuk milyon Ruble'ye mal olmuştur. Kutay (1975) anıtın inşasına destek olmak üzere Rusya ve diğer Slav ülkelerindeki tüm kiliselerden kişi başı bir Ruble'den yukarı olmayacak şekilde bağış toplandığını belirtmektedir.

Anıt olarak bilinen bu kilise binası, köşeleri pahlanmış olan kare planlı ve masif görünümlü kütle üzerinde konumlanmış bir kuleden oluşmaktadır (Şekil 4.4). Bu masif kütle dört tarafta merdivenlerle çevrilmiştir. Kuzey ve güney cephelerden başlayan bu merdivenler, doğu ve batı cephelerinde kulenin yükseldiği terasa (*platforma*) ulaşmaktadır. BOA'da Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı fon kodu 269 dosya ve 18 gömlek nolu bir belgede "asıl binanın"[12] bir kenarının on yedi metre ve merdivenler dâhil olduğunda ise yirmi yedi buçuk metre uzunluğunda olduğu belirtilmiştir.

Yapının bodrum katında kripta bölümü yer almaktadır. BOA' da bulunan bir belgede Mösyö Bazarof, yapının bodrum katının kesme taştan örülen bir duvarla altı metre yüksekliğinde inşa edileceğini ve üzerinin de taş kemer ile örtüleceğini söylemiştir.

[11] Bu yarışma projesi ile ilgili başka bir veriye rastlanmamıştır. Kutay (1975) ise adı geçen kitabında bu bilgiler hakkında başka bir referans belirtmemiştir.
[12] BOA'nde Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı fon kodu 269 dosya ve 18 gömlek nolu bir belgede yapının asıl bina olarak tanımlanması, yapı adasında yer alan diğer yapıları desteklemektedir.

Ayrıca bu bölümün, *civarında*[13] ne kadar Rus asker mezarı varsa onların toplanmasıyla bir *kemiklik* olacağını belirtmiştir (BOA Y.PRK.TNF 3/66).

Yapının bodrum katında kripta bölümü yer almaktadır. BOA' da bulunan bir belgede Mösyö Bazarof, yapının bodrum katının kesme taştan örülen bir duvarla altı metre yüksekliğinde inşa edileceğini ve üzerinin de taş tonoz ile örtüleceğini söylemiştir. Ayrıca bu bölümün, *civarında*[14] ne kadar Rus asker mezarı varsa onların toplanmasıyla bir *kemiklik* olacağını belirtmiştir (BOA Y.PRK.TNF 3/66).

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde bulunan anıta ait bir iç mekân fotoğrafından anlaşıldığı üzere kilise olarak kullanılan kare biçimli bu masif kütle haçvari bir plan şemasına sahiptir (Şekil 4.6). Merkezinde bir kubbe bulunan bu mekânın, haçvari kolları ise beşik tonozlar ile örtülmüştür.

Kilisenin terasında yer alan kule ise, sekizgen bir kaide üzerinde yükselmektedir. *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 13 Temmuz 1897 tarihli baskısında küçük bir şapel olarak tanımlanan bu kaide kısmı da kilise kısmıyla özdeş dekoratif öğelere ve masif bir görünüme sahiptir. Bu bağlamda, kaidenin kilise kısmıyla biçimsel bir bütünlük sağladığı görülmektedir. Batur (1993), yapının bu masif görünümlü kısmının "Romanesk - Bizans karması biçimler taşıdığını ve kale benzeri militer bir görünüme sahip olduğunu" ifade etmektedir.

Kaide kısmının üstünde sekiz adet ayak üzerinde yükselen ve klasik Rus mimarisi etkisinin kuvvetlice hissedildiği çan kulesi bulunmaktadır. Bu sekiz ayak birbirine uçları sivriltilmiş kemerlerle bağlanmakta ve sekiz yüzlü piramidal bir çatıyı taşımaktadır. Piramidal çatı üst üste bindirildiği izlenimi veren metal öğelerle kaplanmıştır. Çatının, her yüzünde kemerli lentolara sahip, dışarıya doğru taşan pencereler bulunmaktadır.[15]

Piramidal çatının üst kısmında ise kemer dizisinden oluşan dairesel planlı dekoratif bir geçiş elemanının üzerinde altın yaldızlı bir soğan kubbe yükselmektedir. Bu

---

[13] BOA'da Y.PRK.TNF d. 3 g. 66 kodu ile tasniflenen bu bölgede *civarı*ndaki mezarlar söz öbeği , Edirne ve Ayastefanos arasında yer alan yaklaşık elli bir adet Rus askeri mezarlığını belirtmek için kullanılmıştır.

[14] BOA'da Y.PRK.TNF d. 3 g. 66 kodu ile tasniflenen bu belgede *civarı*ndaki mezarlar söz öbeği , Edirne ve Ayastefanos arasında yer alan yaklaşık elli bir adet Rus askeri mezarlığını belirtmek için kullanılmıştır.

[15] Batur (1993) yapının kulesindeki kaplamayı parlak bir malzeme olarak tanımlarken, Tuna (2006) yapının kulesinin yeşil renkli taşlarla kaplı olduğundan bahsetmektedir.

soğan biçimli kubbe üzerinde ise metal bir Rus haçı yapıyı taçlandırmaktadır (Tuna, 2006). *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 13 Temmuz 1897 tarihli baskında yer alan "*Le Mausolée de Galataria*" makalesinde bu haçın 5.70 metre yüksekliğinde ve de kristal olduğu belirtilmektedir.

Şekil 4.4 : Ayastefanos Rus Anıtı (Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi)

Arşivde yer alan ve yapının inşa dönemine ait bir belgede, yapının yüksekliği hakkında bir takım bilgiler mevcuttur. Y.A.HUS fon kodlu 269 dosya ve 18 gömlek nolu bu belgeye göre;

"…asıl binanın yüksekliği dokuz yüz on beş cm, üstündeki küçük kilisenin yüksekliği on buçuk metre, kubbenin kaidesi beş buçuk metre olup kubbesi ise yedi metre olarak tayin edilmiş…"[16]

Belgede verilen ölçüler toplandığında otuz bir metre yüksekliğinde bir yapıyı tanımlamaktadır. Mösyö Bazarof da yapının bodrum katını tanımlarken, kilisenin örülecek olan altı metre yüksekliğindeki duvarın üzerinde yirmi dört metre daha inşa edilmesiyle otuz metre yüksekliğinde olacağını belirtmiştir (Y.PRK. TNF. d.3 g. 66).

Yapının cephesinde yer alan kemer dizileri ve dişli frizlerden oluşan silmeler, yapıyı oluşturan birimleri (kripta, kilise, kaide ve kule) birbirinden ayırarak, bu bölümleri tanımlı kılmaktadır.

Yapının kilise bölümünün güney duvarında iç içe geçen kemerle yarım dairesel kemerli bir giriş kapısı mevcuttur (Şekil 4.4). Yapının batı cephesinde yer alan portikonun giriş kapısını ise büyük bir kemer içinde konumlanmış, birbirine g*irka*lar ile bağlanmış olan üçlü kemerli bir dizi ile tanımlanan bir açıklık oluşturmaktadır[17] (Şekil 4.5).

Anıtın iç ve dış mekânlarında birçok duvar resmi bulunmaktadır. *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 26 Aralık 1898 sayılı baskısında yer alan *"A Galataria"* başlıklı makalede bu duvar resimlerinden detaylıca bahsedilmiştir. Duvar resimleri St. Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun beş sanatçı tarafından yapılmıştır.

Anıtta, on dördü Mösyö Eberling, dokuzu Mösyö Stiagof, dokuzu Mösyö Bielastschenko, altısı Mösyö Plotnikof ve altısı Mösyö Gloustschenko tarafından tamamlanmış olan kırk dört resim bulunduğu yine aynı makalede belirtilmiştir. Adı geçen sanatçılar muşamba üzerine boyalı bu resimlerin tamamlanması için altı aydan fazla Pera'daki Rus Sefareti'nde, anıtta uygulanması sırasında ise üç ay kadar Kalatarya'da çalışmışlardır.

Yapının kuzey cephesinde Kutsal Bakire, *Svyatóĭ Gyeórgiĭ* (Aziz Georgius) ve *Svyatítel Nikolái*ĭ 'yı (Aziz Nikola) betimleyen üç adet ikona bulunurken güney

---

[16] BOA'da Y.A.HUS fon kodu 269 dosya ve 18 gömlek nolu bu belgede *kubbe* ile belirtilen kısım yapının kulesidir.

[17] *Girka*'lar Ortaçağ Rus mimarisinde, ikili kemer dizisinin merkezinde yer alan ve bu kemerlere içinde yer alan demir kenetlerle tutturulmuş, yoğun işlemeli ve kabaca konik biçimli dekoratif süslemelerdir (Şekil 4. 38).

cephesinde ise *Iisús Hristós* (İsa), Başrahipler Vladimir ve Aleksandr'ın betimlendiği üç adet ikona yer almaktadır.

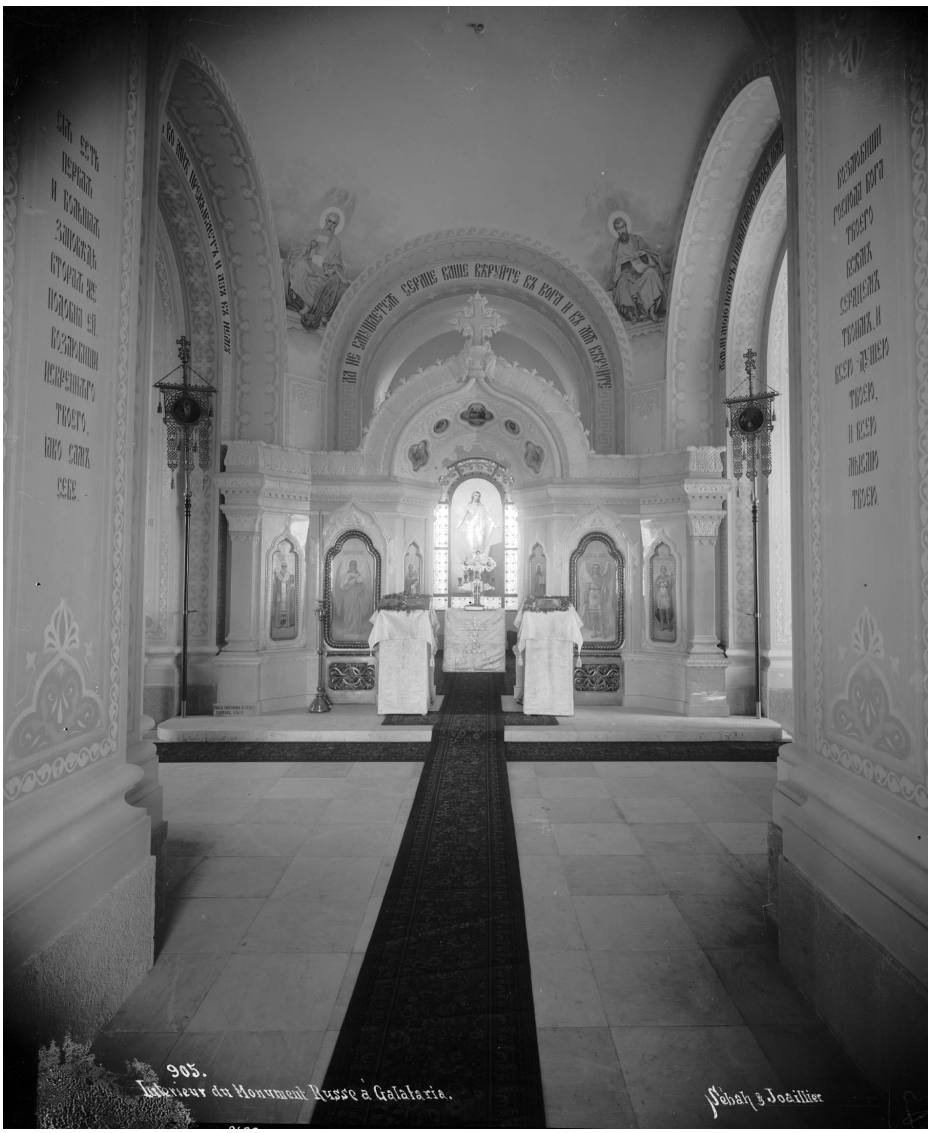
Yapının batı cephesindeki portalin içinde yer alan ahşap kapının solunda Kraliçe Aleksandra'nın, sağında ise Aziz Georgios'un resimleri bulunmaktadır. Doğu kapısının ise solunda Havari Petrus, sağında da Havari Paulus ikonaları yer almaktadır.

Şekil 4.5 : Ayastefanos Rus Anıtı batı görünüşü (İsmet Delen Koleksiyonu)

Dış cephelerde yer alan bu dokuz resmin yalnızca dört tanesi St. Petersburg'dan gelen sanatçılar tarafından yapılmıştır. Bu sanatçıların yapmış olduğu diğer kırk

resmin yirmi üçü iç mekânı, on yedisi ise yapının ikonostasisini süslemek için kullanılmıştır.[18]

Şekil 4.6: Ayastefanos Rus Kilisesi'nin iç mekan görünüşü (Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi)

---

[18] Bu eserler *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 26 Aralık 1898 tarihli baskısında detaylı olarak anlatılmaktadır.

Yapının iç mekânında Eberling tarafından Şifacı Mesih, İsa'nın Kudüs'e Girişi, Çarmıhtan İndiriliş, Vaftiz ve Çocukların Kutsanması isimli çalışmalar yapılmıştır. Müsrif Oğul, İsa'nın Cüzzamlıyı İyileştirmesi, Petrus Portresi, Müjde, Meryemden Öpücük, İsa Çarmıhın Üzerinde temalı çalışmalar ise Bielastschenko tarafından hazırlanmıştır. Aynı makalede İsa ve Kutsal Bakire Meryem Ana, Mezara Yerleştirme, Doğuş, Göğe yükseliş sahneleri Plotnikof, İsa, Kutsal Ayin, İsa ve Zina Yapanlar çalışmaları Stiagof ve Ferisi isimli yapıtın ise Gloustschenko'nun eseri olduğu belirtilmiştir.

İkonostasiste ise Aziz Nikola'nın Kerameti, Melekler, İsa, Müjde Eberling; Başmelek Cebrail Bielastschenko; Kutsal Bakire Meryem Ana Plotnikof; Kutsal Üçleme (Teslis), Aziz Georgios Stiagof ve Başmelek Mikail isimli eser Gloustschenko tarafından yapılmıştır.

Ayrıca mekândaki pandantiflerde yer alan dört melek ise Eberling, Stiagof, Plotnikof ve Bielastschenko tarafından yapılmıştır

Yapının ikonostasisi Paul Triscornia tarafından Carrara mermerinden yapılmıştır (Şekil 4.6). Anıtın duvarlarını ise Mösyö Leone tarafından altın harflerle yazılmış çeşitli yazılar süslemektedir (The Advertiser Oriental, 17 Aralık 1898). Bu yazıları Başgelen (1998), savaşta hayatını kaybetmiş askerlerin isimleri olarak tanımlamaktadır.

4.2 Rus Mimarisi ile İlişkisi

Ayastefanos Rus Anıtı, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Rusya'da görülen *Rus Stili* ile biçimsel benzerlikler taşımaktadır. Rus mimarlık tarihinde bu ifadeyle adlandırılan akım, Rus Ortaçağ kültürünün biçimlerini mimariye ve sanatın birçok dalına yansıtan bir dönemi tanımlamaktadır (Kirichenko, 1991).

19. yüzyıl başında yaşanan Napolyon Savaşları sonrası tüm Avrupa'da siyasette olduğu gibi mimaride de "ulusal" olanı arama çabaları görülmüştür. Bu dönemde Batı Avrupa'da Romantisizm'in etkisiyle Gotik mimarinin yeniden doğuşu izlenirken, Rus Mimarisi 18. yüzyıl boyunca Neoklasik bir anlayışla gelişen emperyal etkiden kopmaya başlayarak, geleneksel ahşap Rus mimarisinin biçimlerinde kendini yeniden yaratmaya çalışmıştır (Voyce, 1969).

Rus mimarlık tarihinde 19. yüzyılın son çeyreğinde etkin bir şekilde görülen bu *Rus Stili'*ni tanımlayabilmek için ilk olarak Rus mimarisinin genel gelişimine bakmak ve Ortaçağ Rus mimarisi hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

4.2.1 Ortaçağ'da Rus mimarisi ve Moskova Mimarlığı[19]

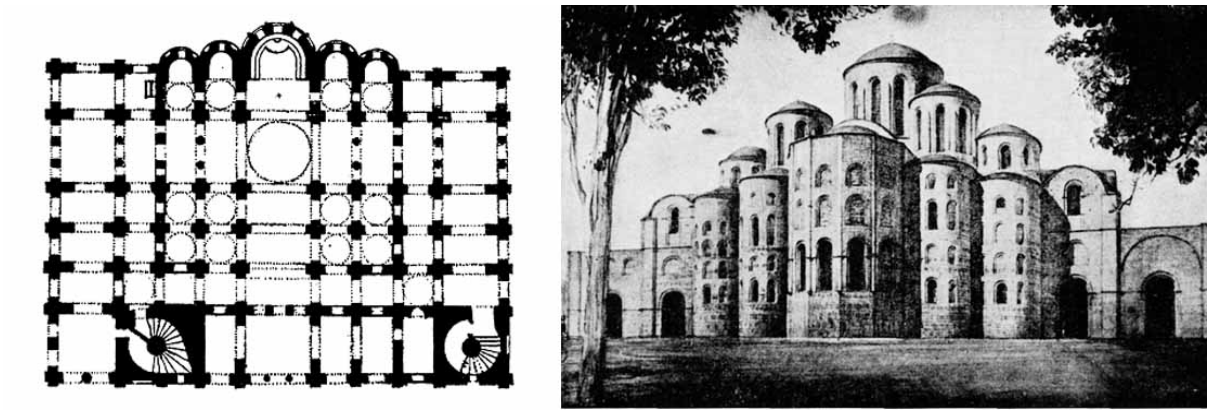
Rus mimarisi, Ortaçağ'da coğrafi ve jeopolitik nedenlerden dolayı, kagir ve ahşap olmak üzere iki farklı yönde gelişim göstermiştir. Bugünkü Ukrayna toprakları içindeki güney Rusya'da Bizans'tan alınan yapım tekniği ve plan şemasıyla Rus kagir mimarisinin ilk örnekleri ortaya çıkarken, kuzeyde coğrafi koşullara bağlı olarak ahşap mimarinin gelişimi göze çarpmaktadır.

---

[19] *Moskova Mimarlığı,* Voyce (1969) ve Rice (1974) gibi birçok mimarlık tarihçisi tarafından Büyük Moskova Knezliği döneminde Moskova ve çevresinde gelişen Rus kâgir mimarisini tanımlamak için kullanılmaktadır. Moskova Knezligi'nin "*Muscovy"* olarak isimlendirilmesinden dolayı bu dönem de "*Muscovite Architecture"* olarak adlandırılmaktadır.

Rus toplumunun 988 yılında Ortodoksluğu kabulünün ardından Rus Mimarisi'nin gelişiminde Bizans İmparatorluğu ile kurulan siyasi ve dini ilişkilerin büyük payı bulunmaktadır. Bu dönemde kent merkezlerinde yer alan pagan inanca ait ilkel tapınaklar yıkılmış, yerlerine yeni inancın simgesi olan kiliseler inşa ettirilmiştir. Kentlerde yerlerini almaya başlamış bu kiliseler Rusya'nın o dönemki merkezi olan Kiev ve ona yakın şehirlerde kagir, Novgorod gibi Rusya'nın kuzey şehirlerinde ise geleneksel ahşap mimarinin örnekleri olarak inşa edilmiştir (Rice, 1974).

10. yüzyıldan itibaren Rus Knezlikleri ile Bizans İmparatorluğu arasında, Karadeniz kıyıları üzerinden mimari bir etkileşim gerçekleşmiştir. Öncelikle güney Rusya'yı etkisi altına alan bu etkileşimin ilk örneklerinden biri olan *Sobor Sofii* (Ayasofya Katedrali), 1037 yılında Büyük Knez Yaroslav tarafından Kiev'de inşa ettirilmiştir. Katedral her biri yarım daire şeklindeki apsislerle sonlanan beş nefli haçvari bir plan şemasına sahiptir. Bu haçvari planın merkezinde yüksek bir kasnak üzerinde yükselen büyük bir kubbe bulunmaktadır. Diğer kare birimlerinin üzerlerinde ise küçük kubbeler yer almakta ve yapı geçişi pandantiflerle taşınan on üç kubbeli bir çatı ile örtülmektedir. Conant (1944) tarafından hazırlanan yapının özgün durumunu gösteren restitüsyon çizimlerinde, beş nefli bu yapı aynı zamanda kuzey, güney ve batı yönlerinde bulunan yarı açık iki sıra galeri ile çevrilidir (Şekil 4.7). En dışta yer alan galeri sırası tek katlı olup, üzerinde Rus mimarisinde *gulbische* olarak adlandırılan bir teras bulunmaktadır.

Şekil 4.7 : Kiev'de *Sobor Sofii* (Ayasofya Kilisesi'nin) 1100 yılındaki planı solda; Yapının doğu cephesinin restitüsyonu sağda (Conant,1944)

Kilise bugünkü Barok görünümüne karşın özgün durumunda, kubbe biçimleri ve tuğla cepheleri ile Bizans etkisinin kuvvetlice hissedildiği bir cephe kurgusuna sahiptir. Plan şeması ile Konstantinopolis mimarisi ile büyük benzerlik içeren bu yapının inşası için Bizans İmparatorluğu'ndan, yerel ustalarla birlikte çalışmak üzere

bir çok yapı ustası getirilmiştir (Rice, 1974). Konstantinopolis'te Nea Ekklesia, Theotokos Panakrantos (Feneri İsa Camii'nin bir bölümü) ve Aya Theodosia (Gül Camii) kiliselerinde de karşımıza çıkan benzer plan ve cephe kurgusu, Rus mimarlığında çeşitli değişikliklerle kullanılmaya devam etmiştir (Conant, 1944).

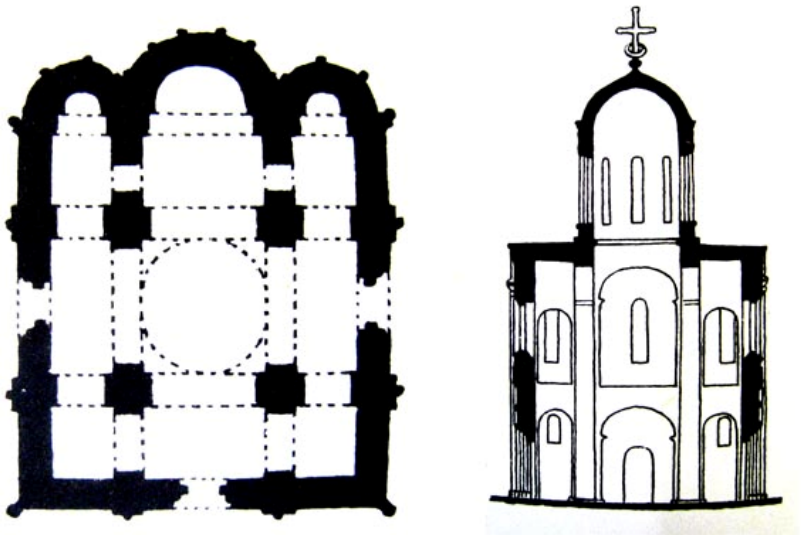
12. ve 13. yüzyıllara gelindiğinde, kagir kilise mimarisi yalnızca dönemin başkenti Kiev'de değil, Rusya'nın kuzey kentlerinde de kendini göstermeye başlamıştır. Bu bölgelerdeki (özellikle Vladimir-Suzdal'da) mimaride plan tipinde Bizans etkisi görülmeye devam etmiş, kuzeyin yerel etkileri de kagir mimarinin gelişiminde büyük rol oynamıştır.

1152 yılında Pereyaslavl-Zalessk'de inşa edilmiş olan *Khristos Spasitel* (Kurtarıcı İsa Kilisesi) ve 1194 yılında Vladimir'de yapılan *Dimitriyevsky Sobor* (Aziz Dimitri Kilisesi) bu dönemin önemli yapıları arasında yer almaktadır (Şekil 4.8). Küp biçimli bir kütlesel etkiye sahip olan bu kagir yapılar, doğu cephelerinde üç yarım daire planlı altarı barındıran haçvari bir plan şemasına sahiptir (Şekil 4.9).

Bu yapıların dört serbest ayak üzerinde yükselen kemerlerle taşınan merkezi kubbeleri Bizans kiliselerinin kubbelerinden farklılaşmıştır. Daha oval bir forma sahip olan bu kubbeler gittikçe soğan biçimini almaya başlamıştır (Şekil 4.8). Voyce (1969) kubbelerin biçimlerinde yaşanan bu dönüşümde kuzeyin iklimsel etkenleri olan kuvvetli yağmur ve kar yağışlarının etkili olduğunu belirtmektedir.

Şekil 4.8 : *Khristos Spasitel* (Kurtarıcı İsa Kilisesi) solda (Rice, 1974) ve *Dimitriyevsky Sobor* (Aziz Dimitri Kilisesi) sağda.

Şekil 4.9 : *Dimitriyevsky Sobor* (Aziz Dimitri Kilisesi) planı solda, kesiti sağda (Faenson, Ivanov, 1975)

Yapıların kütlesel görünümlü dört cephesi de üçe bölümlenmiş bir düzenlemeye sahiptir. Bu üçlü bölümlendirmelerin ortalarında yer alan kısımlar diğer iki bölümden daha geniş ve buna bağlı olarak daha yüksektir. Yapıların cephelerinin yarı yüksekliğinde kat silmesi görevi de gören geometrik frizler bulunmaktadır. Bu geometrik frizler aynı zamanda yapıların yarım daire biçimli apsislerinin ve kubbe tamburlarının saçak hizalarında da yer almaktadır. *Dimitriyevsky Sobor*'da (Aziz Dimitri Kilisesi'nde) bu geometrik frizlerin yanı sıra, yapının cephelerini figüratif kompozisyonlar da süslemektedir. Bu yapıların plan şemaları yarım daire biçimli apsislerle sonlanan üç nefli haçvari planları ile Kiev'de gelişmiş olan kagir mimarinin sürekliliğini devam ettirirken, cephelerindeki küp biçimli kütlesel etki ve kubbe kasnaklarını donatan bu zengin süslemeler ile de kagir mimariye yerel bir etki katılmıştır (Rice, 1974).

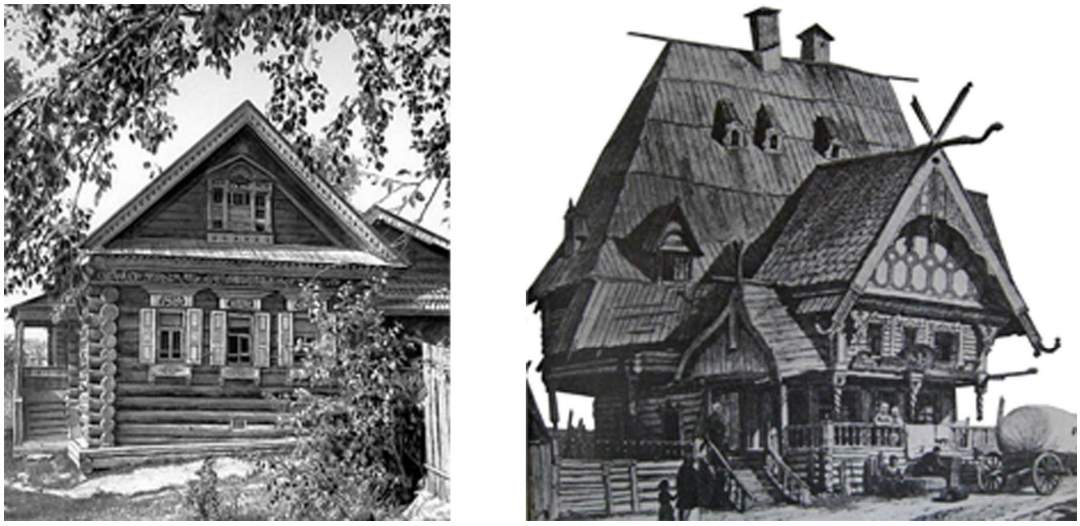
Rusya'da 13. yüzyıl sonunda başlayan Moğol işgali, Rus mimarisinin gelişim sürecini derinden etkilemiştir. Kagir mimaride bu sebeple 16. yüzyıla kadar büyük bir ilerleme görülmezken, kuzeyin ahşap yerel mimarisi sürekliliğini korumuş ve ileriki dönemlerde kagir mimariye de yön verecek önemli gelişimler yaşanmıştır.

Ahşap yuvarlak kütüklerden inşa edilmiş dikdörtgen biçimli tekil mekan, geleneksel Rus ahşap mimarisinin temel birimini oluşturmaktadır (Conant, 1944). Bu dikdörtgen birim, ahşap Rus mimarisini eklemlenebilir kılarak, bu sistemde inşa edilmiş olan yapıların eksenel plan tiplerine sahip olmalarını sağlamıştır.

Yatay olarak yerleştirilmiş ahşap kütüklerin *(věnec)* köşe noktalarından birbirine kenetlenmesiyle oluşturulan dörtgen iskelete *srub* adı verilmektedir. Üst üste bindirilen bu *věnec*lerin dış yüzeyleri silindirik görünümlerini korurken, iç mekanda bu yüzler daha yumuşatılmış bir görünüme sahiptir. *Srub*'a döşeme, tavan, pencere ve kapı gibi elemanların eklenmesi ile de *klět* oluşturulmaktadır. *Klět*, *izba* (ahşap kulübe) olarak adlandırılan Rus geleneksel evini oluşturan bir birime verilen isimdir (Voyce, 1957).

*İzba*lar bacası olmayan tek birimli sundurmadan, iki ya da üç katlı köşke *(khromoy)* kadar çeşitlik göstermektedir (Şekil 4.10). Bu yapılar genel olarak yerden yükseltilerek, *podklět* adı verilen bir altyapı üzerine inşa edilmiştir. Giriş ile *podklěti* oluşturan bodrum katlarında ahır, kiler ve hizmetlilere ait odalar yer alır. Yaşama alanı ise bir üst katta *(gornicy)* bulunmaktadır. Üst katlara ise yapıya dışarıdan eklenmiş bir merdivenle ulaşılmaktadır (Voyce, 1957).

Yaygın olarak köknar ağacından meydana getirilen *věnec*lerden oluşturulmuş erken dönem ahşap Rus kiliseleri, kare ya da sekizgen planlı sundurmalar şeklinde inşa edilmiş yapılardır (Rice, 1974). Kiliseler de *izba*lar gibi *podklět* adı verilen bir alt yapıya sahiptir. *Podklět* ile yerden yükselme durumu konut mimarisine özdeş şekilde kiliselerde de dışarıya eklemlenmiş üstü örtülü bir merdivenin *(runduki)* gelişmesine neden olmuştur (Voyce, 1957).

Şekil 4.10 : Rus geleneksel ahşap konut örneği *izba s*olda (http://bse.sci-lib.com/particle010537.html), 18. yüzyılda yapılmış bir hana ait (*teremok*) litografi sağda (Voyce, 1957).

Ahşap mimarinin eklemlenebilir olma özelliği Rus ahşap kilise mimarisinin plan şemalarına da yansımıştır. En yaygın bilinen plan tiplerinin başında, sundurma, nef

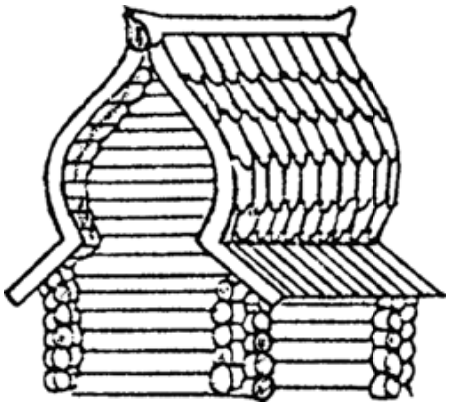
ve apsis'in sıralanmasıyla oluşturulan eksenel bir komposizyon gelmektedir (Conant, 1944). Bu eksenel komposizyonun orta bölümünde diğerlerlerinden daha geniş ve yüksek olan nef bölümü bulunmaktadır. Bu kütleye doğu yönünden apsis ve ikonostasisin bulunduğu kutsal mekan kısmı eklemlenmektedir. Batı yönünde ise Rus mimarisinde nartekse benzeyen ve bir takım törenlerde yiyecek servislerinin de yapılabildiği antre (*trapezanja*) ya da sundurma (*pritvor*) olarak adlandırılan bölüm bulunmaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 : Suzdal'da 17. yüzyılda inşa edilmiş bir ahşap kilise (Rice, 1974)

Nefin bulunduğu orta kısım dik eğimli kırma bir çatıya sahip olup, ortasında da küçük bir kubbe yer almaktadır. Voyce (1957), bu ahşap kiliselerin inşa edildikleri köylerdeki *izba*lar *khromyl*erden ayırt edilebilmeleri için tepelerinde haç bulunan birer kubbeye sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu kubbeler ahşap mimarinin yapısal nedenlerinden dolayı Bizans'ın dairesel kubbelerinden (*glava*) farklı olarak soğan görünümlü kubbe (*lukovica*) biçimindedir. *Lukovica*lar ve kasnakları da *lemekh* adı verilen ahşaplarla kaplanmıştır (Voyce,1967).

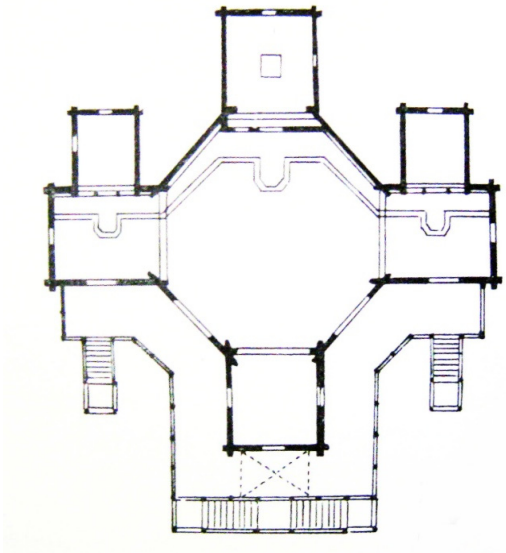
Kiliselerin doğu ve batısında yer alan *trapezanja* ile kutsal mekan kısımları dik eğimli kırma çatılara sahip olduğu gibi, bu mekanların Rus mimarisine özgü *bochka* adı verilen özel bir tonozla örtüldüğü de görülmektedir. *Bochka*lar üst kısımları dışa doğru sivriltilmiş olan kemer kesitine sahip tonozlardır.(Şekil 4.12). *Bochka*lar kiliselerin narteks ve kutsal mekan kısımlarının örtülmesinde kullanıldığı gibi, ahşap konut ve kilise mimarisinde üstü örtülü merdivenlerin başlangıç bölümlerinde de karşımıza çıkmaktadır (Voyce,1967).

Şekil 4.12 : *Bochka* çizimi (Faenson, Ivanov, 1975)

Dikdörtgen planlı eksenel bu yapılar dışında, sekizgen bir kule (*vos'merik*) etrafında gelişen plan tipi de Rus ahşap kilise mimarisinde oldukça yaygın olarak kullanılmıştır (Voyce, 1957). Daha çok Novgorod gibi kuzey bölgelerde karşımıza çıkan bu plan tipindeki eklenmeler yapının haçvari bir plan şemasına sahip olmasını sağlamaktadır (Rice, 1974) (Şekil 4.13). Bu haçvari planlı ve sekizgen kuleli kiliseler Voyce (1957) ve Rice (1974) tarafından "çadır biçimli kilise"ler *(tent-shaped , tent-church)* olarak adlandırılmaktadır.

Bu yapılar da genel olarak *rundiki* ve *bochka* ile örtülü *trapezanja*lara sahiptir. Orta kısımlarında yer alan sekizgen kule biçimli nef sekiz eğimli, çadır biçimli yüksek bir çatıyla *(shater)* örtülmüştür (Şekil 4.14). Yapıların merkezinde konumlanan bu sekizgen kule ve *shater,* yapılardaki düşeylik etkisini kuvvetlendirerek, yapılara görkemli bir görünüm katmaktadır.

Şekil 4.13 : Nenoksa'nın Pomorskie köyünde bulunan sekizgen kuleye sahip haçvari planlı bir ahşap kilise planı örneği (Hamilton, 1954)

Şekil 4.14 : Panilovo'da bulunan Aya Nikola Kilisesi, 1600 (Rice, 1974)

15. yüzyılda bölgedeki Moğol üstünlüğünün etkisini yitirmeye başlaması ile III. Ivan yönetimindeki Moskova Knezliği sınırlarını Beyaz Deniz'den Hazar Gölü'ne, batıda Novgorod-Suzdal ve doğuda ise Ural Dağları'na kadar uzanan bir bölgeye genişletmiştir. Aynı zamanda III. İvan'ın Büyük Knez unvanını almasıyla güçlenen Moskova, Rusya'nın siyasi merkezi haline gelmiştir. Bu gelişim mimariye de yansımış ve kâgir mimarinin merkezi sayılan Kiev bu dönemden sonra yerini Moskova'ya bırakmıştır.

III. İvan'ın Bizans tahtının varisi sayılan Zoe Paleolog ile evliliği sonucu bürokraside Bizans'ın etkisi hissedilmeye başlanırken, mimaride Moğol işgali sırasında kaybedilmiş pratiklerin kazanılmasında İtalyan mimarisi önemli bir yere sahip olmuştur. Bu dönemde Moskova'nın yeniden inşası için III. Ivan tarafından ülkeye birçok İtalyan mimar çağrılmıştır. Hamilton (1954), Zoe Paleolog'un Roma'da aldığı eğitim sırasında İtalyan Rönesansı'nın gelişiminden etkilenmiş olmasının mimarideki bu İtalyan etkisinin en belirgin nedenleri arasında yer aldığını belirtmektedir.

Rus sanatının yeni merkezi olan Moskova'ya gelen bu İtalyan mimarlar Rus yapım tekniğine yenilikler katmıştır. 12. yüzyıl Rus kagir mimarisinde kum ve çakıl ile

oluşturulan iç duvar konstrüksiyonu, yerini tuğla ve harç kullanımına bırakmıştır (Voyce, 1957). Diğer yandan tonozlar için fırınlanmış hafif tuğlalar üretilirken, kemer açıklıklarında ise demir gergiler kullanılmaya başlanmıştır (Hamilton, 1954). İtalyan mimarların Rus mimarisine katmış oldukları bu konstrüksiyon bilgisi ve geleneksel ahşap mimarinin biçimsel zenginliğinin birleşimi 16. yüzyıl Moskova'sında "Moskova stili" olarak adlandırılan mimari bir dilin doğmasına neden olmuştur (Voyce, 1957).

İki yüz elli metre uzunluğunda düzensiz üçgen bir forma sahip olan ve Moskova kentinin merkezini oluşturan Kremlin, bugünkü görünümüne bu dönemde kavuşmaya başlamıştır. On altı kuleye sahip olan bu üçgen kalenin köşe noktalarında dairesel planlı üç kule (Sviblov, Beklemishevsky ve Sobakin Kuleleri) yer almaktadır. Kremlin aynı zamanda ikisi Kızıl Meydan'a açılan dört adet kule-kapıya da sahiptir. İtalyan mimarlar Aleviso Fioraventi, Trifoso, Marco Ruffo, Pietro Antonio Solari 15. ve 16. yüzyıl boyunca Kremlin'de surların ve sur içinde yer alan bir çok önemli yapının inşasında bulunmuşlardır.

Kremlin'in savunma hattı ilk olarak 1165 yılında ahşap olarak oluşturulmuştur. 14. yüzyıla kadar birçok Rus kentinde de karşımıza çıkmış olan kare planlı kulelere sahip bu ahşap savunma sistemi 1367 yılında Dmitry Donskoi döneminde sınırları genişletilerek, kireçtaşından kagir olarak yeniden inşa edilmiştir (Faenson, Ivanov, 1975). III. Ivan döneminde ise Kremlin surları İtalyan mimar Aleviso Fioraventi tarafından tuğla ile inşa edilmiş, ancak 1484 ve 1492 yılları arasında bu surlar temelleri üzerine yerli ve İtalyan ustalar tarafından tekrar yapılmıştır (Gerrare,1910).

Kremlin'i çevreleyen kuleler, kare ya da dairesel planlı olup, kalınlıkları dört ila altı metre, yükseklikleri de dokuz ile yirmi bir metre arasında değişen surlar ile birbirine bağlanmıştır. Bu surların üzerinde kırlangıç kuyruğu biçiminde bin kırk beş adet mazgal bulunmaktadır (Şekil 4.15). Bugün kulelerin üzerlerinde bulunan sekizgen ya da dörtgen planlı piramidal çatılı kısımlar 17. yüzyılda yapılmıştır. Özgün durumlarında bu kulelerin üzerleri ahşap çatılarla örtülü olup, gözcülerin ve keskin nişancıların bulundukları platformlar yer almaktadır (Faenson, Ivanov, 1975).

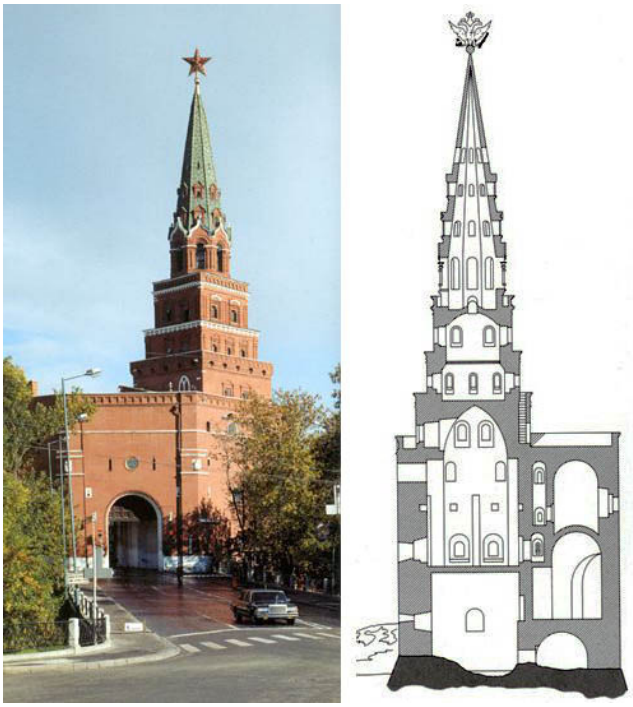
Kremlin'in dört giriş kapısından birini yaklaşık elli bir metre yüksekliğindeki *Borovitskaya* Kapısı oluşturmaktadır. Kapının kare bir plan şemasına sahip olan kulesi 1490 yılında *Pytor Fryazin* (Pietro Antonio Solari) tarafından inşa edilmiştir

(Gerrare, 1910). Kulenin birbiri üzerinde yükselen üç kademeli küp biçimli bir kütlesel etkiye sahip olan üst kısmı, piramidal görünümlü çatısıyla beraber 1680 yılında kuleye eklenmiştir (Faenson-Ivanov, 1975).

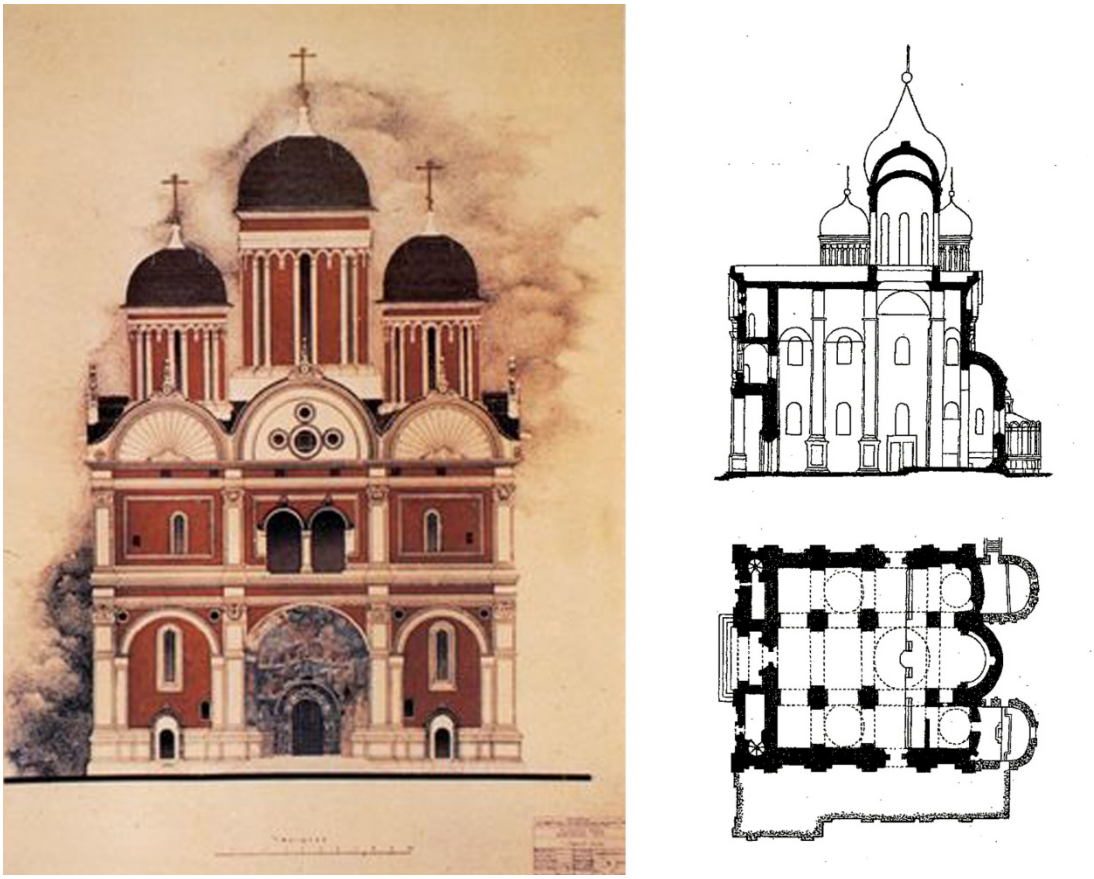
Şekil 4.15 : Kremlin (Moskova) surlarının genel görünümü (Rice, 1974)

Kulenin giriş katında yüksek hacimli bir şapel, onun üzerinde ise *Ioánn Bogoslóv* (Havari Yuhanna) şapeli bulunmaktadır. Bu iki şapelin üzerinde sekizgen planlı ve her yüzeyinde üçer sıra pencereye sahip piramidal çatılı bir çan kulesi yer almaktadır (Şekil 4.16)

Şekil 4.16 : *Borovitskaya* kapısı genel görünümü solda, kesit sağda (www.kreml.ru).

1505 yılında, III. Ivan tarafından İtalyan mimar *Aleviz Novyy* 'ye (Alevisio Novo) Kremlin'in içinde bulunan önemli yapılardan biri olan *Arkhangelsky Sobor* (Başmelek Mikail Katedrali) inşa ettirilmiştir. Yapı, altı serbest ayağın taşıdığı beş kubbeli haçvari bir plan şemasına sahiptir. Yapının dış cephesinde bulunan pilasterlerin yarattığı düşey vurgu ile kuzeyin kagir mimarisinin kübik biçimli kütlesel görünümü kısmen tekrarlanmıştır. Yapının yarı yüksekliğinde yer alan yatay entablatur ve dikdörtgen bölümlenmeler ise yapıya erken dönem Rönesans etkisi katmıştır (Faenson, Ivanov,1975). Yapının *zakomora*sında[20] bulunan "deniz kabuğu" şeklindeki dairesel yatay korniş de dönemin mimari biçimlerinde kendine yer bulup, bu yatay korniş sırası Rus Mimarisi'nde sıklıkla kullanılacak bir motif olmuştur (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 : *Arkhangelsky Sobor* (Başmelek Mikail Katedrali) ön cephesi solda (www.kreml.ru), kesit sağda üstte, plan sağda altta.

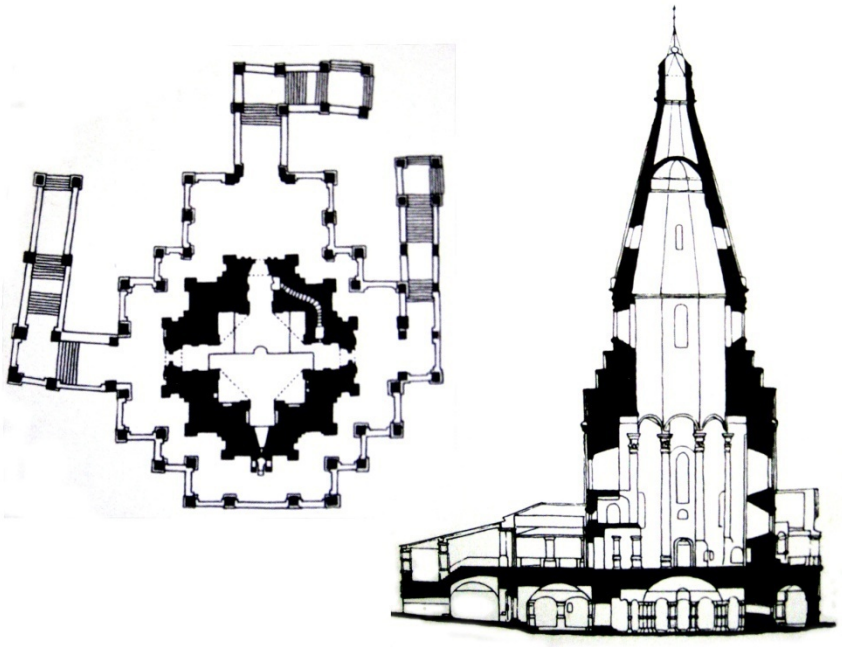
Yapının yoğun bezemelerle hafifletilmiş olan küp biçimli kütlesini beş adet kubbe taçlandırmaktadır. Yüksek kasnaklara sahip olan bu kubbelerden merkezde

[20] Rus mimarlığında kiliselerin çatısını oluşturan kalkan duvarlarına *zakomora* adı verilmektedir.

konumlanmış olanı diğerlerinden daha geniş ve daha yüksekte bulunmaktadır. Bu yapıyla birlikte, merkezinde diğerlerinden daha yüksek bir kubbeyi barındıran bu beş kubbeli plan şeması Rus mimarisinin sıkça tekrarlanan kilise plan tiplerinden birini oluşturmuştur.

"Moskova stili" olarak adlandırılan bu dönemin en önemli özelliklerinden biri ahşap mimariye ait biçimsel dilin kagir mimariye yansımış olmasıdır. Bu tarz yapıların ilk örneklerinden biri olan *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi) III. Vasili tarafından 1532 yılında Çar'ın şehir dışındaki ikametgahı Kolomenskom'da (Kolomenskoye'de) inşa ettirilmiştir[21].

Bu yapı çadır biçimli kiliselerin kagir mimaride uygulanmış en erken örneğidir. Tuğla kullanımı ile kagir olarak inşa edilen ve haçvari plana sahip bu kilisenin detaylarında kireç taşı kullanılmıştır. Batı, kuzey ve güney yönlerinde merdivenlere sahip yerden yükseltilmiş olan yapının etrafını üstü kapalı bir çevre koridoru sarmaktadır. Yapının üzerinde yükseldiği tonozlu bu alt yapısı ise bir kriptayı andırmaktadır (Faenson-Ivanov,1975) (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 : *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi) planı solda, kesiti sağda (Faenson, Ivanov,1975).

[21] Bu yapı III. Vasili tarafından ileride tahtı devralacak olan oğlu IV. Ivan'ın doğumu anısına inşa ettirilmiştir. (Faenson, Ivanov,1975)

Yapıyı oluşturan kulenin üzerinde üç sıra *kokoshnik* dizisi ve piramidal çatıyı taşıyan sekizgen bir kasnak bulunmaktadır. Kilisenin baklava biçimli süslemelere sahip piramidal çatısı üzerinde ise aydınlık feneri ve basık bir kubbe yer almaktadır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 : Kolomonskoe'de bulunan *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi)

Kokoshnik mimaride çoğu zaman kuleye geçişlerde ve saçak hizalarında oluşturdukları frizlerle hem taşıyıcı, hem de dekoratif bir öğe olarak kullanılan kemerli bezemelere verilen isimdir (Rice, 1974). Şekil itibariyle daha çok sivriltilmiş uçları ile omurgalı bir kemer görünümüne sahip olup, mimaride yarım daire ve zigzag biçimli çizgisel şekilli kullanımları ile de karşılaşılmaktadır. Aynı zamanda kadınların kullandığı geleneksel şapkanın da ismi olan *Kokoshnik*, mimaride kullanılan biçimleri itibariyle bu şapkalarla benzerlikler içermektedir (Voyce,1967) (Şekil 4.20).

Moskva nehrinin yakınında, yüksek bir mevkide inşa edilen bu yapının sahip olduğu kule biçiminden dolayı askeri bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir. Bu sebeple Faenson ve Ivanov (1975), kilisenin piramidal çatısının üzerinde yer alan aydınlık fenerinde yaratılan bir ışık hareketiyle, yaklaşan bir Tatar saldırısını Ivan Veliki Çan Kulesi'ne ileterek, Kremlin ile iletişime geçilmesini sağladığını belirtmektedir.

Şekil 4.20 : Rus kadınlarının geleneksel şapkası kokoshnik örnekleri

Moskova'nın dışında bulunan Ostrov köyünde çar ailesinin bir mensubu tarafından 1550 yılında *Preobrazhenskaya Tserkov* (Başkalaşım Kilisesi) inşa ettirilmiştir (Voyce, 1967).[22] Merkezinde haçvari plan şemasına sahip çadır biçimli bir kilise bulunan yapının kuzey ve güney yönlerinde kuleye eklemlenmiş iki adet şapel yer almaktadır. Tamamında sekizgen bir plan oluşturacak şekilde tasarlanmış bir koridor aracılığıyla şapellerle bu kule arasında bir bütünlük yaratılmıştır. Yapının aynı zamanda batı yönünde yapıya sonradan eklenmiş bir çan kulesi bulunmaktadır.

Yüksek kasnaklar üzerinde bulunan soğan biçimli kubbeler ile örtülmüş bu şapeller, birbiri üzerinde geri çekilerek yükselen üç sıra yarım daire biçimli *kokoshnik* dizinden oluşan bir saçağa sahiptir. Ana kilise dört sıra omurga biçimli *kokoshnik* sırası üzerinde yer alan sekizgen tamburlu piramidal bir çatı ile örtülmektedir. Bu piramidal çatının başlangıcında ise iki sıra omurga biçimli, bir sıra da zigzag biçimli çizgisel *kokoshnik* sırası bulunmaktadır. Zigzag biçimli bir frizle sonlanan piramidal çatı üzerinde ise bir aydınlık feneri yer almaktadır (Şekil 4.21).

Yapının taş kaplamaya sahip cepheleri, yer yer dairesel ve dikdörtgen biçiminde pencerelere sahiptir. Şapellerin kubbe kasnaklarının ve yarım daire planlı apsislerinin saçak hizalarında kuzeyin kagir mimarisinin bir özelliği olan geometrik frizler bulunmaktadır.

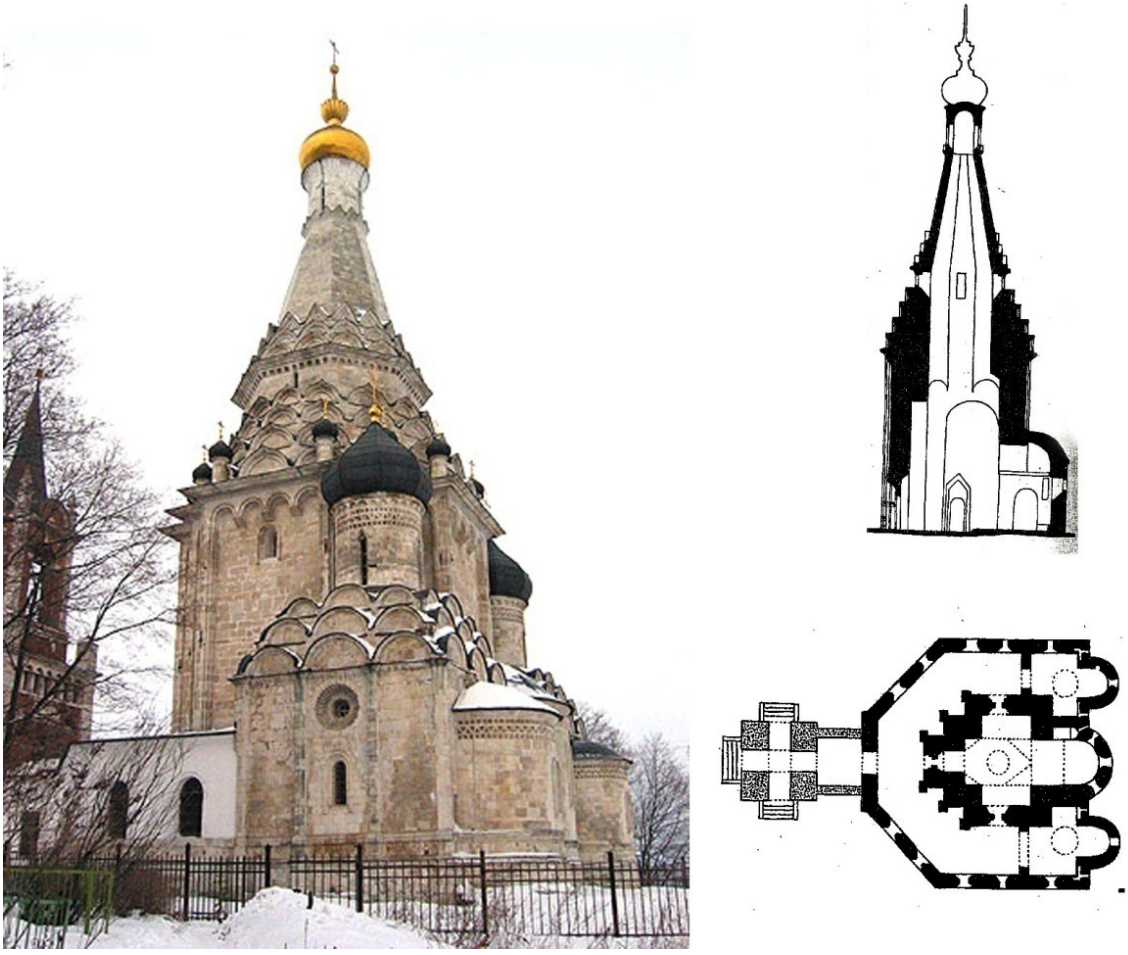
Çadır tarzı kiliselerin bir diğer örneği olan *Tserkov Ioanna Predtechi* (Müjdeci Yahya Kilisesi) 1553-54 yılları arasında Dyakovo'da inşa edilmiştir[23]. Yapı

---

[22] Kilise 1646 yılında Çar Alexey Mikhailoviç döneminde yeninden kutsanmıştır. Bu durum yapının 17. yüzyılda yeniden inşa edilmiş olabileceğini düşündürtmektedir. (Faenson-Ivanov,1975)

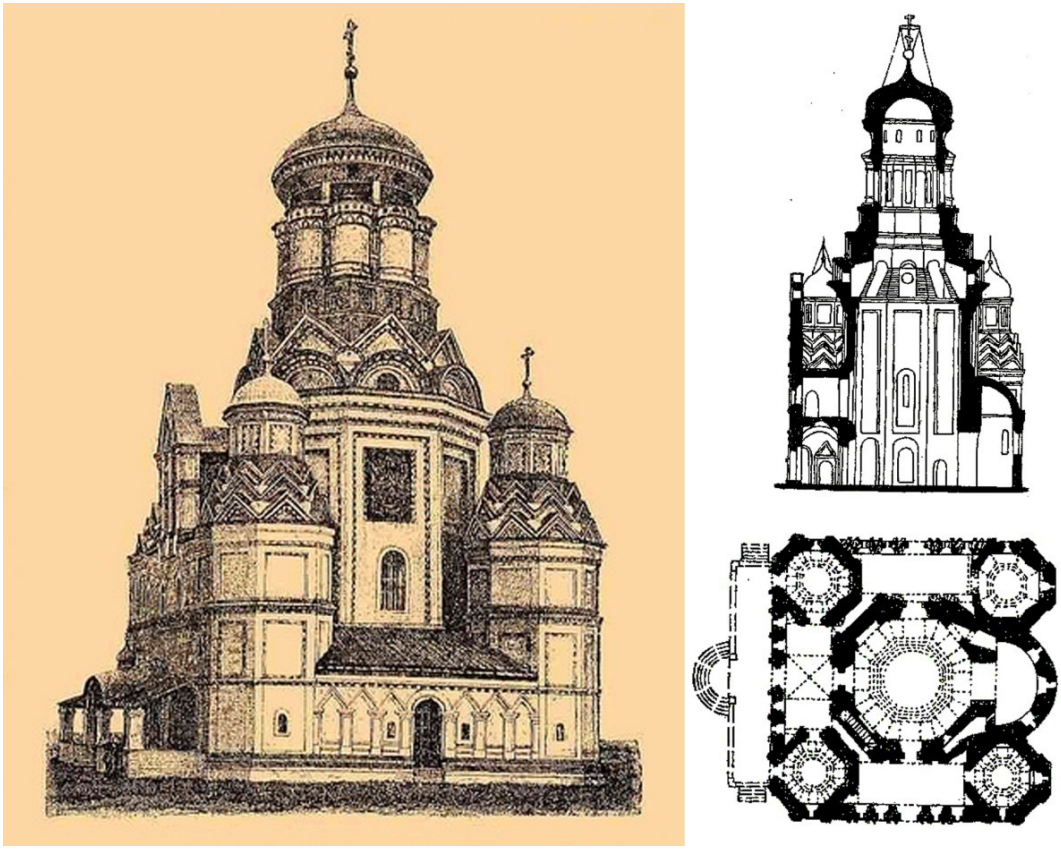
[23] M.A.Ilin, P. N. Maximow ve V.V. Kostosckin, yapının IV. Ivan tarafından birkaç ay yaşadıktan sonra ölen oğlu Dimitry adına yaptırıldığını belirtilirken , Faenson ve Ivanov(1975) bu kilisenin IV.

merkezinde sekizgen bir kilise ve diagonal eksenlerinde yer alan dört adet küçük şapelden meydana gelmektedir. Galerisi ve doğu yönünde genişleyen yarım daire planlı apsisleri ile merkezde yer alan kilisenin bu şapellerle bütünlüğü sağlanmıştır (Şekil 4.22). Bu yapı, kubbeli tekil mekanları ve merkezinde yer alan kulesiyle çadır biçimli kiliselere benzemektedir. Ancak dört ara eksende bulunan şapelleri ve bunları örten kubbeleri ile yapı, beş kubbeli plan tipinin biçimsel özelliklerini taşımaktadır (Voyce,1967).

Şekil 4.21 : *Preobrazhenskaya Tserkov*'nun (Başkalaşım Kilisesi) kesiti sağda üstte, planı sağda altta (Faenson, Ivanov,1975), genel görünümü solda (www.essential-architecture.com)

Ivan'ın taç giyme töreni ile 1547 yılındaki Anastasia Romanof ile olan evliliği adına yaptırıldığını iddia etmektedir.

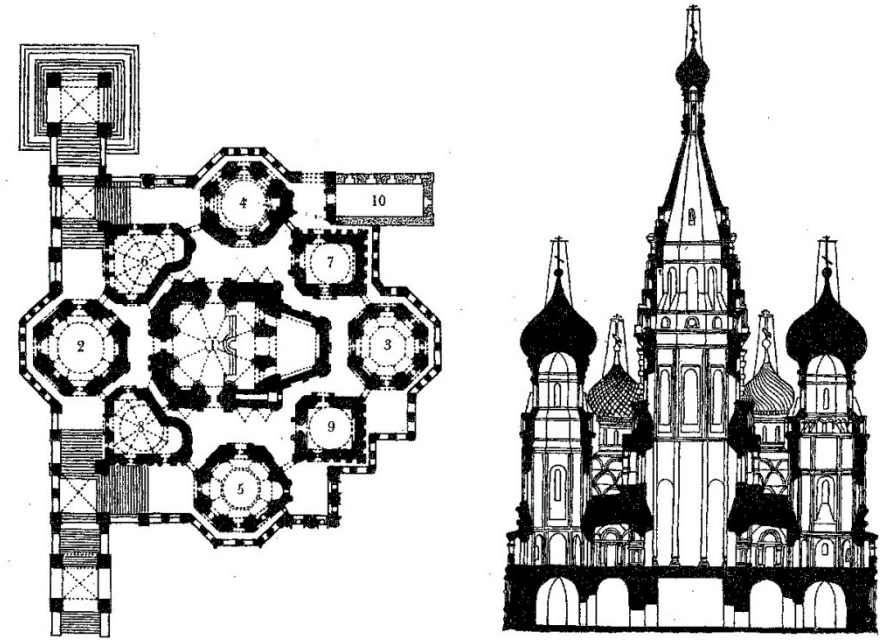
Şekil 4.22 : *Tserkov Ioanna Predtechi*'nin (Müjdeci Yahya Kilisesi) kesiti sağda üstte, planı sağda altta (Faenson, Ivanov,1975), genel görünümü solda.

Kubbeye geçişler yapının merkezinde konumlanmış olan ana kilisede zigzag biçimli çizgisel ve yarım daire biçimli olmak üzere iki farklı şekilde tasarlanmış *kokoshnik*ler, şapellerde ise üç sıra zigzag biçimli çizgisel *kokoshnik* dizisiyle gerçekleştirilmiştir. Ana kilisenin kubbe kasnağının her bir yüzeyi yarım daire biçiminde şekillendirilmiştir. Şapellerinin duvar yüzeylerinde ve kubbe kasnaklarında dikdörtgen panolar bulunmaktadır. Bu yapı her ne kadar çadır biçimli kiliselerin birtakım özelliklerini taşıyor olsa da, yapıda piramidal bir çatı örtüsü bulunmamaktadır. Bütün kuleler basık kubbeler ile örtülmektedir.

Kızıl Meydan'da Kremlin'in Frolov Kapısı'nın yakınında, 1555 ile 1560 yılları arasında IV. Ivan tarafından Rus mimarlar Postnik ve Barma'ya inşa ettirilmiş olan *Vasili Blazhenny* (Aziz Vasily Katedrali) bulunmaktadır[24]. Bu katedral Kazan ve Astrahan'ın ele geçirilmesi üzerine, Müslümanlara karşı kazanılan zaferlerin anısına inşa edilecek yapılardan ilkidir (Kapıcı,2010).

[24] Bir efsaneye göre bu yapı daha sonrasında benzer güzellikte bir kilise inşa edememesi için çar tarafından kör ettirilmiş İtalyan bir mimar tarafından inşa edilmiştir (Voyce,1967), (Hamilton,1954).

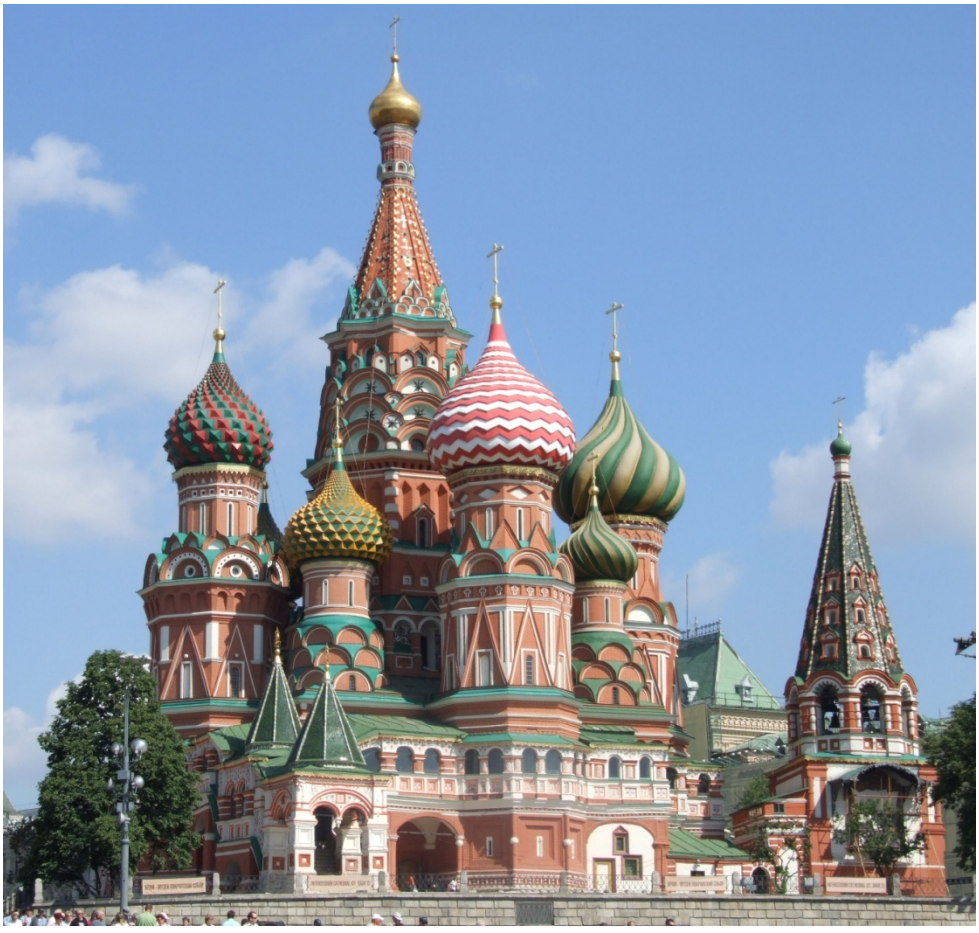
Yapı, çevre koridorları ile birbirine bağlanan sekiz renkli kuleden oluşmaktadır. Yapının merkezinde diğerlerinden daha yüksek olan ve doğu yönünde genişletilerek geometrisi deforme edilmiş sekizgen planlı bir kule, ana akslarda ise dört adet sekizgen şapel bulunmaktadır. Bu dört şapel ve merkezdeki kule arasındaki kısımda kuzeydoğu ve güneydoğu yönünde kare planlı, kuzeybatı ve güneybatı yönlerinde ise bir kenarında yarım silindir biçimli apsisler bulunan çokgen planlı şapeller yer almaktadır. Yapıyı oluşturan bütün bu kuleler ve onları birbirine bağlayan çevre koridoru ise tonozla örtülü bir *podklet* üzerinde yükselmektedir (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 : *Vasili Blazhenny* (Aziz Vasiy Katedrali) planı solda, kesiti sağda (Faenson, Ivanov,1975).

Yapının ilk dönemlerinde yalnızca merkezinde yer alan kulesi (*Pokrovsky Sobor*) kagir, diğer kısımları ise ahşap olarak inşa edilmiştir. Bu ahşap kuleler birer azize adanmış, kendi altarı ile ikonostasisi olan kiliselerdir. Bu kiliselerde düzenlenen ayinlerin tarihleri ise Tatar'lara karşı kazanılmış olan sekiz önemli zaferi anımsatacak şekilde düzenlenmiştir (Voyce, 1967). Bu kuleler daha sonraki bir dönemde kagir olarak yeniden inşa edilmiştir. 1588 yılında yapının kuzeydoğusuna *Vasili Blazhenny*'nin (Aziz Vasily) kriptası eklenmiştir. Kare planlı bir kütle üzerinde bulunan, sekizgen arkadlı, piramidal çatılı çan kulesi ise yapıdan bağımsız olarak kilisenin güneydoğu köşesinde yer almaktadır. Bu piramidal çatının her yüzeyinde üç sıra pencere dizisi bulunmaktadır (Şekil 4. 24)

Yapının plan düzlemindeki sadeliği cephe kurgusunda yerini kulelerin boyutlanmaları ve birbirinden farklı bezemeleri ile karmaşıklığa bırakmaktadır. Yapının kulelerinde kubbe kasnaklarına geçişler farklı *kokoshnik* komposizyonları ile gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.24). Yapının doğu, kuzey ve güney yönlerde yer alan kulelerinde bir sıra dairesel ve bir sıra zigzag biçimli çizgisel kokoshnikler üzerinde yükselen sekizgen kubbe kasnakları bulunmaktadır. Ara yönlerde yer alan kısa kulelerde kubbe kasnaklarına geçiş üçer sıra yarım daire biçimli *kokoshnik*ler ile sağlanmıştır. Batıda bulunan kule ise diğer ana yönlerde yer alan kulelere benzer şekilde bir sıra dairesel *kokoshnik* barındırırken, onun üzerinde ise omurga biçimli bir sıra *kokoshnik* daha yer almaktadır. Bu kokoshnik sıralarının üzerinde ise sekizgen bir kasnak bulunur.

Şekil 4.24 : *Vasili Blazhenny*'nin (Aziz Vasily Katedrali) genel görünümü

Merkezde yer alan kule diğer sekiz kuleden daha gösterişli bir cephe kurgusuna sahiptir. Sekizgen kulenin üzerinde on altı köşeli bir yıldızı andıran bir kasnak yer almaktadır. Bu kasnağın etrafı üç sıra yarım daire biçimli *kokoshnik* sırası ve onun üzerinde daha küçük oranlarda olan iki sıra omurga biçimli *kokoshnik*lerle kaplıdır.

Aynı eleman çatıların üzeride yer alan soğan biçimli kubbelere geçişte de kullanılmıştır.

Ana kubbenin etrafında yer alan sekiz kubbenin biçimlenişleri de birbirinden farklılıklar göstermektedir. Merkezde yer alan kulenin piramidal çatısı üzerinde yer alan kubbe, altın varaklı düz bir metal örtü ile kaplanmıştır. Diğer kulelerin soğan biçimli büyük kubbelerinde yer alan dekoratif öğeler ise çadır biçimli kiliselerdeki birbiri üzerine bindirilen ahşap kaplamaların *(lemekh)* kagir mimariye yansıtılmş halidir[25]. Şapellerin üzerlerinde yer alan kubbeler düz ve burkulma biçimi verilen nervürlerden oluşmaktadır. Aynı zamanda zigzag geometrik biçimler ile kare ya da üçgen tabanlara sahip, üç boyutlu bitkisel görünümlü dekoratif öğeler bu kubbelerin üst örtüsünde kullanılmıştır. Bu dekoratif öğeler ve *kokoshnik*lerle mimaride bir oyun yaratılmıştır.

Bu dönemde kule şeklinde inşa edilmiş olan bu kiliseler, ahşap, sekizgen çadır biçimli kiliselerin taşa yansımış halidir. Ahşap örneklerinden farklı olarak bu yapıların kagir olarak inşa edilmeleri, yapıların kubbeleri ve kasnaklarında bulunan yoğun *kokoshnik* dizilerinden dolayı oluşan fazla yük sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu fazla yük sorunu yapıların duvar kalınlıklarının artmasına neden olmuştur. Yapıların pencere açıklık sayıları azaltılmıştır. Bu tarzda inşa edilen kagir yapılar alt kotlarda mümkün olduğunca az sayıda pencereye sahiptir. Pencereler daha çok kubbe kasnaklarında yer alan kulelerde, piramidal çatı yüzeylerinde ve piramidal çatıların üzerindeki aydınlık fenerlerinde bulunmaktadır.

Bu dönemde inşa edilmiş yapıların cephe dekorasyonlarında kullanılan omurga biçimli, uçları sivriltilmiş kemerler dikkat çekicidir. Bu motif, dönemin yapılarının pencere lentolarında görüldüğü gibi, yapıların kubbe kasnaklarında da karşımıza çıkmaktadır.

Patrikhane yoğun bezemeleri ve renkli görünümleri ile göze batan bu çadır biçimli kiliseleri halk işi ve oyunsu bularak, bu biçimdeki yapıların inşasını 17. yüzyıl ortalarında yasaklamıştır. 1650 yılında Patrik Nikon, Rus kilise mimarisine yön verecek şekilde mimarları bu konuda uzlaşmaya çağırmış ve yapılarda kule kullanımı

[25] Kubbelerin yüzeyleri özgün durumunda ince metal plakalarla kaplıdır. Kubbelerdeki bu renkli dekorasyon ise 1670 ve 1680 lerde zengin el işi halk sanatının bir yansıması olarak yapılmıştır. (Faenson, Ivanov,1975)

yerine kubbe yapılmasını tavsiye eden açıklamalarda bulunmuştur (Conant, 1944). Patrikhane bu konuda Ortodoks kilisesine en uygun şemanın beş kubbeli plan şeması olduğunu söylemiştir (Voyce , 1969).

Bu yasaklama ile kagir mimaride çadır biçimli kuleler yerini beş kubbeli yapılara bırakırken, Rusya'nın kuzey topraklarındaki köylerde ise bu tarz ahşap kiliselerin inşaatı yeniliklerle devam etmiştir. Kagir mimari de bu dönemden sonra Rusya'nın batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak, Ukrayna ile Litvanya üzerinden Barok ve Rokoko'nun Rus mimarisindeki etkisi görülmeye başlanmıştır.

4.2.2 19. yüzyıl Rus mimarisinde canlandırmacılık; Rus Stili

Rusya, Çar Petro'nun 1689 yılında yönetime geçmesiyle siyasi, askeri ve mimari gibi birçok alanda batılılaşma ve modernleşme süreci içine girmiştir. Bu batılılaşma hareketlerinin ilk adımlarından biri olarak 1703 yılında, Rusya'nın Avrupa'ya açılan penceresi olan St.Petersburg şehri kurulmuştur (Fletcher, 1975). Çar Petro, aynı zamanda Rusya'nın yeni başkenti ilan ettiği bu kentin imarı için Avrupa'dan bir çok mimarı bu şehre davet etmiştir.

St. Petersburg, kente adını veren Petro'nun ardından Çariçe Katerina döneminde (1762-1796), inşa edilen yapılarla Antik ve Roma mimarisinin biçimleriyle süslenen bir şehir haline gelmiştir. Ancak Batı'nın mimari diliyle yaratılmış bu görkemli imparatorluk mimarisi, başkentin Rusya'nın geri kalanından soyutlanmasına neden olmuştur. Bu tek merkezli mimari, siyasi otoriteyi de etkilemiş olmalıdır ki, Rusya'da da 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren diğer bir çok Avrupa mimarisinde olduğu gibi "ulusal" olanı arama çabalarına girişilmiştir.

Çar Nikola'nın (1825-1856) da desteklediği bu arayış kendini ilk olarak Rusya'nın Ortodoks kimliğinde bulmuştur. 19. yüzyılın başında yaşanan Napolyon Savaşları, Rusya'da Ortodoksluğun hayatın birçok noktasında tekrar önem kazanmasında büyük rol oynamıştır. Rus halkı, bu savaş sırasında Fransız Ordusu'nun Rusya'yı işgal etmesini, Petro döneminde başlayan batılılaşma hareketleri ile Ortodoksluk'tan uzaklaşmanın bir sonucu olarak görmüştür.

Rusların Ortodoksluğu kabulünün ardından Bizans ile kurulmuş olan kültürel etkileşim, bu dönemin sanat anlayışına bir altlık oluşturmuştur. Bizans mimarisinin biçimsel özellikleri aracılığıyla yaratılmaya çalışılan bu yeni mimari dil de *Neo-Bizans* olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde inşa edilen anıtsal kiliseler 1650 yılında

Patrik Nikon tarafından yayınlanan bildiride de yapılması istenmiş olan beş kubbeli görünüme sahip yapılardan meydana gelmiştir.

Konstantin Andreyevich Thon bu bağlamda Çar'ın isteğine karşılık veren ilk mimar olmuştur (Wortman, 2003). Çar I. Aleksandr tarafından Moskova'da *Khram Khrista Spasitelya* (Kurtarıcı İsa Katedrali) inşa ettirilmiştir[26]. 1838 yılında inşa edilmeye başlanan bu yapı 1882 yılından tamamlanabilmiştir.[27] Volkhonka'da Aziz Aleksius kilisesinin yerine yapılan bu katedral, Çar I. Aleksandr tarafından seçilen ilk projeye kıyasla Antik Yunan ile Roma mimarisini yansıtan Klasisizm'den uzak, Rus mimarisi ile Bizans mimarisinin harmanlanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Yapı, Ortaçağ Rus mimarisinde Vladimir-Suzdal bölgesinde yer alan kiliselerin küp biçimli kütlesel görünümüne sahiptir. Doğu yönünde bulunan apsisine ek olarak, diğer üç yönde yapının ana kütlesinden dışa taşan kısa transeptlerle haçvari bir plan şeması yaratılmıştır. Bu transept benzeri bölümler, Vladimir-Suzdal mimarisindekine benzer şekilde, orta kısmın daha geniş ve yüksek olduğu üçe bölümlenmiş bir cephe kurgusuna sahiptir. Yapının saçak hizasında ise ucu sivriltilmiş dairesel k*okoshnik*lerden oluşan bir friz yer almaktadır. Transept benzeri bölümler ise bu *kokoshnik*lerin kesitine sahip *bochka*larla örtülmüştür.

Katedralin merkezinde dairesel planlı, yüksek kasnaklı, soğan biçimli büyük bir kubbe bulunmaktadır. Yapının dört köşesine konumlandırılmış olan kulelerin üzerleri de soğan biçimli kubbelerle örtülmüştür. Merkezde yer alan ana kubbeye ek olarak, bu köşeleri pahlandırılmış kare planlı küçük kuleler aracılığıyla beş kubbeli plan şeması yaratılmaya çalışılmıştır (Şekil 4.25). Çar Nikola, 25 Mart 1841 tarihinde yayınladığı bir deklarasyonla *Thon stili* olarak tanımlanan bu beş kubbeli yapıların, Ortodoks kiliselerinin yapımında tercih edilmesini ve bunun devamlılığının sağlanmasını istemiştir (Wortman, 2003).

---

[26] Bu yapı için Çar I. Aleksandr 1816 yılında bir yarışma düzenlemiştir. Yarışmayı İsveç asıllı mimar Alexander Vitberg kazanmıştır. Daha klasik çizgilere sahip olan bu projenin yapımına 1817 yılında başlanmıştır. Ancak Çar Aleksandr'ın 1825 yılında hayatını kaybetmesinin ardından Yeni Çar Nikola'nın anıtı yeterince ulusal bulmaması nedeniyle 1828 yılında inşaat durdurulmuştur. Yapının inşası için 1829 yılında yeni bir yarışma düzenlenmiş ve Konstantin Thon'un projesi bu yarışma sonucunda seçilmiştir (Kirichenko, 1992).

[27] Yapı 5 Aralık 1931 tarihinde yerine Sovyet Sarayı yapılmak üzere Sovyet yönetimi tarafından yıkılmış ancak bu proje hayata geçirilememiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu'nca katedral 2000 yılında tamamlanan çalışmalar sonucunda aynı noktaya yeniden inşa edilmiştir.

Şekil 4.25 : *Khram Khrista Spasitelya* (Kurtarıcı İsa Katedrali) genel görünümü

Yapının cephelerinde, Rusya'da Ortodoksluğun yayılmasında rol oynayan azizler ile 1812 Savaşı'nı anımsatan sahnelerin yer aldığı kabartmalar ve heykeller bulunmaktadır. İç mekanın duvarlarını Rus azizlerinin yaşamlarından sahnelerin aktarıldığı birçok duvar resmi süslemektedir. Apsisin önünde konik çatılı sekizgen bir ikonostasis yer almaktadır.

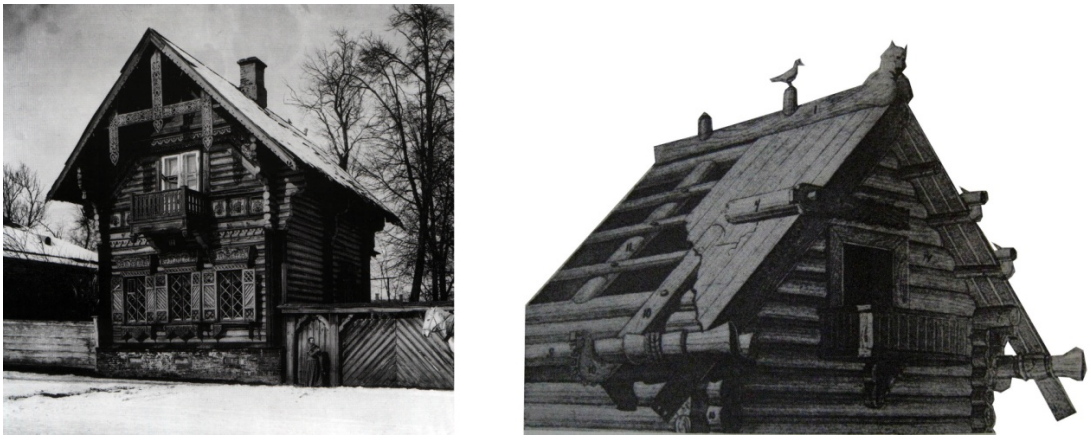
19. yüzyılın ikinci yarısı Rusya'da birçok politik reformun gerçekleştiği, Çar ile Rus halkının birbiri ile yakınlaşmaya başladığı bir dönem olmuştur. 1861 yılında hayata geçirilen toprak reformu bunun en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bu reformla birlikte köylü sınıfının geçirmeye başladığı sosyal ve ekonomik dönüşüm yakından takip edilmiştir. Rusya'da sanatçı ve düşünürler kendilerini Rusya'nın kırsal birikimine yönlendiren bir biçim arayışı içinde bulmuşlardır.

St. Petersburg'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nde teorik çalışmalarla başlayan ve *Rus Stili* olarak tanımlanan sanat akımı, öncelikli olarak mobilyalar ve küçük objelerde kendini göstermiştir. Mimaride ise karşımıza ilk olarak şehir içinde yer alan ahşap konutlar ve *dacha*larda çıkmıştır. [28] Bu stilin ilk yapılarından biri olan

[28] *Dacha*, kent dışında yer alan ahşap sayfiye konutlarına verilen addır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentliler tarafından yaz aylarında dinlenmek amacıyla kent dışındaki arazilere inşa ettirilmişlerdir.

Mikhail Pogodin Evi, 1850 yılında Nikolai Nikitin tarafından Moskova'da inşa edilmiştir.

Kagir bir subasman üzerinde bulunan ahşap karkas bir konut olan bu yapı, dış görünümü ve konstrüksiyonu itibariyle geleneksel Rus ahşap mimarisinin konutları olan *izba*yı andırmaktadır (Şekil 4.26). Üst üste yerleştirilmiş yatay ahşap kütüklerden (*věnec)* oluşturulmuş duvar örgüsü, yüksek eğimli kırma bir çatıya sahiptir. Bu çatı *izba*larda olduğu gibi ahşap kaplamalarla örtülmüştür. Yapının çatı saçakları, pencere lentoları ve yatay kat silmeleri dönemin genel özelliği olarak yoğun işçiliğe sahip süslemelerle donatılmıştır.

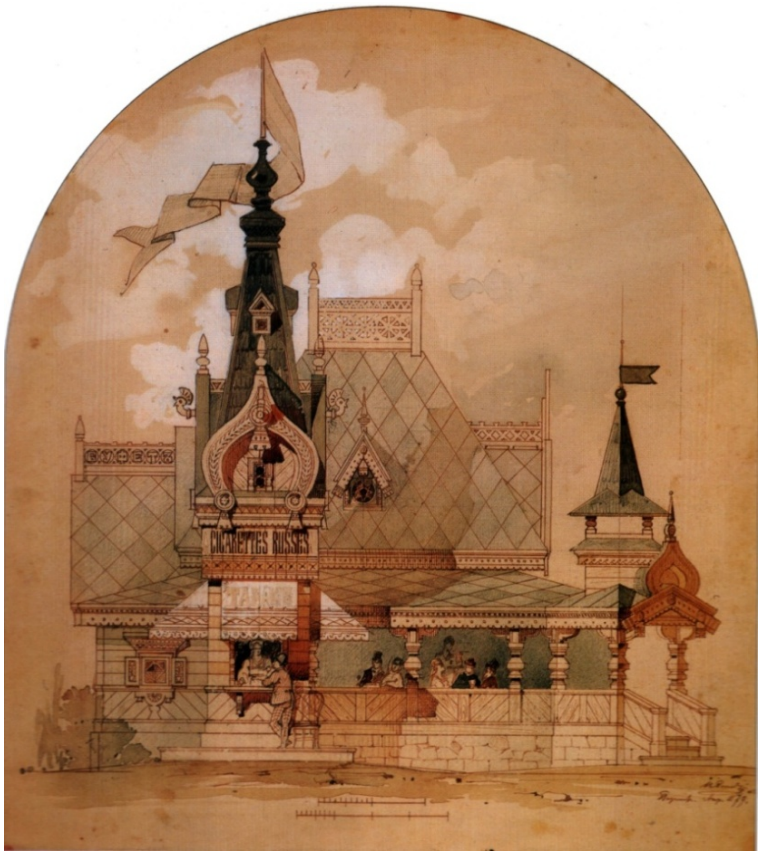
Şekil 4.26 : Mikhail Pogodin Evi solda (Kirichenko, 1991), İzba genel görünümü sağda (Voyce,1957)

Mimaride "ulusal" olanı arama çabalarında ahşap konutlarla başlayan bu yeni mimari stil, dünya ve ülke içinde düzenlenen ticaret fuarları için tasarlanan ahşap pavyonlar ile bireysel olmaktan çıkarak, ülke geneline yayılmaya başlamıştır. Ivan Nikolaevich Ropet ve Viktor Hartman, 1870'li yıllarda gerçekleşen bu fuarlar için tasarladıkları ahşap pavyonlarla *Rus Stili*'nin adının duyurulmasında büyük rol oynamışlardır.

Ropet ve Hartman tarafından tasarlanan bu pavyonlarda geleneksel ahşap Rus mimarisinin bir çok öğesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu yerden yükseltilmiş yapılar, dik eğimli kırma çatıları ve saçaklarında yer alan süslemelerle *izba*ları andırırken, üstü kapalı merdivenleri, yarı açık sundurmaları ve piramidal kuleleri ile ahşap kiliselerle biçimsel benzerlikler taşımaktadır (Şekil 4.27).

Rus Stili, her ne kadar Çarlığın ve Rus sanatının o dönemki başkenti sayılan St. Petersburg'da doğmuş olsa da, kendini daha çok Moskova'da inşa edilen kagir yapılarda göstermiştir (Kirichenko, 1991). Moskova 19. yüzyılın son çeyreğinde,

kentin önemli noktalarında boy gösteren bu kagir yapılarla Petro öncesi görünümüne kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Moskova'da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren *Rus Stili*'nde çok katlı kamusal binalar, endüstriyel yapılar, apartman ve ticaret blokları inşa edilmiştir.

Şekil 4. 27 : Ivan Nikolaevich Ropet tarafından 1879 Fransa'da bir ticaret fuarında Rus sigara firmasını temsil etmek üzere yapılmış ahşap pavyon (Kirichenko, 1991).

1883 yılında Moskova'da Vladimir Osipovich Sherwood (Shervud) tarafından inşa edilen Kent Tarihi Müzesi dönemin önemli yapıları arasında yer almaktadır. Kızıl Meydan'da (Krasnaya Ploshchad'da) Vasili Blazhenny Katedrali'nin çaprazında konumlanmış olan ve iki orta avluya sahip olan bu yapı, dikdörtgen bir alana yayılmıştır. Yapının köşelerinde dört adet sekizgen kule bulunmaktadır. Kızıl Meydan'a bakan giriş cephesinde yer alan iki kule konik çatılarla örtülü iken, arka cephesinde bulunan iki kulesi ise diğerlerinden daha uzun olup, piramidal çatılara sahiptir.

Yapının Kızıl Meydan'a bakan cephesinde, cepheyle bütünleşik üstü kapalı bir merdiven kovası yer almaktadır. Aynı cephenin köşelerinde yer alan sekizgen kulelerin bitişiğinde onlardan daha yüksek olan sekizgen iki kule daha bulunmaktadır

(Şekil 4.28). Kare planlı yüksek bir bölüme oturan bu kuleler, ince uzun gövdeleri ve piramidal çatıları ile yapının hemen yanı başında bulunan Kremlin'in Gotik tarzda inşa edilmiş *Nikolskaya* kapısında yer alan kuleyi andırmaktadır.

Yapının cephe kurgusunda Ortaçağ Moskova mimarlığında sıkça karşılaştığımız yoğun ve farklı bezeme kompozisyonlarının kullanımı ile oluşturulan karmaşıklık bu yapıda da kendini göstermektedir. Cephelerde zigzag, dairesel ve omurga biçimli *kokoshnik* kullanımı oldukça yoğun olup, aynı zamanda yapının ana kütleleri dik eğimli çatılar ve *bochka*lar ile örtülmüştür. Bugün itibariyle cephelerinde hakim olan kırmızı renk kullanımı yapının yakın çevresinde yer alan Kremlin ve Vasili Blazhenny Katedrali ile görsel bir bütünlük oluşturmasını sağlamıştır.

Şekil 4.28 : Moskova'da Kent Tarihi Müzesi (www.shm.ru/en/architecture.html).

Aynı dönemde kentin farklı tarihi noktalarında iki müze daha inşa edilmesi planlanmıştır. Politeknik Müzesi olarak da bilinen Rus Tarihi Müzesi'nin ilk kısmı Nikolai Shokhin ve Hippolyte Monighetti tarafından inşa edilmiş, ancak

Aleksandrine Parkı'nda Nikolai Nikitin tarafından tasarlanan Tarım Müzesi ise yeterli maddi ödenek bulunamadığı için inşa edilememiştir (Kirichenko, 1991).

Moskova'da Kremlin ve yakın çevresi ile bütünleşen kagir mimarideki bu dönüşüm süreci yalnızca müzelerle sınırlı kalmamıştır. Dimitri Chichagov tarafından tasarlanan kentin yönetim merkezi olan Moskova Kent Duması, tren istasyonları ve önemli ticaret merkezleri bu dönemde bu yeni mimari dille inşa edilen yapılar arasında yer almaktadır.

III. Aleksandr döneminden itibaren kilise mimarisindeki Rus kimliği de, *Thon stili*nin aksine 16. yüzyıl Moskova Mimarisi'nin biçimsel özelliklerinde aranmaya çalışılmıştır. Alfred Parland tarafından tasarlanmış ve 1883 yılında inşasına başlanmış olan *Voskresenia Khristova* (Yeniden Diriliş Katedrali) St. Petersburg'da bu tarzda inşa edilmiş yapılardan biridir.[29]. Yapı III. Aleksandr tarafından II. Aleksandr adına, II. Aleksandr'ın St. Petersburg'da şehit edildiği alanda yaptırılmıştır. Haçvari plan şeması ve beş kubbeli küp biçimindeki kütlesel görünümüyle Moskova'daki *Khram Khrista Spasitelya*'ya benzemektedir. Yapının merkezinde sekizgen kule üzerinde yükselen piramidal bir çatı yer almaktadır. Bu piramidal çatının üzerinde ise aydınlık feneri ve soğan biçimli küçük bir kubbe bulunmaktadır (Şekil 4.29). Cephelerinde yer alan yoğun renkli dekorasyon ve merkezde konumlanmış kulesi, yapının *Neo-Bizans* stilde inşa edilmiş *Khram Khrista Spasitelya*'dan çok, bir *Moskova stili* yapısı olan *Vasili Blazhenny* Katedrali ile önemli benzerlikler içermesini sağlamıştır.

Yapının cepheleri üçe bölümlenmiş olup, orta kısımlar diğerlerinden daha geniştir. Bu orta bölümler kagir bir *bochka* ile örtülü iken, yan bölümlerin üzerlerinde soğan biçimli kubbeler bulunmaktadır. Doğu cephesindeki üç yarım daire planlı apsis yarım kubbeler ile örtülmüştür. Bu yarım kubbelerin üzerlerinde dairesel kasnaklara sahip, altın yaldızlı, soğan biçimli birer kubbe daha yer almaktadır.

Batı cephesinde, iki köşesi pahlanmış dikdörtgen planlı yüksek bir kaidenin üst kısmında, yapının çan kulesi bulunmaktadır. Sekizgen planlı olup, on altı taşıyıcı

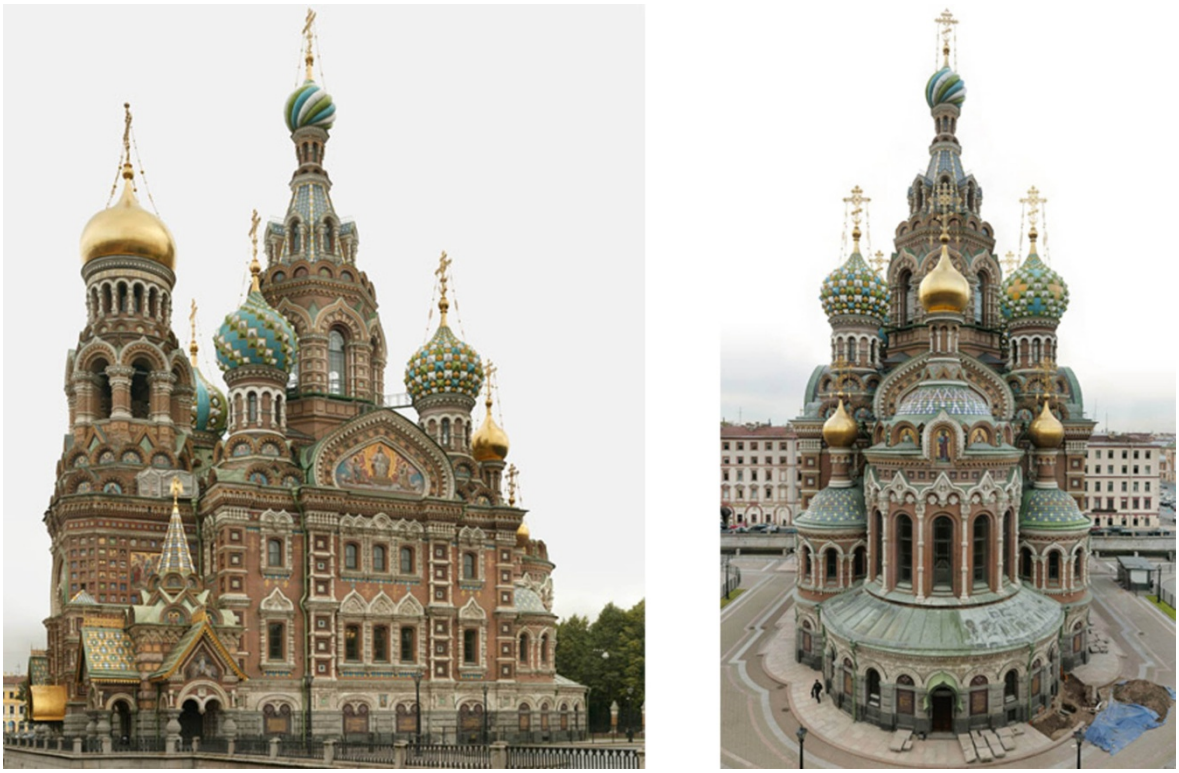
---

[29] Yapının tasarım sürecinde ilk yarışma 1882 yılının Nisan ayında tamamlanmıştır. Ancak *Moskovskie Vedomosti* gazetesinde yer alan raporda bu yarışmadaki en iyi sekiz projeninde III. Aleksandr tarafından yeterince "ulusal" olmadığı düşünülmüştür. İlk yarışmadan beş hafta sonra ikinci bir yarışma daha düzenlenmiştir. Yarışmanın bitim süresinden sonra teslimde bulunmasına rağmen Alfred Parland'ın projesi Çar tarafından inşa edilmek üzere seçilmiştir (Wortman, 2003).

ayağa sahip bu kule, dairesel kasnaklı ve soğan biçiminde bir kubbe ile örtülüdür. Yapının girişleri bu çan kulesini barındıran dikdörtgen planlı kaidenin iki yanında yer almaktadır. Piramidal örtülü ve kare planlı bu giriş hollerinden dışarı taşan saçaklar ise Moskova Mimarlığı'nda sıkça tekrarlanan ikişer adet basık ve orta kısımları şişkin kolonlarla taşınmaktadır.

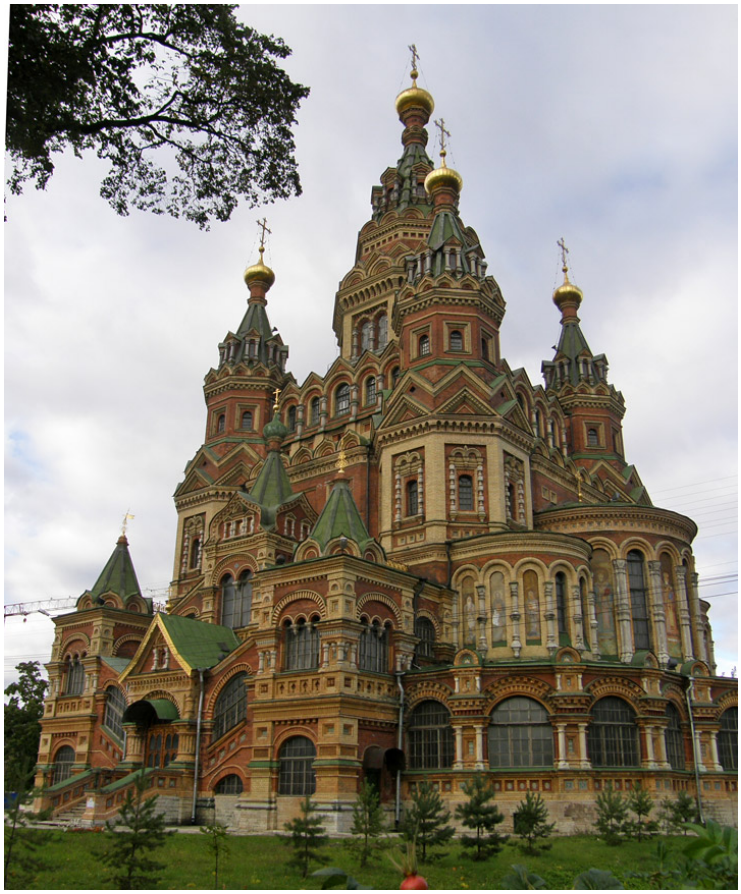
Yapı, *Vasili Blazhenny*'ye (Aziz Vasily Katedrali) benzer çok renkli bir dış görünüme sahiptir. Cephelerde yer alan kare nişler yapıya düşey yönde bir haraket katmıştır. Yatay yönde ise bu haraketlilik kubbe kasnaklarında ve pencere sövelerinde yer alan farklı *kokoshnik* dizileriyle sağlanmıştır. Kubbe kasnaklarındaki *kokoshnik*lerin iç yüzeylerinde figüratif duvar resimleri bulunurken, çan kulesinin alt kısmında yer alan kare nişler ise renkli çinilerle kaplanmıştır.

Yapının soğan biçimli kubbeleri *Vasili Blazhenny* (Aziz Vasily Katedrali) ile önemli benzerlikler içermektedir. Çan kulesi ve apsislerin üzerlerinde bulunan kubbeler altın yaldızlı bir metalle örtülü iken, diğer kubbeler *Vasili Blazhenny'*nin (Aziz Vasily Katedrali) kubbelerine benzer şekilde düz ve burkulmuş görünümlü nervürlerle yaratılmış üç boyutlu bir görünüme sahiptir.

Şekil 4.29 : *Voskresenia Khristova* (Yeniden Diriliş Katedrali) genel görünümü solda ve sağda (http://eng.isaac.sbp.ru).

Dönemin önemli kiliselerinden bir diğeri olan *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla* (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) ise Nicholas Sultanov tarafından tasarlanmış ve St. Petersburg yakınlarında yer alan Peterhof'da inşa edilmiştir.[30] 1894 yılında başlayan inşaat 1905 yılında sonlanmıştır. Üç apsisli haçvari plan tipinde inşa edilmiş olan bu yapı, tuğla cepheleri ve yoğun bezemelerinden dolayı *Voskresenia Khristova* (Yeniden Diriliş Katedrali) ile benzerlikler taşımaktadır. Yapının merkezinde *Voskresenia Khristova*'da (Yeniden Diriliş Katedrali) olduğu gibi piramidal çatı örtüsüne sahip bir kule bulunmaktadır. Diğer dört köşesindeki sekizgen kasnaklar da beş kubbeli kiliselerden farklı olarak, büyük soğan biçimli kubbeler yerine piramidal çatılarla örtülmüştür. Bu piramidal çatıların üzerlerinde ayrıca küçük birer soğan biçimli kubbe de bulunmaktadır (Şekil 4.30).

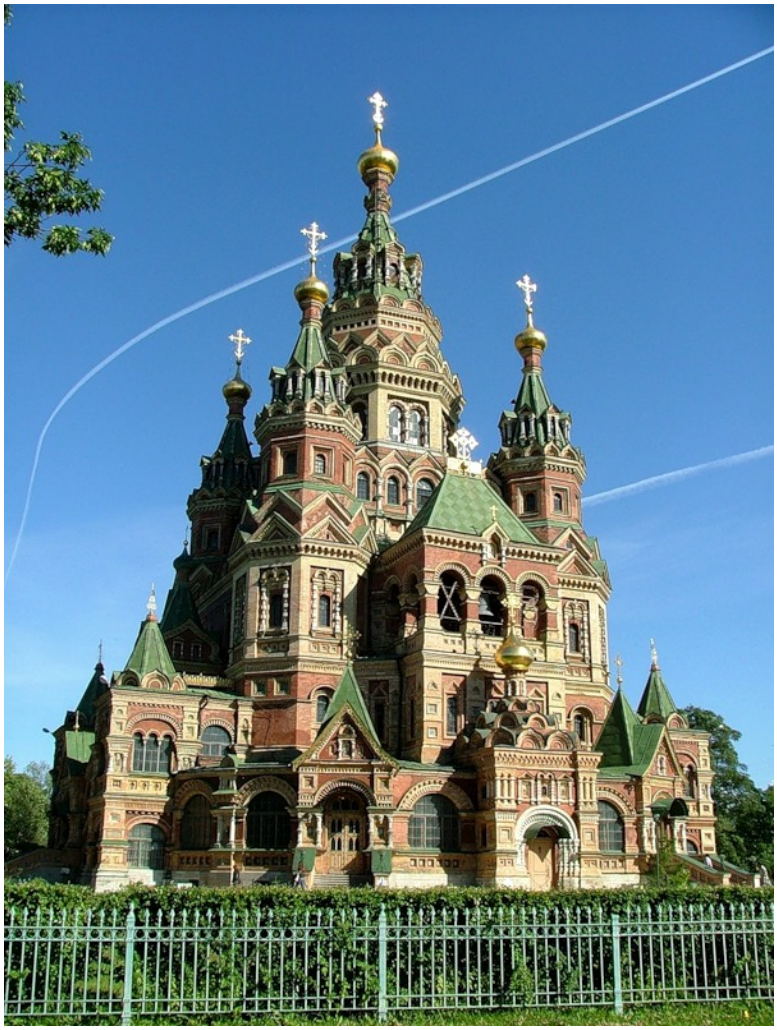
Şekil 4.30 : *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla*'nın (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) doğu ve güney cephesinin genel görünümü.

Yapının ana kütlesi, kuzey ve güney yönlerinde yer alan üstü kapalı merdivenlerle sarılmıştır. Çan kulesi ise yapıya bitişik bir şekilde batı cephesindeki giriş

[30] Nicholas Sultanov, Viollet le Duc tarafından kaleme alınan ve Rus mimarisinin yeniden canlandırılmasında önemli bir yere sahip olan L'Art Russe 'un Rusça çevirisini yapmıştır.

bölümünün üzerinde konumlanmıştır. Bu kule, yüksek eğimli kırma çatısı ve dikdörtgen plan şemasıyla dönemin çan kulelerinden farklılık göstermektedir (Şekil 4. 31).

Doğu ve batı yönünde yer alan üstü kapalı olan arkadlı mekanlar yapının diğer yönlerinde bulunan merdivenlerle bütünlük kurmasını sağlamaktadır. Bu bütünlük giriş seviyesinde yer alan bu kısıma bir alt yapı hissi katmaktadır. Yapının apsislerinin, çan kulesinin ve merdiven kovalarının, bu bölümün üzerinde yükselmesi ile yapıya Ortaçağ Rus kagir mimarisindeki çadır biçimli kiliselere benzeyen piramidal bir görünüm kazandırılmıştır.

Şekil 4.31 : *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla*'nın (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) batı cephesinin genel görünümü.

Yapının cephe bezemelerinde zigzag biçimli çizgisel *kokoshnik*ler hakim olup, figüratif duvar resimleri yalnızca giriş kapılarının ve çan kulesinin üzerinde kendilerine ayrılan panolar içinde yer almaktadır.

19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başlarında yaygın olarak karşımıza çıkan bu beş kubbeli haçvari planlı kiliseler, piramidal çatılı kuleleri ve cephelerde yer alan yoğun *kokoshnik* kullanımı ile mimaride Rus kimliğinin canlandırılmasına neden olmuştur. Rus mimarisinde sıklıkla çan kulesi olarak kullanılan, sekizgen kasnak üzerinde yükselen piramidal örtülü kuleler, *Rus Stili* olarak adlandırılan bu dönemin temel mimari öğelerinden birini oluşturmuştur.

Bu dönemde bu sekizgen çan kulelerinin, uzun bir geçiş bölümü ile kare planlı bir kutsal mekana bağlandığı kiliselerin oluşturduğu bir plan tipine de sıkça rastlanmaktadır. Bu tarz kiliseler Rusya'nın bir çok şehrinde olduğu gibi, bu dönemde Rusya'nın yönetiminde olan Estonya, Varşova, Orta Asya, Kafkasya, Uzak Doğu'daki kentlerde ve hatta 93 Harbi sonrasında bir Rus oblastı olan Kars'da da karşımıza çıkmaktadır (Şekil 4.32).

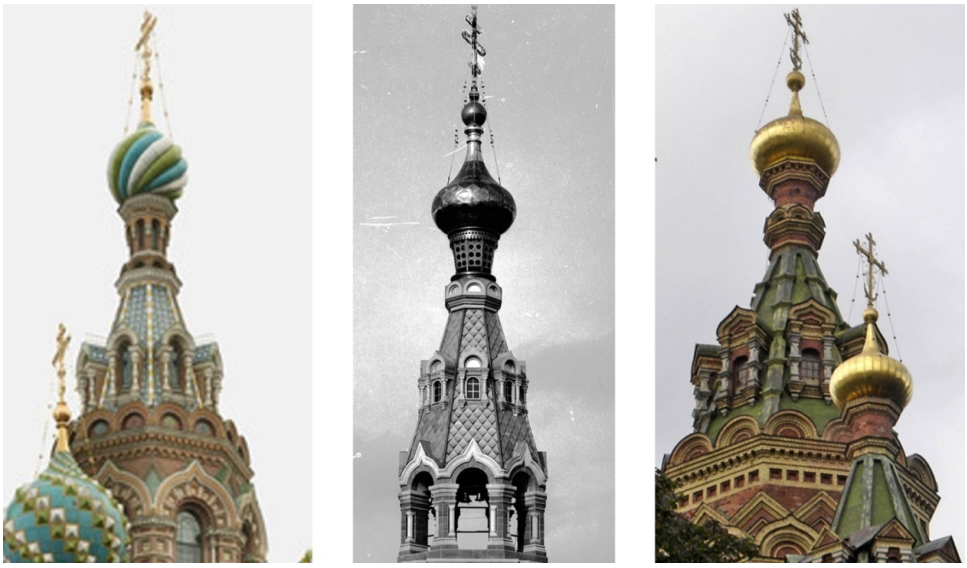
Şekil 4.32 : Kars'ta bulunan ve bugün *Fethiye Camisi* olarak adlandırılan Rus kilisesinin 20. yüzyıl başlarında çekilmiş olan bir fotoğrafı

Bu yapılarda genellikle batı cephelerinde yer alan piramidal çan kuleleri, çadır biçimli kiliselerle benzer bir şekilde yapının en baskın öğesini oluşturmaktadır. Bu baskın öğe ile Rusya'da milli değerler vurgulanırken, Rusya dışındaki yerlerde ise inşa edildikleri bölgedeki Rus varlığı bölge halkına hissettirilmeye çalışılmıştır (Wortman,2003).

4.2.3 Ayastefanos Anıtı'ndaki yansımalar

1893 yılında inşasına başlanan Ayastefanos Rus Anıtı, yapıldığı dönemde Rusya'da hakim olan *Rus Stili*'nin birçok mimari özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Bu dönemin genel karakteri olan Rus Ortaçağ mimarisinin biçimsel dilinin kullanılışı, bu anıtta da görülmektedir. Bu sebeple, anıt gerek 19. yüzyılın ikinci yarısında, gerekse Ortaçağ Moskova'sında inşa edilmiş olan birçok yapının mimari öğeleri ve biçimlenişleriyle benzerlikler göstermektedir.

Bu belirgin benzerliklerin başında anıta şeklini veren, sekizgen planlı ve piramidal örtülü çan kulesi gelmektedir. Sekizgen plan şeması, ahşap mimarinin bir biçimsel özelliği olarak Rus mimarisinde önemli yere sahiptir. Sekizgen plan şeması, ahşap kütüklerle oluşturulan duvar konstrüksiyonunda daire biçimli merkezi planın oluşturulamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu plan şeması kagir mimaride de sıklıkla kullanılmış ve Rus mimarisinin geleneksel biçimlerinden birini oluşturmuştur. Ortaçağ Rus mimarisinde zayıf kagir konstrüksiyon bilgisinin bir sonucu olarak bu plan şemasına sahip çadır tipindeki kiliseler masif kütleler şeklinde inşa edilmiştir. 19. yüzyıl Rus mimarisinde kemerlerle hafifletilmiş olan bu kütleler daha çok yapıların görkemli çan kuleleri olarak inşa edilmiştir. Genellikle piramidal bir çatı ile örtülen bu kuleler, yüksek bir kasnak üzerinde küçük birer soğan biçimli kubbeyi barındırmaktadır. Piramidal çatı yüzeylerinin orta kısımlarında ise *kokoshnik* biçimli lentolara sahip birer pencere bulunmaktadır (Şekil 4.33).

Şekil 4.33 : *Voskresenia Khristova* (Yeniden Diriliş Katedrali) solda, Ayastefanos Rus Anıtı ortada, *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla* (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) piramidal çatı örtüleri sağda.

Geleneksel ahşap mimariden edinilen bir pratik olarak, Rus kagir kiliselerinin bir çoğu zeminden yüksekte konumlanmaktadır. Bu kiliseler de *izba*larda olduğu gibi *podklĕt* adı verilen bir alt yapıya sahiptir. Ayastefanos Rus Anıtı'nda da bu duruma benzer şekilde bodrumda bir kripta bölümü bulunmaktadır. Aynı zamanda dört cephesinde de yer alan merdivenlerle zeminden yükselme durumu söz konusudur.

Ortaçağ Rus mimarisinde, çadır biçimli kiliselerin merkezinde konumlanan kuleler, yapıyı boylu boyunca dönen merdivenler ya da bir çevre koridoru ile çevrilmiştir. Bu anıtta da çan kulesinin zemin katta bulunan ana masif kütlenin merkezinde konumlanması ile benzer merkezi bir etki yaratılmıştır. Bu etki ile masif ana kütle, merkezinde yer alan kuleye bir çevre koridoru etkisi, dört tarafta bulunan merdivenler de yapıya Kolomenskoye'deki gibi bir "sarılmışlık etkisi" katmıştır. Ancak bu etki yalnızca yapının dış görünümünde hissedilmektedir. İç mekanda oluşturulan haçvari planda çadır biçimli kiliselerdekine benzer şekilde bir çevre koridoru bulunmamaktadır. Merdivenler, anıtın masif kütlesinin üzerinde yükselen kule ve çatısı ile oluşturulan bu biçimsel kurgu, yapıya Rus mimarisinde sıkça tekrarlanan piramidal bir etki katmıştır (Şekil 4.34).

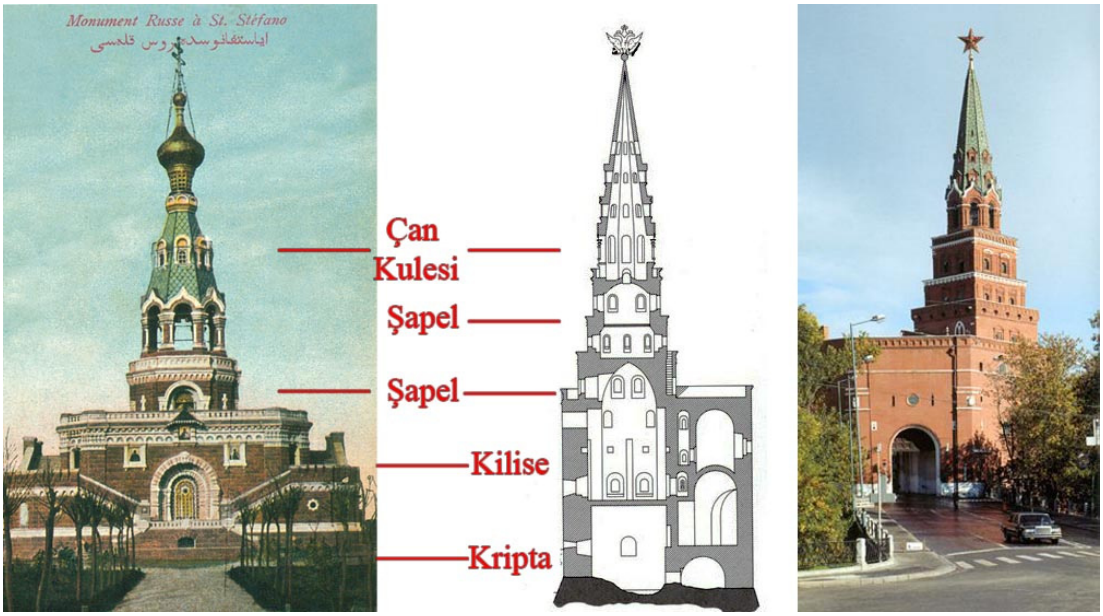

Şekil 4.34 : Ayastefanos Rus Anıtı solda, *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi) ortada, *Vasili Blazhenny* (Aziz Vasily Katedrali) sağda.

Anıt, yalnızca Rusya'nın kiliseleri ile değil aynı zamanda Moskova'da bulunan Kremlin'in kuleleriyle de mekansal ve biçimsel benzerlikler taşımaktadır. Kremlin'in kulelerindeki kare planlı bir kütle ile üzerindeki terasta yer alan piramidal çatılı bir kulenin birlikteliği biçimsel olarak bu anıtta da tekrar edilmiştir.

Rus kilise mimarisinde, beş kubbeli haçvari planlı ve çadır tipinde inşa edilmiş olan yapılarda bütünsel bir mekan kurgusu hakimdir. Ancak Ayastefanos Rus Anıtı, her

katta oluşturulan farklı mekanlar ile Rus kiliselerinin aksine Kremlin'de bulunan kulelerle benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda Ayastefanos Rus Anıtı'nda yer alan mekan organizasyonu, *Borovitskaya* Kapısı'ndaki kulede bodrum, iki kat şapel ve çan kulesi kurgusu ile özdeştir. Ayastefanos Rus Anıtı'nda bu mekan kurgusu sırasıyla kripta, kilise, şapel ve çan kulesi olarak görülebilmektedir (Şekil 4.35). Aynı zamanda her katta farklılaşan mekan kurgusu, bu farklı amaçlı kullanımların cepheye biçimsel olarak yansımasına neden olmuştur. Anıtın her katı cephelerde yer alan silmelerle birbirinden ayrılmıştır.

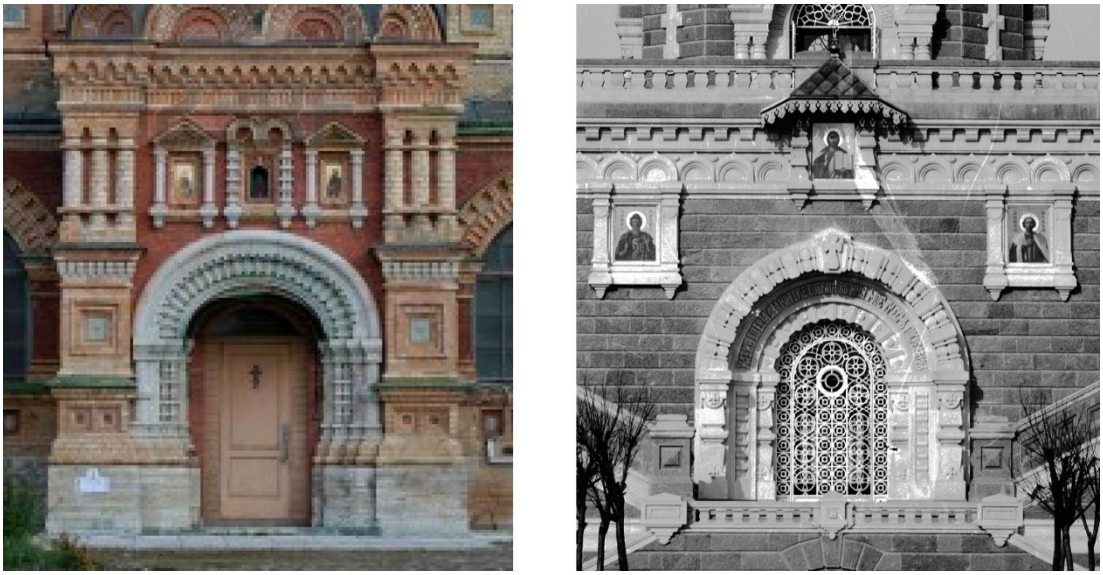
Şekil 4.35 : Ayastefanos Rus Anıtı solda, *Borovitskaya* Kapısı'nın kesiti ortada, *Borovitskaya* Kapısı'nın genel görünümü sağda.

Anıtın biçimsel ve mekansal kurgusunun yanı sıra, detaylarında da dönemin bir çok özelliğini taşıdığı görülmektedir. Rus canlandırmacılığının genel özelliklerinden biri olan *kokoshnik* kullanımı, anıtın çan kulesinin kemerlerinde, piramidal çatısında yer alan pencerelerin lentolarında ve kilise mekanının kat silmesinin bir sıra frizinde sıkça tekrarlanmıştır (Şekil 4.36).

Şekil 4.36 : Piramidal çatı üzerindeki pencere lentoları solda, Anıtın çan kulesinin kemerleri ortada, Kilise mekanının kat silmesi sağda.

19. yüzyıl Rus kiliselerinde ve Kremlin'in kapılarında dini figüratif duvar resimlerinin yer aldığı cephe düzenlemeleri ve ikonalarının panolar halinde yapıların cephelerinde sergilenmesi oldukça yaygın bir dekorasyon biçimidir. Bu anıtın cephelerinde bulunan giriş kapılarında da benzer bir sergileme düzeni görülmektedir. Peterhof'daki *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla*'nın (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) kademelenmiş kemer dizisinden oluşan giriş kapısı ve onun üzerinde bulunan üç adet ikona kullanımı, bu yapının kuzey ve güney giriş kapılarında benzer bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 : *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla* (Aziz Petrus ve Aziz Pavlus Katedrali) giriş kapısının genel görünümü solda, Ayastefanos Rus Anıtı'nın güney cephesinde yer alan giriş kapısının genel görünümü sağda.

Anıtın batı kapısında, büyük bir kemer içinde konumlanmış üçlü kemer dizisi ile tanımlanan kapı açıklığı kullanımı da Ortaçağ Rus mimarisinin ve dönemin genel özellikleri arasında yer almaktadır. 19. yüzyıl Rus mimarlığında birbirine g*irka*lar yardımıyla bağlanan bu ikili ve üçlü kemer dizisinin çeşitli kullanımları ile daha çok kapı ve pencere lentolarında karşılaşılmaktadır. (Şekil 4.38).

Ayastefanos Rus Anıtı, bahçe duvarları ve dış görünümüyle militer bir görünüme sahiptir. Yapının kale görünümlü bahçe duvarları ve merdiven sahanlıklarında yer alan mazgal biçimli korkuluklar bu durumu destekler niteliktedir. Bu militer kurguda, yapının askeri amaçlarla da kullanıldığı düşünülen Kolomenskoye'deki *Tserkov Vozneseniya* (İsa'nın Göğe Yükselişi Kilisesi) gibi yüksek bir noktada inşa edilmesi ve Ortaçağ Rus mimarisindeki manastır yapılarıyla benzer şekilde kale görünümlü mazgallı duvarlarla çevrili olması dikkat çekicidir.

Şekil 4.38 : Ayastefanos Rus Anıtı'nın batı kapısının genel görünümü solda, Moskova Kent Duması'nın giriş kapısı ortada, Moskova'da yer alan bir yapıdan pencere örneği sağda (Kirichenko, 1991)

19. yüzyılın son çeyreğinde Rusya'daki Rus kimliğini sergileme girişiminin bu yapının mimarisinde de *kokoshnik* kullanımı ve baskın olan kule öğesiyle etkili olduğu görülmektedir. Wortman'ın (2003) da belirttiği gibi Rusya'nın, egemenliği altındaki topraklardaki Rus varlığını anımsatmak amacıyla inşa ettirdiği sekizgen planlı piramidal çan kuleleri gibi bu anıtın da Ruslar'ın 93 Harbi'nde Osmanlı'ya karşı kazandığı başarıyı anımsatmakta üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirdiği görülmektedir.

5. ANITIN YIKILIŞI

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ve Berlin Kongresi ile Osmanlı Devleti Balkanlar'da ve Doğu Anadolu'da büyük toprak kayıplarına uğramıştır. Balkanlarda Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığı tanınırken, kısa bir süre sonra bağımsızlığını kazanmış olan Bulgaristan'ın da "muhtar bir prenslik" olması kararlaştırılmıştır. Doğu'da ise Kars, Ardahan ve Batum Rusya tarafından işgal edilmiştir.

Balkanlarda yeni kurulan bu ulus devletlerinin yönetimine bırakılan topraklar Osmanlı Devleti'nin daha önce kaybetmiş olduğu topraklara kıyasla Müslüman nüfusun sayıca fazla olarak yaşadığı topraklarıdır. Bu savaş bu sebeple de aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin "metropol toprakları"nın Rusya tarafından parçalanmaya başlamasına sebep olmuştur (Şimşir, 1999).

Bu yeni devletler, bölgelerinde yaşayan Müslüman halka Panislavizm'in de bir sonucu olarak yaşam hakkı tanımamaya başlamış, bu durumun bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'ne yoğun göçler yaşanmıştır. Osmanlı topraklarına doğru gerçekleşen bu göç hareketi ve metropol topraklarına karşı yapılan saldırılar, Osmanlı halkı arasında Rusya'ya karşı duyulan düşmanlığı daha da kuvvetlendirecektir.

Osmanlı Devleti açısından ağır sonuçlara sahip olan Osmanlı-Rus Savaşı'nın zafer anıtı olarak inşa edilmiş olan Ayastefanos Rus Anıtı, Osmanlı halkı tarafından beslenen nefretin bir sonucu olarak ancak on altı sene ayakta kalabilmiş ve 1914 yılının Kasım ayında yıkılmıştır.

5.1 Anıtın Yıkılışını Hazırlayan Politik Sebepler

Osmanlı-Rus İlişkileri 1878-1914 yılları arasında 19. yüzyılın başlarına kıyasla sakin bir dönem geçirmiştir. 1878 Berlin Kongresi'nin ardından Rusya her ne kadar Karadeniz'deki güvenliğini sağlamış olsa da sıcak denizlere inme hakkına sahip

olamamıştır. Bu sebeple Rusya sıcak denizlere inme ve de Boğazlar üzerindeki isteklerini sürdürmüştür.

İstanbul'da Rus elçisi olan Nelidof, 1882 ve 1896 yıllarında, İstanbul'a denizden yapılacak ani bir baskın ile Boğazların ele geçirilmesinin uygun olduğundan bahsettiği iki rapor hazırlamıştır (Cenker, 1942). Ancak Rusya 1905 yılına kadar Boğazları dış politikasında ikinci sıraya atacağından bu planlar göz ardı edilmiştir (Kurat, 1999).

19. yüzyılın son çeyreğinde Rusya, Osmanlı Devleti'nden çok Trans-Sibirya demiryolu sebebiyle Orta Asya ve Uzakdoğu ile meşgul olmuştur. Ancak 1904-5 yıllarında Japonya ile yaptığı savaşta yenik düşmesi sonucunda Doğu'daki emperyalist eylemlerine ara vermiştir. Dış politikasını tekrar Batı'ya çevirerek Avrupalı devletlerin içine girdikleri bloklaşma sürecine dâhil olmaya çalışmıştır (Şimşir, 1999).

1911 yılında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti güvenlik gerekçesiyle 18 Nisan ve 16 Mayıs 1912 tarihleri arasında Çanakkale Boğazı'nı uluslararası deniz trafiğine kapatmıştır. Rusya'nın diğer birçok devlet gibi bu durumdan etkilenmesi güney Rusya'nın Babıâli'ye bağımlı olduğunun anlaşılmasına ve Boğazlar'ın Rusya için tekrar önem kazanmasına neden olmuştur (Kurat, 1999).

I. Dünya Savaşı öncesinde Boğazlar'a gelebilecek ani bir Rus saldırısını engelleyebilmek adına Dâhiliye Nazırı Talat Bey, 1914 Mayısında Kırım'da bulunan Çar'a bir nezaket ziyaretinde bulunarak, Sazanov'a ittifak teklifinde bulunmuştur. Ancak Sazanov bu teklifin İstanbul'da bulunan elçileri aracılığıyla yapılması gerekliliği cevabını vermiştir (Bayur, 1952). Bu durum da Rusya'nın bu süreci desteklemediği ve de olası bir savaşta Osmanlı ile karşı tarafta yer almak istediğinin bir göstergesidir.

Osmanlı Devleti de Rusya gibi Avrupa'da yaşanan bu kutuplaşma sürecinde kendini bir tarafa dâhil etmeye çalışmıştır. Rusya'nın cevabı sonrasında, İngiltere'ye ısmarlanmış ve parası ödenmiş olan iki savaş gemisinin Osmanlı Devleti'ne teslim edilmemesi İngiltere'nin de bu hususta tavrını belli etmiştir.

Rusya ve İngiltere'nin bu tavırları karşısında Osmanlı Devlet'nin perde arkasındaki lideri Enver Paşa'nın da isteğiyle 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile ittifak antlaşması imzalanmıştır. Enver Paşa seferberlik hazırlıklarının tamamlanması için

ittifakın bir süre gizli tutulmasını istese de Almanların yeni cepheler açabilme isteklerinin sonucunda Akdeniz'de dolaşan *Goeben* zırhlısı ve *Breslau* kruvazörü İstanbul'a gönderilmiştir. Bu gemiler Yavuz ve Midilli isimlerini almış olsalar da İngiltere tarafından içinde taşınan Alman personel bahane edilerek düşman silahı sayılmıştır. 29 Ekim 1914 tarihinde de Alman Amirali Souchon komutasındaki Osmanlı donanması Karadeniz'deki Rus limanlarını bombalamıştır.

11 Kasım 1914 tarihinde Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının ardından, 14 Kasım 1914 günü Fatih Camisi'nde Şeyhülislam İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı cihad çağrısında bulunmuştur. Bunun üzerine İstanbul sokaklarında Fransız, İngiliz ve Ruslara ait birçok işyerinde yağmalamalar yaşanmıştır (Morgenthau,1918; Sanders,1968; Karabekir 1994)[31]. Yağmalanan bu yerler arasında Tokatlıyan Oteli de yer almaktadır (Mutlu, 2007).

Rus Anıtı'nın tahrip edilmesine neden olan sebeplerin başında yapının mezar anıtı olmasından çok, halkın gözünde 93 Harbi'nin tatsız bir hatırası olması gelmektedir. Kazım Karabekir anılarını anlattığı *Hayatım* kitabında, 1906 yılında genç bir askerken bu anıtın çevresinde dolaştığını ve anıta giderek şu cümleleri sarf ettiğinden bahsetmiştir;

"Seni kesinlikle yıkacağız. Aynı zamanda seni umutla inşa edenleri"

Karabekir'in sarf ettiği bu sözler toplumun her kesiminin bu anıta olan tepkisinin en önemli kanıtlarından biridir.

Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi ve ardından 1912-1913 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşları'nda Rumeli'deki egemenliğini kaybetmesi, devletin çok uluslu yapısının Müslümanlar lehine dönüşmesine ve Türk milliyetçiliğinin ön plana çıkmasına neden olmuştur.

5.2 Anıtın Yıkılışı

"Dün sabah saat sekiz buçukda Ayastefanos'da 93 Moskof muhârebesinin bir hâtıra-i şeâmeti olmak üzre Ayastefanos muahede-i elîmesini müteakib zâhiren bir

[31] 14 Kasım 1914 günü Fatih Camisi'nde kılınan Cuma namazı sonrasında şehir içinde yaşanan taşkınlıklara ek olarak, cami çıkışı bir grubun ise Ayastefanos'a giderek Rus Anıtı'nın tahrip edilmesine katıldıkları Mutlu (2007) tarafından belirtilmiştir.

müessese-i diniye ve hayriye, hakikatde ise Moskof nişane-i zaferinden başka bir şey olmayan binanın kal'-ı esâs-ı resmi bir cemm-i gafir tarafından icra edilmişdir."[32]

Tanin, 15 Kasım 1914

1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nın bir hatırası olarak inşa edilmiş olan bu anıt *Tanin*, *Osmanischer Llyod* ve *Le Moniteur Oriental* gazetelerinin 15 Kasım 1914 tarihli baskılarında yer alan haberlerde belirtildiği üzere 14 Kasım 1914 günü yıkılmıştır (Ek A.3).

Anıtın yıkılışı hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerde ve yazılı medyada farklı aktarımlar mevcuttur. Yapının kimler tarafından yıkıldığı ya da yıktırıldığı kesin olarak tanımlanamamaktadır.

Yapının yıkılış hikâyesinde de inşa ediliş dönemindekine benzer karmaşık bir süreç söz konusudur. Bu yıkım yalnızca bir yapının patlayıcılarla havaya uçurulmasından ibaret olmayıp, aslen 93 Harbi'nin sonundan yıkıma kadar geçen dönemde yaşanan Türk-Rus siyasi ilişkilerinin Osmanlı iç politikasına bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı Devleti'nin 11 Kasım 1914 tarihinde Rusya'ya savaş açması I. Dünya Savaşı'nda iki tarafı tekrar karşı karşıya getirmiştir. Bu savaş ortamının sonucu olarak bir "Rus Zafer Anıtı" niteliği de taşıyan bu yapının ortadan kaldırılması gerekliliği hususunda bir takım görüşler ortaya atılmıştır. Reşad Ekrem Koçu tarafından hazırlanmış olan *İstanbul Ansiklopedisi*'nin "*Ayastefanos Rus Abidesi*" maddesinde bu konudaki ilk gazete yazısının Aka Gündüz'e ait olduğu belirtilmektedir.[33] Aynı yayında bu amaçla *"Tezahüratı Milliye Heyeti Tertibiyesi*" adı altında bir komitenin kurulduğundan ve bu komite tarafından Fatih Camisi'nde kalabalık bir miting düzenlenerek, Ayastefanos'a yüründüğünden bahsedilmektedir.

---

[32] Dün sabah saat sekiz buçukta, Ayastefanos'ta, acı veren Ayastefanos Antlaşmasını takiben 93 Harbinin kötü bir hatırası olarak inşa edilen, görünüşte bir dini ve hayır kuruluşu, gerçekte ise Rus zafer nişanından başka bir şey olmayan binanın temellerinin sökümü (yıkımı) büyük bir kalabalık tarafından gerçekleştirilmiştir. (Tanin, 15 Kasım 1914)

[33] Aka Gündüz'e ait olan bu yazıya ulaşılamamıştır. Aka Gündüz 1900 yılından itibaren yazmış olduğu yazılarla Osmanlı Edebiyatında milliyetçi, idealist ve vatanperver görüşleriyle ön plana çıkmış bir yazardır. 1914 'te ilk baskısının yapıldığı *Muhterem Katil* adlı eserinde Kafkasya Türkleri üzerinden Moskoflara karşı verilen direniş mücadelesini anlatmaktadır. Moskoflar Türkler'in düşmanıdır, bu sebeple de bu eserde her fırsatta Türklük ve Türkler yüceltilirken, Moskoflar aşağılanmıştır. Bu eserin ön sözünde bulunan "Moskoflarla harp ilan edilmeden evvel" cümlesi anıtın yıkıldığı ve I. Dünya Savaşı'nın başladığı döneme denk gelmesi açsından dikkat çekicidir.

Le Moniteur Oriental gazetesinin de 14 Kasım 1914 tarihli baskısında *Turan* gazetesinden aktarılan ve halkı anıtın yıkılmasına teşvik eden bir makale yer almaktadır. Makalede yapı, Büyük Dük Nikola'nın ordusunun Tuna ardındaki ülkeleri zapt etmesiyle "Türkçülüğe karşı yükselen bir mezar taşı" olarak tanımlanmıştır. Anıtın yıkılması hususunda ise şu cümlelerle İttihad ve Terakki hükümeti teşvik edilmektedir:

"Kalitarya'ya, bağrımıza dikilmiş olan bu büyük mezar taşının yıkılıp yok edileceği gün en sonunda gelmiştir. Hükümet'in Türk gençliğine bu konuda rehberlik etmesi ve bu heybetli mezar taşının yükselecek olan zafer ışığını görmemesini can-ı gönülden dilemekteyiz."

Basında yer alan bu propagandalar başarılı olmuştur. *Tanin* gazetesi, yapının yıkımını anlatan haberinde "Millet-i İslamiye, cemm-i gafir, ahali, halk" kelimelerini kullanarak bu yıkımın kalabalık bir kitle tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu geniş kitle *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 15 Kasım 1914 tarihli baskısındaki haberde Türk gazeteleri referans verilerek "çoğunluğunu göçmenlerin oluşturduğu ve çevre köylerden trenlerle gelen kalabalık halk" olarak tanımlanmıştır.

14 Kasım 1914 günü anıtın önünde toplanan büyük kalabalık yıkım konusunda bir miting düzenlemiş ve bu yurtsever mitingin sonucunda yapının yıkılması kararlaştırılmıştır (Osmanischer Llyod, 15 Kasım 1914 ve Le Moniteur Oriental, 15 Kasım 1914).

Tanin gazetesinin 15 Kasım 1914 tarihli baskısında yapıyı yıkan kalabalığın öncelikli olarak yapının ahşap kısmını yakmış olduğu ve ardından kâgir kısmını tahrip ettiği belirtilmiştir. Yapının bu hali Ali Enis Bey tarafından fotoğraflanmıştır (Şekil 5.1).

Yıkım öncesinde yapının kulesinde yer alan özel döküm çanlar indirilmiş ve kulenin üzerinde tahrip edilen kısımlara Türk bayrakları dikilmiştir. Aynı zamanda yıkımın davullar eşliğinde gerçekleştirildiği de bu makalede yer almaktadır (Tanin, 15 Kasım 1914).

Aynı makalede, aralarında yapının pirinçten yapılmış altın yaldızlı maketinin de bulunduğu birçok kıymetli eşyanın Emniyet Müdürlüğü'ne teslim edildiğinden, bir kısım eşyanın ise daha önceden Rus rahipleri tarafından götürüldüğünden bahsedilmektedir. Teslim edilen bu kıymetli eşyalar arasında kırmızı ve yeşil

dekorasyonlu, gümüş üzerine altın yaldız kaplı iki incil, buhurdanlar ve şamdanlar bulunmaktadır.

Margulies (1994), bu yıkımın bir anda gerçekleşen bir halk tepkisi olamayacağını ve bu sebepten de Ali Enis Bey'in orada tesadüfen bulunmadığını belirtmektedir. Bu durumu desteklemek adına Ali Enis Bey haricinde yıkıma ait Photographie Resna stüdyosunun imalatı olan fotoğrafçı Bahaeddin Rahmizade'ye ait fotoğrafların da bulunduğundan bahsetmektedir

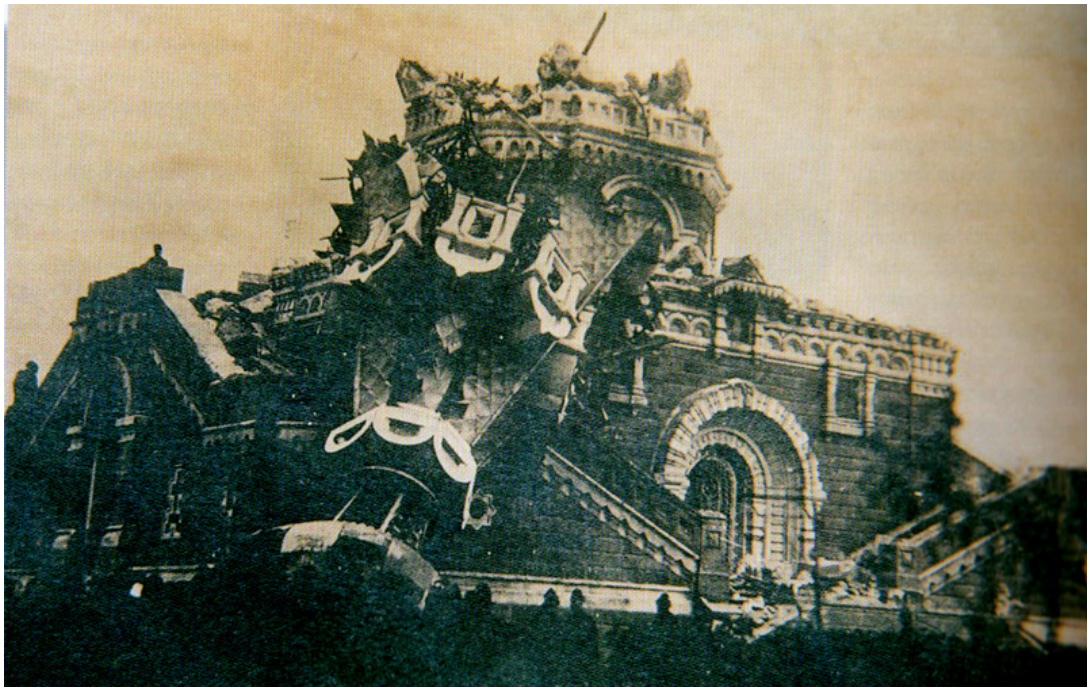

Şekil 5.1 : Ali Enis Bey'in (Ali Enis Oza) yıkım başlangıcında çektiği bir fotoğraf (Margulies, 1994)

.Kutay (1975), patlama anının, 1914'te kurulmuş olan Ordu Fotoğraf Dairesi'ndeki ihtiyat zabitlerinden eczacı Sadi Bey tarafından fotoğraflandığını ve bu fotoğrafın da Donanma Cemiyeti'nce çoğaltılarak satıldığını belirtmektedir.

Mutlu (2007) yapmış olduğu araştırmada 1914 Aralık ayı sonunda yayınlanmış olan *Donanma Mecmuası*'nda "Abide-i Sernigün" (Baş aşağı olmuş abide) başlığıyla anıtın yıkık olarak çekilmiş bir resminin yer aldığından bahsetmektedir (Şekil 5.2). Bu resmin altında bir de not yer almaktadır;

"93 Harb-i meş'umunun hatıra-i melaneti şimdi her tarafa mağlup ve makhur edilen Rus ordularının bir timsal-i perişanisi halinde hakk-ı mesellete serilmiş bulunuyor"

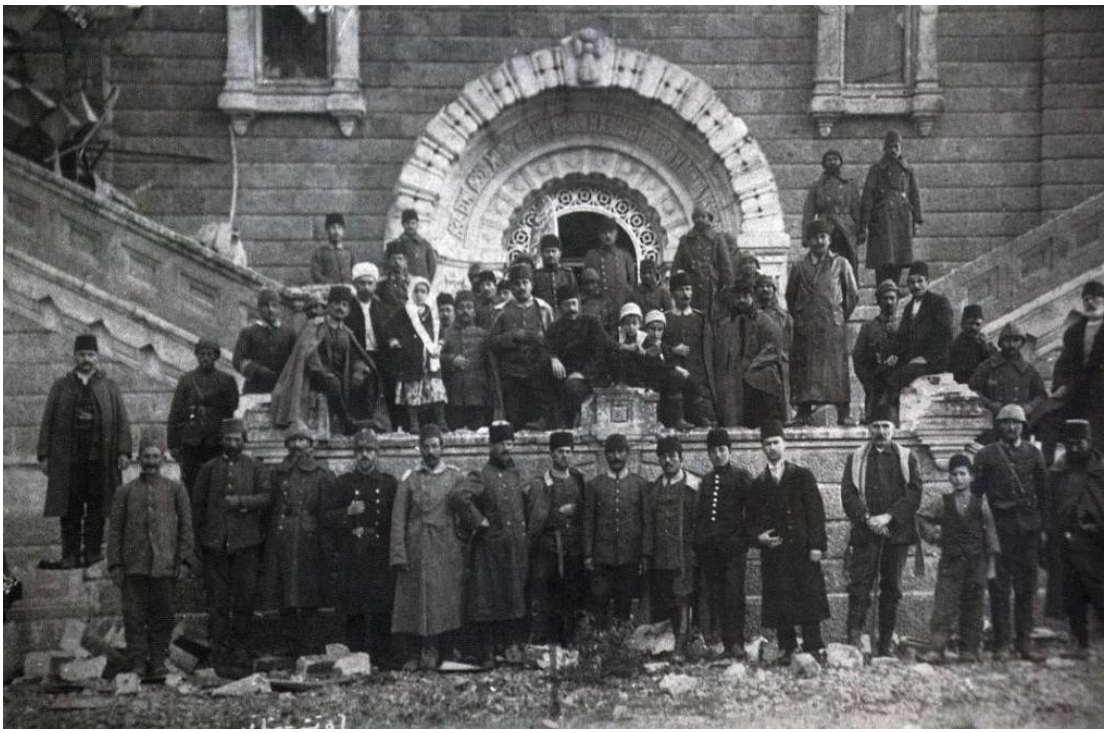
Şekil 5.2 : Anıtın yıkılmış halini gösteren bif fotoğraf (Tuna, 2006)

Tarih Dünyası dergisinin 1 Haziran 1950 tarihli 4. sayısında Margulies'nin görüşünü kuvvetlendiren bir iddia bulunmaktadır. İttihad ve Terakki fırkasının yapıyı bir bomba ile yıktırmak istediği ve bunu 14 Teşrinisani 1914 Pazar günü sabah saat 08.30'da anıtın altına yerleştirilen bomba ile gerçekleştirdiği söylenmektedir.

Yapının yıkılışı esnasında askerlerin de o bölgede bulundukları Margulies'nin (1994) de belirttiği gibi Ali Enis Bey'in fotoğrafından anlaşılmaktadır. Ancak bu askerlerin orada bulunma sebeplerinin İttihad ve Terakki fırkası adına yıkımın bir parçası olma niyeti mi, yoksa bu kalabalık kitlenin asayişini sağlamak için mi olduğu konusunda çok net bir fikre sahip değiliz.

Yıkım fotoğraflarının bir kısmında yer alan ve 1914 yılında Davutpaşa Kışlası'nda Binbaşı Hamit Fahri Bey tarafından kumanda edilen 27. Süvari alayının ikinci bölüğünde teğmen olan Y. Bahri Doğançay ise yapının yıkılışını gazetede yer alan haberlerden daha farklı aktarmaktadır (Şekil 5.3).

Bahri Doğançay *Tarih Dünyası* dergisinin 30 Haziran 1950 tarihli 6. sayısında yer alan röportajında yıkımı kendisinin ve komutanının planlamış olduğundan bahsetmektedir. Doğançay, yıkımın gerçekleştiği dönemde savaş sırasında demiryolu, köprü, istasyon tesisleri gibi stratejik noktaların tahribatından sorumlu süvari sınıfında yer almaktadır. Alay kumandanları görmüş oldukları bu eğitimin bir parçası olarak kurslarının son gününde tahribat denemesi yapmak üzere Ayastefanos Rus Anıtı'nın bahçe duvarını seçmiştir.

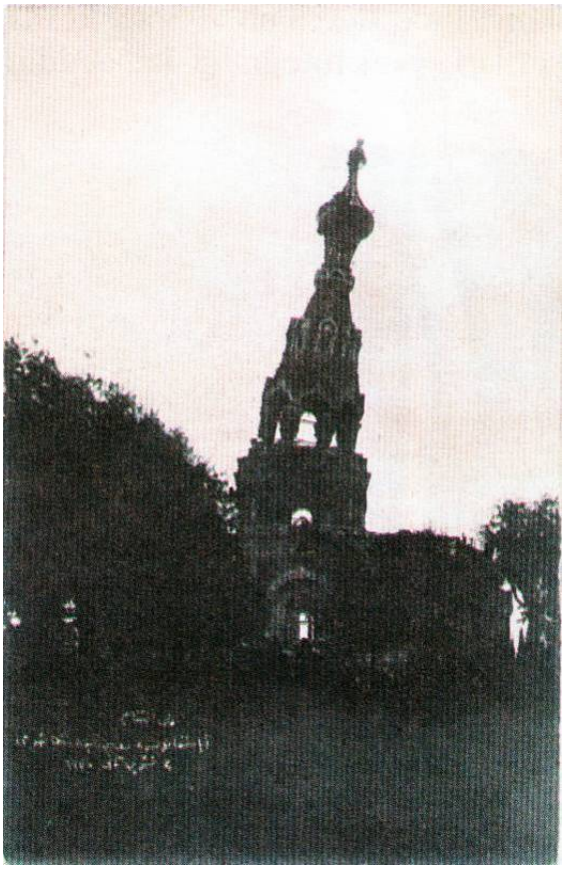
Şekil 5.3 : Yıkım sonrasında halk ile fotoğraf çektiren subaylar (Tuna, 2006)

Bahri Doğançay aktarımlarında İstanbul ve civar köylerden gelen şahısların daha öncesinde abide önünde gösteri yaparak, ellerindeki kazmalarla bu duvarları yıkmaya başladıklarından bahsetmektedir. Tahribat denemesi yapmak üzere gerekli hazırlıkları yaptıkları sırada bir gün önceki olayları araştırmak üzere orada bulunan dönemin Emniyet Umum Müdürü (İttihat ve Terakki hükümetinin Polis Müdürü Umumisi) Bedri Bey alay komutanına, giriştikleri eylemin mümkün olamayacağını bildirmiştir.

Bu durum karşısında Alay Kumandanı Binbaşı Hamit Fahri Bey hedef değiştirerek yıkım tatbikatını anıt üzerinde gerçekleştirmek istemiştir. Girişilen bu deneme sonucunda anıtın kulesindeki ayaklara yerleştirilen patlatıcılarla zarar gören yapının

kulesi eğimli bir hal almıştır. Yapının bu durumunu destekler bir fotoğraf mevcuttur (Şekil 5.4).

Bahri Doğançay, Bedri Bey'in anıtın yıkılma girişiminden Dahiliye Nazırı'nı haberdar ettiğini, Nazırlıkça üç tabur asker ve Harbiye Nezareti Daire Müdürlüğü'nden de birçok subayın anıta gönderildiğini aktarmıştır. Bu durum karşısında ertesi sabah alay kumandanı ile bu subaylar arasında çıkan tartışma sırasında Bahri Bey bir fırsatını bularak yapının kulesine çıkmış ve anıtın yıkımını gerçekleştirmiştir.

Şekil 5.4 : Yapının 2 Teşrinisani (14 Kasım) tarihli bir fotoğrafı (Margulies, 1994)

Yapının yıkımı aynı zamanda birçok sinema tarihçisi (Agâh Özgüç, Rakım Çalapala, Nurullah Tilgen) tarafından ilk Türk filmi olarak sayılacak olan 150 metre uzunluğunda belgesel bir filme alınmıştır (Margulies, 1994). Filme alınma işi için Avusturyalı Sacha Messter Gesellschaft şirketi ile anlaşılmış, bu filmin makinisti olarak yedek subay Fuat Bey (Fuat Uzkınay) görevlendirilmiştir.

Yıkılışın bir ordu mensubu tarafından filme alınmış olması Margulies'nin anıtın yıkımı ile hükümetin yaklaşımı arasında ilişki kurduğu görüşünü destekler niteliktedir. Bu düşünceyi yalnız Margulies desteklememektedir. Aynı şekilde Koçu

(1960) yapının İttihad ve Terakki Fırkası'nın milli menfaatler doğrultusunda aldığı bir karar sonucunda yıktırılmış olduğundan bahsetmektedir.

Fuat Bey'in *Resimli 20. Asır Haftalık* mecmuasının 10 Haziran 1954 tarihli baskısında yer alan röportajından ise bu yıkım olayı ile ilgili Koçu ve Margulies'yi destekleyen farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Fuat Bey hükümetin anıtın yıkılmasını onayladığını ve yıkılışın bir filme alınmasını istediğini söylemektedir. Bu konuda da operatörün bir Türk olması koşuluyla Avusturyalı şirket ile anlaşıldığını belirtmektedir.

Röportajında Avusturya şirketinin anıtın yıkımı için üç ya da dört paket dinamitin yeterli geleceği fakat istihkâm taburunun on paket dinamit kullanmasına rağmen yapının ancak sağından bir parça koparabildiğini söylemiştir. Bu durum karşısında işin Harbiye ve Bahriye Nezaretine intikal ettiğini ve anıtın yıkımının kulesinin sol tarafına denizden Hamidiye'nin attığı toplarla mümkün olduğunu belirtmiştir. Ancak Mutlu (2007) yapmış olduğu araştırmalarda Balkan Savaşları'nda ün kazanmış olan Hamidiye kruvazörünün o tarihlerde Karadeniz'de bulunduğundan bahsetmektedir.

Tanin gazetesinde yayınlanmış olan haberde kullanılan "*Kal'-ı Esas-ı Resmi*" ifadesi, temellerin sökülmesi anlamında olmakla beraber, yapının patlayıcılarla havaya uçurulması hakkında 14 Kasım 1914 tarihini gösteren herhangi bir yazı yer almamaktadır. Ali Enis Bey'e ait olan yıkım fotoğraflarında ahşap konstrüksiyonun ve kagir kısmın tahrip edilmesi Tanin gazetesindeki bu yıkım haberini destekler niteliktedir.

Benzer şekilde Mutlu'nun (2007) *Tanin , İkdam* ve *Tasfir-i Efkar* gazetelerinin o günlerdeki baskılarında yapmış olduğu araştırmada gazetelerde yer alan haberlerde yalnızca anıtın tahrip edilmesinden bahsedilmektedir. İlerleyen günlere ait olan baskılarda da çekilmiş olduğu iddia edilen film ve de anıtın dinamitlenmesi olayına ait bir habere rastlanmamıştır.

Bu durum karşısında yapının yıkım fotoğraflarının bir kısmının daha sonra çekildiği ve kulenin patlayıcılarla yıkılmasının 14 Kasım 1914 tarihinden daha sonrasında gerçekleşmiş olabileceği üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Bu noktada yıkılış hikayesine yeni bir kişi dahil olacaktır. Kazım Karabekir, anılarında anıtın dinamit kullanılarak havaya uçurulmasının 18 Kasım 1914 Çarşamba günü gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu yıkım Küçükçekmece sırtlarında

yapılan bir tatbikat ve Cemal Paşa'nın verdiği nutukların ardından Karabekir'e bağlı bir istihkam taburu tarafından gerçekleşmiştir (Karabekir, 1994).

Margulies (1994) anıtın yıkılışıyla ilgili hükümetin suçluları bulma konusunda hiçbir incelemede bulunmadığından söz etmektedir. Ancak BOA'da yapılan araştırma sonucunda Ayastefanos Rus Abidesi'nin yıkımı ile ilgili 1335 (1919) yılında Fransa Fevkalade Komiserliği'nden Hariciye Nezareti'ne yapılan başvurunun sonucuna ait bir dosya bulunmuştur.

İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından yapılan araştırmada anıtın yıkıldığı dönemde Makriköy (Bakırköy) Kaymakamı, araştırma sürecinde ise Tokat Mutasarrıfı olan Kadri Bey'in olaya karıştığı düşünülmüştür. Ancak yapmış olduğu savunmanın sonucunda kendisinin olaya karışmadığı anlaşılmıştır (DH. EUM. AYŞ. g. 17 d. 75).

Ancak aynı soruşturmada yıkımın Polis Müdür-i Umumi-i Esbabı (eski Polis Müdürü) firari Bedri Bey ve arkadaşları Evkaf Nezareti Sermühendisi Salim Bey ve muavini Vasfi Bey tarafından düzenlenmiş olduğu üzerinde durulmuştur. Bununla beraber yapının yıkılışına Alman subayların da iştirak ettiği belirtilmiştir. Yapıda yer alan eşyaların da Alman subaylar tarafından kaldırıldığı tespit edilmiştir. Bahri Doğançay'ın anılarında anıtın yıkılmasını engelleyici rol üstlenen Polis müdürü Bedri Bey'in BOA'da yer alan belgelerde anıtın yıkımı ile suçlanması ilgi çekici, çelişkili bir durumdur.

Anıtın yıkılış hikayesi aktarılırken dönemin gazete haberleri, olayın canlı tanıkları ile yapılan röportajlar ve BOA'da yer alan belgeler arasında birçok tutarsızlık gözlemlenmiştir. Anıtın yıkılışı, aktarılan bu bilgiler doğrultusunda yalnızca yapının dinamitlenmesi olarak tanımlanmamalıdır. Yapı 14 Kasım 1914 günü, Rusya'ya karşı yapılan cihat çağrısının ardından bir halk hareketinin sonucunda tahrip edilmiştir. Gerçekte, daha ileri bir tarihte aktarılan anıların bir genel değerlendirmesi olarak, ordu mensubu kişilerce bir gövde gösterisi niteliğinde çan kulesinin dinamitlenmesi ile yıkılmıştır.

5.3 Yıkımın Ardından Yapının Arazisinin Kullanılışı

Anıtın 1914 yılının Kasım ayında tahrip edilmesinin ardından, enkazının bulunduğu arsadan kaldırılması uzun bir süre almıştır. BOA'da yer alan 12 Haziran 1332 (9

Temmuz 1916) tarihli ve DH. HMŞ. d. 4-2 g. 11-6 tasnifli belgelerde halk tarafından yıkılan anıtın enkazının tamamen kaldırılmasının Şehremaneti'ne 207.741 kuruşa mal olduğu anlaşılmaktadır.

Enkaz kaldırma işleminde, yapının enkazında yer alan bir takım malzemelerin başka yapılarda da kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. BOA'da DH. UMVM d.85 g. 70 koduyla tasniflenmiş bir belgede Tayyare Mektebi Müdür-i Umumisi Vekili Yüzbaşı Mehmed Ali tarafından Dâhiliye Nezareti'ne yazılmış bir dilekçe bulunmaktadır. 5 Teşrin-i sani 1331 (18 Kasım 1915) tarihli dilekçede Tayyare Mektebi'nde bulunan ve altı yüz kişiye hizmet verecek bir cami inşasında kullanılmak üzere Rus Anıtı enkazından otuz bin tuğla ve yeterli miktarda mermer taşı talep edilmiştir. Aynı zamanda mektebin gerekli yerlerine dikilmek üzere anıtın bahçesinden yüz elli kadar fidan istenmiştir.

Yüzbaşı Mehmed Ali'nin başvurusuna iki gün sonra Dâhiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye Vilayat İdaresi'nden olumlu cevap gelmiştir. Ancak adı geçen caminin yeri tespit edilememiştir.

Anıtın boş durumda olan arazisine 27 Nisan 1332 (10 Mayıs 1916) tarihinde Harbiye Nezareti'nce, gizli tutulmak koşuluyla bir nakliye deposu inşa edilmesi uygun görülmüştür. Bu sebeple İstanbul Valiliği ve Şehremaneti durumdan haberdar edilmiştir. Şehremaneti bunun üzerine Harbiye Nezareti'nden yapının enkazını kaldırmak için harcamış olduğu iki yüz yedi bin yedi yüz kırk bir Kuruş'un tahsil edilmesini talep etmiştir. Ancak Harbiye Nezareti yapının yıkımının bir halk hareketinin sonucu gerçekleştiğini ve bu masrafın Harbiye Nezareti'nden tahsil edilemeyeceğini belirtmiştir (DH. İ. UM. EK d.108 g.65).

Anıta ait olan arazi yazışmalarda "metruk, terk edilmiş, boş bir arazi" olarak tanımlansa da, Defter-i Hakani Emaneti'nde (Tapu Dairesi) yapılan soruşturma neticesinde altmış bin kuruş karşılığında Rusya Sefareti'ne kayıtlı olduğu tespit edilmiştir (DH. HMŞ. d. 4-2 g. 11-6)

Arazinin Rusya'ya ait olması, üzerinde yapılan nakliye deposu inşaatını gayri resmi kılmıştır. Bu durum BOA'da bulunan DH. İ. UM. EK d.108 ve g. 65 tasnifli belgede şu cümleyle belirtilmiştir;

"Muhâsım devletlerin veya bunlara mensub tebanın hukuk-ı tasarrufiyelerinin ref' ve ibtalleri hakkında bir kaide-i hukukiye mevcud olmayıp bilakis ilan-ı harbin hukuk-ı

müktesebe-i tasarrufiyeyi ihlâl etmeyeceğine dair kavaid ve beyne'l-milel mukarrerât mevcut olduğu ve hâsım devletlerle tebalarına aid emvâl-i gayr-ı menkulenin ilan-ı harb üzerine umuma metrûk add edileceğine dair devletce hiçbir karar ittihâz edilmediği cihetle mevzubahs olan mahalli şehremanetinin umuma metruk ahvâlden addetmesi gayr-ı caizdir."[34]

Yapılmış olan bu nakliye deposunun "kaçak bina" durumunda olması üzerine, anıtın arazisinin kamulaştırılması uygun görülmüştür. Bu işlem için yapılan yazışmalar DH. İ. UM. EK d.108 ve g. 65 tasnifiyle BOA'da bulunmaktadır.

Arazinin Şehremaneti sınırları dışında bulunması istimlâk işlemlerinde bir takım hukuki pürüzler çıkarmıştır. 1289 (1872) tarihli istimlâk kararnamesinin altıncı ve yedinci maddelerinde;

"Bir mülkün kıymetinin takdiri her mahalde belediye ve nahiye meclislerinden intihâb olunmuş bî-garaz ve ehl-i vukûf ve yeminli üç muhammin marifetiyle icra olunur. muhamminlere verilecek ücret, belediye meclisi tarafından takdir ve istimlak edecek daire tarafından tediye olunur"[35]

"... yedinci maddesinde de altıncı maddedeki muhamminler belediye meclisi azasından dört ve taraf-ı şer'-i şerifden ve evkaf veya defter-i hakani idarelerinden birer zat ile beraber istimlâk olunacak arazi ve ebniyenin vaki olduğu mahalle varıp kemal-i tetkik ile bi'l-mesâha mülkün kıymetini tahmin ve erbâb-ı vukûfdan dahi tahkik ederek tanzim edecekleri takrir cümlesi tarafından temhîr ile Meclis-i belediye verilir"[36] denilmektedir.

Ancak 17 Kanun-ı evvel 1328 (30 Aralık 1912) tarihinde kabul edilen Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Kanun-ı Muvakkati ile Dersaadet'deki bütün belediyeler

---

[34] Düşman devletlerin veya bunların vatandaşlarının sahibi oldukları malların hükümsüz bırakılması hakkında hukuki bir dayanak mevcut olmayıp aksine ilan edilmiş savaşın kazanılmış olan hakkı ihlal etmeyeceğine dair kaideler ve milletlerarası kararlar mevcuttur. Düşman devletler ve vatandaşlarına ait malların ve gayrimenkullerin savaş ilan edilmesi üzerine umuma terk sayılacağına dair devletçe hiçbir karar alınmadığı, bu sebeple adı geçen arazinin belediye tarafından umama terk sayılması mümkün değildir.

[35] Bir mülkün değerinin biçilmesi her yerde belediye ve nahiye (bucak) meclislerinden seçilmiş tarafsız ve bu konuda bilgi sahibi olan, yeminli üç eksper vasıtasıyla gerçekleştirilir. Eksperlere verilecek ücret ise belediye meclisi tarafından belirlenip, istimlâk edecek olan kurum tarafından ödenir.

[36] Yedinci maddede, altıncı maddede de belirtilen eksperler, belediye meclisi üyelerinden dört, mahkemeden, Evkaf ve Defter-i Hakani İdareleri'nden (Vakıflar ve Tapu daireleri) birer kişi ile istimlâk olunacak arazi ve binanın bulunduğu mahale gidilip tetkiklerde bulunarak, mülkün değerinin tespitini yapar, tahmin edilen miktar yazı ile belirtilip, bütün katılımcılar tarafından mühürlenerek, Belediye Meclisi'ne teslim edilir.

kapatılarak, tek bir belediye ve dokuz idare şubesi altında toplanmıştır. Bu sebeple o dönemde Makriköy'de (Bakırköy'de) bu istimlak işlemini yerine getirecek bir belediye dairesi bulunmamaktadır. Bu durumun sonucunda istimlakı gerçekleştirebilmek için Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Kanun-ı Muvakkati'nin üçüncü maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına uygun olarak bir çözüm bulunmuştur. BOA'da yer alan 30 Ağustos 1333 (30 Ağustos 1917) tarihli bir belgede Makriköy Kazası'ndan seçilen ve Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'de Makriköy temsil eden altı azadan dördünün bu istimlak görevine katılmalarında bir sakınca görülmediği belirtilmiştir (DH. HMŞ. d. 3/-1 g. 3/-10).

Arazinin kamulaştırma işlemleri gerçekleştirilmiş olmalıdır ki D-100 karayolunun güneyinde, Florya Atatürk Orman Çiftliği ve Şenlikköy mahallesinin kuzeyinde yer alan arsanın üzerinde bugün, terkedilmiş durumda olan askeri bir tesis bulunmaktadır (Şekil 5.5).

Şekil 5.5 : Anıtın arazisinin bugün kullanımı (İBB Şehir Rehberi)

Bu tesis içinde tek ve iki katlı bir çok yapıyı barındırmaktadır. Arazinin güneybatı köşesinde bulunan iki yapının, diğerlerinden farklılaşarak, Osmanlı döneminde inşa edilen nakliye deposuna ait binalar olduğu düşünülmüştür.

Biri iki, diğeri tek katlı olan bu iki kagir yapı, benzer bir kaba yonu moloz taş duvar örgüsüne sahiptir. İki katlı olan yapının ikinci katında, kat hizasının yarısından itibaren taş örgü yerini tuğla örgüye bırakmıştır (Şekil 5.6). Yapı bu iki farklı duvar örgüsüyle alelacele yapılmış olan bir bina görünümü sergilemektedir. Bu durum aynı zamanda BOA'da DH. İ. UM. EK d. 108 g. 65 tasnifli belgede bulunan *"Ale'l-umum inşaat tacil edilecek ..."* bilgisini de destekler niteliktedir. Ayrıca, iki yapının da birinci kat hizasında yapıyı boylu boyunca dolanan taş bir silme bulunmaktadır.

Pencere ve kapı açıklıklarının yerleri ile üzerlerinde bulunan lentolar iki yapıda da benzerlik göstermektedir. Yapının duvar örgüsünden dışa taşan bu lentolar, iki köşesinde kilit taşı görünümlü büyük taşlarla sınırlandırılmış basık tuğla kemerlerden oluşmaktadır.

Şekil 5.6 : Anıtın arazisinde bulunan ve nakliye deposuna ait olduğu düşünülen iki katlı yapının genel görünümü

6. 1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NI HATIRLATMAK İÇİN İNŞA EDİLMİŞ BAŞKA ANITLAR

Ayastefanos Rus Anıtı, 93 Harbi'nin sonunda savaşı hatırlatmak amacıyla inşa edilen çok sayıdaki anıttan biridir. *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 13 Temmuz 1897 tarihli baskısında yer alan "*Le Mausolée de Galataria"* makalesinde yer alan "*1877-78 Savaşı'nda hayatını kaybeden askerler anısına Erzurum, Kars ve Bulgaristan'ın Şıpka kentinde anıt mezarlar inşa edildiği*" yönündeki bilgi bu durumu destekler niteliktedir.

Bulgaristan'ın Şıpka kentinde Rusya tarafından bu amaçla bir manastır inşa ettirilirken, Bulgaristan Hükümeti de ülkenin birçok farklı noktasında savaşta ölen askerlerin anısına anıtlar ve kiliseler yaptırmıştır. Rusya'da da Çarlık Hazinesi ve özel dernekler tarafından finanse edilmiş birçok anıt projesi bulunmaktadır.

Ayastefanos Rus Anıtı, savaşta hayatını kaybeden Rus askerlerinin kemiklerinin saklandığı bir mozole olmasının yanı sıra, Ruslar'ın İstanbul'a bu denli yaklaşabilmelerinin sembolü olarak da inşa edilmiştir. Bu sebeple bu bölümde yer alan anıtların bir kısmı bu askerler anısına inşa edilen mezar şapeller olma özelliğini barındırırken, bir kısmı ise bu savaşın zafer simgeleri olarak görülmektedir.

Bu tez çalışması süresince yapılan araştırmalarda *Le Moniteur Oriental* gazetesinin "Erzurum ve Kars'ta bulunduğunu" belirttiği anıt mezarlarla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamaştır. Bu sebeple bu çalışmada yalnızca Rusya ve Bulgaristan'da yer alan anıtlardan bazı örnekler sunulabilmiştir.

6.1 Rusya'da Yapılmış Anıtlar

Rusya'da, Osmanlı-Rus Savaşları'nda kazanılan başarıların ölümsüzleştirilmesi adına birçok yapı ve anıt dikilmiştir. Bu anıtlardan ilki Petro'nun 1696 yılında Azak'taki başarılarının ardından yaptırdığı zafer revaklarıdır. Osmanlı-Rus ilişkilerinin yoğun çatışmalarla dolu olduğu 18. yüzyılın ikinci yarısından, 20. yüzyılın başına kadar geçen dönemde (özellikle Çariçe Yekaterina döneminde) ise

St. Petersburg şehrinin birçok noktasında ve Tsarskoye Selo'daki Yazlık Saray'ın bahçesinde İtalyan mimarlar tarafından tasarlanmış olan birçok anıt inşa edilmiştir.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Rusya'nın 1856 yılında kaybetmiş olduğu Kırım Savaşı'nın ardından, Osmanlı Devleti'ne karşı aldığı ilk galibiyet olmuştur. Bu karşılaşma aynı zamanda Osmanlı-Rus ilişkilerinde I. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan son savaş olma özelliğine de sahiptir.

Rusya, 93 Harbi sonucunda Panslavist politikalarının bir başarısı olarak "Slav kardeşlerini" Türk egemenliğinden kurtarmıştır. Bu savaş, bu nedenden dolayı Osmanlı-Rus ilişkilerinde ayrıca önemli bir konumdadır. Savaşın sonunda, Çar'ın Rus halkının gözünde geri kazandığı itibar, Moskova ile St. Petersburg'da, bugün bir kısmı yerinde olmayan ve bir kısmı ise yeniden inşa edilen birçok anıtın kurulmasına neden olmuştur.

6.1.1 Plevne Şapeli[37]

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne'nin ele geçirilmesi sırasında hayatını kaybeden Rus askerleri anısına yapılan bu anıt-şapel, Moskova'nın Lubyanskaya meydanında yer almaktadır. Rus Arkeoloji Kurumu ve Rus askeri dernekleri tarafından toplanmış olan yaklaşık 50.000 Ruble tutarındaki bir bağış ile inşa edilmiştir. Yapının mimarı 19. yüzyılın son çeyreğinde Rusya'da adından sıkça söz edilen Vladimir Osipovich Sherwood (Shervud)' dur[38] (Kirichenko, 1991).

Şapel için 18 Kasım 1887 tarihinde görkemli bir açılış töreni gerçekleştirilmiştir (Kapıcı, 2010). Açılışa Plevne Kuşatması gazilerinin yanı sıra, Grandük Nikola Nikolayeviç, Moskova Valisi Vladimir Dolgoruky, General M.P Danilov, eski Jandarma Alay Kumandanı P. Ganetsky, Belediye Başkanı N. Alekseyev ve Kent Duması'nın bütün üyeleri katılmıştır. Moskova Metropoliti tarafından kutsanan şapelin açılış töreninde ayrıca beş sıra halinde konumlanmış olan 12 tabur ve 4 Filo'dan oluşan Topçu Alayı'nın gerçekleştirdiği bir geçit töreni düzenlenmiştir (Url-6).

---

[37] Yapı, Rusça'da *Çasovnya Pamyatnik Granederam* ya da *Çasovnya Pamyatnik Geroyam Plevny* (Plevne Kahramanları Anıt Şapeli) olarak adlandırılmaktadır.

[38] İnternette yer alan bilgilerde yapının Vladimir Osipovich Sherwood ve Albay A. Lyashkin tarafından beraber tasarlandığı aktarılmaktadır (Url-6).

Sekizgen bir plan şemasına sahip olan bu şapel, alçak taş bir taban üzerinde bulunmaktadır ve tamamen dökme demirden inşa edilmiştir (Şekil 6.1). Sekiz adet kemer üzerinde yer alan piramidal çatısı ile Ortaçağ Rus mimarisindeki çadır biçimli kiliseleri andırmaktadır. Kapıcı (2010) ise yapının çatısı ile yaratılmış olan bu piramidal etkiyi daha çok bir çana benzetmektedir.

Şekil 6.1 : Plevne Şapeli'nin genel görünümü

Yapının piramidal yüzlerinin dördünde altın işlemeli yazılar, diğer dördünde ise iç mekana aydınlık kazandıran ikişer adet açıklık bulunmaktadır. Şapelin ön cephesinde bulunan yüzeyde hilale batırılmış bir haç tasvirinin altında, "*28 Kasım 1877 de Plevne de şerefle can veren muhafız neferlere yoldaşlarından...*" ibaresi bulunmaktadır. Diğer yüzeylerinde ise "*1877-78 yıllarında Türkiye ile yapılan savaşın anısına*" cümlesi ile Plevne, Kars, Alaca ve Hacı Vali olmak üzere savaşta gerçekleşen muharebelerin isimleri yazmaktadır.

Şapelin bu piramidal çatısının üzerinde omurga biçimli *kokoshnik* ve üçgen alınlık benzeri motifin beraber kullanıldığı bir korniş bulunmaktadır. Kornişin de üzerinde bulunan ve birbiri üzerinde geri çekilerek konumlandırılmış olan *kokoshnik*lerin ortasında yer alan bir Ortodoks haçı bu yapıyı taçlandırmaktadır (Şekil 6.2).

Yapının cephelerindeki kemer içlerinde yer alan nişlerde savaşın öyküsünü anlatan ve üzerlerinde İncil'den Slavca alıntıların olduğu dört adet kabartma bulunmaktadır. Bu kabartmaların birinde yaralı bir Rus askerinin Bulgaristan'ı simgeleyen bir kadının zincirlerini kırmasıyla Rusya'nın Bulgaristan'a bağımsızlığını kazandırdığı anlatılmak istenmiştir. Diğer yüzeylerde ise "*Bir Başıbozuk'un önünde diz çökmüş*

Bulgar annenin elinden bebeğini almak istemesi", "Bir Türk askerini esir alan Rus askeri" ve "*Elinde kutsal kitabı tutan bir babanın, önünde diz çökmüş olan oğlunu kutsaması*" 'nı betimleyen kabartmalar yer almaktadır. Kapıcı (2010), bu kabartmaların üzerindeki eski Slavca İncil'den yapılan alıntıların, anıta dinsel içerik kattığını, bir yandan da Bulgar ve Rus kardeşliğinin ve Panslavizm'in de vurgulu bir ifadesi olduğunu belirtmektedir.

Şekil 6. 2 : Plevne Şapeli'nin genel görünümü

Bolşevik Devrimi'nin ardından yapı önceleri kaderine terk edilmiş ve bakımsız kalmıştır. Bu dönem içinde büyük tahribatlar görmüş olan şapelin içinde yer alan ve Plevne Kuşatması'nda hayatını kaybetmiş olan 18 subay ve 542 erin isimlerinin yazılı olduğu levha kaybolmuştur. Bu ilgisizlik 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona ermiş ve yapı tekrar eski önemini kazanarak, yeniden şapel olarak kullanılmaya başlanmıştır.

6.1.2 Pamyatnik Slavy[39]

St. Petersburg'da, *Troitsko-İzmailovskiy* Katedrali'nin önünde yer alan bu zafer anıtı 93 Harbi'nde savaşmış olan Rus askerleri anısına inşa edilmiştir. Anıtın tasarımı

[39] Rusça'da Zafer Anıtı anlamına gelmektedir.

David Ivanovich Grimm'e aittir; tepesinde yer alan heykel ise P.I.Schwartz'ın eseridir[40] (Kapıcı, 2010).

Anıt, 12 Ekim 1886 tarihinde Rus Çarı II. Aleksandr ve Grandük Nikola Nikolayeviç'in de katıldıkları görkemli bir törenle açılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi kataloglarında Y.A.HUS kodlu d. 107 ve g. 17. tasnifli, bu anıtın inşa ediliş sürecine ve açılış töreninde yapılan konuşmalara ait bilgilerin bulunduğu bir belge görülmektedir. Ancak bu belgede yalnızca St. Petersburg'da haftalık basılan resimli bir sanat ve edebiyat dergisi olan *Vsemirnaya Illyustratsiya*'nın tarihi belli olmayan bir sayısında yayımlanmış anıta ait bir çizim bulunmaktadır (Şekil A.6).

Bu zafer anıtı granit bir kaide ile bunun üzerinde yer alan yüksek bir sütundan meydana gelmektedir. Korint düzeninde bir başlığa sahip bu sütunun üzerinde elinde defne yaprağından yapılmış bir çelenk tutan melek heykeli bulunmaktadır (Şekil 6.3).

Şekil 6.3 : St. Petersburg'daki *Pamyatnik Slavy*'nin (Zafer Anıtı) genel görünümü

Anıtın kaidesinde dört adet bronz levha bulunmaktadır. Çevresine yerleştirilmiş toplarla sınırlandırılmış bu levhalarda savaşın önemli olayları ve savaşa katılan kişilerin isimleri yer almaktadır. Anıtın doğu cephesinde Rusya'nın 1856 yılında Kırım Savaşı ile kaybettiği onurunu 93 Harbi ile nasıl geri kazandığı anlatılmıştır.

[40] David Ivanoviç Grimm, Neo-Bizans stilinin önemli temsilcilerinden biri ve aynı zamanda St. Petersburg'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık bölümünde başkanlık görevi yapmış olan önemli bir mimardır.

Aynı zamanda Balkanlarda yeni bağımsız olan Slav devletlerinin ve Rusya'nın bu savaş ile elde ettiği toprakların isimleri de bu cephedeki levhaya işlenmiştir.

Batı ve güney cephelerinde yer alan levhalarda ise 93 Harbi'nin önemli olayları kronolojik olarak aktarılmaktadır. Batı yüzünde Tuna Cephesi'nde yaşanan çatışmaları aktaran bu listenin son maddesini Ayastefanos Antlaşması oluştururken, güney yüzünde bulunan levhada Kafkas cephesinde yaşanan olayların aktarımı Erzurum'un işgal edilmesi ile son bulmaktadır. Güney cephede aynı zamanda savaşa katılan askeri birliklerin isimleri de yer almaktadır (Kapıcı, 2010).

Üzerinde yer alan bileziklerle beşe bölümlenmiş olan sütunun yapımında 93 Harbi sırasında Osmanlı ordusundan ele geçirilmiş yüz dört adet top kullanılmıştır. Anıtın gövdesine düşey olarak yerleştirilen bu toplar ve yatay konumlandırılmış metal bilezikler ise anıta beş tamburdan oluşan yivli bir sütun görünümü katmıştır.

Bu dönemde *Troitsko-İzmailovskiy* Katedrali'nde Osmanlı-Rus savaşları sırasında Türk tarafından elde edilen ganimetler saklanmıştır (Kapıcı, 2010). Benzer bir kurguyla inşa edilen bu anıt ile *Troitsko-İzmailovskiy* Katedrali arasındaki ilişki bütünsel bir vurgu taşımaktadır.

Anıt, Bolşevik Devrimi'nin ardından Türkiye ve Sovyet Rusya arasında gelişen ilişkiler sürecinde iyi niyet göstergesi olarak 1930 yılında bünyesinde bulundurduğu topların eritilmesiyle yıkılmıştır. Ancak 2001 yılında aslına uygun olarak yeniden inşa edilmeye başlayan bu anıt, 2005 yılında tamamlanan çalışmalar ile yeniden St. Petersburg'daki yerini almıştır.

6.1.3 General Skobelev Heykeli

General Skobelev Heykeli, 1912 yılında Moskova'nın Tverskaya olarak da bilinen Skobelevskaya Meydanı'nda Rus heykeltraş Peter Alexandrovich Samonov tarafından tasarlanarak inşa edilmiştir (Kapıcı, 2010). Skobelevskaya Meydanı'nın ortasına konumlandırılmış olan bu anıt, üzerinde serbest heykellerin bulunuğu dikdörtgen bir kaidenin ortasında yükselen ikinci bir platform ile basamaklı kütlesel bir görünüme sahiptir (Şekil 6.4).

General Skobelev'in heykeli, anıtın orta kısmında yer alan platformun üzerinde elinde kılıcıyla göğe doğru yükselen bir ata binmiş olarak konumlandırılmıştır. Üzerinde 93 Harbi'ni hatırlatan heykellerin bulunduğu anıtın kaidesinin yüzeylerinde

ise General Skobelev'in zaferlerini anlatan kabartmalar yer almaktadır. Anıtın çevresinde aynı zamanda bulunduğu noktayı sınırlandıran dört adet gösterişli dökme demir sokak lambası bulunmaktadır.

Şekil 6.4 : General Skobelev Heykeli'nin genel görünümü (http://forum.artinvestment.ru/attachment.php?attachmentid=634842&d=1265555876)

93 Harbi'nin efsaneleşmiş komutanlarından biri olan ve 1882 yılında ölen General Skobelev adına yapılan bu anıtın da ömrü çok uzun olamamıştır. Sovyet rejimi tarafından 1918'de Çarlık Rusyası'nı temsil ettiği gerekçesiyle yıkılmıştır.

6.2 Bulgaristan'da Yapılmış Anıtlar

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından kurulan Özerk Bulgaristan Prensliği, Bulgaristan'ın bağımsızlığına giden yolda atılmış olan önemli adımlardan birini oluşturmaktadır. 93 Harbi sonucunda bağımsızlıklarını kazandıklarına inanan Bulgar halkının, bu sebeple savaşın galibi olan Rusya ve Rus askerlerine karşı minnet duydukları ifade edilmektedir. Bu duygunun ifadesi olarak Bulgaristan'ın birçok

şehir ve kasabasında gerek Rusya, gerekse Bulgar Hükümeti tarafından 93 Harbi'ni hatırlatan büyüklü küçüklü birçok anıt inşa edilmiştir. Bu anıtların korunması ve aynı zamanda yenilerinin inşa edilmesi amacıyla yine aynı dönemde Bulgaristan'da bir komitenin kurulduğu bilinmektedir.

Sayıca bir hayli fazla olan bu anıtlar Sofya'nın merkezinde yer alan Aleksandr Nevsky Katedrali'nden, yerleşim yerlerinin bulunmadığı alanlarda bulunan dikili bir haça kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu sebeple bu tez çalışmasında aktarılan anıtlar BOA'da konuyla ilgili rastlanmış belgelerde yer alan anıtlarla sınırlandırılmıştır.

6.2.1 Şıpka Manastırı

Kazanlık bölgesinin Şıpka köyünde yer alan Şıpka Manastırı, bugünkü Bulgaristan toprakları içinde 93 Harbi'ni hatırlatmak amacıyla inşa edilmiş yapıların en fazla tanınanları arasındadır. 1877-78 Savaşı'nda hayatlarını kaybeden Rus askerleri ve Bulgar gönüllüleri anısına dikilen bu kilisenin inşa sürecinde Rus generali Skobelev'in annesi Olga Nikolaevna Skobelev'in ve Rusya'nın İstanbul Sefiri N.P. Ignatief'in önemli katkıları bulunmaktadır (Tchavrakov, 1978).

93 Harbi'nin sonunda düzenlenen Berlin Kongresi'nde Rusya'yı temsil eden Kont Şovalof, on yedi numaralı bir protokol ile savaşın zorlu cephelerinden biri olan Şıpka'da hayatını kaybeden Osmanlı ve Rus askerleri için bir mezarlık yapılmasını teklif etmiştir. Bu teklif Osmanlı Devleti'nce Rusya'nın bölgeye askeri olarak konuşlanma isteğinin bir parçası olarak görülmüştür. Bu sebeple önerilen protokol, yapılacak mezarlığın konumunun Osmanlı Devleti tarafından belirlenmesi koşuluyla kabul edilmiştir (HR. TO. d. 366 g. 16).

Berlin Kongresi'nde, Şıpka'da bir mezarlık kurulması üzerinde uzlaşıya varılmış olmasına rağmen, Rusya Osmanlı Devleti'nden tarihi belirlenememiş bir başvuru ile bir kilise inşaatı talebinde bulunmuştur. Bu kilise, Doğu Rumeli sınırların içinde yer alan bir bölgede, Rus hükümetine karşılıksız olarak bırakılan beş hektarlık bir arazi üzerinde yapılmak istenmiştir (İ. MMS d. 134 g. 5732).

Rus Sefareti tarafından inşa edilmek istenen manastırın arazisinde birtakım incelemeler yapılmıştır. Bu incelemelerin sonucunda arazinin askeri güvenlik bölgesi içinde yer aldığının belirlenmesi, yapının inşasının Osmanlı Devleti'nce uygun bulunmamasına neden olmuştur. Ancak Rusya'nın uygulamış olduğu politik baskılar

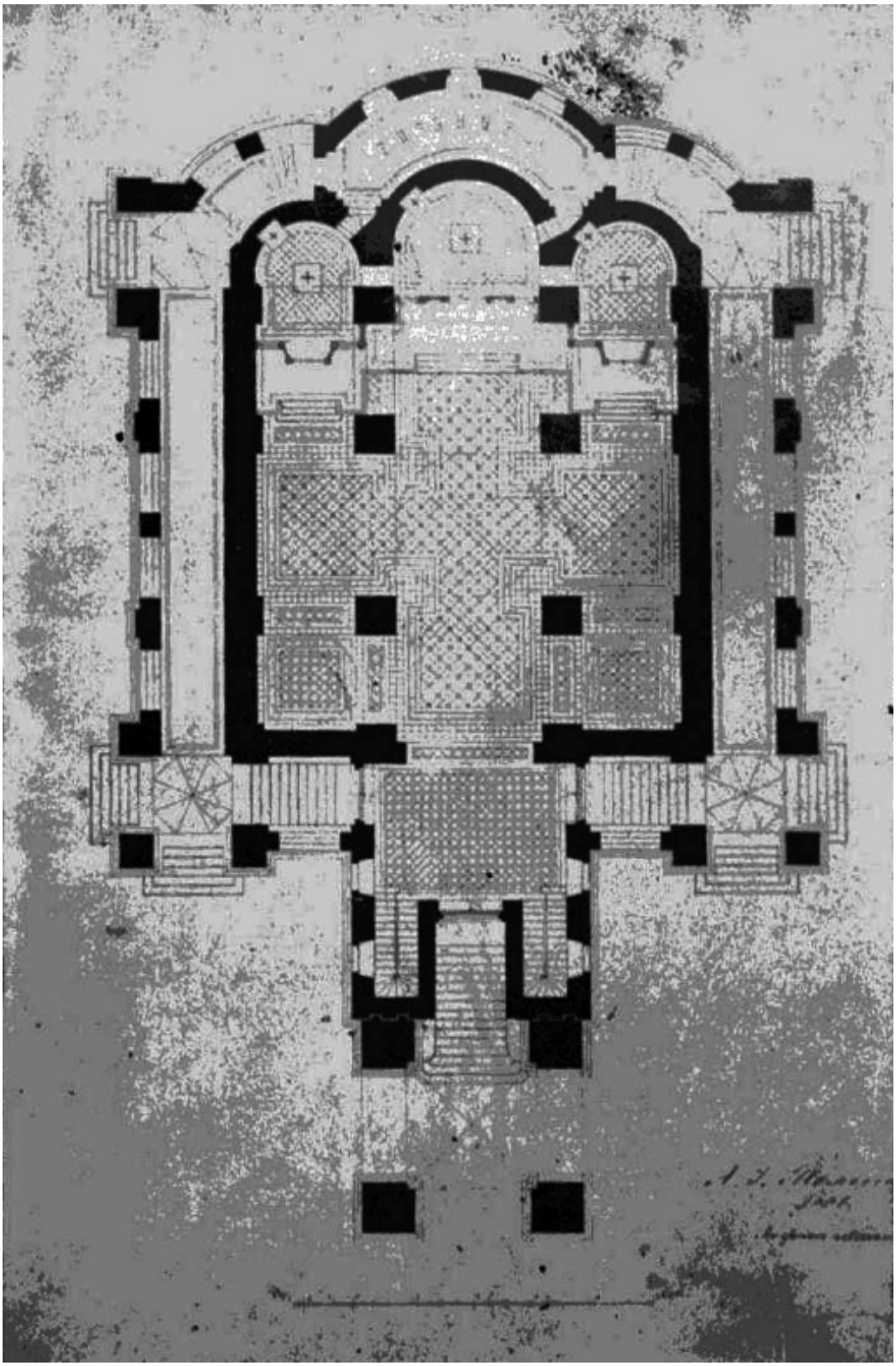
sonucunda Osmanlı Devleti, askeri olarak ihtiyaç duyduğu durumlarda yapıyla ilgili gerekli gördüğü her tedbiri almak koşuluyla kilisenin inşasına izin verilmiştir.

1879 yılında bu kilisenin inşası için gereken parayı sağlamak üzere bağışların toplandığı bir komite kurulurken, aynı zamanda Rusya'da bu kilise için bir mimari proje yarışması düzenlenmiştir. Yarışmayı Rus mimar A.I. Tomichko kazanmıştır. BOA'da İ. MMS d. 134 g. 5732 olarak tasniflenmiş bir belgede yapının uygulanmak amacıyla sunulmuş olan projesine ait birer adet plan ve cephe çizimleri yer almaktadır (Şekil 6.5 ve Şekil 6.6). Yapım sürecini ise Rus mimar Prof. A.N. Pomerantsev'in yürüttüğü bu manastırın inşasına 1896 yılının sonlarına doğru başlanmıştır. 1902 yılının sonlarında ise manastırın açılışı gerçekleştirilmiştir (Tchavrakov, 1978).

Yapı, üç apsisli haçvari bir plan şemasına sahip kutsal kısım ve bir çan kulesinden meydana gelmektedir. Beş adet soğan biçimli kubbe ile örtülü olan bu ana kısım, iki katlı bir geçit ile yapının batısında yer alan çan kulesine bağlanmaktadır. Piramidal bir çatı ile örtülü olan sekizgen çan kulesi ise yapının girişinin de bulunduğu dört ayak üzerinde yer almaktadır. Kilisenin ana kütlesi üstü örtülü bir arkad ile çevrilidir (Şekil 6.5). Bu kemer dizisinin dört köşesinde giriş kapısı niteliği taşıyan ve üzerleri piramidal çatılarla örtülü bölümler bulunmaktadır.

Yapı, plan ve çok renkli cephe kurgusu ile dönemin Rusya'sında inşa edilen kiliselerle benzerlikler göstermektedir. Dönemin genel özellikleri olan piramidal çan kulesinin yanı sıra pencere lentolarında ve yapının *zakomara*sında yer alan *kokoshnik*ler ile yapı 17. yüzyıl Moskova kiliselerini andırmaktadır.

Yapının mevcut cepheleri BOA'da yer alan çizimler ile bir takım farklılıklar göstermektedir. Yapının plan ve cephelerinin ana kurgusunda büyük bir değişiklik göze çarpmamaktadır, ancak cephelerde kullanılan bezeme detaylarında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Bu değişikliklerden ilki yapının piramidal çatılı çan kulesinde gözlemlenmektedir (Şekil 6.7). Çizimde *kokoshnik*li kemerler ile taşınan yapının sekizgen piramidal çatısının yüzeylerinde de *kokoshnik*li lentolara sahip dört adet pencere bulunmaktadır. Ancak bugün bu piramidal çatı *kokoshnik*ler yerine yuvarlak kemerlerle taşınırken, dört pencerenin yerini ise her bir yüzeyinde, farklı biçimdeki lentolara sahip üçer adet pencere sırası almıştır.

Şekil 6.5 : Şıpka Manastırı'nın BOA'da yer alan kat planı (İ. MMS d. 134 g. 5732)

Yapının arşivde yer alan çiziminde düz olan köşeleri inşa aşamasında üçlü sütun pilasterlerle belirginleştirilmiştir. Cephelerdeki pencere lentolarının *kokoshnik*leri yeniden düzenlenirken, yapının yarım dairesel kemerlerden oluşan *zakomara*sı ise sivriltilerek, biraz daha Rus etkisi vermek amacıyla omurga biçimli hale getirilmiştir.

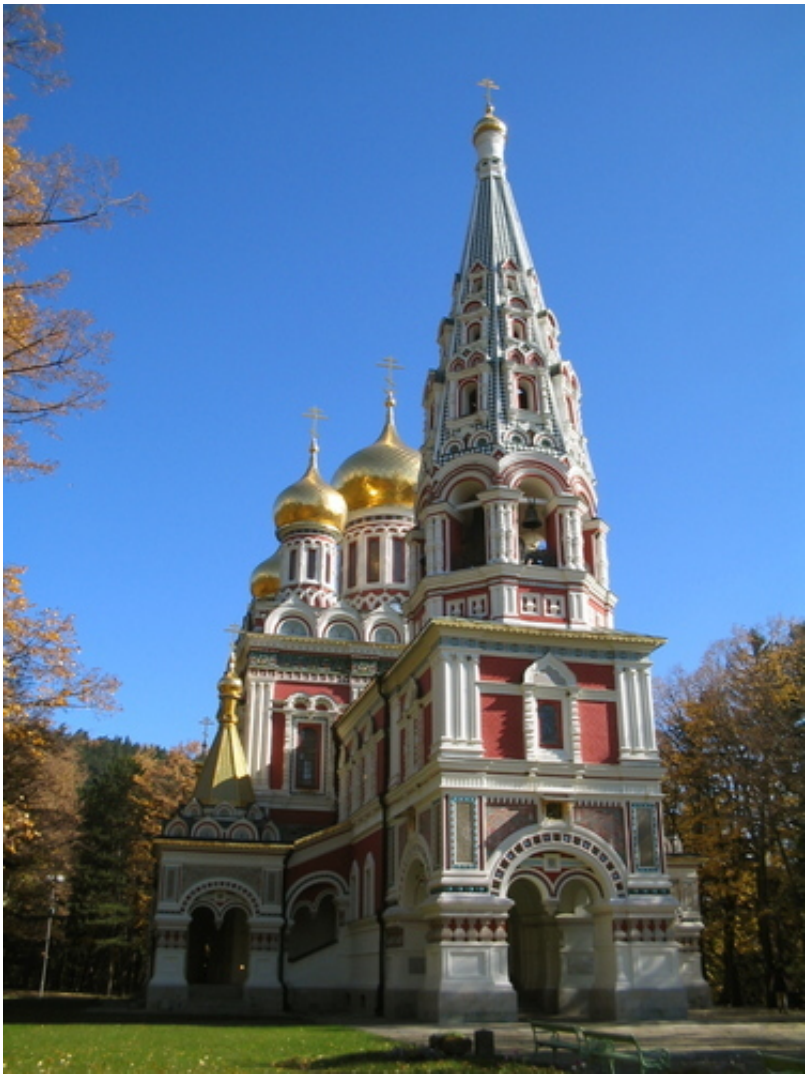

Şekil 6.6 : Şıpka Manastırı'nın BOA'da bulunan perspektif çizimi (İ. MMS d. 134 g. 5732)

Özgün projede soğan biçimli kubbeler hilal benzeri bir şekil üzerinde yükselen Rus haçları ile taçlandırılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir belgede, bu tarz bir motifin "Hıristiyanlığın, İslam'a karşı bir galibiyeti olarak gösterildiği" düşüncesi sebebiyle bu tarz bir haçın Osmanlı topraklarında bulunan bir yapıda kullanılması uygun görülmemiştir. Bu hassasiyetin Rusya Hükümeti'ne iletilmesi ve yerine daha basit haçların kullanılması istenmiştir[41] (A.} MTZ (04) d. 80 g. 52).

[41] Bu belgede yapının büyük menfezlere sahip kale görünümünde yapılmış olduğu ve yapının kubbesi üzerinde "çilipanın hilale batırıldığı bir amblem" kullanıldığı bilgilerinin alınması üzerine Osmanlı makamlarınca yapılan incelemenin sonucu bulunmaktadır. Bu konuda araştırma yapılması amacıyla

Bu talep yerine getirilmiş olmalı ki bugün yapının yalnızca ana kubbesinde bahsedilen bu haçtan yer alırken diğer kubbelerinde Osmanlı makamlarınca yapılması istenen düz Rus haçları bulunmaktadır.

Şekil 6. 7 : Şıpka Manastırı'nın genel görünümü

---

cemaat-i Museviye'den Yusuf Efendi görevlendirilmiştir. Rusya'nın Sofya'da görevli memuru Bahamatif, kullanılan amblemin St. Petersburg kiliselerinde de yaygın olarak kullanıldığını ve o şeklin hilal olmadığını ancak hilale benzetildiğini belirtmiştir.
Yusuf Efendi, aynı belgede yaptığı açıklamada, Rusların Kars ve birçok şehirde benzer amblemi kullanarak Müslüman halka Hıristiyanlığın Müslümanlığa karşı galip geldiği düşüncesini vermek istediğini belirtmiştir.
Kapıcı (2010) da, Rusya'da Türklerle yaşanan mücadeleler sonucunda inşa edilen zafer anıtları üzerine yaptığı çalışmada Yusuf Efendiyi destekler bilgiler vermektedir. İlk olarak 1552'de Kazan'ın Ruslar tarafından ele geçirilmesinin ardından kullanılmaya başlanan bu form daha çok 18. ve 19. yüzyıllarda Rusya'da yapılmış olan yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Bu bahsedilen dönem Türk-Rus ilişkilerinin savaşlarla dolu olduğu bir zamana denk gelmektedir ve bu simgeselliği doğrular niteliktedir.

Yapı Rus mimar Iagna tarafından tasarlanan ıhlamur ağacından yapılmış altın yaldızlı bir ikonostasise sahiptir. İkonostatiste bulunan ikonalar Athos'taki Aya Panteleimon Manastırı'nın bu yapıya bir hediyesidir. Yapının iç mekânında aynı zamanda Rus ve Bulgar sanatçılara ait ikonalar bulunmaktadır. İç mekânının duvarlarında aynı zamanda 93 Harbi'nde hayatını kaybetmiş Rus askerleri ve Bulgar gönüllülerin isimlerinin yer aldığı 34 mermer levha bulunmaktadır (Tchavrakov, 1978).

6.2.2 Çar II. Aleksandr Heykeli (Pametnik na Tsar Osvoboditel)

93 Harbi ile Bulgaristan'a bağımsızlığını kazandırdığına inanılan Rus Çarı II. Aleksandr adına dikilmiş olan bu heykel, Sofya'nın merkezinde yer almaktadır. Anıtın tasarımcısı Floransalı heykeltraş Arnoldo Dzoki'dir. Tasarımı için doksan heykeltraşın katıldığı uluslarası bir yarışmanın düzenlediği bu anıtın temeli 23 Nisan 1901 günü atılmıştır.

Anıtın inşaatı iki yıl içinde tamamlanmış olmasına rağmen, resmi açılışı 30 Ağustos 1907 günü Bulgar Prensi ve II. Aleksandr'ın oğlu Grandük Vladimir Aleksandroviç'in katılımıyla gerçekleştirilmiştir. BOA'da yer alan A.} MTZ (04) d. 155 g. 17 tasnifli bir belgede de *Ağustos-ı Rumi'nin* otuzuncu günü, Çar Aleksandr ile 1877-78 savaşına katılan Bulgar gönüllülerinin anılmaları için düzenlenecek törene Bulgaristan Prensi tarafından çağrılan *Grandük Vlademir Aleksandıroviç*'in (Grandük Vladimir Aleksandroviç) de katılacağı belirtilmiştir.

Granit dikdörtgen bir kaidenin üzerinde yükselen bir platformun üzerinde Çar II. Aleksandr'ın atlı heykeli bulunmaktadır (Şekil 6.8). Çarın heykelinin bulunduğu bu bölüm, dört tarafı kabartmalar ve heykeller ile sarılmış olan platformdan bir saçak aracılığıyla ayrılmaktadır. Bu kabartmalar arasında zafer tanrıçası Nike'nin yönlendirdiği askerler, General Skobelev, General Gurko, İstanbul sefiri Ignatief ve de Grandük Nikola Nikolayeviç'in heykelleri bulunmaktadır. Anıtın yüzeylerinde aynı zamanda Eski Zağra Cephesi, Ayastefanos Barış Antlaşması ve Bulgaristan Ulusal Meclisi'nin toplanmasını betimleyen kabartmalar bulunmaktadır.

Saçakları ve kütlesel kurgusu ile *Neoklasik* bir görünüme sahip olan bu kompozisyon, bugün, Bulgaristan Ulusal Meclisi'nin önünde hala durmaktadır.

Şekil 6.8 : Çar II. Aleksandr Heykeli (*Pametnik na Tsar Osvoboditlel)* genel görünümü

6.2.3 Skobelev Parkı ve Paraklis-mavzoley "Sv. Georgi Pobedonosets" (Sveti Georgi Mezar-şapeli)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Ekim 1907 tarihli bir belgede 93 Harbi'ni hatırlatmak amacıyla Plevne'de inşa edilen bir Rus mezarlığı, bir kilise, "*Sikobelef*" (Skobelev) Parkı ve bunlara ek olarak inşaatı biten büyük bir hastahanenin "II. Aleksandr" olarak isimlendirildiği konusunda bir bilgiye ulaşılmıştır (A.} MTZ. (04) d. 160 g. 59).

Plevne, 93 Harbi'nde Tuna Cephesi'nde zorlu çatışmaların yaşandığı ve Osmanlı Devleti açısından düşüşüyle savaşın kaderini belirleyen önemli şehirlerden biridir. Kentin güneyinde konumlanan Skobelev Parkı savaşın gerçekleştiği muharebe meydanlarından biridir; bu sebepten dolayı 93 Harbi'ni yerinde kurgulayan bir açık hava müzesine dönüştürülmüştür. 1905 yılında başlayan bu düzenleme sırasında parkın içine Rusya'dan hediye olarak göderilen toplar yerleştirilirken, savaşta yer alan "*İsa Ağa Tabyası"* yeniden inşa edilmiştir (Url-4).

Park aynı zamanda dağınık bir şekilde Ruslar tarafından inşa edilmiş olan birçok mezarı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu mezarlar, üzerlerinde birer taş haçın bulunduğu küçük mezarlardan yoğun bezemeli dikilitaşlara kadar çeşitlilik göstermektedir (Şekil 6.9).

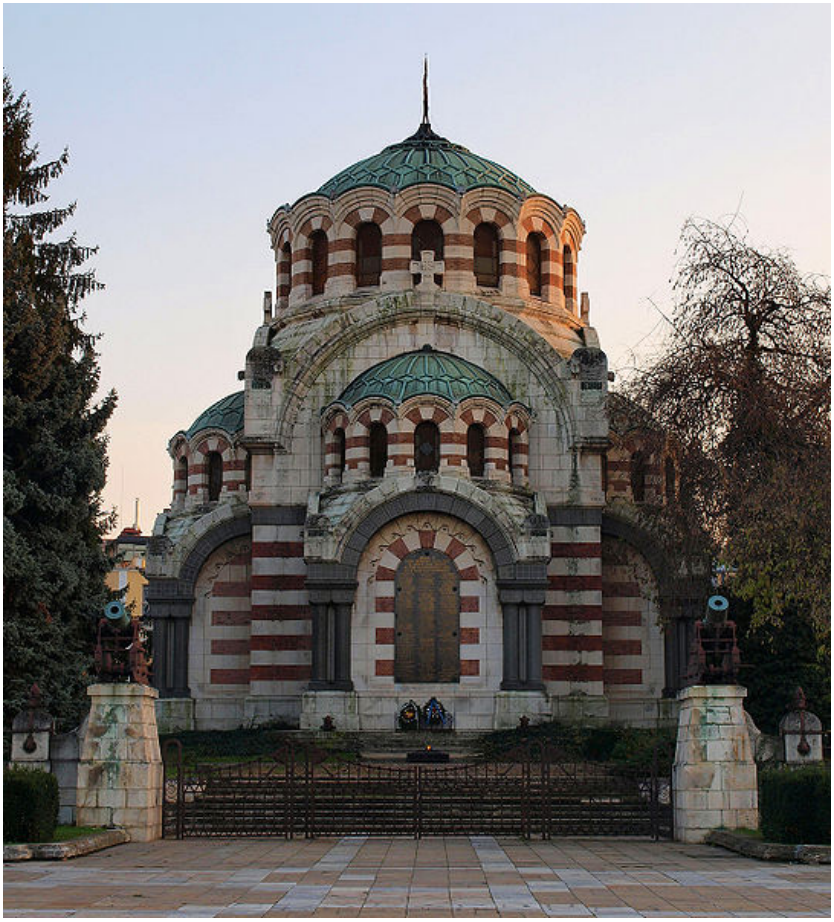
Şekil 6.9 : Skobelev Park'ında bulunan mezarlar ve Rusya'da getirilmiş olan topların yer aldığı bir kartpostal (www.ruskipametnici.com/?action=news&id=275&lang=ru)

Plevne'de kent merkezinde bulunan *Sveti Georgi Mezar Şapeli* ise 93 Harbi'nde hayatını kaybeden Rus ve Romen askerleri anısına inşa edilmiştir. 24 Nisan 1903 tarihinde temeli atılan bu yapının uygulaması için 1902 yılının sonunda bir mimari proje yarışması düzenlenmiştir. On iki Bulgar mimarın katıldığı yarışmanın sonucunda uygulanmak üzere Pencho Koichev'un projesi birinci seçilmiştir. Yapının inşası 1907 yılında tamamlanmış ve *Skobelev Parkı*yla beraber 3 Eylül 1907 günü Grandük Vladimir Aleksandroviç'in de katıldığı bir törenle kutsanmıştır.

Merkezi bir plana sahip olan yapının bodrumunda Plevne Kuşatması'nda hayatını kaybeden Rus ve Romen askerlerinin kemiklerinin bulunduğu bir kripta bölümü bulunmaktadır. Tamburlu bir kubbe ile örtülü olan şapelin dört yanında bulunan ve yapının yanlarından dışa taşan yarım kubbeli bölümler, yapının merkezi planına haçvari bir görünüm katmıştır. Yapı bu yarım kubbelerinin yanı sıra cephelerinde yer alan tuğla ve taş almaşık duvar örgüsü görünümlü dekorasyonu ile de *Neo-Bizans* bir tarza sahiptir. Yapının ana kubbesini metal bir haç taçlandırırken, kubbe kasnağının oturduğu kemerlerin tepe noktalarına da birer kesme taş haç yerleştirilmiştir (Şekil 6.10).

Sahip olduğu *Neo-Bizans Stili* ile bu yapı dönemin Bulgar mimarisi ile benzerlikler taşımaktadır. Bu dönemde bağımsızlık yolunda aşama kaydeden Bulgaristan'da 19.

yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da Ortodoks kimliğin egemen olduğu bir mimari anlayış görülmektedir.

Şekil 6.10 : *Sveti Georgi* Mezar-Şapeli genel görünümü

Bu tarzın Bulgaristan'daki önemli örneklerinden biri olan Aleksander Nevsky Katedrali'de Şıpka Manastırı'nın inşasını gerçekleştirmiş olan Rus mimar Prof. A.N. Pomerantsev'in bir eseridir (Şekil 6.11). Kubbeli bazilikal bir plana sahip olan bu yapı Sofya'nın merkezinde konumlanmaktadır. Yapı aynı zamanda 93 Harbi'nin sonucunda Bulgar Prensliğine özerklik sağlamış olan Rus ordusunun askerlerini onurlandırmak amacıyla yapılmıştır.

Rusya ve Bulgaristan tarafından inşa edilen ve 93 Harbi'ni hatırlatan bu anıtların inşa ediliş amaçları ve biçimsel özellikleri birbirleri ile benzerlikler gösterdiği gibi farklılıklar da taşımaktadır. Rusya'da bu anıtlar daha çok bir zafer sütunu ya da savaşta üstün başarı göstermiş generaller adına yapılmış birer heykel olarak karşımıza çıkmaktadır. Rus askerlerinin anısına ya da askerler için yapılmış birer mezar olarak inşa edilen anıtlar Ayastefanos'takine benzer bir şekilde Rus

Çarlığı'nın Osmanlı Devleti karşısında kazanmış olduğu başarının simgeleştirilmiş halidir.

Şekil 6.11 : Sofya'da bulunan *Aleksandr Nevsky Katedrali'*nin genel görünümü

Rusya'da bu amaçla yapılan şapellerde dönemin mimari özelliği olan Rus canlandırmacılığı dikkat çekmektedir. Bu yapılar Rus Ortaçağ mimarisinin geleneksel çadır biçimli kiliselerinin cephelerinde kullanılan bezemeleriyle 19. yüzyıl sonunda Rusya'da inşa edilmiş kiliselerle benzerlikler içermektedir. Bulgaristan'da Rusya'nın inşa ettirmiş olduğu Şıpka Manastırı da, bu ülkede aynı amaçla Bulgar Komitesi denetiminde inşa ettirilen yapılardan farklılık göstermektedir.

Bulgaristan'da bulunan anıtlar Rusya'dakilere benzer şekilde ülkelerine bağımsızlık getirdiği ve bölgedeki Türk egemenliğini sonlandırdıklarına inandıkları Rus askerleri ve Rus Çar'ına adanmış anıtlardan meydana gelmektedir. Bulgaristan'da inşa edilen şapeller ve kiliseler ise Rusya'daki benzerlerinden farklılaşarak, Bulgar mimarisinin *Neo-Bizans* dilini yansıtmaktadır.

7. SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasındaki ikili ilişkilerin, 1475 yılında Karadeniz'in karşı kıyısında bulunan Kefe Limanı'nın Osmanlı Devleti tarafından fethinin ardından başladığı görülmektedir. Osmanlı tarihinde yaklaşık dört yüz yıldan fazla süren bu ilişkiler kimi zaman dostane ama çoğu zaoman düşmanca tavırlar içinde yürümüştür. Bu tez çalışmasına konu olan Ayastefanos Rus Anıtı da varoluş öyküsü ile Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı arasında süregelen diplomatik ilişkilerin bu inişli çıkışlı durumunu sergileyen en somut örneklerden birini teşkil etmektedir.

Rusya'nın 93 Harbi sonrasında Doğu Trakya ve yakın çevresinde ölen askerlerinin gömülü olduğu bir mezar-kilise niteliğinde olan bu anıtın inşa ediliş sürecinin kısa bir zaman diliminde gerçekleşmediği görülmektedir. BOA'da yer alan bilgiler doğrultusunda 31 Aralık 1890 tarihinden önce inşa başvurusunda bulunduğu tahmin edilen Rusya Sefareti bu izni ancak 24 Nisan 1892 günü alabilmiştir. Anıtın açılışı ise 1898 yılının Aralık ayında gerçekleşebilmiştir.

Anıtın inşaatının gerçekleşeceği arazinin seçiminde Rus Sefareti'nin birçok engelle karşılaştığı ve Osmanlı Devleti'nin, anıtın halkın gözünde bırakacağı olumsuz izlenim uyarınca bu süreci aksatmaya çalıştığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerde okunabilmektedir.

Ayastefanos Rus Anıtı'nın, Rusya'nın İstanbul'un çok yakınına kadar geldiğinin bir zafer nişanı olarak öncelikle savaşın sonlandırıldığı Yeşilköy'ün sınırları içinde kalan bir bölgede inşa edilmek istendiği görülmektedir. Rusya'nın bu hususta geliştirdiği bazı diplomatik oyunlar Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerden takip edilebilmektedir. Bu çabalar arasında Yeşilköy'de Ayastefanos Antlaşması'nın imzalandığı ve Schneider isimli bir gayrimüslime ait olan villanın satın alınması ve Ayastefanos civarlarında geniş çiftlik arazilerine sahip olan Barutçubaşızadelerin Hacı Baba Mehmedof isimli bir Rus vatandaşına arazi satışı bulunmaktadır.

Bu tez çalışması sırasında Kalatarya (Şenlikköy) köyünün dolaylarında Barutçubaşızade Agop Dadyan Bey'den satın alınan araziye inşa edilen anıtın

mimarı ile ilgili bir takım tutarsızlıkların bulunduğu tespit edilmiştir. *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 12 Ocak 1893 tarihli baskısında yer alan bir makalede mezar anıtın planlarının Albay Peçkov tarafından çizildiği bilgisi bulunmaktadır. Aynı zamanda çeşitli araştırmacıların yayınlarında yapının mimarı Bozarov olarak belirtilmektedir. Ancak bahsedilen bu kişinin Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerde imzasının bulunduğu bir dilekçede de görüldüğü üzere isminin Bozarov değil, Bazarof olduğu tespit edilmiştir. *Le Moniteur Oriental* gazetesinin aynı haberinde geçen "inşasının ise hemen hemen üç yıldır İstanbul'da ikamet eden Bozarov tarafından yapıldığı" ifadesi ve BOA'daki belgelerde de Bazarof'un bu yapının sadece inşaatını yürüten bir mimar olarak tayin edildiği bilgisi bu kişinin yapının mimarı oluşuyla ilgili soru işaretleri uyandırmıştır. 19. yüzyılda inşa edilmiş *Khram Khrista Spasitelya* ve *Sóbor Svyátyh Petrá i Pávla* gibi birçok anıtsal Rus kilisesinin yarışma projesi ile tasarlanmış olması dikkat çekicidir. Kutay'ın *Örtülü Tarihimiz* adlı kitabında kaynağı belirtilmemiş olsa da bu anıtın Fedor Vasil Vasilyeviç tarafından kazanılan bir yarışma projesi ile tasarlanmış olduğu bilgisine rastlanmıştır. Dönemin Rusya'sında yarışma projelerinin bu kadar yaygın olarak gerçekleşmiş olması Kutay'ın da bahsettiği gibi Fedor Vasil Vasilyeviç tarafından hazırlamış olan mimari projenin Bazarof tarafından uygulanmış olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu bilgilerin Rusça kaynaklar kullanılarak denetlenmesi gerekmektedir.

Anıtın, mimari biçimlenişiyle 19. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiş olan Rus kiliseleri ile birçok ortak özelliği bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu özellikler arasında anıtın piramidal kurgusu, soğan biçimli kubbesi ve cephelerindeki kornişleri ile kemer dış yüzeylerinde omurga biçimli *kokoshnik*ler bulunmaktadır.

Anıtın yıkılışında 93 Harbi'nde alınmış olan yenilginin yönetim ve halk üzerinde bırakmış olduğu olumsuz izlenimin büyük etkisi olduğu görülmektedir. Yapılışından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen zaman diliminde halkın "Moskof"lara beslediği kinin bir sonucu olarak anıtın toplanan bir kalabalık tarafından yağmalanmak istenmesi bu durumun bir göstergesidir[42]. Aynı zamanda İttihat ve Terakki hükümeti tarafından yapının dinametlenerek yok edilme girşiminin filme alınmış olması ve bunun bir Türk tarafından çekilen ilk Türk filmi olarak kabul edilmesi de bu anıt

[42] Bu kalabalık arasında 93 Harbi sonrasında topraklarından edilmiş göçmenlerin yanı sıra, Rusya'ya olan tepkisini göstermek üzere İstanbul'da kurulmuş bir komite tarafından toplanmış birçok kişi bulunmaktadır.

üzerinden, savaş öncesinde milli duyguların güçlendirilmeye çalışıldığının bir başka göstergesidir.

Anıtın yıkılış öyküsünde yer alan tutarsız aktarımlar bu çalışma sırasında da anıtın nasıl ve kimler tarafından yıkıldığı konusunda bir sonuca varılamamasına neden olmuştur. Y. Bahri Doğançay'ın anıtın yıkımını üstlenmesi ve olayın gerçekleşmesini engellediği öne sürülen dönemin İttihatçı Polis Müdürü Bedri Bey'in BOA'da yer alan tetkikler sonucunda suçlu bulunması bu konudaki bilgi karmaşıklığını yaratan en önemli sebeplerdir.

Yapının yıkılışının ardından kentteki izlerinin silinmeye çalışılması da bu süreçte ilgi çekicidir. BOA'da yer alan belgelerde anıtın molozlarının Şehremaneti tarafından kaldırıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda Tayyare Mektebi bünyesinde inşa edilecek bir camide kullanılmak üzere anıtın molozundan bir miktar tuğla ve mermer talebinde bulunulduğu görülmektedir.

Moloz kaldırma çalışmalarının tamamlanmasının ardından yapının arazisinin kamulaştırma çalışmalarının gerçekleştirilerek, üzerine alelacele yapıldığı belli olan bir askeri nakliye deposuna ait yapılar bugün de arazideki mevcudiyetini korumaktadır. Yıkılır yıkılmaz gerçekleştirilen bu istimlâk ile anıtın izleri silinmeye çalışılmıştır. Anıtın bulunduğu arazinin askeri bir kurum tarafından kullanılmış olması, arazinin bütünlüğünün çevredeki yoğun yapılaşmaya rağmen bugüne kadar korunmasını sağlamıştır.

İstanbul'un mimarlık tarihinde önemli bir yere sahip olan Ayastefanos Rus Anıtı 93 Harbi'ni anımsatmak üzere Rusya, Bulgaristan hatta Osmanlı topraklarında inşa edilen çok sayıdaki anıttan sadece biridir. Bu çalışma bağlamında ulaşılan Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri yardımıyla anıtın yer seçiminden, inşaat ve yıkımına kadar geçen sürecin aydınlatılmasına birçok yeni bilgi katılmıştır.

KAYNAKLAR

Adanır, F., 1999: Balkan Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Osmanlı-Rus İlişkileri. *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491 – 1992 Sempozyumu*, AKDTYK Türk Tarih Kurumu, Ankara, 12-14 Aralık 1992.

Akşin, S., 2009: Siyasal Tarih (1789 – 1908). *Türkiye tarihi 3 : Osmanlı Devleti 1600 – 1908,*. ss. 77-190, ed. Akşin S., Cem Yayınevi, İstanbul.

Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.} MTZ (04). – Sadaret Bulgaristan. Dosya no: 80. Gömlek no: 52.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.} MTZ (04). – Sadaret Bulgaristan. Dosya no: 155. Gömlek no: 17.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.} MTZ (04). – Sadaret Bulgaristan. Dosya no: 160. Gömlek no: 59.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO. – Babıâli Evrak Odası. Dosya no: 215. Gömlek no: 16061.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO. – Babıâli Evrak Odası. Dosya no: 228. Gömlek no: 17089.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO. – Babıâli Evrak Odası. Dosya no: 856. Gömlek no: 64187.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO. – Babıâli Evrak Odası. Dosya no: 1930. Gömlek no: 144728.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.EUM.AYŞ. – Dahiliye Nezareti Asayiş Kalemi Belgeleri. Dosya no: 17. Gömlek no: 75.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.HMŞ. – Dahiliye Nezareti Dahiliye Hukuk Müşavirliği Belgeleri. Dosya no: 3/-1. Gömlek no: 3/-10.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.HMŞ. – Dahiliye Nezareti Dahiliye Hukuk Müşavirliği Belgeleri. Dosya no: 4/-2. Gömlek no: 11/-6.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM.EK. – Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri. Dosya no: 108. Gömlek no: 65.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT. – Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi. Dosya no: 584. Gömlek no: 12.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.UMVM. – Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri. Dosya no: 85. Gömlek no: 70.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HR.TO. – Harciye Nezareti Tercüme Odası. Dosya no: 366. Gömlek no: 16.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HRT.h. – Haritalar. Dosya no: 1584.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.DH. – İrade Dahiliye. Dosya no: 1248. Gömlek no: 97211.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.DH. – İrade Dahiliye. Dosya no: 1295-3. Gömlek no: 102076.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.MMS. – İrade Meclis-i Mahsus. Dosya no: 124. Gömlek no: 5342.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.MMS. – İrade Meclis-i Mahsus. Dosya no: 130. Gömlek no: 5571.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.MMS. – İrade Meclis-i Mahsus. Dosya no: 134. Gömlek no: 5732.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.HUS. – Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı. Dosya no: 172. Gömlek no: 140.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.HUS. – Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı. Dosya no: 197. Gömlek no: 17.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.HUS. – Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı. Dosya no: 247. Gömlek no: 92.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.HUS. – Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı. Dosya no: 269. Gömlek no: 18.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.EE. – Yıldız Esas ve Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı. Dosya no: 78. Gömlek no: 51.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.HH. – Hazine-i Hâssa Nezareti Maruzatı. Dosya no: 11. Gömlek no: 30.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.TNF. – Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Mütefferrik Belgeler. Dosya no: 3. Gömlek no: 66.

Başgelen, N., 1998: Yapımından Yıkımına Belgelerle Ayastefanos Rus Anıtı. *Albüm. Aylık Görsel Kültür Dergisi* , c. **3**, ss. 68-75.

Batur, A., 1993: Ayastefanos Rus Anıtı. *İstanbul Ansiklopedisi.* c.**1**, s. 193-211.

Bayur, Y. H., 1952. Türk İnkılabı Tarihi. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Bolsover, G. H., 1966: 1815 – 1914 Arasında Rus Dış Politikasına bir Bakış. *Belleten*, c. **30**, s. 118, ss. 265-290.

Cenker, O., 1942. Türk Tarihi Üzerinde Bir Deneme: Türk – Rus Savaşları. Sümer Basımevi, Ankara.

Conant, K. J., 1944: Novgorod, Constantinople, and Kiev in Old Russian Architecture. *Slavonic and East European Review. American Series.* Vol. **3**, no. 2, pp. 75-92.

Doğançay, Y. B., 1950: Ayastefanos'taki Rus Abidesi Nasıl Yıkıldı?. *Tarih Dünyası Dergisi.* s. 6, ss. 245-247.

Faensen, H. ve Ivanov V., 1975. Early Russian Architecture. Paul Elek Ltd., London.

Fletcher, B., 1975. A History of Architecture Sir Banister Fletcher's. The Athlone Press., London.

Gerrare, W., 1910. The Story of Moscow. J. M. Dent & Sons Ltd., London.

Gökhan Akçura Arşivi

Hamilton, E., 1991. The Art and Architecture of Russia. Penguin Books Ltd, Great Britain.

İnalcık, H., 1999: Osmanlı – Rus İlişkileri 1492 -1700. *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491 – 1992 Sempozyumu*, AKDTYK Türk Tarih Kurumu, Ankara, 12-14 Aralık 1992.

İsmet Delen Koleksiyonu

Kapıcı, Ö., 2010: Mimari, Histografi, İdeoloji Üzerine bir Deneme : Çarlık Rusyası'nda Zafer Anıtları ve Türk İmgesi. *Toplumsal Tarih Dergisi.* s. 203, ss. 20-31.

Kirichenko, E., 1991. The Russian Style. Laurence King Ltd, Singapore.

Koçu, R. E., 1960: Ayastefanos Rus Abidesi. *İstanbul Ansiklopedisi.* c.**3**, s. 1499-1502.

Kunt, M., 2009: Siyasal Tarih (1600 – 1789). *Türkiye tarihi 3 : Osmanlı Devleti 1600 – 1908,*. ss. 19-76, ed. Akşin S., Cem Yayınevi, İstanbul.

Kurat, Y. T., 1962: 1877 – 1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri. *Belleten*, c. **26**, s. 103, ss. 567-592.

Kurat, Y. T., 1999: 1878-1919 Arasında Türk-Rus İlişkilerinin Siyasal Anatomisi. *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491 – 1992 Sempozyumu*, AKDTYK Türk Tarih Kurumu, Ankara, 12-14 Aralık 1992.

Kutay, C., 1975. Örtülü Tarihimiz. Hilal Matbaası, İstanbul.

Le Moniteur Oriental / The Oriental Advertiser Gazetesi

Margulies, R., 1994: Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı. *Toplumsal Tarih Dergisi.* s. 1, ss. 40-44.

Mutlu, D. K., 2007: Ayastefanos'taki Rus Abidesi : Kim Yıktı? Kim Çekti? Kim "Yazdı"?. *Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler.* s. 6, ss. 17-29, ed. Bayraktar S., Bağlam Yayınları, İstanbul

Osmanicher Llyod Gazetesi

Ostapchuk, V., 1999: 1648 – 1681 Yılları Arasında Doğu Avrupa'da (Ukrayna, Rusya, Polonya, Türkiye) Yeni bir Düzen Kurulma Yolunda Yapılan Mücadeleler. *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491 – 1992 Sempozyumu*, AKDTYK Türk Tarih Kurumu, Ankara, 12-14 Aralık 1992.

Öztuna, Y., 1969. Resimlerle 93 Harbi : 1877-78 Türk-Rus Savaşı. Hayat Yayınları, İstanbul.

Rice, T. T., 1974. A Concise History of Russian Art. Thames and Hudson LTD London, Norwich.

Şimşir, B. N., 1999: 1878-1918 Yıllarında Türk-Rus İlişkileri 1492 -1700. *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491 – 1992 Sempozyumu*, AKDTYK Türk Tarih Kurumu, Ankara, 12-14 Aralık 1992.

Tanin Gazetesi

Tchavrakov, G., 1978. Monasteres Bulgares : Monumets de L'historie de la Culture et de L'art. Greenwood Press, Sofia.

The New York Times Gazetesi

Tuna, T., 2006. Deniz Fenerinin Işığında Yeşilköy Ayastefanos. Karakter Color Matbaası A.Ş., İstanbul.

Url-1 <*http://eng.isaac.sbp.ru http*>, alındığı tarih 29.04.2011.

Url-2 <*http://www.kremlin.museum.ru*>, alındığı tarih 29.04.2011.

Url-3 <*http:/panorma-pleven.com/index.php?option=content&task=view&id=13*>, alındığı tarih 30.04.2011.

Url-4 <*http:/panorma-pleven.com/index.php?option=content&task=view&id=16*>, alındığı tarih 30.04.2011.

Url-5 <*http://www.shm.ru/en/architecture.html*>, alındığı tarih 30.04.2011.

Url-6 <*http://www.moscow.ru/en/guide/entertainment/attractions/monuments /index. php?id4=94*>, alındığı tarih 29.04.2011.

Voyce, A., 1957: National Elements in Russian Architecture. *Journal of the Society of Architectural Historians.* Vol. **16**, no. 2, pp. 6-16.

Voyce, A., 1967. The Art and Architecture of Medieval Russia. University of Oklahoma Press, Norman, USA.

Voyce, A., 1969. Russian Architecture Trends in Nationalism and Modernism. Greenwood Press, New York.

Wortman, R., 2003:The "Russian Style" in Church Architecture as Imperial Symbol after 1881. *Architectures of Russian Identity 1500 to Present,*. ss. 101-116, ed. Cracraft J., Rowland D., Cornell University Press, Ithaca & London.

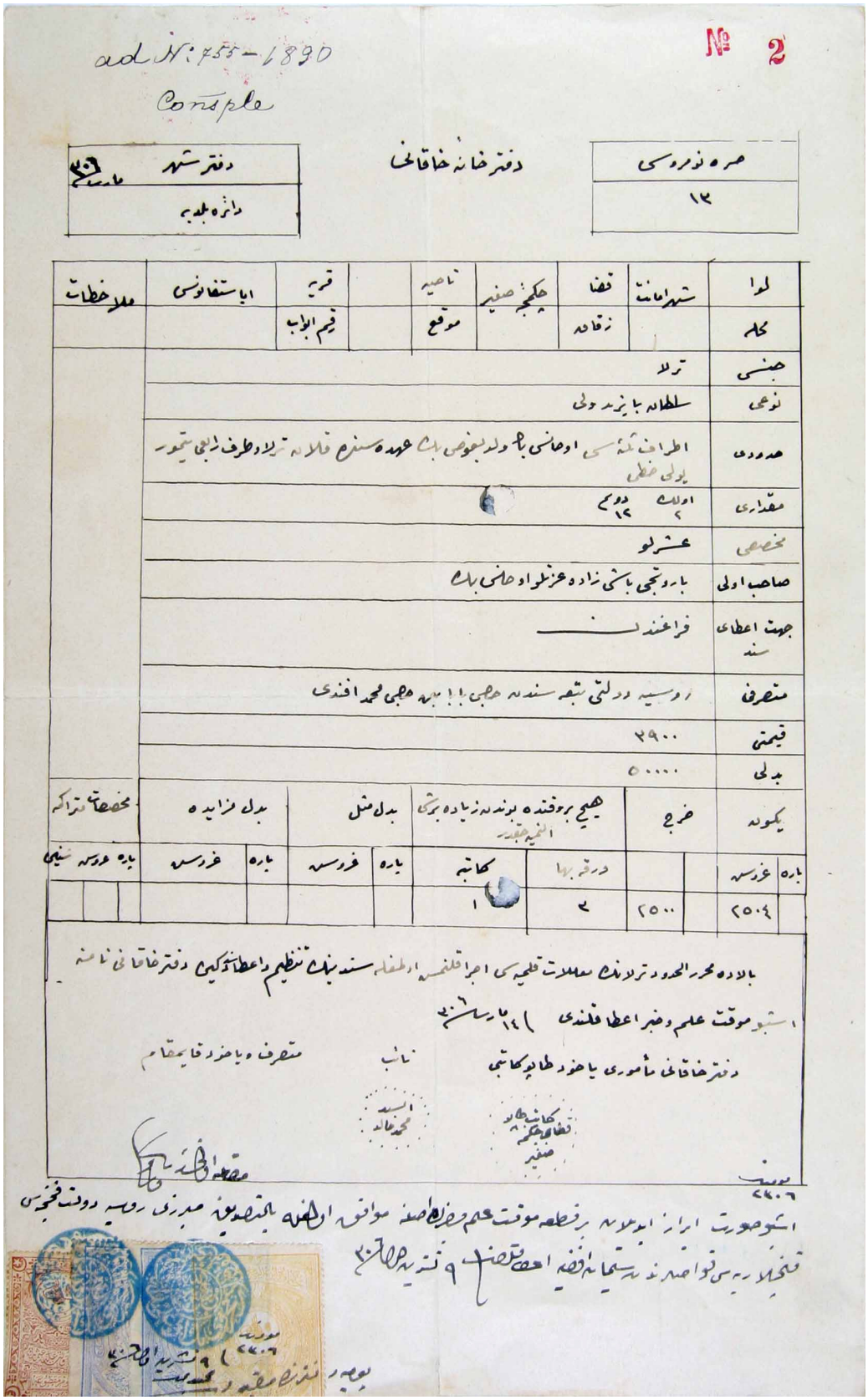
EKLER

EK A.1 : BOA'da ve Atatürk Kitaplığı'nda bulunan görsel malzemeler
EK A.2 : BOA'da bulunan belgelerin Latin harflerine transkripsiyonu
EK A.3 : Gazete kupürlerinin çevirileri

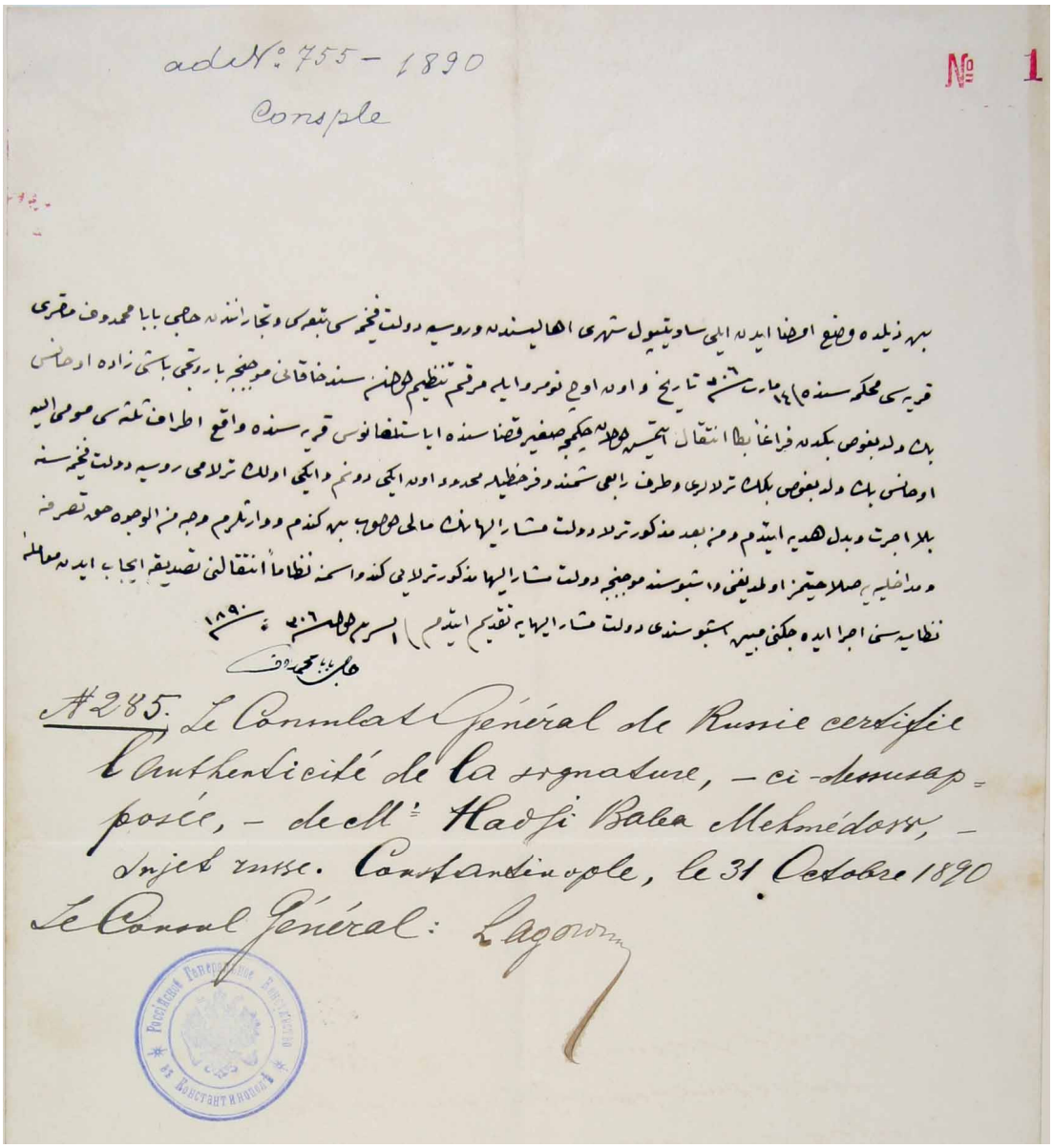
EK A.1

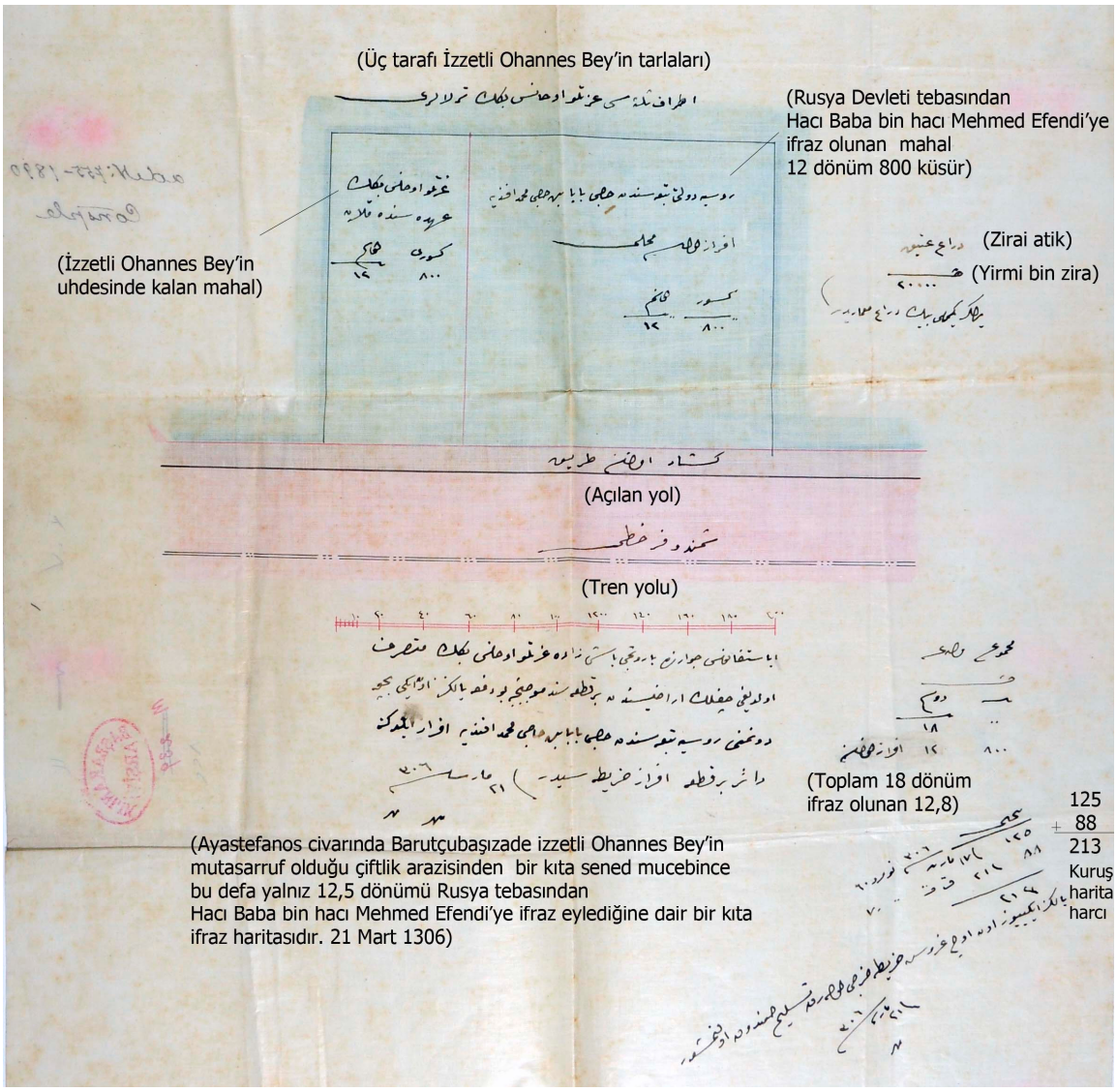
Şekil A.1 : Karaköy'de Lorvidson (Ludwigsohn Fréres) isimli şahsın 21 numaralı dükkânı ile diğer kartpostal dükkânlarında satılan kartpostal (BEO d. 1930 g. 155728)

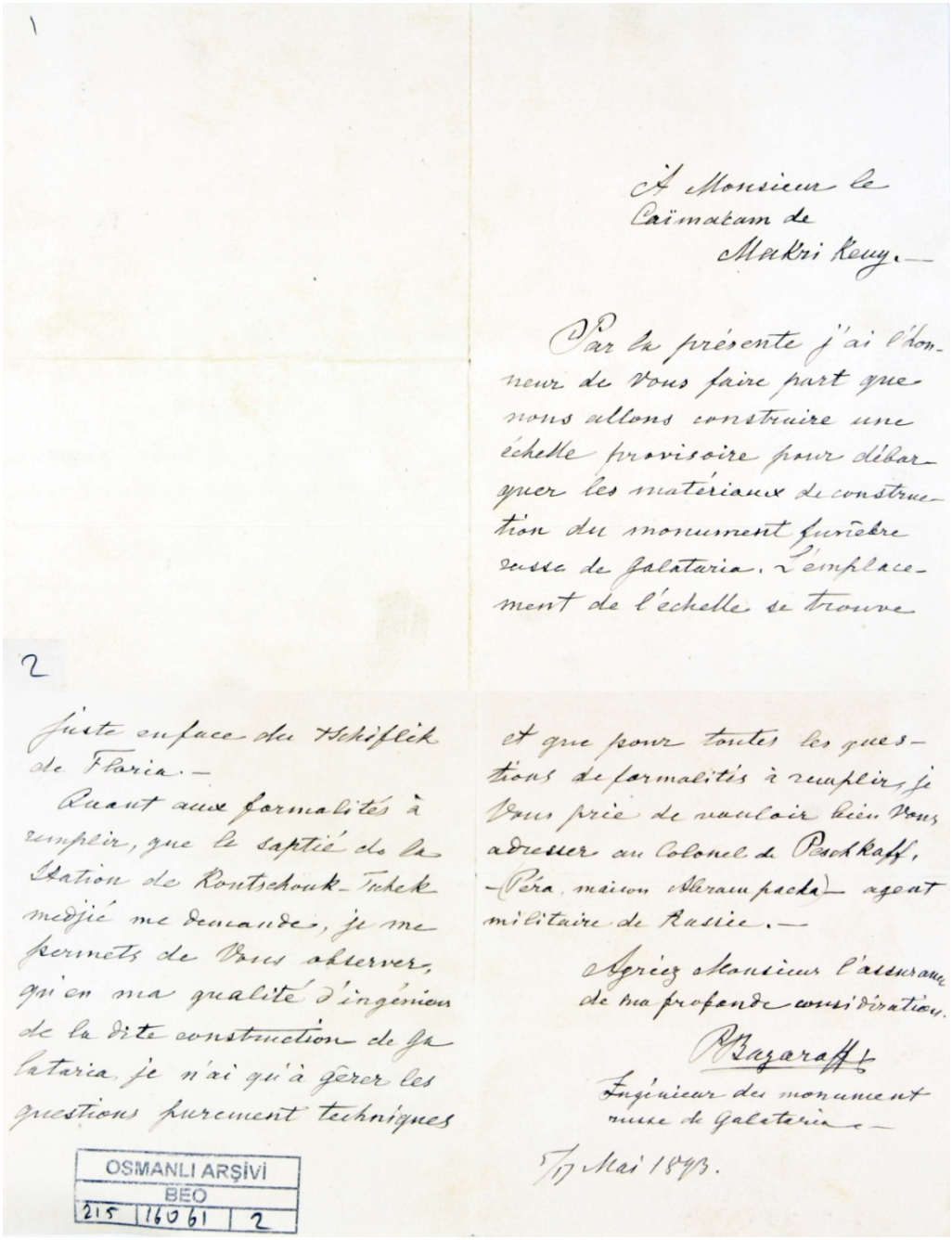
Şekil A.2 : Hacı Baba Mehmedof'a ait olan arazinin tapusu (BOA Y.A.HUS. 247/92)

Şekil A.3 : Hacı Baba Mehmedof'un arsasını Rus Sefaretine hibe ettiğine dair beyanı (BOA Y.A.HUS. d. 247 g. 92)

Şekil A.4 : Hacı Baba Mehmedof'a ait olan arazinin Belediye Mühendisleri tarafından 21 Mart 1306 (2 Nisan 1890) tarihinde tanzim edilmiş haritası

À Monsieur le
Caïmakam de
Makri Keuy.—

Par la présente j'ai l'honneur de vous faire part que nous allons construire une échelle provisoire pour débarquer les matériaux de construction du monument funèbre russe de Galataria. L'emplacement de l'échelle se trouve juste en face du Tchiflick de Floria.—

Quant aux formalités à remplir, que le captié de la Station de Rousschouk-Tchek medjié me demande, je me permets de Vous observer, qu'en ma qualité d'ingénieur de la dite construction de Galataria je n'ai qu'à gérer les questions purement techniques et que pour toutes les questions de formalités à remplir, je Vous prie de vouloir bien Vous adresser au Colonel de Pechkoff, —Péra, maison Abram pacha— agent militaire de Russie.—

Agréez Monsieur l'assurance de ma profonde considération.

P. Bazaraff
Ingénieur du monument russe de Galataria.—

17 Mai 1893.

OSMANLI ARŞİVİ
BEO
215 | 16061 | 2

"Sayın Makriköy Kaymakamı'na;
Bu mektupla, Galataria Rus mezar anıtının inşaat malzemelerini boşaltmak üzere geçici bir iskele inşa edeceğimizi bilgilerinize sunmaktan onur duyarım. İskele Florya Çiftliği'nin tam karşısındadır. Rusçuk-Çekmece İstasyonu zaptiyesinin yerine getirmemi istediği formalitelere gelince, Galataria inşaatının mühendisi sıfatıyla yalnız teknik konulardan sorumlu olduğumu bildirir, formalitelerle ilgili olarak Rusya askeri görevlisi Albay Peçkov'a- Pera, Abram Paşa Evi- başvurmanızı rica ederim.
Derin saygılarımı kabul ediniz efendim.
P. Bazaroff
Galataria Rus Anıtı'nın Mühendisi"

Şekil A.5 : Mösyö Bazarof'un Markiköy Kaymakanlığına yazmış olduğu dilekçenin aslı (BOA BEO d. 215 g. 16061)

Şekil A.6 : *Vsemirnaya Illyustratsiya* dergisinin tarihi belli olmayan bir sayısında yer alan *Pamyatnik Slavy*'nin (Zafer Anıtı) çizimi (BOA Y.A.HUS. d. 107 g. 17)

Şekil A.7 : Anıtın Atatürk Kitaplığı'nda bulunan tarihi belli olmayan renkli kartpostalı

Şekil A.8 : Anıtın arazi seçeneklerini gösteren Rusça harita (BOA İ.DH. 1248/97811)

EK A.2

BOA-DH.MKT 584/12
Varak : 1

Tesvid tarihi: 9 Eylül 1318
Târih-i tebyîzi: 22 Cumâdelâhire sene [1]320 ve 12 Eylül sene [1]318
Huzur-ı âlî-i hazret-i Sadaret-penâhiye
Ayastefanos'da inşâ edilen Rus kilisesinin fotoğrafını ve zîrinde "Monoman Rus" ibaresini havi bir takım kartpostallar satılmakda olup mezkûr bina alelâde bir kilise olmak üzre inşa edildiği halde buna Monoman Rus nâmı verilmesi gayr-i câiz olduğundan bahisle toplanması lâzım geleceği matbûat-ı dahiliye idâresinden ifade ve tevdi olunan kartpostal huzur-ı âlî-i cenab-ı Sadaret-penâhîlerine takdim ve firistâde kılınmış ve bunların toplattırılması muvafık-ı maslahat görülememiş ise de istizân-ı mu‘ameleye ibtidar olundu ol babda.

BOA-DH.MKT 584/12
Varak : 2

Bâbıali
Nezâret-i celile-i Dahiliye
İdare-i Matbuat
Aded: 601

Ayastefanos'da inşa edilen Rus kilisesinin fotoğrafını ve zîrinde "Monoman Rus " ibaresini havi bir takım kartpostalların Galata'da Karaköy'de Lorvidson nâm şahsın yirmi bir numaralı mağazasıyla kartpostal furuht eden diğer kağıtcı dükkanlarında satılmakda olduğu idâre-i âcizi matbaalar müfettişleri tarafından verilen raporda ifade ve melfûf bir nüshası ita edilmiş ve mezkûr binâ alelade bir kilise olmak üzre inşa edildiği halde buna Monoman Rus nâmının gayr-i câiz bulunmuş olmakla bunların alel-usul toplanılması lazım gelir ise de ol bâbda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 19 Cumâdelâhire sene [1]320 ve fî 9 Eylül sene [1]318
Matbuat-ı Dahiliye Müdürü [imza]

BOA-BEO 1930/144728
Varak : 1

Sadaret-i uzmâ Mektubi Kalemi
2340
4 Receb sene [1]320 / 23 Eylül sene]1]318

Dahiliye Nezaret-i celilesine
Ayastefanos'daki Rus kilisesinin fotoğrafisi ve zîrinde monoman abidesini havi bir takım kart postallar satılmakda olup mezkur binaya motomat Rus namı verilmesi gayr-i caiz olduğundan bahisle bunların toplattırılması Matbuat-ı Dahiliye dairesinden ifade olunduğunu mübeyyin 22 Cumadelahire sene [1]320 tarihli ve 3788 numara ve tezkire-i devletleri Hariciye Nezaret-i celilesine lede't-tevdi monoman kelimesi mebânî-i âliye manasında dahi müsta‘mel bulunmasına ve mezkur binada Ruslar tarafından inşa edilmiş olmasına nazaran bu kart postalların toplattırılması sû-i tesiri mucib ve binaberin gayr-i münasib göründüğü nezâret-i müşârun-ileyhâdan bâ-tezkire işar olunmakla icra-yı icabına himmet
Bâ-işaret-i aliyye-i cenab-ı müsteşârî

BOA-BEO 1930/144728
Varak : 2

Babıali
Daire-i Umur-ı Dahiliye
Mektubi Kalemi
Aded: 3788

Huzur-ı alî-i hazret-i Sadaret-penâhîye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Ayastefanos'da inşa edilen Rus kilisesinin fotoğrafını ve zîrinde "Monoman Rus" ibaresini havi bir takım kart postallar satılmakda olup mezkur bina alelade bir kilise olmak üzre inşa edildiği halde buna monoman Rus namı verilmesi gayr-ı caiz olduğundan bahisle toplanması lazım geleceği Matbuat-ı Dahiliye İdaresi'nden ifade ve tevdi olunan kart postal huzur-ı âlî-i cenab-ı Sadaret-penâhîye takdim takdim ve firistade kılınmış ve bunların toplattırılması muvafık-ı maslahat görülememiş ise de istizân-ı muameleye ibtidar olundu ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 22 Cumadelâhire sene [1]320 ve fî 12 Eylül sene [1]318
Nazır-ı umur-ı dahiliye [imza]

BOA-BEO 1930/144728
Varak : 3

Babıali
Daire-i Umur-ı Dahiliye
Mektubi Kalemi
Aded: 2340

Huzur-ı alî-i hazret-i Sadaret-penâhîye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Ayastefanos'da inşa edilen Rus kilisesinin fotoğrafını ve zîrinde "Monoman Rus" ibaresini havi bir takım kart postallar satılmakda olup mezkur bina alelade bir kilise olmak üzre inşa edildiği halde buna monoman Rus namı verilmesi gayr-ı caiz olduğundan bahisle bunların toplattırılması Matbuat-ı Dahiliye İdaresi'nden ifade ve tevdi ve havale buyurulan ve leffen takdim ve iade kılınan 22 Cumadelâhire sene 1320 tarihli ve üç bin yedi yüz seksen sekiz numaralı tezkire mutalaa güzâr-ı âcizî oldu malum-ı sâmî-i fehîmâneleri buyurulduğu üzre monoman kelimesi mebânî-i âliye manasında dahi müsta‘mel bulunmasına ve mezkur binada Ruslar tarafından inşa edilmiş olmasına nazaran işbu kart postalların toplattırılması sû-i tesiri mucib ve binâberin gayr-ı münâsib görülür ise de icrâ-yı icabı merhûn-ı irade-i aliyye-i daver-i efhamileridir emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 2 Receb sene 1320 ve fî 21 Eylül sene [1]318
Hariciye Nazırı [imza]

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 1

Ben zeylde vaz-ı imzâ eden İli Savitpol şehri ahâlisinden ve Rusya Devlet-i fahîmesi tebası ve tüccârânından (Hacı Baba Mehmedof ve Makri Karyesi mahkemesinde fî 14 Mart sene 1706 tarih ve on numara ile murakkam tanzim olunan sened-i hakanî mucebince Barutçubaşızâde Ohannes Bey veled-i Begos Bey'den ferâğan bana intikal etmiş olan Çekmece-i sagir kazasında Ayastefanos karyesinde vaki etraf-ı selâsesi mûmâ-ileyh Ohannes Bey veled-i Begos Bey'in tarlaları ve taraf-ı râbi‘i şimendifer hattıyla mahdûd on iki dönüm ve iki evlek tarlamı Rusya Devleti fehîmesine bilâ-ücret ve bedel hediye etdim ve min ba‘d mezkûr tarla Devlet-i aliyye müşârun-ileyhânın mâlı olup ben kendim ve vârislerim vechen mine'l-vücuh hakk-ı tasarrufa ve müdahaleye salahiyetimiz olmadığını ve işbu sened mûcebince devlet-i müşârun-ileyhâ mezkur tarlayı kendi ismine nizâmen intikâlini tasdîke îcâb eden muâmele-i nizâmiyesini icra edeceğini mübeyyin işbu senedi Devlet-i müşârun-ileyhâya takdîm etdim.
Fî 1 Teşrin-i evvel sene [1]306 / sene 1890
Hacı Baba Mehmedof

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 2

Sıra numarası: 13
Defter-i şehr Mart [1]306
Daire-i Belediye
Defterhâne-i Hâkânî

Liva: Şehremanet
Kaza: Çekmece-i sagir
Nahiye: Mevki‘
Karye: Ayestefanos
Cinsi: Tarla
Nev‘i: Sultân Beyazıd Veli
Hududu: Etraf-ı selâsesi Ohannes Bey veled-i Begos Bey uhdesinde kalan tarla ve taraf-ı râbi‘i demir yolu hattı
Mikdârı: 2 evlek, 12 dönüm
Muhassas: Öşürlü
Sâhib-i evveli: Barutçubaşı zâde izzetli Ohannes Bey
Cihet-i i‘tâ-yı sened: Ferâğından
Mutasarrıfı: Rusya Devleti tebasından Hacı Baba b. Hacı Mehmed Efendi
Kıymeti. 3900
Bedeli: 50000
Yekun: 2504 kuruş
Harc: 2500
Hiçbir vakitde bundan ziyade bir şey alınmayacakdır
Varaka bahâ 3
Kâtibiye: 1
Bedel-i misl:
Bedel-i müzâyede
Muhassesât-ı müterâkime

Bâlâda muharrerü'l-hudûd tarlanın muamelât-ı kalemiyesi icrâ kılınmış olmakla senedinin tanzim ve itâsına değin Defter-i Hakani nâmına işbu muvakkat ilmuhaber ita kılındı
Fî 14 Mart sene [1]306
Defter-i Hâkani Memuru yahut Tapu Katibi
Katib-i Tapu-yı kazâ-yı Çekmece-i sagir
Naib: Es-seyyid Mehmed Halid
Mutasarrıf veyahut Kaymakam
Mukabele olunmuşdur.
İşbu suret ibrâz edilen bir kıta muvakkat ilmuhaberlerin aslına muvafık olmakla bi't-tasdîk (onaylanarak) mirza Rusya devleti fahîmesi kançılaryası kavvâslarından Sitemyan Efendi'ye ita kılındı. Fî 9 Teşrîn-i evvel sene [1]306.
[Mühür]
Numara: 2306
Fî Teşrin-i evvel sene [1]306
Yevmiye defterinde mukayyeddir.

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 3

Şehremanet-i canib-i âlîsine
Mesele-i zâ'ilede maktûlen veya mecruhan vefat eden Rusya zabitan ve efrâdının kemiklerinin toplanıp defni için devlet-i mezkûre tebasından Hacı Baba b. Mehmed Efendi'nin Ayastefanos'da mutasarrıf olup devlet-i mezkûreye terk ve hibe eylediği arsa üzerine bir kabristan ile bir kilise inşası Rusya sefaretinden iltimas olunduğundan ve mezkur arsaya kabristan inşâsınca bir gûnâ mahzur bulunup bulunmadığı ve ecnebî kabristanlarına kilise inşâsı emsâlinden olup olmadığı hakkındaki istifsâr-ı âlîleri üzerine takdim kılınan mazbata münderecâtı şayan-ı ihticâc olmadığından bahisle istilam-ı vâkıa verilecek cevâbın vâzıh bir suretde itası 13 Şubat sene [1]306 tarihli ve üç yüz on beş numaralı tahrirat-ı penâhîlerinde izbâr buyurulmuşdur. Mahall-i mezkure bi'l-azîme muayene ve keşf olundukda nefs-i karye ile arazi-i mezkure arası takriben üç yüz metrelik bir mesafe olup sâye-i terakkî vâye-i hazret-i padişahîde kâffe-i bilâdın kesb-i ümrân eylediği gibi karye-i mezkure dahi yevmen fe-yevmen tevessü etmekde olduğundan diğer mahallerde haneler arasında kalan makbereler misilli oranın da pek az bir zamanda kesb-i ittisâl edeceği ve şimdiki halde yalnız evvelce defn edilmiş olan emvât izâmının muhafaza olunacağı beyan edilir ise de murûr-ı zaman ile adeta kabristan haline vaz' olunarak oraya defn-i emvât edileceği tabii ve bu misillü kabristanların hanelerden uzak mahallere kaldırılması muktezî olarak arazi-i mezkurenin ileride karye evlerine vuku bulacak ittisâlinden bazı emrâzın zuhur edeceği şüphesiz olacağına ve gerçi elan mevcud olan kabristanın hanelere daha ziyâde kurbiyeti var ise de burası kadîm olmakla beraber anın da hıfzıssıhhate muvafık olmadığından ve hiçbir suretle batılın sâire mukis-i aleyh olamayacağından husus-ı mesrudeye binaen orada kabristan ihdâsı gayr-i caiz bulunduğu lede't-tetkik anlaşıldığı kaza dâire-i belediyesiyle tabibi ve zabıta ve polis memurluklarından yazılan derkenarlarda beyan ve ifade olunmuş ve karye-i mezkurede Rusyalının mezhebi olan Ortodokslara mahsus cesîm bir kilise mevcud olmasına ve Devlet-i müşârun-ileyhâ tebasından o karyede bulunmamasına nazaran bî-lüzum olarak kilise inşası hakkında cânib-i sefaretden dermeyan olunan nakl ve defn-i izâm maksadından ibaret kalmayıp ileride kiliseye muktezî olan devâiri tevsî' ile bir manastır haline ifrâğ edilmesi ve mahall-i mezkûrun bazı

eşirrâya melce olması ve bâ-husus mesele-i zâileyi tahattur ettirmek emeline mübtenî bulunması hususları vârid-i hâtır olmakla buna müsaade buyurulması siyaseten ve maslahaten başkaca mahzurdan sâlim olmayacağı derkar bulunmuş ise de icrâ-yı muktezâsı yine herhalde re'y-i âlî-i emânet-penâhîlerine vâbeste bulunmağın mazbata-i âcizânemiz takdim kılındı ol bâbda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 6 Şaban sene [1]308 ve fî 4 Mart sene [1]307
[Çekmece-i sagir kazası azalarının mühürleri]

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 4-5

Babıali
Nezaret-i Umur-ı Dahiliye
Tercüme Odası
Aded
Hariciye Nezâreti'ne fî 19 Kanun-ı evvel sene [12]90 tarihiyle Rusya sefâretinden vârid olan takrîr-i şifâhinin tercümesidir
Evvelâ Rusya Devleti tebasından Hacı Baba Mehmedof'un fî 31 Teşrîn-i evvel sene [12]90 tarihli bir kıta (adet) hibenâmesini sâniyen Ayastefanos'da vaki ve mukaddemâ Barutçubaşı Begos Beyzâde Ohannes Bey'e ait olan on iki buçuk dönümden ibaret bir arsanın fî 14 Mart sene [1]306 tarihinde furuhtuna dair tarih-i mezkûrda Makri Karyesi dâire-i belediyesi tarafından mûmâ-ileyh Hacı Baba Mehmedof'un ita olunan bir kıta defterhâne-i hakani senedi sâlisen mârru'z-zikr -i intikaliye üzerine fî 21 Mart [1]306 tarihinde karye-i mezkure belediye mühendisi tarafından tanzim ve ita olunan arsa-i mezkurenin haritası suretini ve râbi'an Rumeli'de meydan-ı muharebede gerek maktûlen ve gerek ceriha veya hastalıkdan müteessiren vefat edip el-yevm Edirne Vilayetiyle Ayastefanos civarında doksan bir kabristanda dağınık bir halde medfun bulunan Rusya zabitan ve neferâtının izâmını bir yere cem' için Rusya hükümetinin arsa-i mezkure üzerine inşa etmek arzusunda bulunduğu makberenin haşmetli Rusya imparatoru tarafından musaddak dört adet resimlerini leffen zât-ı âlî-i âsifânelerine irsal ile kesb-i fahr eyledim Evrak-ı mezkure ile beraber takdim olunan muhtıra memalik-i şâhânedeki Rusya askeri kabristanlarının hal-ı hâzırları hakkında malumat-ı mufassalayı havi olduğu gibi Rusya hükümetinin serbestce ve her gûne tekâlîfden vâreste olarak arsa-i mezkure üzerinde ile'l-ebed hakk-ı tasarrufunu musaddak ve Rumeli'de medfûn Rusya askeri izâmının arsa-i mezkûreye nakli ile üzerine melfûf harita mûcebince bir küçük kiliseyi şâmil bir makberenin inşâsı için lâzım gelen ameliyâtı icra etmek hakkının hükümet-i müşârun-ileyhâya itâsını mutazammın bir irade-i seniyye-i hazret-i padişâhinin şeref müte'allik buyurulmasını vesâtat-ı âsifâneleriyle) hükümet-i seniyyeden ricaya bendenizi sevk eden mülâhazâtı dahi câmidir. Hükümet-i seniyyenin icrâ-yı vazife esnasında vefat eden asker hakkında mine'l-kadîm izhar ettiği hissiyât riâyetkârâne iktizâsınca mârru'z-zikr eser-i hayrın hayyiz-i fi'le isali için Rusya hükümetine derîğ mu'âvenet buyuramayacağı meczûmdur.
Melfuf Muhtıranın tercümesidir
Muharebe-i ahîreden sonra Rusya hükümeti meydan-ı muharebede maktûlen veya hastalıkdan ve cerîhadan müteessiren vefat eden Rusya zabitan ve neferâtına karşı bir hiss-i riayetkârâne ve müşfikâne sâ'ikasıyla bunların izâmı için bir makbere inşa etmek arzusunda bulunduğu cihetle Rusya askerinin bulunduğu dâire dahilinde gerek

muharebe meydanlarında ve gerek mahall-i sâirede inşâ edilen askeri kabristanların adediyle mezkur kabristanlarda medfun cesedlerin mikdarını alâ vechi's-sıhha tayin için erkan-ı harbiye dairesi ve muahharan işgal ordusu marifetiyle emir vermişidi. Tahkikat-ı vâkıadan …
…Müstebân olduğu vechle Bulgaristan'da iki yüz altmış beş Rumeli-i şarkîde elli sekiz Romanya'da otuz dokuz Anadolu ve Kafkasya'da kırk sekiz ve Rumeli'de doksan bir kabristan mevcud olup işbu beş yüz bir kabristanda dört yüz yetmiş dört zâbit ile yirmi altı bin yüz altmış nefer medfûndur Haşmetli Rusya imparatorunun emri üzerine Harbiye Nezareti mahâll-i mezkûrenin bazılarında makbereler inşâ edilmiş ve Edirne vilayetiyle Ayastefanos civarında vaki doksan bir kabristan müstesnâ olmak üzre kusur kabristanların cümlesi etrafına duvarlar yaptırılmışdır. İşbu doksan bir kabristan bin sekiz yüz seksen iki seneden beri harâbe yüz tutmuşdur. Ve sefâret tarafından bi'd-defe‘ât icra edilen tahkikâtdan anlaşıldığına göre el-yevm hemen büsbütün harab olmuşdur. Şu halde işbu kabristanların ba‘de ez-în muhâfazasına nezâretle bunları bir hâl-i münâsibe ifrâğ etmek Rusya hükûmeti için bir vazîfe-i mukaddesedir. Kabristanlar mahâll-i muhtelifede dağınık bir halde bulunurlar bunların emr-i tanzîm ve muhâfazası daha müşkil olacağından Rusya Hükümeti mezkûr kabristanlara medfûn asâkirin izâmını bir medfen-i mahsusa nakl ve cem‘ ile üzerine küçük bir kiliseyi hâvi bir makbere inşâsını tercîh ve tensîb etmişdir. Eski kabristanların en büyüğü Ayastefanos'da ve diğer doksan kabristan dahi mahall-i mezkur civarında bulunmak hasebiyle Rusya hükümeti izâmı cem‘ için Ayastefanos mevkiini intihâb etmişdir. Mukaddemâ Rusya hükümeti beş bine bâliğ olan mârru'z-zikr cesedleri Ayastefanos'daki kabristan dahilinde defn ile mutasavver olan makbereyi dahi orada inşa etmek niyyetinde idi. Ancak mahalline izam olunan mimarların keşfiyyâtına nazaran Ayastefanos kabristanının zemini bataklık ve inhitâta müste‘id olduğu cihetle makbere inşâsına elverişli değildir ba‘dehû sefaret-i imparatoriye taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden bir arsanın terk ve ihsânını istirham etmek tasavvurunda bulunmuş ise de o aralık Hacı Baba Mehmedof namında Dersaadet'de mukîm bir Rusyalı Ayastefanos'da iştirâ eylediği on iki buçuk dönümlük bir arsayı Rusya hükümetine terk ve hibe etmeği teklif etmişdir. Bu arsanın zemini kuru ve taşlıkdır. Muma-ileyhin teklif-i vakıı kabul ve buna müte‘âllik hibenâme fî 31 Teşrin-i evvel sene [12]90 tarihiyle Rusya general konsoloshânesinde tanzim ve imzâ ve 225 numara tahtında kayd olunmuşdur. İşte Rusya hükümeti mârru'z-zikr doksan bir kabristanda dağınık bulunan izâmı mahall-i mezkure defn etmek ve sureti melfuf harita mucebince üzerine bir makbere inşâ eylemek tasavvurundadır. Bu haritanın aslı haşmetli imparator hazretleri tarafından musaddakdır.

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 6

Çekmece-i sagir kazası kaymakamlığı canib-i âlîsine
İzzetli efendim hazretleri
İrsen uhde-i âcizâneme intikal ederek el-yevm mutasarrıf olduğum Ayastefanos'da vaki yeni çiftlik arazisinden mukaddemâ Rusya Devleti tebasından Hacı Baba Mehmedof namında birisi Kafkasya'dan Dersaadet'e hicretleri mukarrer olan hısm ve akrabası için hane inşa olunmak üzre yirmi bin arşın teferruğ eylemiş olduğu halde mahall-i mezkurun merkum Mehmedof namına devlet-i müşârun-ileyhâ cânibinden iştirâ edilip zikr olunan mahalle-i mesele-i zâilede telef olmuş olan Rusya askeri kemiklerinin nakline müsaade edilmesi sefaretden iltimas edildiği beyanıyla ol bâbda

bir mahzur olup olmadığı canib-i acizîden istilam olunduğu mesmu-ı âcizânem olmuşdur Acizleri ebâ an ced saltanat-ı seniyye-i ebedi'd-devâmın nân ve nimetiyle pür der şiyâb olmuş bir hânedân azasından olup zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı hazret-i pâdişahîye dehalet ve ilticâ ederek dua-yı devâm-ı eyyâm-ı ömr ve ikbâl-i cenâb-ı şehriyâriye müdavemetle meşgul-i veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz şevketli padişahımız efendimiz hazretlerinin bir abd-i asdakları olarak pay-ı taht-ı saltanat-i seniyyenin kurbunda harben telef olmuş bir ecnebî devleti askerinin kemiklerinin nakli suretiyle tesisi istenilen mezarlığın teşkilini katiyyen tecvîz etmeyerek ol vakit mahzur-ı mezkuru hissetmiş olsa idim mahall-i mezkurun ferâğından mücânebet edeceğim derkar ve ber minvâl-i maruz iğfal edilmiş olduğum emr-i âşikârdır Çünkü zikr olunan kabristanın yapılmasında akl-ı kâsır-ı âcizânemin mahiyetini takdirde aciz olup evliyâ-i umûr hazerâtının mülâhaza ve derpiş buyuracakları mehâzîr-i siyasiyeden başka Ayastefanos karyesinin dahi bilkülliye şeref ve itibarı sakıt olarak velhasıl mehâzîr-i adîdenin vücudu zahir ve bedidâr olduğundan buralarının nazar-ı dikkat-i aliyyelerine arzıyla beraber sadâkatim hasebiyle işbu arzuhal-i âcizânemin merci‘-i âlîsine takdimini istirhâm ederim ol babda emr u irade efendim hazretlerinindir.
Fî 20 Şubat sene [1]306
Barutçubaşı zâde [mühür]

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 7

Babıali
Daire-i Hariciye
Mektubi Kalemi
Aded: 1456

Huzur-ı me‘âlî mevfûr-ı hazret-i Sadaret-penâhîye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Rumeli'de meydan-ı muharebede gerek maktulen ve gerek ceriha ve hastalıkdan müteessiren vefat edip Edirne vilayetiyle Ayastefanos civarında doksan bir kabristanda dağınık bir halde medfun olan Rusya zabitan ve neferâtı izâmının cem‘ ve nakli için Rusya Devleti tebasından Hacı Baba Mehmedof'un mukaddemce Ayastefonas'da bi'l-iştirâ Rusya hükümetine terk ve hibe eylediği on iki buçuk dönümden ibaret bulunan bir arsa üzerine makbere ve bir küçük kilise inşâsı ve Rusya hükümetinin her gûne tekâlîfden vâreste olarak mezkur arsa üzerinde hakk-ı tasarrufunun tasdîki zımnında iktizâ eden irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhînin istihsâli ricasını şâmil canib-i sefaretden ita olunan takrir ile melfûfu olan muhtıranın tercümeleri ve zikr olunan arsanın hibenâme ve haritasıyla makberenin dört adet resimleri leffen takdim kılınmış ve icrâ-yı îcâbı re’y-i rezîn-i cenab-ı Sadaret-penâhîlerine vâbeste bulunmuş olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir .
Fî 23 Cumadelula sene 1308 ve fî 23 Kanun-ı evvel sene [1]306.
Hariciye Nazırı [imza]

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 8

Rusya Devleti fehîmesinin Ayastefanos karyesinde tahtı kabirli olarak inşa etmek arzusunda bulunduğu kilise mahallinin mevzi‘ haritasının ahz ve tersîm emr-i sâmî iktizâsından bulunmakla mahalline azimet ve istikşâf suretiyle tersîmi bi'l-havâle

Hendesehânede'den bendelerine tevdi edilmiş olmakla ol vechle ifâ-yı hizmet ve tersim kılınan haritayı merbûten takdimine ibtidâr eyledim Evrak miyanında bulunan senedât suretlerine ve mahallinde edilen tahkikata nazaran Hacı Baba b. Mehmedof'un Barutçubaşı zâde izzetli Ohannes Bey'den mübâya'a eylediği mahal derdest-i teşkîl bulunan yeni mahalle civârında ve karyenin şimâlinde Sultan Beyazıd Hân-ı velî vakf-ı şerîfinden Yeni Çiftlik nâm arazinin bir kısmı olup nizâmen vakf üzerine vakf uyamayacak ise de bu babda icrası lazım gelen muamele edilse bile mezkur kabirli kilise demir yol ile mahdûd olduğundan ve başka bir tarîki dahi bulunmadığından demir yollar şartnâme ve nizamnâmesine nazaran kilise için tarîkden murûr dahi kabil olamayacağı derkar ve üzerine hane inşa olunmak üzere bey' ve şirâ olunan mahall-i mezkurun sahib-i cedîdi Rusya devleti tebasından olduğu cihetle devlet-i müşârun-ileyhâ istimlâk-i arâzî protokolüne imza vaz' eden devletlerden değil ise işbu muamele-i ferâğiyenin dahi hükmü olmayacağı tabii olmakla işbu raporum takdim kılındı.
Fî 13 Mayıs sene [1]307.
Muallim Kol Ağası [mühür]

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 9

Babıali
Evrak Odası
Ayastefanos'da olup tahtına bir makbere ve üzerine bir de kilise inşâsı zımnında Rusya sefâretinden ruhsat istenilen arazi hakkında 44 numarasıyla fî 18 Mayıs sene [1]307 tarihinde taraf-ı vâlâ-yı fetevâpenâhîye gönderilmiş olan tezkire-i sâmiyenin geriye alındığını mübeyyin işbu memhûr pusula ita kılındı.
Fî 22 Mayıs sene [1]307.
[mühür]

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 10

Babıali
Daire-i Sadaret-i uzmâ
Mektubi Kalemi
Aded: 93
Şehremanet-i behiyyesine
Atufetli efendim hazretleri
Esnâ-yı muhârebede Rumeli'de gerek maktulen ve gerek ceriha veya hastalıkdan müteessiren vefat edip dağınık bir halde medfun bulunan Rusya zabitan ve neferâtı izâmının cem'iyle bunlar için Ayastefanos'da bir makbere ve bir de kilise inşâsı Rusya sefaretinden bâ-takrîr taleb ve iltimâs olunduğu ve verilen takrir ve muhtıranın tercümeleri himenâmenin ve harita ve resimlerin gönderildiği beyanıyla icra-yı icâbına dâir Hariciye Nezaret-i celilesinden varid olup Meclis-i Mahsus-ı Vükelâda mutalaa edilen tezkire mealinden müsteban olduğu üzre mezkur kilise ve makberenin Rusya Devleti tebasından Hacı Baba Mehmedof'un mukaddemce Ayastefanos'da bi'l-iştirâ Rusya hükümetine terk ve hibe eylediği on iki buçuk dönümden ibaret bulunan arsa üzerine inşâsı istenildiğinden beyân olunan arsa arâzî-i mevkûfe veya emiriyeden midir kiliseninin inşâsınca bir gûne mahzur-ı mahallî var mıdır ve böyle ecnebi makberelerine kilise inşası emsâlinden midir buralarının bilinmesi lazım

geldiğine mebnî icabı ba‘dehu müzâkere edilmek üzre evvel emirde keyfiyetin neticesinin inbâsı zımnında zikr olunan evrakın emanet-i celilelerine irsali tezekkür ve tensîb kılınmış ve evrâk-ı mezkûre leffen irsal olunmuş olmakla ber-mûceb-i karâr icrâ-yı icabıyla neticesinin inbâsına himmet olunması siyâkında tezkire-i muhlisî terkim kılındı.
Fî selh-i Cumadelula sene 1308 ve fî 30 Kanun-ı evvel sene 1306.
Sadrazam Kamil.

Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki
Medlûl-ü emr ve irâde-i aliyye-i Sadâret-penâhîleri karin-i ikan-ı çakirânem olarak keyfiyyet Küçükçekmece Kazası kaymakamlığından lede'l-istilam arazi-i mezkurenin Ayastefanos karyesine kurbiyyetinden ve medfen ittihâzının sıhhat-i umumiyece mehâzir ve mazarrâtından bahisle oraya kilise inşâsına müsaade olunması münasib olamayacağına dair meclis-i idare-i kazadan varid olan mazbata bu yüzden karyenin şerefine de halel geleceğini ve bazı ifadeyi havi olarak zikr olunan araziyi mukaddemâ merkûm Hacı Baba Mehmedof'a satmış olan Barutçubaşı zâde Ohannes Bey tarafından verilip mezkûr kaymakamlıkdan bâ-tahrîrât irsâl olunan arzuhal ile beraber meclis-i emânetin tebliğiyle leffen ve evrak-ı meb‘ûse dahi iâdeten arz ve takdim kılınmış ve mazbata ve tahrîrat-ı mezkure bast u beyân olunan mahzur pek de muvâfık-ı maslahat ise de ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 10 Şaban sene [1]308 ve fî 9 Mart sene [1]307.
Şehremini bende [imza]

Devletli efendim hazretleri
İşbu cevab-ı devletleri mutâla‘a güzâr-ı senaveri oldu. Rusya hükümetince bir kiliseyi havi kabristan ittihâzına müsaade istenilen arazinin evrâk-ı melfûfe miyanında bulunan haritası vâzıh ve tafsilât-ı lâzimeyi cami olmadığı cihetle beyan olunan mazarratın derecesi layıkıyla anlaşılamadığından arazî-i merkumenin iyice keşf ve tahkîkiyle haritası üzerinde izahat-ı lazime ita etmek üzre emânet-i celilelerinde müstahdem mühendislerden müsteid birinin mahalline izamıyla avdetinde Babıali'ye malumat itası hususuna himmet buyurulması siyâkında terkîm-i cevaba ibtidâr kılındı efendim.
Fî 11 Ramazan sene [1]308 ve fî 8 Nisan sene [1]307
Sadrazam Kamil

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 11

Bab-ı Fetva
Daire-i Meşihat

Saadetli Beyefendi hazretleri
Atabe-i seniyye-i hazret-i padişâhîye arz olunan fetevâ-yı şerîfenin evrâkı derununda takımıyla takdim kılınacağı beyan olunan Ayastefanos'da inşa edilecek kilise ve makbere hakkındaki evrak 44 numaralı bir kıta tezkire-i Sadaret-penâhi ile dünkü gün dâ‘ileri Meclis-i Hâss-ı Vükelâ'da iken geldiği halde meclis-i müşârun-ileyhâda mutalaa olunacağı beyanıyla ber memur-ı mahsus vasıtasıyla alıverilmiş ve ber vech-i maruz alındığına dair Babıali Evrak müdüriyetinden verilmiş olan ilmuhaber aynen

ve leffen takdim kılınmış olmakla arz-ı atabe-i ulyâ buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkim kılındı efendim.
Fî 26 Şevval sene [1]308 ve fî 23 Mayıs sene [1]307.
Şeyhülislam

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 12

Babıali
Daire-i Sadaret
Amedî-i Divan-ı hümayun
Esnâ-yı muharebede Rumeli'de vefat eden Rusya zabitân ve neferâtı izâmının cem'iyle bunlar için Ayastefanos'da bir makbere ve bir kilise inşâsı zımnında müsâade itâsına dair Rusya sefâretinden verilen takrir üzerine ceryan eden tahkikat ve muhâberât evrâkı harita ve resimlerle beraber telakkî olunan emr u fermân-ı hikmet beyân-ı cenâb-ı tâcdârî hükm-i celîline imtisâlen arz ve takdîm kılındı efendim.
Fî 25 Şevval sene [1]308 ve fî 22 Mayıs sene [1]307
Sadrazam Kamil

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 13

Yıldız Saray-ı hümayunu
Başkitâbet Dairesi

Tezkire-i husûsiye-i Sadâret hulâsası sûreti
Numara: 4045

Esnâ-yı muhârebede Rumeli'de vefat eden Rusya zabitan ve neferâtı izâmının cem'iyle bunlar için Ayastefanos'da bir makbere ve bir kilise inşası zımnında müsâade itasına dair Rusya sefâretinden verilen takrir üzerine ceryan eden tahkikat ve muhâberât evrâkı ve haritanın resimlerle beraber arz ve takdimine dair tezkire-i hususiye-i Sadâret.
Fî 25 Şevval sene [1]308 ve fî 22 Mayıs sene [1]307

BOA-Y.A.HUS. 247/92
Varak : 14

Şehremaneti
Hendesehâne Kalemi
Aded

Rusya Devleti fehîmesinin Ayastefanos'da tahtı kabirli olarak inşa etmek istediği kilisenini mevzi' olarak bir kıta haritasının tanzimi ve tahkikat-ı icabiyenin bilicrâ tetmîmi Muallim Kolağası Asaf Bey'e tevdi edilmişidi bu kere mîr-i mûmâ-ileyhin vermiş olduğu mahfuz raporda evrak-ı merbuta miyanında senedât suretleriyle mahallinde icra edilen tahkikata nazaran Hacı Baba Mehmedof'un Barutçubaşı zâde izzetli Ohannes Bey'den mübâya'a eylediği mahall derdest-i teşkil olunan yeni mahalle civarında ve karyenin şimâlinde Sultan Beyazıd Hân veli -tâbe serâhu-

hazretlerinin vakf-ı şerîfinden Yeni Çiftlik nâm arazinin bir kısmı olup vakf üzerine vakf gayr-ı caiz ise de lazım gelen muamele icra edilse bile mezkur kabirli kilise demir yol ile mahdud olduğundan ve başka bir tariki bulunmadığından demir yollar şart ve nizâmnâmeleri meâllerine göre kilise için tarîkden murûr edilmek kabil olamayacağı ve üzerine hane inşâ olunmak üzre bey‘ ve şirâ olunan mahall-i mezkurun sâhib-i cedîdi Rusya devleti tebasından olduğu cihetle Devlet-i müşârun-ileyhâ istimlâk-i arazi protokolüne imza vaz‘ eden devletlerden değil ise işbu muamele-i ferâğiyenin de hükmü olamayacağı ifade ve binâberin bu bâbda ceryan eden muhabereyi şamil tezkire-i sâmiye ile mîr-i mûmâ-ileyhin istikşâf suretiyle tanzim eylediği harita evrâk-ı saire-i matviyye ile ma‘an ve leffen arz ve iade kılınmış olmakla suret-i maruzanın cevâben makâm-ı celil-i hazret-i Sadaret-penâhiye arz ve işâr buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 14 Mayıs sene [1]307
Şehremaneti Hendesehâne
Mucebince fî 14 Mayıs sene [1]307
Kaydı 201.

BOA-İ.DH 1248/97211
Varak : 1

1409
Rusya Devleti ateşe militeri tarafından hâk-i pây-ı âlî-i Sadaret-penâhîye takdim kılınan muhtıra
Zât-ı asifâneleri tarafından işar buyurulduğuna mebni Eylül-i cârînin on dokuzuncu günü erkân-ı harbiye miralaylarından atufetli İbrahim ile beraber Ayastefanos karyesine azîmet ve Rusya'da Devlet-i fehîmesi tarafından Rusya teb‘ası Hacı Baba Mehmedof namdan bi'l-iştirâ hükümet-i metbû‘amın mutasarrıf olduğu arsa muayene olundukda etraf-ı erba‘ası amîk bir hendekle mahût ve üzerinde tesis-i binâ için tehiyye olunan mikdar-ı kafi taş müşâhede olundukda arsa-i mezkuru ez-her cihet mu‘âyene edip binâ-yı mebhûs-ı anhin bu mahalde tesisine hükümet-i seniyye-i hazret-i padişâhîye münâsebet almaz bir ciheti olup olmadığına dair âcizlerine izahat vermesini mîr-i mûmâ-ileyhdeh temennî ettikde binâ-yı mezkurun bu mahalde bulunmasına hiçbir mahzur göremediği cevabını verdikden sonra irade-i seniyye-i hazret-i padişâhîye imtisâlen diğer bir mahallin muayenesine mübâderet olundu mahall-i mezkur Ohannes Bey'in çiftliği kurbunde ve demir yol hattından iki buçuk kilometre mesafede bir arsa idi kabulü âcizlerine teklif olundukda bu misillü arsanın esbâb-ı müteaddideden dolayı kabulünden Devlet-i metbûam namına olarak istinkâfa mecbur olduğumu maatteessüf beyan ettim. İstinkafa sebebiyet veren bunlardır:
Evvela Arsa-i mezkurun demir yol hattından bu‘d mesafede bulunması.
Sâniyen Ohannes Bey'in çiftliği kurbunda olması zira binâda işleyen elli altmış neferden mütecâviz amelenin çiftliğin hademesi ve sairleriyle tabii bulunan ale'd-devam mücadeleme muarazalarından tahaddüs eden mesuliyetde olacağımız melhuz bulunduğundan.
Sâlisen Her ne kadar arsa-i mezkur dere içinde olmayıp bayır bir mahalde vaki ise de arsanın mürtefi‘cihetlerinden ceryan eden sular mevkiin taşlık olmayıp yumuşak sıraklık ve câzibü'r-rutubet bir mahal bulunduğundan binanın altına nüfuz ederek binanın tahribini badi olur.
İrade-i seniyye-i hazret-i padişahiye ihtirâmen ve hiss-i milliyete riayeten Devlet-i metbû‘am iştirâ etmiş olduğu arsada tesis-i bina maksadından nukûl edip diğer bir arsa taharrîsine ve binâ-yı mebhûsün anhin irtifâ‘ının noksanına ve heyet-i zâhiriyesinin sadeliğine Devlet-i metbû‘am namına tevâfuk etmekle beraber binlerce

Rus maktul ve mevtâsının makberesini Ohannes Bey'in nâ-hemvar çiftliğinin binaları arkasına muhtefî etmek maddesi dahi Rus milletinin hiss-i milliyetine dokunan bir madde olduğunu evliyâ-i umûr-ı Devlet-i seniyye-i Osmâniye'nin nazar-ı munsıfâne ve müdekkikânelerine arz ederim.
Mezkur arsanın muâyenesini müteakib mîr-i mûmâ-ileyh demir yoluna yarım kilometre bu‘d mesâfede ve sitayon hizasında bir arsa gösterdiler ve kabulünü âcizlerine teklif ettikde cevabında mezkur arsa binâ-yı mebhûs-i anhin tesisine münasib bir arsa olmasıyla beraber işin tafsîlen beyânı zımnında hususât-ı âtiyenin serdine mecburiyet hasıl oldu.
Evvelâ Bizim arsanın bu arsaya tercihi demir yol hattı kurbunda bulunmamasıdır zira demir yol ile nakl olunan kereste ve taş ve sair el ile vagondan alınıp doğrudan doğruya bizim arsa üzerine vaz‘ olunabilir halbuki gösterilen arsaya demir yol ile nakl olunan eşya evvelâ yere vaz‘ olunup ba‘dehu el ile arabalara tahmîli ve arsaya naklinde tekrar arabadan yere vaz‘ olunmasına ihtiyac mess eder bu ise Ayastefanos misillü bir arabası olmayan karyede akallen yüzde on nisbetinde fazla masârıfı intac edeceği tabiidir.
Sâniyen Bizim arsa suyun mebzûl yerinde olup irâe olunmasına arsa ise suyu iki buçuk kilometre mesâfeden getirilmeğe muhtacdır ve mühendisin beyânına göre o arsaya su getirilmesini ekallen üç yüz lira sarfına mütevekkıfdır.
Salisen Bizim arsanın bedeli tediye olunmuş ve hükümet-i metbuam namına kayd-ı ferâğiyesi hitâm bulmuş olduğu gibi etraf-ı erbaası mahût bir hale vaz‘ olunmuş olduğundan irâde-i seniyye-i mülukane şeref sudur buyurulduğu suretde yarın bile tesis-i binaya mübâderet olunması kabildir halbuki şimdi irâe olunan arsanın daha tahdîd olunmamış ve hükümet-i metbuam nâmına mu‘amele-i kayd ferâğiyesi icra kılınmamış olduğu gibi sahibinin ferağa razı olup olmayacağı ve ne mikdar bedel-i ferâğ taleb edeceği nâ-malum bulunduğu ve mezkur arsa ala ve münbit bir tarlalık cüz’ünden bulunduğu hasebiyle münasib bir bedel taleb olunmayacağı bedihîdir bizim arsa ise taşlık kayalık ve çukurlu ve gayr-ı münbit bir mahal olduğundan dûn bir bedel ile alınabilmişdir.
Râbi‘an İşbu arsanın bizim arsa ile mevki‘ cihetinden hiçbir farkı olmadığı müsellemdir ve arsa-i mezkurede binâ-yı mebhûs-ı anhin tesisi caiz olduğu halde bizim arsada tesis olunamayacağına hiçbir sebeb-i makul görülemez.
Hâmisen Hükümet-i metbû‘anın muvafık-ı kanun ve hakkâniyet olan temennîsi kabul olunmayarak ve Rusya geştigân ve mevtâsının son aramgâhına dair olan bir mesele dokuz mâh zarfında sürüncemede kaldıkdan sonra tekrar bir arsa mübâya‘ası hususunda Dadyan? ile müzâkere ve mübâya‘ası ve hükümet-i metbuam namına icrâ-yı muamelât-ı kanuniyesinin muhtac olduğu daha bir vakt-i gayr-i mu‘ayyene talikiyle ikâ‘-ı müşkilât olunması menâfi‘-i hazret-i padişâhîye muvâfık mıdır ve menâfi‘-i şahsiyesinden naşi Dadyan'ın ihdas etmiş olduğu bir tasaddîden maadâ bir sebeb-i makul bulunmadığı halde külliyetli akçe sarfı Devlet-i seniyye-i Osmâniye'ye nâfi bir madde mi addolunur.

BOA-İ.DH 1248/97211
Varak : 2

Babıali
Daire-i Sadaret
Amedi-i Divan-ı hümayun
Rusya Devleti'nin Ayastefanos civarında inşasını tasmim eylediği makbere mahallinden başka mahall tayin ve intihâb eylemek üzre erzan buyurulan müsaade-i

seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî muktezâ-yı celili üzre taraf-ı senâverîden intihâb ve memur edilen erkân-ı harbiye kaymakamı İbrahim Muhyiddin Bey'in tanzim eylediği layiha ile Ayastefanos civarı haritası ve hususi olarak mahremâne verdiği diğer bir kıta layiha ve yine bu iş için mûmâ-ileyh ile beraber mahalline giden Rusya ateşe militerinin kaleme aldığı Türkiyyü'l-ibâre bir kıta muhtıra manzur-ı âlî buyurulmak üzre leffen arz ve takdim kılındı. Hulâsa-i me'allerinden istinbât olunduğuna göre evvelce Şehremaneti tarafından gönderilen mühendisin intihâb etmiş olduğu (m) mahalli derede olmasından ve mûmâ-ileyh İbrahim Bey'in intihâb ile kabulünü teklif ettiği (H) noktası da ateşe militer muhtırasında tafsilen beyan olunan esbâbdan dolayı mûmâ-ileyh tarafından kabul olunmadığı ve müştereken kabul ve intihâb kılınan (L) noktası dahi mevki'an mürtefi' olarak intihâbı münâsib bulunmadığı cihetle mezkur makbere binâsının evvelce sefâret tarafından iştirâ olunan (B) mahalline inşâsı zaruri olduğu ve bu bâbda bir hayli entrikalar döndüğü gösterilmiş olup ateşe militer mûmâ-ileyhin Salı günü nezd-i senâverîye vurûdunda mezkur makberenin Florya civarında şimendifer güzergâhında inşâsı ciheti dahi istihrâc olundukda Ayastefanos civarındaki mahal evvelce intihâb ve iştirâ ve imparator hazretlerinin re'yleri istihsâl olunduğundan şimdi Florya'ya nakli müşârun-ileyh hazretlerince inkisâr-ı derûnu mucib olabileceğini ifade etmiş ve Ayastefanos civarındaki arazi Dadyan familyasının taht-ı tasarrufunda mülâyim bir takım yamaç ve vadilerden ibaret olmasıyla dereye düşülmemek şartıyla her zerresi intihâb kılınsa yine pek uzak yerlerden müşâhede olunacağı tebeyyün etmiş olduğunun dahi südde-i seniyyeye arzı mütemennâdır efendim.
Fî 4 selh-i Rebiülevvel sene [1]309 ve fî 26 Eylül sene [1]307
Sadrazam Cevad

Numara: 729
Zîver esâbi'-i tekrim ve tevkir olan işbu tezkire-i husûsiye-i Sadâret-penâhîleri melfûflarıyla beraber lede'l-arz manzur-ı hikmet nüşûr-ı hazret-i padişâhî buyuruldu. Tesisi tasmim edilen makberenin denilen mahalde inşâsı halkca sû-i tesir hâsıl edeceği ve binâenaleyh bu hususdan dolayı zat-ı şevket-meâb efendimiz hazretleri mevki'-i müşkilde kalacakları cihetle münasib olamayacağından mezkur makberenin başka bir mahalde yapılması muktezî olup buralarının haşmetli imparator hazretlerine sefir marifetiyle ve hüsn suretle ismâ'ı mümkün olmasıyla ana göre bu bâbda Rusya sefirine münâsibi vechle izah ve ifhâm-ı keyfiyetle bu işe bir hüsn netice verilmesi sadakat ve reviyyet-i müselleme-i fehîmânelerine tevdi ve havâle buyurulmuş ve evrâk-ı mezkûre leffen savb-ı sâmî-i Sadâret-penâhîlerine iade kılınmış olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 6 Rebiülevvel sene [1]309 fî 28 Eylül sene [1]307
Serkâtib-i Hazret-i şehriyârî
Bende Süreyya

BOA-İ.MMS 124/5342
Varak : 1

Babıali
Meclis-i Mahsus
Muharebe-i ahire esnasında Rumeli'de gerek maktûlen ve gerek eser-i cerhden veya hastalıkdan müteessiren vefat edip el-yevm dağınık bir halde medfun bulunan Rusya zabitân ve neferâtı izâmının cem' ve nakli için Rusya Devleti tebasından Hacı Baba Mehmedof'un mukaddemâ Ayastefanos'da bi'l-iştirâ Rusya hükümetine hibe eylediği on iki buçuk dönümden ibaret olan arsada bir makbere ve bir de küçük kilise ittihâz

ve inşası zımnında muamele-i mukteziyenin ifası Rusya sefâretinden taleb ve iltimâs olunduğu Hariciye Nezareti'nden işar olunması üzerine mahall-i mezkurun makbere ittihâzında ve orada kilise inşâsında mahzur olup olmadığı bilinmek için ale'l-usul tahkikat icrasına ibtidar olunduğu sırada zikr olunan kabristan ile kilisenin mezkur arsada inşasından sarf-ı nazarla bu arsadan altı yedi yüz metre kadar uzak bir mesafede olup barutçubaşı Ohannes Bey'in uhdesinde bulunan arsada tesis ve inşası münasib olup makberenin evvelki mahallde inşâsına sefâret tarafından ısrar olunmadığı dahi yaver-i ekrem hazret-i şehriyârî Şakir Paşa tarafından ifade olunmasına ve bu mahall ise evvelki arsanın mevkiine nisbeten mahzurdan salim görünmesine ve yapılacak kilisenin irtifâ‘ ve ib‘âdınca bazı tadilat icrâ olunacağının Rusya sefâretinden ifade olunduğu Hariciye Nazırı tarafından beyan olunmasına binâen ruhsat-ı matlubenin itası müttehiden terkine ve tensib olunmakla suret-i maruza muvâfık-ı emr u ferman-ı hikmet beyan-ı hazret-i padişahi olduğu halde ifa-yı muktezâsına ibtidâr edileceği muhât-ı ilm-i âlî buyuruldukda ol bâbda ve kâtıbe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 12 Safer sene [1]309 fî 4 Eylül sene [1]307.
[Meclis-i Mahsus azalarının mühürleri]

BOA-İ.MMS 124/5342
Varak : 2

Yapılacak kilise ve mahalli hakkında tetkikat ve keşfiyat icra etmek üzre Erkân-ı Harb Miralaylarından İbrahim Muhyiddin Bey'in Rusya Sefâreti ateşe militeri ile birlikde Ayastefanos'a i‘zâmı hakkında şeref sâdır olan irâde-i şifâhiye-i hazret-i padişahi mucebince talimat verilmek üzre mîr-i mûmâ-ileyhin Babıali'ye gönderilmesine dair taraf-ı vâlâ-yı Seraskeri'ye tezkire-i sâmiye yazılmışdır.
Fî 20 S sene [1]309.

BOA-İ.MMS 124/5342
Varak : 3

Babıali
Daire-i Sadaret
Amedi-i Divan-ı hümayun
Devlet-i efendim hazretleri
Muharebe-i ahîre esnâsında Rumeli'de gerek maktulen ve gerek eser-i cerhden müteessiren vefat edip el-yevm dağınık bir halde medfun bulunan Rusya zâbitân ve neferâtının cem‘ ve nakli için Ayastefanos'da Barutçubaşı Ohannes Bey'in uhdesinde bulunan arsanın makbere ittihâzıyla oraya bir kilese inşâsı hakkında Rusya sefaretinden vukubulan istidâ üzerine Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da ceryan eden müzâkereyi havi kaleme alınan mazbata arz ve takdim kılınmış olmakla münderecâtı hakkında her ne vechle emr u ferman-ı hümayun-ı cenab-ı mülûkâne müte‘allik buyurulur ise hükm-i münîfi infaz edileceği beyanıyla tezkire-i senâverî terkim olundu efendim.
Fî 12 Safer sene [1]309 fî 4 Eylül sene [1]307
Sadrazam Cevad

Ma‘rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki
Reside-i dest-i tazim olan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri melfûfuyla beraber manzûr-ı âlî olmuş ve Rusya tarafından inşası arzu olunan mezkur kabristan

ile kilise hakkında evvelce yâver-i ekrem-i hazret-i şehriyârî devletli Şakir Paşa hazretleri vasıtasıyla Rusya sefiri cenâblarıyla muhâbere edilerek mezkur kabristanın öyle bir monoman şeklinde yapılmamasına ve kilisenin dahi büyük kubbeli olmamasına sefir-i müşârun-ileyh muvafakat eylemiş olduğundan evvel emirde sefîr-i müşârun-ileyhin vadi vechle bunların temine alınarak ba‘dehû ber-vech-i arz ve istizân iktizâsının ifâsı şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahî mantuk-ı celilinden bulunmuş olmağın ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 13 Safer sene [1]309 fî 5 Eylül sene [1]307
Serkâtib-i Hazret-i şehriyârî
Bende Süreyya

BOA-İ.MMS 130/5571
Varak : 1

Babıali
Meclis-i Mahsus

Muharebe-i ahire esnasında Rumeli'de gerek maktûlen ve gerek eser-i cerhden veya hastalıkdan vefat edip el-yevm dağınık bir halde medfun bulunan Rusya zabitanıyla neferâtının izâmı cem‘ ve nakl olunmak üzere Ayastefanos'da tesis edilen ve inşası Rusya sefâretinden taleb ve iltimâs olunan bir makbere ve teferru‘âtının ahiren şeref sadır olan irade-i hikmet âde-i cenab-ı padişahı hükm-i celiline tevfikan icra kılınan teşebbüsât üzerine Florya nâm mahalde inşasına sefaret-i mezkureden muvâfakat gösterilmekle ol vechle ruhsat-ı matlubenin itası hususuna 8 Rebiülahir sene [1]309 tarihiyle meclis-i çâkirânemizden takdim kılnan mazbata üzerine irâde-i seniyye-i hazret-i mülkdârî müteallik buyurularak icabı icra kılınmışdı. İfadât-ı vâkıaya göre zikr olunan makbere ve teferruâtının inşası için mezkur Florya'da intihab olunan mahallin sahibi fahiş bedel taleb etmesinden dolayı mübâya‘asından sarf-ı nazarla sefaret-i müşârun-ileyhâ ateşe militeri tarafından yine o civarda Kartaltepesi denilen mürtefi‘ bir mahal intihâb edilmiş ise de büyük barut mağazalarına kurbu cihetiyle mahzurdan salim olamayacağı beyan olunarak sarf-ı nazarla Ayastefanosa bir ve Florya'ya ve şimendifer güzergâhına yarım saat mesâfede bulunan Kalatarya nam Rum karyesi önünde vaki üç kıta bağ mahalli intihâb edildiği ve bu babda taraf-ı vâlâ-yı seraskeri ve şehremini ile ceryan eden muhabereyi şamil olup miyâne-i çâkirânemizde kıraat ve mutalaa olunan tezkireler mealine nazaran zikr olunan üç kıt‘a bağın kurumu ve zemini Sultan Beyazıd-ı Veli hazretleri evkâfından olduğu ve mesâha-i sahtiyesi dahi yirmi dönüm küsur zirâ‘dan ibaret bulunduğu gibi mahall-i mezburun Çatalca müdâfa‘asının pek gerisinde bulunmasına binâen askerlikce hâiz-i ehemmiyet olmadığı anlaşıldığına ve Rusya Devleti tarafından izâm-ı mezkûrenin cem‘iyle bunlar için tesis ve inşası taleb olunan makbere ve teferru‘âtının sâlifü'z-zikr üç kıt‘a bağ mahallinde inşâsına mahzur görünmediğine binâ’en ruhsat-ı matlûbenin itası zımnında mu‘âmele-i lâzimenin ifası bi'l-ittihâd tensib olunarak mezkur tezkire ile evrak-ı müteferri‘a takımıyla leffen takdim kılınmış ise de ol bâbda ve kâtıbe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 27 Ramazan sene [1]309 ve fî 12 Nisan sene [1]308
[Meclis-i Mahsus üyelerinin mühürleri]

BOA-İ.MMS 130/5571
Varak : 2

Babıali
Meclis-i Mahsus

Muharebe-i ahire esnasında Rumeli'de gerek maktûlen ve gerek eser-i cerhden veya hastalıkdan vefat edip el-yevm dağınık bir halde medfun bulunan Rusya zabitanıyla neferâtı izâmının cem‘ ve nakli için Kalatarya nâm Rum karyesi önünde vâki üç kıt‘a bağ mahallinin makbere ittihâzına ve müteferri‘âtının inşâsına dair meclis-i kemterânemizden tanzim ve bâ-tezkire arz ve takdim kılınan mazbata manzur-ı âlî buyurularak makbere ittihâzına en münâsib mahall evvelce karar verilen Florya'daki arsa olmasına nazaran makberenin mezkur arsa üzerinde tesisi hakkında keyfiyetin tekrar müzâkeresiyle kararının arz ve istizânı şeref sunuh ve sudur buyurulup mezkur tezkire hâmişinde muharrer emr u ferman-ı hümayun-ı hazret-i padişâhî mantuk-ı celili üzre meclis-i çâkirânemizce sebk eden müzâkereye tevfikan icra kılınan teblîğât ve teşebbüsât üzerine bu kere vaki olan ifâdata göre Florya civarında olup makbere ve teferru‘âtının tesis ve inşâsı için mukaddemâ intihâb olunan arsanın sahibi Barutçubaşı zâdelerden Agob Bey celb olundukda kendisinin bu bâbda ika-ı müşkilât etmesi mezkur arsayı satmamak fikrinde bulunmasından ileri geldiği münfehim olarak ol bâbda icrâ kılınan vâsâyâ üzerine mezkur arsanın mu‘tedil fiyat ile furuhtuna mûmâ-ileyhin muvâfakatıi istihsâl edildiği ve Hariciye Nezâreti müsteşârlığı muavini İlyas Efendi ve Erkân-ı Harbiye kaymakamlarından olup evvelce bu işe memur edilen İbrahim Bey ile Rusya sefâreti ateşe militeri ve muma-ileyh Agob Bey mahalline i‘zâm ile yeniden icra olunan tahkikatda intihâb olunan işbu arsanın misaha-i sathiyesi takrîben otuz kadîm dönüm araziden ibaret idiği anlaşılmış olduğuna binâen ruhsat-ı matlûbenin itası zımnında mu‘âmele-i lâzimenin ifası bi'l-ittihâd tensib olunarak evvelki mazbata-i kemterânemizle evrak-ı melfufe takımıyla arz ve takdim kılınmış ise de ol bâbda ve kâtıbe-i ahvalde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 7 Şevval sene [1]309 ve fî 22 Nisan sene [1]308
[Meclis-i Mahsus üyelerinin mühürleri]

BOA-İ.MMS 130/5571
Varak : 3

Vak‘a-i zâilede Rusya ordularında vefat eden Devlet-i müşârun-ileyhâ zabitân ve efrâdının müteferrik olan kemikleri toplanarak defen olunmak üzre tarafımızdan intihâb edilen mevki Florya arazisi dahilinde vaki Kalatarya karyesinden Küçükçekmece şosesine iltihâk eden patika yoluyla Florya'ya çiftlikden şimâle ve mezkur şoseye doru giden ince yolun tekâtü‘ noktasından bed’ ile bu yolun iki tarafında iki yüz on dokuz arşın murabba‘ında ve bi-hesâb-ı terbî‘i kırk yedi bin dokuz yüz altmış bir arşın takriben otuz kadim dönüm mikdarı araziden ibâretdir ki ma‘an takdîm-i hazret-i fehîmâneleri kılınan krokide la‘l boya ile işâret edilmişdir.
Arazî-i mezkure Barutçubaşı zâde Agob Bey'in taht-ı tasarrufunda olup kendi hüsn rızasıyla furuhtuna muvâfakat etmiş ve bunu mü’eyyed olmak üzre işbu mazbata-i âcizânemizi imzalamış olmağın ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 21 Nisan sene [1]308.
Hariciye Müsteşarlığı muavini İlyas
Rusya Devlet-i fehîmesi Askerî memuru [imza]

Erkân-ı Harb Kaymakamı İbrahim b. Mehmed Emin
Barutcubaşızâde Agob Dadyan

BOA-İ.MMS 130/5571
Varak : 5

Babıali
Daire-i Sadaret-i uzma
Mektubi Kalemi
Aded: 16

Şehremanet-i celilesine
Devletli Efendim hazretleri
Muharebe-i ahire esnasında Rumeli'de gerek maktulen ve gerek eser-i cerhden veya hastalıkdan müteessiren vefat edip el-yevm dağınık bir halde medfûn bulunan Rusya zâbitânıyla neferâtının izâmı cem‘ ve nakl olunmak üzre tesis ve inşâsına Rusya sefâretinden taleb ve iltimâs olunan bir makbere ve müteferri‘atı için evvelce tayin olunan mahallerden sarf-ı nazarla Ayastefanos'a bir ve Florya ile şimendifer güzergâhına yarım saat mesafede bulunan Kalatarya nam Rum karyesi önünde vaki üç kıta bağ mahallinin intihâb edildiğine dair ahîren mahalline gönderilen heyet cânibinden verilen evrak takımıyla Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da bi'l-mutâla‘a iktizâsı ba‘dehu kararlaştırılmak üzre evvel emirde mezkur mahal mülk müdür vakıf mıdır ve orada bu yolda bir makbere ve inşasında bir gûne mahzur var mıdır buraları anlaşılmak için keyfiyetin emânet-i celîlelerinden istifsâr ve istizâhı tensib edilmiş olmakla mucebince muktezâ-yı hâlin bi't-tahkik cumartesi gününe kadar iş‘ârına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkim kılındı efendim.
Fî 16 Ramazan sene 1309 ve fî 1 Nisan sene 1308
Sadrazam ve yaver-i ekrem Cevad

Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki
Müfâd-ı emr ve iş‘âr-ı âlî-i Sadaret-penâhîleri rehin-i ikan-ı çâkirânem olarak keyfiyyet meclis-i emânete lede'l-havale Küçükçekmece Kazası kaymakamlığından sebk eden isti‘lâma vârid olan cevabda mezkur Kalatarya karyesi civarında kain bağların kürumu mülk ve zemini Sultan Beyazıd Veli hazretleri evkâfından olduğu tapu kitâbetinden ve geçen hafta mu‘âyeneye gelen yaveran-ı hazret-i Sadaret-penâhîlerinden izzetli Ferid Bey ve nezâret-i celile-i hâriciye müsteşâr muavini saadetli İlyas Efendi hazretleriyle birlikde mahall-i mezkûre giderek yekdiğerine muttasıl olan mezkur bağları mesâha eyledikde yirmi dört dönüm küsur zürrâ‘dan ibaret olduğu taayyün eylediği dâire-i belediye mühendisliğinden ifade olunmuş ve bunların mevkii ber-vech-i iş‘âr Ayastefanos ve Florya ve şimendifer güzergâhının ale'l-umum hudud-ı müdâfaa dahilinde bulunmasından dolayı mahall-i mezkur erkân-ı harbiye dairesince şayân-ı keşf ve mu‘âyene bulunmuş olduğu gösterilmiş idiğinden keyfiyyetin ol vechle cevaben arz ve iş‘ârı tezekkür ve ifade olunmağın ol babda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 19 Ramazan sene [1]309 ve fî 4 Nisan sene [1]308
Şehremini
Mustafa

BOA-İ.MMS 130/5571
Varak : 6

Babıali
Daire-i Sadâret-i uzmâ
Mektûbi Kalemi
Aded: 102

Taraf-ı vâlâ-yı seraskerîye
Devletli atufetli efendim hazretleri
Muhârebe-i ahire esnasında Rumeli'nde vefat edip el-yevm dağınık bir halde bulunan Rusya zâbıtânıyla neferâtının izâmı cem‘ ve nakl edilmek üzre tesis ve inşâsı Rusya sefâretinden taleb ve iltimâs olunan bir makbere ve müteferri‘âtı için Ayastefanos'a bir ve Florya ile şimendifer güzergâhına yarım saat mesâfede bulunan Kalatarya nam Rum karyesi önünde vaki üç kıta bağ mahallinin intihâb edildiğine dair mahalline gönderilen heyet cânibinden verilen evrak üzerine Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararıyla Şehremanet-i celîlesiyle ceryan eden muhâbereyi şamil tezkire leffen irsal kılınmış ve emânet-i müşârun-ileyhânın hulâsa-i cevabında oraları ale'l-umum hudûd-ı müdâfa‘a dalinde bulunmasından dolayı mahall-i mezkur erkân-ı harbiye dâiresince şayan-ı keşf ve mu‘ayene bulunduğu gösterilmiş olmakla ber-muceb-i iş‘âr icrâ-yı keşfiyât lâzime ile netice-i hâsılanın serî‘an inbâsına himmet buyurulması babında irâde efendimindir.
Fî 20 Ramazan sene [1]309 ve fî 5 Nisan sene [1]308
Sadrazam ve yaver-i ekrem Cevad

Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki
Medlûl-i emr ve iş‘âr-ı sâmî-i dâver-i efhamîleri karin-i ikân-ı çâkirânem olarak keyfiyet erkân-ı harbiye-i umûmiye dâiresine lede'l-havâle izâm-ı mezkurenin defnine tahsis edilecek mahallin Ayastefanos karyesi dahilinde intihâb olunmayıp Florya arazisinde yakın evvelce Rusya sefâretiyle bi'l-muhâbere Babıali cânib-i sâmisince taht-ı karara alındığından mezkur Kalatarya bağları Florya arazisi dahilinde ise karar-ı mezkure muhâlif olmayacağı ve mebhus-ı anh bu husus askerlikce ol kadar ehemmiyete şâyân değil is ede inşâ olunacak makbere-i askeriye mürtefi‘ mahalle yapıldığı halde enzâr-ı umûmiyede tesirat-ı maneviyeden hâlî kalamayacağı bu iş için mukaddemâ Rusya ateşe militeriyle birlikde ol cihetlere giden Erkân-ı harbiye kaymakamlarından İbrahim Muhyiddin Bey'in ifadesinden anlaşılmış olduğunnu cevaben huzur-ı sâmî-i Sadaret-penâhîlerine arz ve izbarı daire-i mezkureden ifade kılınmış olmakla ol babda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 22 Ramazan [1]309 ve fî 7 Nisan sene [1]308
Serasker Rıza.

BOA-İ.MMS 130/5571
Varak : 8

Babıali
Daire-i Sadaret
Amedî-i Divan-ı hümayun

Devletli efendim hazretleri

Muharebe-i ahire esnasında Rumeli'de gerek maktulen ve gerek eser-i cerh ve hastalıkdan müte'essiren vefat edip el-yevm dağınık bir halde medfun bulunan Rusya zabitânıyla neferâtı izamının cem‘ ve nakli için Florya'da evvelce intihab olunan arsanın iştirâsıyla makbere ittihâzına ve teferru‘âtının inşâsına dair Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'dan kaleme alınan mazbata takımıyla arz ve takdim kılınmış olmakla münderecâtı hakkında her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref müteallik buyurulur ise mantuk-ı celili infâz olunacağı beyanıyla tezkire-i senaveri terkim kılındı efendim.
Fî 7 Şevval sene [1]309 ve fî 22 Nisan sene [1]308
Sadrazam ve yaver-i ekrem Cevad

Maruz çâker-i kemineleridir ki
Reside-i dest-i tazim olup melfuflarıyla manzur-ı âlî olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mucebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref müte‘allik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 9 Şevval sene [1]309 fî 24 Nisan sene [1]308
Serkatib-i hazret-i şehriyârî Süreyya

BOA-Y.A.HUS 269/18
Varak :1

Babıali
Daire-i Sadaret
Amedi-i Divan-ı Hümayun
1380

Rusyalıların Çekmece civarında tesis ve inşa edecekleri kabristan ve kilisenin müteferri‘âtından olmak üzre yapılmakda olan kulenin pek ziyade bir irtifâ‘da bulunacağı mesmu-ı âlî olup işbu kilise ve kabristan için mukaddemâ Babıalice sefaretle bi'l-muhabere ittihaz olunan suret-i karara riayet edilip edilmediğinden ve karar haricinde inşaat vukubulup bulmadığının taraf-ı senâverîden yaver izamıyla tahkik olunarak hilaf-ı karar bir şey yapılmakda veyahut yapılması istenilmekde ise meniyle beraber karar dairesine ircâ-ı keyfiyet olunması şeref müteallik buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penâhî iktizâ-yı alisinden olduğu karîn-i sânî ve cenâb-ı şehriyârî paşa hazretleri canibinden tebliğ olunmuşdur. Rehîn-i ilm-i âlî olduğu vechle Rusyalılar tarafından Ayastefanos'da cesîm bir kilise ve kabristan yapılmak istenilmiş ve ol bâbda bir hayli ısrar edilmiş iken ol bâbda isâbet efzâ-yı sunuh ve sudur olan irâdât-ı seniyye-i hazret-i mülkdârî mantûk-ı celiline tevfikan teşebbüsât ve muhâberât-ı lâzime bi'l-icrâ kilise ve kabristanın mevkii Çekmece cihetine kaldırılmış ve kilise küçük bir şekle konularak asıl binanın arzı on yedi metre olmak üzre merdivanlar dahil olduğu halde mecmû‘ arsa yirmi yedi metre elli santimetre ve kezâlik asıl binanın kaddi dokuz metre on beş santimetre ve üstündeki küçük kilisenin kaddi on metre elli santimetre ve kubbesinin kaidesi beş metre elli santimetre ve kubbesi yedi metre olarak tayin ve tahdîd edilmiş olmasıyla işbu mikdar-ı arz ve irtifâ‘ının bir güne tağyirine meydan verilmeyeceği derkar olup ma‘amafih ber mantûk-ı emr u fermân-ı hümayun Babıali'den mahalline yaver izamıyla olunan tahkikâta nazaran Çekmece cihetinde kararlaştırılan mevkide ve terbî‘an iki yüz otuz metre bir duvar içinde el-yevm mevcut olan inşaat amele ikâmeti ve levâzım-ı inşâiye hıfzı için altı odalı bir koğuş ve bir mağaza ve bir

kuyudan ibaret olarak asıl binanın inşaatına henüz başlanılmamış idiği anlaşılmış olmağın hâk-i pây-i hümayun-ı şâhâneye arzı mütemennâdır efendim.
Fî 7 Receb sene [1]310 / fî 14 Kânun-ı sânî sene [1]307.
Sadrazam ve yaver-i ekrem Cevad

BOA-BEO 856/64187
Varak : 1

18 Cumadelula sene [1]304 / 13 Teşrin-i evvel sene [1]302
Şehremaneti celilesine tezkire
Florya civarında derdest-i inşa olan Rusya manastırını muhît muhafaza duvarının mazgal şeklinde pençereli olarak yapılmakda olması nazar-ı dikkat olduğunu mutazammın 6 Cumadelulâ sene 1314 tarihli tezkire-i devletleri Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da lede'l-kırae suret-i işara ve mezkur duvarın leffen irsal kılınan resmine nazaran sahnı on sekiz parmakdan ibaret olmakla beraber atik kale duvarları şeklinde yapılması sırf bir resim ve tarzdan başka bir şey olmadığı ve asıl manastır binası ol babdaki resim ve payantaya muvâfık inşâ ettirilmekde bulunduğu anlaşılarak şu halde mezkur duvarın o vechle inşâsında be’s görülemeyeceğinin emanet-i celilelerine işarı tezekkür kılınmış olduğu beyanıyla tezkire.

BOA-BEO 856/64187
Varak : 2

Babıali
Meclis-i Mahsus

Fî 11 Cumâdelûlâ sene [1]314 tarihli zabtnâme suretidir.
Florya civarında derdest-i inşa olan Rusya manastırı ebniyesi gerçi resim ve payantasına muvafık ise de mezkuru muhît muhâfaza duvarı mazgal şeklinde pençereli olarak yapılmakda olması câlib-i nazar-ı dikkat olduğundan bahisle bazı ifadeyi havi Şehremaneti'nin tezkiresi melfuf resim ile beraber kıraat ve mutâla‘a olundu.
Suret-i iş‘âra ve melfuf resme nazaran zikr olunan muhâfaza duvarının sahnı on sekiz parmakdan ibaret olmakla beraber işbu duvarın atık kale duvarları şeklinde yapılması ise sırf bir resm ve tarzdan başka bir şey olmadığı ve asıl manastır binası ol babdaki resim ve payantaya muvafık inşa edilmekde bulunduğu anlaşıldığından şu hale mezkur muhâfaza duvarının ol vechle inşasında ye’s görülemeyeceğinin cevâben emânet-i mezbûreye tebliği tezekkür kılındı.
İmzalı aslına mutabıkdır
[mühür]

BOA-BEO 856/64187
Varak : 3

Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Florya civarında derdest-i inşa bulunan Rusya manastırı ebniyesinin zemini ile birinci katı ikmal ve ikinci kat kabası ol bâbdaki resim ve payantasına muvâfık suretde inşa edilmekde ise de mezbur ebniyenin etrâf-ı erba‘asına keşîde kılınmakda bulunan muhâfaza duvarı her cihet iki yüz on dokuz zirâ‘ tûlünde ve on sekiz parmak arzında ve üç buçuk zirâ‘ kaddinde ve iki buçuk arşın fâsıla ile kırkar mazgal ve bunların aralarında birer ufak pençere ve dört köşesine dörder arşın irtifâ‘ında

kezâlik bir bir pençereli ufak kuleler yapılmak suretiyle inşa edilmekde olduğu ve vasatlarından açılan dört kapı yerinin henüz ikmâl edilmediği Küçükçekmece Kazası kaymakamlığından vârid olan şukkade işar olunup mezbur kilisenin suret-i inşası hakkında mukaddemâ Babıali'den irsal buyurulan payanta ve muhafaza duvarı gösterilmeyip eğerçi bunun inşası tabî‘i ise de mahallinden gönderilip leffen arz ve takdim kılınan resme nazaran mezbur duvarın mazgal şeklinde pençereli inşâsı câlib-i nazar-ı dikkat bulunmuş olmakla arz ve istizân-ı keyfiyete müsâraat kılındı ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 6 Cumadelûlâ sene [1]304 ve fî 2 Teşrin-i evvel sene [1]302
Şehremini [imza]

BOA-Y.PRK.HH 11/30
Varak : 1

Rusya tarafından Ayastefanos'da bir manastır bina olunacağından bu manastırda mühendislik etmek üzere hem mühendis ve hem de kalfa olarak Mösyö Bazarof Dersaadet'e gelmişdir. Ve bunun için Rusya'dan bir komisyon vurudu muntazır olmakdadır işte bu manastıra evkaf olmak üzre Küçükçekmece'de kain (bulunan) olup çiftlikât-ı hümayûndan gölün yanında ve Alibey karyesi çiftliği ve Ermeni Köyü çiftliği arasında kain olup Rusya tebasından Adimar Savali'nin on yedi kıt‘a hüccet ile mutasarrıf olduğu Firuzköyü Çitfliği vereseleri satacak olduklarından işbu çiftliği mezkur manastıra vakf olmak üzre Rusya tebasından olacaklardır ve alacak olan adamlar mezkur çiftliğin içinde her türlü hayvânât terbiye edecekler ve derûnuna fabrikalar yapıp Rusya'dan pastırmalar ve sucuklar ve kuru balıklar ve daha başka şeyler imal edip berâ-yı ticâret kendilerine irâd edinecekler ve siyah havyar yaptıracaklar ve mezkur çiftlik Türkce harîtasından müstahrec Rusya bir haritası yapılacak ve almak isteyen adamlar göreceklerdir ve mezkur çiftlik elli bir numaralı defterinden mütehâvî olduğu demirbaş eşyası Fransızca olarak leffen takdim kılındı.
İşte mezkur çiftlik satılık olup hem de çiftlikât-ı hümayun miyânında bulunduğundan ve bunu Rusyalılar alıp bir takım fabrika yapmağa kıyâmları halinde çiftlikât-ı hümayuna mazarratı olacağı derkar idiğinden mezkur çiftlik yine hazine-i hassaya alınması veyahut teb‘a-i şâhâneden birisinin alması her halde münâsib olacağından ol bâbda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Bende
[mühür]

BOA-Y.PRK.TNF 3/66
Varak :1

Ber-muceb-i emr-i fermân-ı hümayun-ı cenab-ı mülûkaneleri Rusyalıların Çekmece civarında inşa ettikleri ebniyeler ile bilâ-ruhsat yaptıkları yollar hakkında bir çok müşkilât ile istihsâl eylediğim tahkikat ber vech-i âtî atabe-i ulyâ-yı cenab-ı şehinşâhîlerine maruzdur şöyle ki:
Ayastefanos karyesine bir çeyreklik bu‘d ve mesâfede vâki olup Galtarya tabir olunan Rum Karyesinde Rusya hükümeti tarafından bir müddetden beri inşa ettirilmekde olan ebniyenin şimdiki halde cesâmeti bir murabba şekil üzerine arzı tûlü müsavi yirmi beşer metre olup temeli ise gayet muhkem inşa edildiği gibi ez-gayr-ı temel henüz irtifâ‘ı iki metreye kadar kalkdığı ve kesme taşdan imal olunan duvarların sühanı iki metre olup işbu duvarların daha dört metre inşâsından sonra üzeri taş kemer ile örtülerek civarında ne kadar Moskof kabri var ise cümlesinin

ictimâ‘ıyla bunlara kemiklik olacağı ve fakat bu ebniyenin üzerine yirmi dört metre daha ilave olunarak cem‘an otuz metre irtifâ‘ında bir kilise inşa edileceği ve işbu kilisenin Dersaadet'in her bir noktasından görüleceği ve kulenin nihâyetinde bir cesîm ve çok sadalı bir çan bulunacağı ser mühendis Mösyö Bazarof tarafından Rusyalı ser ameleye ifade olunduğu ve mezkur ebniyenin nihayet dört senede hitâm bulacağının ser mühendisden mütevâtiren haber alındığı ve barutçu başılarından Agob Bey'in tasarrufunda bulunan ve Filorya demekle ma‘rûf çiftlik sahilinde inşa edilmiş olan iskelenin cesâmeti ise tûlü yüz kırk sekiz hatve (beher hatve yetmiş beş santimetre itibârıyla mesâha ettirilmişdir) arzı ise iki metre olup iskelenin baş tarafında iki yatak istî‘âb eder bir baraka mevcut idiği ve bu barakanın iskele bekçisine mahsus olduğu ve iskeleden şimendifer hattına kadar ne gibi bir mezuniyetle yaptıkları malum olmayarak inşa edilen şose Ruslar tarafından inşa ettirilmişdir. Şimendifer hattından Florya bahçesinin nihâyetine kadar yapılan şose ise gayet hasîs olup şimdiye kadar çiftlik imarına asla akçe sarf etmeyen Agob Bey tarafından inşâ olunup ve üst tarafını yani Florya'dan Rus manastırına kadar olan kısım dahi yine Ruslar tarafından yaptırıldığı ve manastırdan Galatarya karyesi içinden geçerek Halkalı yoluna mümtedd olan şosenin dahi Ruslar tarafından sessizce yaptırıldığı ve her iki kısım yollarının mükemmel idiği ve hükümet-i seniyyece henüz böyle bir şose inşa edilmiş olduğu mechul bulunduğu ve manastır kurbünde inşa olunan barakaların şimdiki halde cesâmeti iki tarafı bölmeli iki ayrı koğuş ebniyesiyle bir de heyet-i inşâiye odaları olup tahmînen iki yüz nefer istî‘âb eder ve oldukça mükemmel barakalardır işbu barakaların derûnunda mevcud bir yazıhâne olup bu da baş mühendis Mösyö Bazarof'a mahsusdur. Amele hesâbâtına memur altı lira maaş ile Rusyalı bir katib bulunduğu ve barakanın karşı tarafında bir ahır ile bir de arabalık mevcut olup işbu ahırda el-yevm on altı adet Macar veya Kazak hayvanları mevcut bulunduğu ve bunlara bakmak üzre altı seyis olup hayvânâtın hastalıkları halinde Rusya ateşe militeri Pişkof tarafından Rusya'dan celb edilen baytar Bovanof on lira maaş ile istihdâm olunup halbuki merkum baytar oldukça Türkçe güzel tekellüm ettiği gibi Rusya Kazak süvari Yüzbaşısı olduğu ba‘dehû güya askerden ihrâc olunup bu mesleğe sülûk ettiği ve işbu hayvanlardan mâada ileride daha başkalarının geleceği yüzbaşı "Bovanof"un kendi ikrarıyla sabitdir. İnşaat hizmetinde defter ile mukayyed amele seksen iki kişi olup bunlardan ikisi İslâm on beşi Rusyalı ve Ruslardan yalnız birisi ser amele olup Rusya'da "Harkova" istihkâm taburu çavuşlarından olduğu ve merkumun burada kâffe-i ameleye kumanda etmekde bulunduğu ve ameleden yirmi ikisi Karadağlı ve altısı Rum ve on yedisi Bulgar ve on dokuzu Ermini ve biri Avusturyalıdır. Mezkur amelelerden ma‘âda daha amele iktizâ ettikce peyderpey Rusya'dan celb olunduğu gibi burada dahi tedârik edilmekde bulunduğu ve Rusya ateşe militerinin haftada üç dört kere gelip ser mühendis Mösyö Bazarof ile inşaata nezâret eylediği ve Ayastefanos'da bir hanede ictimâ‘ eyledikleri ve muma-ileyh ateşe militerin bir iki güne kadar büsbütün Ayastefanos'a gelip orada ikamet eyleyeceği ve her ne vakit manastır mahalline gider ise amaleyi toplayıp bir takım talimat ve tenbihât itâ eylediği ve inşa olunan ebniyenin kaç papas istî‘âb edeceği henüz tahkik edilememiş şu kadar ki ziyaret için Rusya'dan gelecek olan misafir papas ve daha başka seyyâhîne mahsus olmak üzre bir daire ve bir takım çamaşırhâne ve büyük bir mutfak ve cesîm bir manastıra lazım olan ebniyelerin kâffesinin inşa olunacağı ifade olunuyor. İşbu mahalde inşa olunan kabristana bir de manastır ilavesi için bir çok uğraştıkdan sonra bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i padişahileri Babıali'den ruhsat istihsâl ettikleri mütevâtir ise de inşa olunacak ebniyenin vasıl olacağı cesamet-i hakikiye ile müştemilâtı hakkınnda Rusyalıların izahat-ı hakikiye vermedikleri aşikar olduğu gibi

hükümet-i seniyyece dahi inşaatın ne derecede mühim olduğu ve oralarda ne olup geçmekde idiği hakkında malumat ve tecessüsât-ı kâfiye mevcut olmadığını cülûs-ı meymenet menus-ı cenab-ı mülukanelerine müsâdif olan yevm-i mesudun gecesi Galatarya karyesinde şehr-i âyin esnasında vukubulan münâza'a hakkında icra edilen tahkikat neticesi gereği gibi teyid eder şöyle ki: Tebdil-i hava zımnında müsâfereten karye-i mezkurede ikamet etmekde bulunan yedi sekiz kişiden müretteb İslamlar tarafından şehr-i ayin icrası için altı yüz elli kuruş kadar para toplayıp fişenk ve saire alırlar ve karyenin en kalabalık mahallini tensîb ederler o mahalde ise Rusların yapmış oldukları şosenin yanındaki kahve olup arma-i Osmânî ile tezyîn ve iki aded Osmanlı bayrağını İslamlar Rusların yolu üzerine vaz' ederler İslamlardan birisi mülâhazalı olup şayet gece vakti Ruslar bu mukaddes arma ile bayrakların altında geçtikleri zaman belki bir şey söylerler mülâhazasıyla tekrar armayı yoldan kaldırıp yolun kenarındaki kahveye yüzü müteveccih olarak vaz' ederler. Akşam orada şehr-i âyine mübâşeret olunup şehr-i âyin esnasında Rusya ateşe militeri Mösyö Pişkof araba ile gelip şosenin üzerinde fişenk endahtı için girilmiş olan iplere arabacısının kamçısı sarılmakla Mösyö Pişkof tarafından bunları buraya kim asmış niçin haber vermedin diyerek Türkçe tekellüm ile arabacıyı tekdir eder ba'dehû altı Rusyalı amelesiyle beş altı Makedonyalı amele gelip kahvenin üst tarafında oturmakdalar iken diğer bir Rusyalı amele birden […] müsellah gelmekle arkadaşlarının yanına oturur ve İslamlar tarafından fişenk endahtı zamanında arkadaşlarına der ki: "Ben de şu armaya bir tüfenk atsam olur mu" diğerleri: "Tüfenk atmak olmaz lakin armayı bozalım" derler. Anın üzerine önlerindeki masada bulunan şişeleri ve kadehleri kırarlar ve cümlesi birden Rusca şarkı söylemeğe başlarlar bunların hallerini müşâhede eden İslamlardan birisi derhal bir fenalık zuhurunu hiss ederek mumları söndürmeğe başlar ve armayı alıp hanesine götürür. O esnâda beynleride bir münâza'a vukubulup Makedonyalının birisini kalçasından cerh ederler ve şehr-i âyinin hitâmına kadar bir Rusyalı tüfenk ile karyenin içinde dolaştığı karyece görülüp inkar olunamayacağı ve bu gibi daha bir çok mucib-i esef ahval müşâhede olunduğu ve bundan böyle edilecek tahkikatın peyderpey arz-ı atabe-i ulya kılınacağı maruzdur.

BOA-DH.EUM.AYŞ 17/75
Varak : 5

Dahiliye Nezareti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Nezâretden
Divan-ı Harb-i Örfi Müdde'i Umumiliğine
Tezkire
4 Haziran [1]335 tarihiyle ve 45564 numaralı tezkireye zeyldir.

Ayastefanos'daki Rus abidesinin hedmi hakkında Polis Müdüriyet-i umumiyesi tarafından icrâ kılınan tahkikat netâyicini hâvî tanzim olunan fezlekede mezkur abideyi nezâretleri tahtında hedm ettiren Evkaf Nezareti ser mühendisi Salim ve mühendis muavini Vasfi beylerin malumatına müracaat edildiği hakkında bir işaret görülemediğinden mezkur abide eşyasının hangi kıtaya mensub Alman zâbıtası tarafından götürüldüğünün mûmâ-ileyhimden istizâhı esbâbının istikmâli Hariciye Nezaret-i celilesinden bâ-tezkire cevaba izbar kılınmış olmakla suret-i işar nazaran bu cihet mûmâ-ileyhimden istizâhıyla inbâsı bâbında
Tebyiz

BOA-DH.EUM.AYŞ 17/75
Varak : 6

Babıali
Hariciye Nezareti
Kalem-i Mahsus
16186/571

Dahiliye Nezaret-i aliyyesine
2 Haziran sene [1]335 tarihli ve 1115 hususi numaralı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ifadesiyle muharrer tezkire-i aliyyelerine cevabdır. Ayastefanos Rus Abidesi'nin hedmi hakkında İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından verilen fezlekenin mutâla'asından bu bâbda icra edilen tahkikatın noksanı anlaşılmış olmakla emr u ferman Makriköyü Kaymakamı ve şimdi Tokat Mutasarrıfı olan Kadri Bey'in dahi ifadesinin celbi ve abideyi nezâretleri tahtında hedm ettiren ve malumatlarına müracaat edildiği hakkında fezlekede işaret bulunmayan Evkaf Ser Mühendisi Salim ve muavini Vasfi Beylerden sual-i keyfiyetle hangi kıtaya mensub Alman zabitlerinin eşyayı götürdüklerinin istizâhı hususâtının emr buyurulması babında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 9 Haziran sene [1]335.
Hariciye Nazırı vekili [imza]

BOA-DH.EUM.AYŞ 17/75
Varak : 7

Babıali
Dahiliye Nezareti
Heyet-i Teftişiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Umumi: 5549
Hususi: 22

Emniyet-i Umumiye Müdüriyet-i aliyyesine
Nezâret-i celileye takdim edilip tevdi buyurulan 1 Haziran sene [1]335 tarihli ve 99994/128 numaralı müzekkire-i aliyyeleri cevabıdır. Ayastefanos'daki Rus Abidesini hedm eden zevât miyânında bulunduğu iddia edilen Tokat Mutasarrıfı Kadri Bey'in ita eylediği cevab kâfî görülmektedir. Ancak evrâk-ı müvezzia üzerine Divan-ı Harb-i örfice tamik-i tahkikâta lüzum görülür ise icabına bakılmak tabii bulunduğu beyanıyla teyiden ihtiram olunur efendim.
Fî 9 Haziran sene [1]335
[mühür]

BOA-DH.EUM.AYŞ 17/75
Varak : 8

Dahiliye Nezareti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Şubesi
29.5.35

Nezâret-i celileden

Hulasa: Rus Abidesini hedm ettiren Bedri Bey ve rüfekâsı hakkındaki evrak-ı tahkikiyenin gönderildiğine dair.

Divan-ı Harb-i Umumi Müddeʻi Umumiliğine
Tezkire
Ayastefanos'daki Rus Abidesi'ni hedm eden bazı eşhâs hakkında tahkikât icrasına dair Fransa fevkalade komiserliğinden verilip Hariciye Nezaret-i celilesindan bâ-tezkire tevdi olunan sureti melfuf takrir üzerine polis müdüriyet-i umumiyesince icrâ kılınan tahkikatda mezkur Abide'nin polis müdir-i umumî-i esbakı firârî Bedri ve Evkaf Nezâreti ser mühendisi Salim ve muavini Vasfi Beylerin nezâreti tahtında Alman zabitânın iştirâkiyle hedm olunduğu ve eşyâsının da kamilen Almanlar tarafından kaldırıldığı anlaşılmış ve müdireyet-i mezkureden mürsel evrak-ı tahkikiye ile fezleke nâme leffen tisyâr ve abidenin hedmi esnasında Makriköyü kaymakamlığında bulunmuş olan Tokat Mutasarrıfı Kadri Bey'in mezkur abidenin tahribinde dahi bulunmadığı gibi umur-ı zabıtası doğruya doğruca müdüriyet-i umumiyeye merbût polis mıntıkası dahilinde bulunmasına binâen bundan haberdâr dahi edilmediğini mumâ-ileyh tarafından bildirildiği Sivas Vilayeti'nden cevaben iş'âr kılınmış olmakla ifâ-yı muktezası bâbında.
Tebyiz.

BOA-DH.EUM.AYŞ 17/75
Varak : 9

Dahiliye Nezareti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Şubesi
29 Mayıs sene [1]325

Müdür Hüsameddin Beyefendiye
Huzur-ı alî-i cenab-ı nezaret-penâhilerine tezkire
Ayastefanos'daki Rus abidesini hedm eden bazı eşhâs hakkında takibât icrâsına dair Fransa Fevkalade Komiserliği'nden verilip Hariciye Nezaret-i celilesinden tevdi ve bir sureti leffen arz ve takdim kılınan takrirde esâmîsi münderic zevât miyânında el-yevm Tokat Mutasarrıflığında bulunan Makriköyü Kaymakam-ı sâbıkı Kadri Bey'in de bulunması hasebiyle bu bâbda tahkikat icrâsı Sivab Vilâyeti'ne yazılmış idi. Rus abidesinin tahribinde hazır bulunmadığı gibi mezkur abide umur-ı zabıtanın doğrudan doğruya polis mıntıkası dahilinde bulunmasına binâen bundan haberdâr dahi edilmediği mumâ-ileyh Kadri Bey tarafından iş'âr edildiği ve vilâyet-i müşârun-ileyhâdan cevaben varid telgrafnâmede bildirilmiş ve mezkur takrirde esâmîsi muharrer diğer zevât hakkındaki evrak-ı tahkikiye Divan-ı Harb-i Örfî Müddeʻi umumiliğine tisyâr kılınmış olmakla muma-ileyh Kadri Bey'in ifadesi kafi görülmediği takdirde keyfiyetin taʻmîken tahkiki hususunun heyet-i teftişiye müdüriyet-i umumiyesine emr ve havâle buyurulması menût-ı müsâʻade-i sâmiye-i nezâret-penâhîleridir ol bâbda.
Tebyîz.

BOA-DH.HMŞ 4-2/11-6
Varak : 1

İdare-i Umûmiye-i Dahiliye Müdüriyeti
Evrak numarası: 3
Müsevvidi: Defter-i Hâkâni tezkiresi
Kalem Numarası: 272
Tarih-i tesvidi: 26 Haziran sene [1]332
Tarih-i tebyizi: 27 Haziran minhü
Hulâsası: Münhedim Ayastefanos Rus Abidesi mahalli hakkında

Nezâret-i celîleye [derkenar-müzekkire]
Rusya Devleti'nin 1293 galibiyetiyle hâtırasını te'bîd etmek ve amâl-i siyâsiyesine nişâne olmak üzre Ayastefanos'da inşa ve muhâfaza ettiği abidenin devlet-i mezkure ile ahîren muhâsemâtın ibtidâr etmesi üzerine milletin galeyân-ı hissiyât-ı hamiyyetkârâne ve intikâm cûyânesiyle hedmine teşebbüs olunmuş olunarak kısmen maksûdun hasıl olduğu ve muamelât-ı hedmiyesi 207 bin 741 kuruş sarfıyla Şehremaneti'nin itmâm ettiği ve abidenin kain olduğu mahal Şehremanetince umum metrûk arazîden add olunarak emânet nâmına temellükü tabi'i görüldüğü ve Harbiye Nezâret-i celilesi mahall-i mezkure nakliye deposu inşâsına tevessül etmiş olduğundan emânetce abidenin hedmi için ihtiyâr olunan 207 bin küsur kuruşun nezâret-i müşârun-ileyhden tesviyesi emânetce taleb edilmiş olduğu dosyasının tetkikâtından anlaşılmışdır. Meselenin halli abidenin kain olduğu mahallin kime ait bulunduğunun halline mütevekkıf olduğundan evvel emirde bu cihet Defter-i Hâkâni emânetinden sorulmuşdu. Cevâben vârid olan tezkireye nazaran mahall-i mezkur Mayıs sene [1]308 tarihinde 60 bin kuruş bedel mukabilinde Rusya sefârethânesi nâmına ferağ ve o vech ile senedi ita edilmişdir. Muhâsım devletlerin veya bunlara mensub tebanın hukuk-ı tasarrufiyelerinin ref' ve ibtalleri cevazı haksız bir kaide-i hukukiye mevcut olmayıp bilakis ilan-ı harbin hukûk-ı muktesebe-i tasarrufiye ihlâl etmeyeceğine dair kavâ'id ve beyne'l-milel mukarrerât mevcut olduğu ve hasım devletlerle tebalarına ait emval-i gayr-i menkûlenin ilan-ı harb üzerine umum metruk add edileceğine dair devletce hiçbir karar ittihâz edilmediği cihetle mevzubahs olan mahalli Şehremaneti'nin umum metruk emvâlden add etmesi gayr-ı câizdir. Mahall-i mezkureye emanetin hiçbir suretle hakk-ı tasarruf ve istifadesi taalluk etmeyeceğine nazaran abidenin itmâm-ı hedmi için ihtiyar ettiği masârıfın teberru add edilmesi tabiidir. İşbu mahall-i mezkure cihet-i askeriyenin nakliye deposu tesis etmesi kanun ve usul-i mahsûsuna tevfikan evvel emirde istimlak eylemesine mütevekkıf olur. Kable'l-istimlâk işkal ve tasarruf muvafık-ı kanun görülmemişdir. Kanun ve usul-i mahsusuna tevfikan işkal ve istimlak edilmiş mahallerde kanunî bir hak-ı tasarruf ihrâz olunamayacağı derkârdır.
Mamafih Harbiye Nezâret-i celilesinin 27 Nisan [1]332 tarihli tezkiresi merbutuna nazaran inşaata teşebbüs olunmuş ve belki itmâmı kuvve-i karibeye gelmişdir.
Ma'ruzat-ı atinin huzûr-ı sâmî-i nezâret-penahîlerine iktiran ettiği halde abidenin ikmal-i hedmi zımnında Şehremaneti'nce sarf olunan meblağın teberru add olunacağının ve meblağ-ı mezkurun bahs edilen mahallin esâsen hakk-ı tasarruf ihraz edememiş Harbiye Nezaret-i celilesinden taleb ve istihsâl edilmesi muvâfık olamayacağının cevâben tebliği menut.

BOA-DH.UMVM 85/70
Varak : 1

Evrak numarası: 259
Kalem numarası: 66
Müsevvidi Zühdü
Tarih-i tesvid Fî 7 Teşrin-i sani sene [1]331
Tarih-i tebyiz 7 sene-i minhu

Dahiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye Vilâyât İdaresi

Şehremanet-i aliyyesine
Tayyare Mektebi'nde bulunan altı yüzü mütecâviz efrâdın evkât-ı hamsede edâ-yı deyn-i salât edebilmeleri için bir câmi‘-i şerîf inşâsına teşübbüs olunmuş ise de mekteb bütçesinin adem-i müsâ‘adesi hasebiyle muktezî malzemenin tedârik ve mübaya‘ası kâbil olamamakda bulunduğundan bahs ile cami-i şerif-i mezkurun ikmal-i inşâatı için lüzum görünen otuz bin tuğla ve mikdar-ı kâfî mermer taşıyla mektebin mevâkî‘-i muhtelifesine gars edilmek üzere yüz elli kadar kâbil-i gars fidanın hedm edilen Ayastefanos'daki Rus abidesi enkâzdan tefrik ve itası mekteb-i mezkur müdüriyet-i umumiyesi vekâletinden bâ-tezkire ve istirham olunmuş ve iş‘ar-ı vâkıın tervici muvafık görülmüş olmakla ana göre tesri-i icrâsı babında iktiza edenlere evâmir-i lâzime ita buyurulması mütemennâdır ol bâbda.
Yazıla

BOA-DH.UMVM 85/70
Varak : 2

Tayyare Mektebi Müdüriyet-i Umumiyesi
Aded: 555

Dahiliye Nezaret-i celîlesi cânib-i âlîsine
Devletli efendim hazretleri
Tayyare Mektebi'nin gerek muhâfaza bölüğü ve gerekse fabrika ve atölyelerin altı yüzü mütecâviz olan efrâdının evkât-ı hamdede edâ-yı deyn-i salât edebilmelerine bir vesile-i müntahabe teşkil edebilmesi için mektebe bir câmi-i şerif inşâsına mübâşeret ise de bütçesi haricinde bir müteferrikası bulunmadığından inşaat-ı mezkûre-i haseni için ihtiyac-ı kat‘imiz olan otuz bin kadar tuğla ve mikdâr-ı kâfî mermer taşıyla mektebin mevâkı‘-ı muhtelifesine gars edilerek tertibine medar olacak kâbil-i gars yüz elli fidanın mukaddemâ hedm edilen Ayastefanos'daki Rus abidesi enkâzdan emr ve i‘tâsı husûsunda lâzım gelen mahalle bîdiriğ-i müsâ‘ade-i devletlerini istirhâm ederim efendim.
Fî 5 Teşrin-i sani sene [1]331
Tayyare Mektebi Müdür-i Umumisi Vekili Yüzbaşı Mehmed Ali.

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 1

İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti
Nazır Talat Paşa'dan Şehremini Vekili Sezai Bey'e
3 Eylül sene [1]322
Bir nakliye deposu tesis ve inşa edilmek üzre baş kumandanlık vekâlet-i celîlesince istimlâkine lüzum gösterilmiş olan Ayastefanos'daki münhedim Rus Abidesi mahallinin emânet hududu haricinde bulunması hasebiyle istimlâk mu‘amelesinin emânetce ifasına tevessül kararnâme ahkamıyla kabil-i te’essüf görülemediğinin sebk eden iş‘âra cevâben taraf-ı vâlâlarından bildirildiği İstanbul Vilayeti vekaletinden alınan tezkirede izbâr kılınmışdır. Dersaadet'den teşkilat belediyesine dair olan 17 Kanun-ı evvel sene [1]328 tarihli kanun-ı muvakkatin üçüncü maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına tevfîkan cemiyet-i umumiye-i belediye için Makriköy Kazâsı dahilinden intihâb olunan altı aza mahall-i mezkur meclis-i beledîsi aza sıfatıyla cemiyet-i umumiye-i belediyede mahallî şube belediyesinin mümessili bulunduklarından ve mûmâ-ileyhimin Makriköyü'nde ifâ-yı vazife etmemekde olmaları o dairenin bu gibi hukukâta müte‘allik vezâifi ifa etmelerine mâni‘olamayacağından muma-ileyhimden dördünün mârru'z-zikr istimlâk muamelesine memur edilmesi muvafık olacağı ve emânetce kanun-ı mezkure istinâden dermeyan edilmiş olan i‘tirâzâtın bu suretle ber taraf olacağı teblîğ olunur efendim.
Nâzır-ı müşârun-ileyhden ve İstanbul vâli vekili Kani Bey'e
21 Ağustos sene [1]333 tarihli ve 723 numaralı tezkire-i aliyyeleri cevabıdır. Dersaadet teşkilât-ı belediyesine dair olan 17 Kanun-ı evvel sene [1]328 tarihli kanun-ı muvakkatin üçüncü maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına tevfikan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye için Makriköyü Kazâsı dâhilinden intihâb olunan altı aza mahall-i mezkur meclis-i beledîsi azâsı olmak üzre cemiyet-i umumiye-i belediyede mahallî şube-i belediyesinin mümessili olduklarından ve muma-ileyhin Makriköyü'nde ifâ-yı vazife etmekde olmaları o dairenin bu gibi hususâta müte‘allik vezâifini ifa etmelerine mâni‘ olamayacağından muma-ileyhimden dördünün Ayastefanos'daki münhedim Rus Abidesi mahallinin istimlâki muamelesine memur edilmesi muvâfık olacağı ve emânetce kanun-ı mezkure istinâden dermeyân edilmiş olan i‘tirâzâtın bu suretle ber taraf edilmiş olacağı Şehremaneti Vekâlet-i aliyyesine teblîğ edilmiş olmakla beyân-ı keyfiyet olunur efendim.

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 3

İstanbul Vilâyeti
4502
723

Dahiliye Nezaret-i celilesi canib-i âlîsine
Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki
Ayastefanos'da münhedim Rus Abidesi mahallinde bir nakliye deposu tesis ve inşa edilmekde olduğu cihetle evvel emirde muamele-i istimlâkiyenin icrası nezâret-i celilelerinin işarına atfen ordu-yı hümayun baş kumandanlık vekâlet-i celilesinden bâ-tezkire bildirilmekle ale'l-usul muamele-i istimlakiyenin ifası için muktezi muamelenin ifa ve ikmâliyle neticenin inbâsı Maliye Nezâret-i celilesinden defterdarlığa bildirilmesi ve defterdarlıkdan vaki olan müracaat üzerine Meclis-i

idare-i vilayetce ale'l-usul menfaat-i umumiye kararı ittihâzından sonra Makriköyü Kazası'nda ayrıca meclis-i beledî bulunmamasına mebnî mahall-i mezkur haritasının leffiyle istimlâk kararnâmesinin ikinci faslında muharrer muamelat-ı mütebâkiyenin icrası zımnında Şehremanet-i aliyyesine makam-ı âcizîden mersul tezkireye emânet-i müşârun-ileyhâdan vurud eden cevabda âbide-i mezkure mahallinin şehremaneti hududu haricinde bulunmasına binâen istimlâk muamelesinin emanetce ifasına tevessül karar nâme ahkâmıyla kabil-i telif görülememiş olduğu bildirilmiş idi kararnâmenin altıncı ve yedinci maddeleri mucebince muhamminlerin belediye meclis azasından dört ve taraf-ı şer‘-i şerîfden ve evkaf veya defter-i hâkânî idârelerinden birer zâta terfîkan istimlâk edilecek arazi ve ebniyenin vaki olduğu mahalle izamı ve tanzim edecekleri takririn cümlesi tarafından bi't-tahtim ilan ve istimâ-ı i‘tirâzât ve muamelât-ı sairenin ifası için meclis-i belediye tevdii muktezî ve kararnâme mucebince Makriköyü dairesi encümeni azası tarafından ifası halinde kararnâme ahkâmının ruhu muhafaza edilmiş olacağından ol suretle muktezâsının icrâsı zımnında muameleli evrak Makriköyü Kazası kaymakamlığına irsal ve fakat muamele-i istimlâkiyenin bu suretle icrası muvâfık-ı kanun olmayıp bilahare ashâb-ı arazinin müdde‘iyât ve itirâzâtını müeddi olabileceği Şehremaneti Makriköy müdüriyetinden bildirildiği kaza-i mezkur kaymakamlığından iş‘ar kılınmış olmakla Makriköyü'nde ayrıca belediye meclisi olmadığına ve abide mahallinin Şehremaneti hududu haricinde kaldığına nazaran muamele-i istimlâkiyenin kimler tarafından ifası lazım geleceğinin tayiniyle bu babda şehremanetince yapılacak muamele olduğu halde emânet-i müşârun-ileyhâya dahi ifâ-yı tebliğat olunmasına müsaade-i celile-i nezâret-penâhîleri erzân buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Vali Vekili Süleyman Kani
Fî 2 Zilkade sene [1]335 ve fî 21 Ağustos sene [1]333

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 4

225/723
İstanbul vilayeti tezkiresi müfâdından bir nakliye deposu tesis ve inşa edilmek üzre ordu-yı hümayun baş kumandanlık vekalet-i celilesince istimlâkine lüzum gösterilen Ayastefanos'daki münhedim Rus Abidesi mahallinin Şehremaneti hududu haricinde olup bu sebebden istimlak muamelesinin suret-i icrası kesb-i müşkilât eylediği müstebân olmakdadır.
Filhakika 1289 tarihli istimlak kararnamesinin altıncı maddesinde: Bir mülkün kıymetinin takdiri her mahalde belediye ve nahiye meclislerinden intihâb olunmuş bî-garaz ve ehl-i vukûf ve yeminli üç muhammin marifetiyle icra olunur muhamminlere verilecek ücret, belediye meclisi tarafından takdir ve istimlak edecek daire tarafından tediye olunur denildiği gibi yedinci maddesinde de altıncı maddedeki muhamminler belediye meclisi azasından dört ve taraf-ı şer‘-i şerifden ve evkaf veya defter-i hakani idarelerinden birer zat ile beraber istimlâk olunacak arazi ve ebniyenin vaki olduğu mahalle varıp kemal-i tetkik ile bi'l-mesâha mülkün kıymetini tahmin ve erbâb-ı vukûfdan dahi tahkik ederek tanzim edecekleri takrir cümlesi tarafından temhîr ile Meclis-i belediye verilir" denilmekde ve halbuki 17 Kanun-ı evvel 1328 tarihli Dersaadet teşkilat-ı belediyesi kanun-ı muvakkatinin mevki‘-i icraya vazından beri şu‘ubât-ı belediyede belediye meclisleri mevcut olmadığından bu babda anlara müracaat kabil olamamakdadır. Encümen azasının işbu muameleye memur edilmesi ise, mansûb olmalır itibariyle haiz olamaz.

Makriköyü'nde belediye meclisinin adem-i vücuduna mebnî lâzım gelen azanın cemiyet-i umumiye-i belediye azası miyânından intihabı şıkkı da vardır. Filhakika Dersaadet teşkilat-ı belediyesine dair olan 17 Kanun-ı evvel 1328 tarihli kanun-ı muvakkatin üçüncü maddesinin birinci fıkrasında: "Cemiyet-i umumiye-i belediye, şehremininin taht-ı riyasetinde olarak her şube-i idare dahilinden intihâb olunacak altışar azadan terekküb eder" denilmiş ve mâdde-i mezkurenin ikinci fıkrasında ise intihâbâtın Dersaadet belediye kanununa tevfîkan icra edileceği muharrer bulunmuş olduğundan cemiyet-i umumiye-i belediye azası olarak Makriköyü Kazası dahilinden intihâb olunan altı azadan dördünün bu işe memur edilmesi muvâfık ve Rus Abidesi mahallinin hududu hâricinde bulunduğuna dair mârru'z-zikr kanuna istinâden, şehremanetince serd olunan i‘tirâz dahi bu suretle ber taraf edilmiş olur. Zira Makriköyü'nden intihâb olunan altı aza Makriköy meclis-i beledîsi azası olmak üzre cemiyet-i umumiye-i belediyede şube-i mezkurenin mümessilidirler. Makriköyü'nde ifâ-yı vazîfe etmeyerek cemiyet-i umumiye-i belediyede bulunmaları idarenin bu gibi hususâta müte‘allik vezâifini ifaya mâni‘ olamaz. Bu suretle Şehremaneti'ne tebliğat icra ve vilâyete de cevab itası yahut meselenin daha ziyade kesb-i vuzuh eylemesi zımnında Şurâ-yı Devlet'e sevki menût-ı rey-i alî-i nezâret-penâhîleridir.
Fî 3 Ağustos sene [1]333.
[mühür]

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 5

30 Haziran sene [1]333
Dahiliye Nazırı Talat Bey'den
Şehremini Bedri Bey'e

2 Haziran sene [1]332 tarihli ve 102 numaralı tezkire-i aliyyeleri cevabıdır. Ayastefanos'da münhedim Rus Abidesi mahallinin mukaddemâ altmış bin kuruş bedel mukâbilinde Rusya Sefârethânesince teferruğ ve o vechle senedi ita edilmiş olduğu anlaşılmış ve muhâsım devletlerin veya bunlara mensub teb‘anın hukuk-ı tasarrufiyelerinin ref‘ ve ibtalleri hakkında bir kaide-i hukukiye mevcud olmadığı gibi emval-i gayr-i menkulenin ilan-ı harb üzerine umum metrûk addedileceğine dair devletce hiçbir karar ittihâz edilmediği cihetle mahall-i mezkurun umuma metruk emvâlden addedilmesi gayr-ı câiz olup abidenin itmâm-ı hedmi için emanetce ihtiyar olunan masârıf da teberru‘ add olunması tabiidir ol bâbda.

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 6

Başkumandan vekili Enver Paşa'ya
Mahrem
Dördüncü şubeden muharrer 27 Nisan sene [1]332 tarihli ve 2624 numaralı tezkire-i devletleri cevabıdır. Ayastefanos'da münhedim Rus Abidesi mahallinin mukaddemâ altmış bin kuruş bedel mukâbilinde Rusya sefarethanesince teferru‘ ve ol vechle senedi ita edilmiş olduğu bi'l-muhâbere Maliye Nezareti vekâlet-i celilesinden bildirilmiş olmakla mahall-i mezkurda nakliye deposu tesisiyle kanunu bir hakk-ı tasarruf ihrazı için evvel emirde kanun-ı mahsûsuna tevfikan muamele-i istimlakiye icrası lüzumunun icab edenlere tebliği menut-ı rey-i devletleridir ol bâbda

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 7

Babıali
Dahiliye Nezareti
Hukuk Müşavirliği
272

Huzur-ı sâmî-i cenâb-ı nezâret-penâhîye
Rusya Devleti'nin bin iki yüz doksan üç galibiyetinin hâtırasını teyid etmek ve âmâl-i siyâsiyesine nişâne olmak üzre Ayastefanos'da inşa ve muhafaza ettiği abidenin Devlet-i mezkure ile ahîren muhâsemâtın ibtidâr etmesi üzerine milletin galeyân-ı hissiyâtı hamiyyetkârâne intikamcûyânesiyle hedmine teşebbüs olunarak kısmen maksadın hasıl olduğu ve muamelat-ı hedmiyeyi iki yüz yedi bin yedi yüz kırk bir kuruş sarfıyla şehremanetinin itmam ettiği ve abidenin kain olduğu mahal şehremanetince umuma metruk araziden ad olunarak emânet namına temellükü tabii görüldüğü ve Harbiye Nezâret-i celilesi mahall-i mezkure nakliye deposu inşasına tevessül etmiş olduğundan emanetce abidenin hedmi için ihtiyar olunan iki yüz yedi bin yedi yüz kırk bir kuruşun nezaret-i müşârun-ileyhâca tesviyesi emanetce taleb edilmekde olduğu dosyasının tetkikinden anlaşılmışdır. Meselenin halli abidenin kain olduğu mahallin kime ait bulunduğunun mahalline mütevekkıf bulunduğundan evvel emirde bu cihet Defter-i Hakani emânetinden sorulmuşdu. Cevâben varid olan tezkireye nazaran mahall-i mezkur Mayıs sene [1]308 tarihinde altmış bin kuruş bedel mukâbilinde Rusya sefârethânesi nâmına ferağ ve o vechle senedi ita edilmişdir. Muhâsım devletlerin veya bunlara mensub tebanın hukuk-ı tasarrufiyelerinin ref‘ ve ibtalleri hakkında bir kaide-i hukukiye mevcud olmayıp bilakis ilan-ı harbin hukuk-ı müktesebe-i tasarrufiyeyi ihlâl etmeyeceğine dair kavaid ve beyne'l-milel mukarrerât mevcut olduğu ve hâsım devletlerle tebalarına aid emvâl-i gayr-ı menkulenin ilan-ı harb üzerine umuma metrûk add edileceğine dair devletce hiçbir karar ittihâz edilmediği cihetle mevzubahs olan mahalli şehremanetinin umuma metruk ahvâlden addetmesi gayr-ı caizdir. Mahall-i mezkure emânetin hiçbir suretle hakk-ı tasarruf ve istifadesi taallük etmeyeceğine nazaran abidenin itmam-ı hedmi için ihtiyar ettiği masarıf da teberru addedilmesi tabiidir.
Cihet-i askeriyenin mahall-i mezkurda nakliye deposu tesis etmesi kanun ve usul-i mahsusuna tevfikan evvel emirde istimlak eylemesine mütevekkıf olup kable'l-istimlâk işgal ve tasarruf muvâfık-ı kanun görülememişdir. Kanun ve usul-i mahsusuna tevfikan işgâl ve istimlak edilmeyen mahallerde kanûnî bir hakk-ı tasarruf ihrâz olunamayacağı derkardır. Mamafih Harbiye Nezâret-i celilesinin 27 Nisan sene [1]332 tarihli tezkiresi merbutuna nazaran inşaata teşebbüs olunmuş ve belki itmâmı kuvve-i karibeye gelmişdir.
Ma‘rûzât-ı ânife tasvîb-i sâmî-i nezâret-penâhîlerine iktirân ettiği halde abidenin ikmâl-i hedmi zımnında şehremanetince sarf olunan meblağın teberru‘ addolunacağının ve meblağ-ı mezkurun bahs edilen mahalde esasen hakk-ı tasarruf ihraz edemeyen Harbiye Nezaret-i celilesinden taleb ve istihsâl edilmesi muvâfık olmayacağının cevaben tebliği menut-ı rey-i âlî-i nezâret-penâhîleridir
Fî 27 Haziran sene [1]332
[mühür]

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak :8

Defter-i Hakani Nezareti
Tahrirat İdaresi
Numara: 17

Dahiliye Nezaret-i celilesine
Mahremdir
Devletli efendim hazretleri
9 Haziran sene [1]332 tarihli ve otuz iki hususî numaralı tezkire-i aliyye-i nezâret-penâhîleri cevabıdır. Münhedim Ayastefanos Rus Abidesi mahalli hakkında sebk eden istilama cevaben Makriköyü Kazası tapu memuriyetinden alınan tahriratda Filorya Çiftliği'nde üç tarafı Agob Bey tarlaları ve bir tarafı Galiterya'ya giden tarik ile mahdud Saliha Sultan vakfından senevî iki kuruş icareli ve dört bin beş yüz kuruş kıymetli otuz dönüm atik bir kıta tarlanın Barutçubaşı zâde Agob Bey tarafından altmış bin kuruş bedel mukâbilinde Rusya sefarethânesi nâmına Mayıs sene [1]308 tarihinde ferağ ve o vech ile senedi ita edildiği bildirilmiş olmakla ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 20 Haziran sene [1]332
Defter-i Hakani Emini [imza]

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 9

İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti
9 Haziran
Dahiliye Nazırı Talat Bey'den
Maliye Nazırı vekili Talat Bey'e
Münhedim Ayastefanos Rus Abidesi mahallinin kimin taht-ı tasarufunda bulunduğunun bilinmesine lüzum görüldüğünden keyfiyetin inbası mütemennâdır ol babda.

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak :10

Devletli efendim hazretleri
11 Mayıs sene [1]332 tarihli ve 6666/2 numaralı tezkire-i nezâret-penahîleri cevabıdır. Ayastefanos Abidesi esasen ahali tarafından ale'l-fevr yıkılmış olmayıp tezâhürât-ı hamiyyetkârâne üzerine kısmen tahrib edilmiş olan ve hâl-i harabîde terki caiz görülemeyen mezkur abide bilahare emânet tarafından iki yüz yedi bin yedi yüz kırk bir kuruş masraf ihtiyarıyla tesviye edilmişdir. Bu kabil arazî-i metrukenin şahsa ve umuma aidiyeti derkar olduğundan mahall-i mezkurun emânetce temellükü tabii olup cihet-i askeriyece bir maksad-ı askerînin temini için istimali mukarrer ve zaruri ise cihet-i askeriyeye de terkinde emânetin nokta-i nazarınca bir mahzur olmamakla beraber hiç olmazsa şimdiye kadar vukubulan masârıfın tesviyesi lazimeden bulunmuş ve mutâlebât-ı âcizi bu esaslara istinâd etmekde bulunmuş olduğundan mârru'l-arz iki yüz yedi bin yedi yüz kırk bir kuruşun emânet-i âcizî veznesine itâsına delâlet buyurulması istirhâm olunur ol bâbda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 2 Haziran sene [1]332

Şehremini [imza]

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 11

İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti
11 Mayıs sene [1]332
Ayastefanos'daki münhedim Rus Abidesi'nin hedm ve kal‘i masrafının Harbiye bütçesine ta‘alluku görülemediği hakkında
Şehremini Bedri Bey'e
Mahremdir
3 Mayıs sene [1]332 tarihli ve 74 numaralı tezkire-i aliyyeleri cevabıdır. Düşmanın hâtıra-i galibiyet olarak inşa ve âmâl-i siyasiyesine nişane olarak hıfz ettiği bir abidenin millet tarafından hedm ve kat‘ı millete aid bir hareket ve masraf olup harbiye bütçesinden para sarfını istilzam eden bir keyfiyetin olmadığı ve cihet-i askeriyece boş ve maksad-ı askeriye muvafık bulunan bir arsaya askerî bir müessese yapılmakda olduğu baş kumandanlık vekalet-i celilesine cevaben bildirilmişdir ol bâbda.

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 12

Osmanlı Ordu-yı hümayunu
Başkumandanlığı Vekâleti
Şube 4
Numara: 3028 hususiye

Dahiliye Nezaret-i celilesine
Devletli efendim hazretleri
İdare-i umumiye-i dâhiliye müdüriyeti ifadesiyle şeref mevrud 5.3.32 tarih ve 6593/119 tezkire-i celileleri cevabıdır:
Düşmanın hâtıra-i galibiyet olarak dikdiği ve âmâl-i siyâsiyesine nişâne olarak hıfz ettiği bir abidenin millet tarafından hemd ve kal‘i millete ait bir hareket ve ana ait bir masrafdır. Harbiye bütçesinden para sarfını istilzâm eder bir keyfiyet olmadığından dolayı cihet-i askeriye boş ve maksad-ı askeriye muvâfık bulunduğu bir arsaya askerî bir müessese yapmakda olduğu arzıyla teyid-i ihtiram olunur ol bâbda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 19 Receb sene 1334 ve fî 9 Mayıs sene 1332
Harbiye Nazırı nâmına müsteşâr [imza]

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 13

İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti
4 Mayıs sene [1]332
Hulasası: Ayastefanos'daki münhedim Rus abidesinin hâl-i hazıra ifrağı zımnında şehremanetince sarf edilmiş mebâliğin emâneten lüzum-ı tesviyesi hakkında

Başkumandanlık vekâlet-i celîlesine
Mahrem
Ayastefanos'daki münhedim Rus Abidesi mahalline nakliye deposu yapılacağı ve inşâatin mahrem tutulacağı dördüncü şubeden muharrer 27 Nisan sene [1]332 tarihli ve 2624 numaralı tezkire-i aliyyeleri üzerine suret-i mahremânede İstanbul vilayeti vekâletiyle şehremanet-i aliyyesine teblîğ kılınmışdı. Emânet-i müşârun-ileyhâdan bu kere cevaben alınan tezkirede sâlifü'z-zikr mahallin hâl-i hazırına ifrâğı zımnında şimdiye kadar emânetce sarf edilmiş bulunan cem‘an iki yüz yed ibin yedi yüz kırk bir kuruşun tesviye buyurulması lazım geleceği iş‘âr edilmiş olmakla iktizâsının ifası

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak :14

Şehremaneti
Heyet-i Tahririye Kalemi
74

Dahiliye Nezaret-i celilesine
Devletli Efendim hazretleri
30 Nisan [1]322 tarihli ve altı bin beş yüz yirmi bir umum ve iki hususi numaralı tezkire-i celile-i mahremânelerinde bahs buyurulan mahallin hâl-i hazıra ifrâğı zımnında emânetce şimdiye kadar cem‘an iki yüz yedi bin yüz kırk bir kuruş sarf edilmiş olduğundan meblağ-ı mezburun cihet-i askeriyece emâneten tesviyesi lazım geleceği cihetle ana göre icab-ı halin icrâsı hususuna delâlet-i celîle-i dâverâneleri bî-deriğ buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 13 Receb sene [1]334 ve fî 3 Mayıs sene [1]332
Şehremini [imza]

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 15

30 Nisan
Şehremanet ve İstanbul vekâlet-i aliyyesine
Ayastefanos'daki münhedim Rus Abidesi mahalline nakliye deposu yapılacağı ve ale'l-umum inşaati tacil olunup cihetle mahrem tutulacağı ve hâricden hiç kimsenin inşaat mahalline girmesine müsaade edilmeyeceği hususlarının birinci kol ordu ahz-i asker riyasetine emr edildiği Harbiye Nezaret-i celilesinden bildirilmekle mahremâne tebliğ-i keyfiyet olunur. İstanbul vilayetine de yazılmışdır. Ol bâbda.

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 16

Osmanlı Ordu-yı hümayunu
Başkumandanlığı Vekaleti
Şube 4
Numara

Suret
Dersaadet 27/2/32
Birinci Kolordu ahz-i asker heyet-i riyâsetine
1. Nakliye deposu Ayastefanos'daki münhedim Rus Abidesi mahalline yapılacakdır.
2. Ale'l-umum inşaat tacil edilecek ve tamamıyla mahrem tutulacakdır
3. Haricden hiç kimsenin inşaat mahalline girmesine müsaade edilmeyecekdir.
Harbiye Nazırı nâmına Fahrettin
Aslına mutâbıkdır

BOA-DH.İUM EK 108/65
Varak : 17

Osmanlı Ordu-yı hümayunu
Başkumandanlığı Vekaleti
Şube 4
Numara: 83
2624

Dahiliye Nezaret-i celilesine
Devletli efendim hazretleri
Birinci Kolordu Ahz-i Asker riyâsetine verilen emrin bir sureti leffen arz ve takdim kılınmışdır. Şehremânetine tebliğât-ı lâzime ifası temennîsiyle teyîd-i ihtirâmât olunur ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 7 Receb [1]334 / fî 27 Nisan [1]332
Harbiye Nazırı nâmına Fahreddin

BOA-DH.HMŞ 3-1/3-10
Varak : 1

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşâvirliği
Evrak numarası: 723 İstanbul
Kalem numarası: 1020
Tarih-i tebyiz: 30 Ağustos sene [1]333
Hulâsası: Ayastefanos'da kâin olup istimlâki icab eden münhedim Rus Abidesi hakkında

Nezâret-i celîleye tezkire
İstanbul Vilayeti tahrirâtı müfâdından bir nakliye deposu tesis ve inşâ edilmek üzre ordû-yı hümâyûn baş kumandanlık vekâlet-i celîlesince istimlâkine lüzum gösterilen Ayastefanos'daki münhedim Rus abidesi mahallinin Şehremaneti hududu haricinde olup bu sebebden istimlâk mu‘âmelesinin suret-i icrası kesb-i müşkilât eylediği müstebân olmaktadır.

Fi'l-hakika 1289 tarihli istimlak kararnâmesinin altıncı maddesinde: "Bir mülkün kıymetinin takdiri her mahalde belediye ve nahiye meclislerinden intihâb olunmuş bî-garazve ehl-i vukuf ve yeminli üç muhammin marifetiyle icrâ olunur. Muhamminlere verilecek ücret belediye meclisi tarafından takdir ve istimlak edecek dâire tarafından tediye olunur" denildiği gibi yedinci maddesinde de: "Altıncı maddedeki muhamminler belediye meclisi azasından dört ve taraf-ı şer‘-i şerîfden ve evkaf veya defter-i hâkânî idarelerinden birer zat ile beraber istimlak olunacak arazi ve ebniyenin vaki olduğu mahalle varıp kemâl-i tetkik ile bi'l-mesâha mesleğin kıymetini tahmin ve erbab-ı vukûfdan dahi tahkik ederek tanzim edecekleri takrir cümlesi tarafından temhîr ile Meclis-i beledîye verilir " denilmekde ve halbuki 17 Kanun-ı evvel sene 1328 tarihli Dersaadet teşkilat-ı belediyesi kanun-ı muvakkatının mevki-i icrâya vaz‘ından beri şu‘ubât-ı belediyede belediye meclisleri mevcud olmadığından bu bâbda anlara müracaat kabil olamamakdadır. Encümen azasının işbu muameleye memur edilmesi ise, mansûb olmaları itibarıyla câiz olamaz.
Makriköyü'nde belediye meclisinin adem-i vucudiyetine mebnî lâzım gelen azanın cemiyet-i umumiye-i belediye azası miyânından intihâbı şıkkı da vardır. Fi'l-hakika Dersaadet teşkilat-ı belediyesine dair olan 17 Kanun-ı evvel 1328 tarihli kanun-ı muvakkatin üçüncü maddesinin birinci fıkrasında: "Cemiyet-i Umumiye-i belediye Şehremâneti'nin taht-ı riyâsetinde olarak her şube-i idare dâhilinden intihâb olunacak altışar azadan terekküb eder “ denilmiş ve madde-i mezkurenin ikinci fıkrasında ise intihâbâtın Dersaadet belediye kanununa tevfîkan icra edileceği muharrer bulunmuş olduğundan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye azası olarak Makriköy Kazası dâhilinden intihâb olunan altı azadan dördünün bu işe memur edilmesi muvâfık ve Rus Abidesi mahallinin hududu hâricinde bulunduğuna dair, mârru'z-zikr kanuna istinâden Şehremaneti'nce serd olunan i‘tirâz dahi bu suretle ber taraf edilmiş olur. Zira Makriköyü'nden intihâb olunan altı aza Makriköy meclis-i beledîsi azası olmak üzre Cemiyet-i Umûmiye-i Belediye'de şube-i mezkûrenin mümessilidirler. Makriköyünde ifâ-yı vazife etmeyerek Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'de bulunmaları o dairenin bu gibi husûsâta müte‘allik vezâ’ifini ifaya mani olamaz.
Bu suretle Şehremaneti'ne tebliğat icra ve vilâyete de cevab itâsı yahut meselenin daha ziyade kesb-i vuzuh eylemesi zımnında şuraları devlete sevki menût-ı re’y-i âli-i nezâret-penâhîleridir.
Tebyiz / 27

BOA-HR.TO 366/16
Varak : 1

Mütercim: Avram
Nev-i tercüme: Şıpka tepesinde bir kabristan ile kilise inşasında mahzur olup olmadığına dair.
Saadetli Parnis Efendi'nin fî 26 Kanun-ı evvel sene 83 tarihli mutalaanâmesi tercümesidir
Berlin Kongresi'nin fî 10 Temmuz sene 1878 tarihli ictimaında (on yedi numaralı protokol) Rusya ikinci murahhası Kont Şovalof Şıpka'da vukubulan muharebât-ı kahramanede vefat eden binlerce Osmanlı ve Rus şüce‘ânının ruhlarına bir hürmet-i mahsus olarak Şıpka'nın bir daha tabya inşa olunmamak ve top atılmamak üzre bir kabristan şanlı şerefli haline vaz‘ı teklif eylemişdir işbu teklif zat-ı şevket-i simat-ı padişahinin bilcümle Balkanlar geçitlerini istihkamât ile müdafaa etmekdeki haklarını tahdid maksadına mebnî olduğu derkar bulunduğundan Devlet-i aliyye Aliyye birinci murahhası Şıpka'da bir kabristan yapmak ile Şıpka'yı bir kabristan haline konmak bâbındaki farkı izah etmiş ve eğer maksad yalnız Şıpka'da vefat eden

neferat için bir kabristan inşa etmekden ibaret bir kabristanın mevkii canib-i Babıali'den tayin olunmak şartıyla teklif-i vâkıa tamamen muvafakat ettiğini beyan eylemişdir.
Prens Bismark hazretlerinin teklifi üzerine kongre Rusya murahhasının takdirini hayyiz-i fiile isal için lazım gelen vesaitler mahallinde taharrîsi vazifesini Avrupa tahdîd-i hudûd komisyonuna havale eyledi.
Rumelî-i Şarki ile Bulgaristan beynindeki hududu tayin eden birinci maddesinden müsteban olduğu üzre tahdid komisyonu Şıpka geçidini Rumeli-i Şarkî'ye tahsis ve mamafih şark cihetinde vaki dere içinde iki Rus mezarlığı Bulgaristan'a terk eylemişdir. Varaka-i mezkurenin dördüncü maddesinde dahi fıkra-i âtiye muharrerdir.
Emr-i muhafazası Rumeli-i Şarki hükümetine tevdi olunan Küçük mezarlıklar ile makberelere gelince şurasını ihtar etmek lazım gelir ki Berlin muahede namesinin on beşinci maddesi ahkamınca Rumelî-i Şarkî hudud-ı berriye ve bahriyesinin müdafaası ve hudud-ı mezkure üzerinde istihkamât inşası ile asker bulundurması hususları zat-ı şevket-simat-ı hazret-i tacdariye ait olduğundan vilayet-i müşârun-ileyhâ canib-i hükümet-i seniyyeden mezuniyet-i mahsusa istihsal etmedikçe mahall-i mezkurede mezheb veya dine mahsus ebniyeler inşasına kalkışırsa hükümet-i seniyye inşaat-ı mutasavverenin hududdan o kısmının müdafaasınca mazarratı olabileceği efkarında bulunur ise işbu mezuniyeti red etmekde kamilen serbestdir.
İşbu mutalaanamede mevzubahs olan mesele hakkında beyan-ı rey ve mutalaa eylemekliğim Hariciye Nazırı devletli paşa hazretleri tarafından emr buyurulmuş olmakla meseleyi arîz ve amik tetkik saadetli Parnis Efendi'nin suret-i mutalaasına kamilen iştirak eylediğini şifahen arz eylemişdim. Bu defa dahi işbu mutalaanameyi kıraat ve tetkik eyledikden sonra havi olduğu mülahazâta kamilen iştirakde tereddüd eylemem yalnız askeri nokta-i nazarınca kayd şu ihtirâzının dermiyanını vazifeden addederim ki Şıpka deresinin delv nihayetinde inşa olunacak müstahkem bir kilise geçid tepelerinin müdafaasınca bazı mertebe mehaziri dâ‘î olabilir.
Berlin muahedenamesini imza eden düvel-i seb‘a murahhasları (yedi devlet murahhasları) tarafından izhar olunan arzuya mümâşaten ve Şıpka derelerinde vefat eden neferatın ruhuna riayeten "mârru'z-zikr birinci madde mucebince Bulgaristan'a ait olup ve Şıpka etrafında vefat eden Rus askerinin medfun bulundukları iki büyük kabristanlara ziyaret için münferiden veya müctemi‘an büyük yoldan giden kisanın serbesti-i mururlarına asla mümanaat olunmayacakdır. Rumelî-i Şarkî'ye ve terk olunan arazi dahilinde kain küçük mezarlıklar ile makbereler eyalet-i mezkurenin taht-ı himayesinde bulunacağından hükümet-i mahalliye bunlara dokunmamasına ve hüsn halde tutulmasına dikkat ve ihtimam eyleyecekdir. İki büyük mezarlığın cihet-i şarkîde kain dere içinde oldukları Bulgaristan arazisinden madud bulundukları cihetle Bulgaristan Emareti mahall-i mezkurda mevtalara mahsus makbere veya kiliseler inşasına mezundur bâlâda ta‘dâd olunan ahkâmın hiç biri buna mâni‘ olamaz. Fakat kilise yapmak bahanesiyle hakikaten istihkamat inşa eylememelidir. Çünkü Berlin muahedenâmesinin on birinci maddesi mucebince Bulgaristan'ın istihkâmât-ı mevcudeyi hedm etmesi ve istihkâmât-ı cedide inşa eylemesi lazım geldiğinden hükümet-i seniyye bir suret-i gayr-i muteberce de buna buna muhalefet edebilir. Mamafih zikr olunan iki mezar derenin nihayetinde bulunduğundan bir kilise geçidlerin tepelerini müdafaaya mâni‘ olamaz.

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 1

İşaret-i aliyye
Nezaret-i Hariciye'den gelen resim Rus mikyas üzre olduğundan Nafia Nezaret-i celilesiyle bilmuhabere kıyas-ı a‘şârîye (aşari ölçü) tatbik ettirildikden sonra müsveddede açık olan mahallin ba‘de'l-irae imla ve nezaretden gelecek cevabın evrakı içinde hıfz olunması ihtar kılınır.

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 2

Rumeli-i Şarki Vilayeti
Aded: 2872

Başvekalet makam-ı celiline
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Şıpka'da Rusya askeri için inşası mutasavver olan kabristan hakkında akdemce ceryan eden muhabere üzerine cevaben şeref-vârid olan fi 6 Rebiülâhir sene [12]99 tarihli ve beş yüz elli bir numaralı emirname-i samî-i vekalet-penahilerinin hulasa-i meâli mezkur kabristanın ileride inşası kararlaştırıldığı halde Berlin muahedenamesi ahkamınca hükümet-i seniyyeye aid olan hukukun icrâ-yı muhafazası hususunun nazar-ı itinada tutulması tebliğatını mutazammın olup bu madde hakkında bu kere Rusya komitesi ile mezkur Şıpka karyesi ahalisi beyninde te‘âtî olunan mukavelât hükmünce zikr olunan komite canibinden şimdilik inşası tasavvur olunan mahal Berlin Kongresi'nde gösterildiği vechle Şıpka'da vukubulan muhaberatda vefat eden Osmanlı ve Rus asâkirinin ruhlarına bir hürmet-i mahsusa olmak üzere bir makbere-i mahsusanın inşası demek olmayıp mücerred kenar-ı karyede taraf-ı ahaliden meccânen terk olunan beş hektar arsa üzerine bir kilisenin bina ve inşası maksadından ibaret olduğu icra kılınan tahkikatla suretleri celb ile tetkik ve mutalaa olunan mukavelenameler münderecâtından anlaşılarak ol babda tersim edilen planda dahi inşa olunacak kilisenin mevki ve mahalli gösterilmekle bir nüshası manzur-ı âlî-i vekalet-penâhîleri buyurulmak üzre leffen takdim kılınmış ve kilise-yi mezkurun inşası hakkında vilayetçe bir güne itiraza mahal görülememiş olup ancak bunun inşaatına başlanılması biraz müddet uzayacağına mebnî melfuf plan münderecâtıyla suver-i maruzaya nazaran kilise-yi mezkurun inşasında hükümet-i seniyyece bir mahzur ve mazarrat olup olmadığı nezd-i alîde bi't-tezekkür Rusya sefaretiyle de icrâ-yı muhabere olunarak ol babda hasıl olacak netice-i kararın sûy-ı acizîye emr ve işar buyurulması babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 17 Zilkade sene [1]299 ve fî 17 Eylül sene [12]98
[imza]

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 3

Başvekalet Dairesi
Divan-ı hümayun

Melfuf tezkire-i samiye mealinde Şıpka'da Rusya askeri için inşası mutasavver olan kilise hakkında Rumelî-i Şarkî vilayetinden vurud eden cevabnamede Rusya komitesi ile Şıpka karyesi ahalisi beyninde te‘âtî olunan mukavelat hükmünce kenar-ı karyede ahali tarafından meccanen terk olunan beş hektar arsa üzerine bir kilisenin

bina ve inşa olunacağı icra kılınan tahkikatdan ve suretleri celb ile tetkik ve mutalaa olunan mukavelenameler münderecâtından anlaşılarak ol babda tersim ettirilen planda dahi inşa olunacak kilisenin mevkii gösterilmekle bir nüshasının leffen takdim kılındığı ve kilise-yi mezburun inşası hususunda vilayetçe itiraza mahal görülemediği beyan olunmuş idiğinden hükümet-i seniyyece bu babda bir güne mahzur ve mazarrat olup olmadığı tezekkür ve Rusya sefaretiyle de muhabere olunarak netice-i kararın işarı gösterildiği cihetle istifsâr-ı mutalaa buyurulmuşdur kilise yapılmak üzre ahali tarafından meccanen terk olunduğu beyan olunan beş hektar mahall arazî-i miriye ve mevkufe veya mülk müdür veyahut ahaliye mahsus mera mıdır ve yapılması arzu olunan kilisenin tûl ve arz ve kaddi zirâ‘ları ne mikdar olacakdır kargir veya ahşap mı olacakdır mezkur cevabnamede sarahat görülemediğinden ba‘dehu iktizâsı yazılmak üzre evvel emirde işbu kuyud-ı mutadenin istilamı lazım gelir ise de vilayet-i müşârun-ileyhânın hususiyet-i haline nazaran icra-yı iktizâsı menut-ı rey-i alî olduğu gibi mezkur kilisenin fenn-i harb nokta-i nazarınca ne derece haiz-i ehemmiyet olacağının bir kere Harbiye Nezaret-i celilesinden istifsarıyla oradan vukubulacak işara ve esas-ı maslahata göre işin nezaret-i celilelerince dahi taht-ı tetkik ve mutalaaya alınması iktiza edeceğinden bu vechle ifa-yı muktezâsı her halde mütevekkıf-ı irade-i aliyye-i nezaret-penahileridir ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 15 Z sene [12]99 ve fî 16 Teşrin-i evvel sene [1]81
Divan-ı Hümayun Kalemi
Mukabele olunmuşdur.

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 4

Başvekalet Dairesi
Divan-ı hümayun
Vilayât Mümtaze ve Muhtare Kalemi
Aded: 442

Harbiye Nezaret-i celilesine
Devletli Efendim hazretleri
Şıpka'da Rusya komitesi tarafından inşası mutasavver olan kilisa hakkında Rumeli-i Şarki vilayet-i celilesine icra kılınan tebliğata cevaben vurud eden tahrirat üzerine Hariciye Nezaret-i celilesiyle icra olunan muhabere cevabını şamil tezkire matviyyâtıyla ma‘an ve leffen irsal-i suy-ı âlîleri kılındı. Tezkire-i mezkure mealinde işbu kilisenin fenn-i harb nokta-i nazarınca ne derece haiz-i ehemmiyet idiğinin nezaret-i celilelerinden istifsarıyla hasıl olacak neticeye göre tetkik-i maslahat olunması lüzumu gösterilmiş olmakla suret-i işara ve evrak-ı melfufe müeddâsına nazaran bu babda daire-i harbiyece olan mutalaatın işar ve evrak-ı mebhusenin iade ve tisyar buyurulması babında irade efendimindir.
Fî 24 Zilhicce sene [1]299 ve fî Teşrin-i evvelsene [1]298
Said

Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Müfad-ı emr ve işar-ı sami-i daverîleri Rumeli-i Şarki vilayetinden tahrirat müeddâsı rehin-i ikan-ı âcizî olarak keyfiyet erkan-ı harbiye-i umumiye dairesine lede'l-havale Berlin muahede namesinin on beşinci maddesi ahkamınca zat-ı hazret-i padişâhînin bu vilayetin berren ve bahren hududunu müdafaaya ve bu hudud üzerinde istihkamlar inşa ve asker ikame ederek her nev esbab-ı mukavemeti istihsale hakkı olduğu

musarrah bulunmasına nazaran hatt-ı hududun gerisinde yapılacak bir kilisenin bâdî-i emrde fenn-i harb nokta-i nazarından hiçbir güne ehemmiyet ve mahzuru olamayacağı varid-i hatır ise de hudud-ı mezkure henüz taht-ı işgal-i askerîye alınmamış ve inşası mutasavver bulunan kilise mevkileri ise hatt-ı hududa mevsul turuk-ı askeriyeye hakim ve nazır bir mahalde intihab edilmiş olmasından dolayı hîn-i hâcetde havâlî-i mezkurede icra olunacak harekat-ı askeriye esnasında bir takım mevâni ika eyleyeceği bedihi olduğu halde mezkur kilise dahi mevakiden beri olacağından şu hale göre zikr olunan kilisenin tarik-i askerîyi tehdid etmeyecek mahallerden her hangisi olur ise olsun yapılmasında bir güne bes ve mahzur görülemeyeceği daire-i mezkure üçüncü şubesinden ifade ve evrak-ı mebuse leffen takdim ve iade kılınmış olmağın ol babda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 29 Zilhicce sene [12]99 ve fî 30 Teşrin-i evvel sene [1]298
[imza]

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 5

Babıali
Nezaret-i Hariciye
Mektubi-i Hariciye Odası
Aded: 477

Başvekalet celile canib-i samisine
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Şıpka'da Rusya komitesi tarafından inşası mutasavver olan kilisenin inşası hakkında itiraza mahal yoğise de bu babda mahzur ve mazarrat olup olmadığının Babıali'ce bi't-tezekkür icra-yı icabı ifadesini havi Şarki Rumeli vilayetinden mebus tahrirat-ı cevabiyenin irsal buyurulduğu beyanıyla mutalaa-i çakiranemin arz ve işarını âmir şeref varid olan 22 Za sene [12]99 tarihli ve yüz elli bir numaralı tezkire-i samiye-i hazret-i vekalet-penahileri ve Divan-ı hümayuna lede'l-havale mezkur kilise için ahali tarafından terk olunan mahall arazi-i emiriye ve mevkufeden midir veyahut mülk ve ahaliye mahsus mera mıdır ve kilisenin tûl ve arz ve irtifaı kaç zira olacakdır ve kargir veya ahşap olarak mı yapılacakdır ba‘dehû icabı bildirilmek üzre buralarının evvel emirde vilâyet-i müşârun-ileyhâdan istilamı lazım gelir ise de vilayetin hususiyet-i mevkiiyesine nazaran mezkur kilisenin fenn-i harb nokta-i nazarınca ne derece haiz-i ehemmiyet idiğinin bir kere Harbiye Nezaret-i celilesinden istifsârıyla alınacak cevaba göre işin tetkiki iktiza edeceği bâ-müzekkire ifade olunmuş ve tahrirat-ı mezkure melfufuyla beraber leffen takdim ve iade kılınmış olmakla ifa-yı muktezası menut-ı rey-i alî-i hazret-i vekalet-penahileridir ol babda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 22 Zilhicce sene 1299 ve fî 23 Teşrin-i evvel sene [12]98
[imza]

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 6

Rumeli Vilayeti
Aded: 3422

Başvekalet makam-ı celiline
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki

Şıpka karyesi kenarında inşası Rusya Devleti tarafından mutasavver olduğu geçende fî 17 Zilkade sene [12]99 tarihli ve iki bin sekiz yüz yetmiş iki numaralı ariza-i cevabiye ile işar ve inha ve bir kıta planı takdim ve isra kılınan kilisenin ol suretle inşası ve Devlet-i aliyye müşârun-ileyhâ canibinden el-yevm sebat ve ısrar edilmekde ve bu hususda ahalinin Rusya'ya meyl ve rağbet eylediğine şüphe olmamasıyla beraber kilise-yi mezkurun inşası dahi idare-i vilayetin şu hal-i hazıra vaz‘ ve ifrağı yolunda orada feda-yı ser ve can eden neferatın ezkar-ı ervâhı maksadına mübtenî iken şimdiye kadar inşası hususunun taraf-ı aciziden meks ve tehirine sebebiyet verilmesi maddesi ahalice su-i zanna câhib olunmakdadır. Binaenaleyh zan-ı çakiraneme göre hükümet-i seniyyenin bu babdaki hukuk ve menâfii mahzurdan salim olamk ciheti gözedilmik üzre böyle mazbut ve mahdud bir kilisenin inşasına canib-i Babıali'den vaktiyle ita-yı mezuniyet olunmak gibi bir tedbir-i saib ittihaz buyurulacak olur ise hem Devlet-i müşârun-ileyhânın celb-i hoşnudi ve memnuniyetini istilzam ve hem de buraca ve acizlerince ika-ı gavaili mucib olacak suretde zuhuru melhuz olan müşkilatın ber taraf edilmiş olacağı şüpheden varestedir yine herhalde ve icra-yı icabı hususunda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 11 Muharrem sene [1]300 ve fî 9 Teşrin-i sani sene [12]98
İmza

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 7

Babıali
Nezaret-i Hariciye
Mektubi-i Hariciye Odası
Aded: 705

Huzur-ı meâlî-mevfur-ı hazret-i Sadaret-penahiye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Şıpka'da Rusya komitesi tarafından inşası mutasavver olan kilisenin mevkii hatt-ı hududa karib taraf-ı askeriyeye hakim ve nazır bir mahalde intihab olunmuş olduğundan işbu kilisenin tarik-i askerîyi tehdid etmeyecek bir yerde inşasında bes olmadığına dair taraf-ı vâlâ-yı seraskeriden varid olan tezkire ve Şarki Rumeli vilayeti valiliğinden evvel ve âhir tevarüd eden muharrerât Meclis-i Hâss-ı vükelâda kıraat ve tetkik olundukda Berlin Kongresi'nde bu husus hakkında vukubulan teklif yalnız Şıpka'da bir makbere-i mahsusa yapılmasından ibaret olup kilise inşası için bir güne taleb ve ifade vaki olmadığı Berlin Ahidnamesi'nin on yedinci protokolünden müsteban olduğu ve bununla beraber mezkur kilisenin fenn-i harb nokta-i nazarınca mahzurdan salim bir mahalde inşasına müsaade itası mümkinâtdan bulunduğu mülabesesiyle Rusya sefaretine ana göre icra-yı tebliğat olunmasına karar verilmiş ve mucebince sefaret-i müşârun-ileyhâya teblîğ-i keyfiyet olunmuşdu sâlifüzzikr kilisenin yapılması teehhür etmekde olmasından dolayı sefaret küll-i yevm müracaat ve tacil ve tekid-i keyfiyet etmekde olduğuna ve müracaat ve ifadat-ı vakıanın derecâtı nezd-i sâmî-i hazret-i Sadaret-penâhilerinde arz ve tarizden müstağnî bulunduğuna mebni buraca beyan-ı mehazir ile sefaretin talebini geçiştirmek pek de muhtemel görünmediği gibi vilayet-i müşârun-ileyhâca yapılacak kilisenin fenn-i harbce dermeyan olunan mahzurunu dâfi tedâbir-i ihtiyatiyenin ittihaz ve icrasına muvafakat olunacağı ifade olunmuş ve bu halde zikr olunan makbere ile anın tetimmâtından olan kilisenin inşasında rey-i âlîye menutdur emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 18 Rebiülevvel sene 1300 ve fî 15 Kanun-ı sani sene [12]98
Arifi

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 8

Şıpka'da Rusyalı bir cemiyet-i hayriye tarafından inşası mutasavver olan makbere ve kilise hakkında ruhsat itası için Rusya Sefareti'nden vukubulan iltimas ve ol babda icra kılınan tetkikat ve muhaberat üzerine Hariciye Nezareti'nin tezkire-i cevabiyesi Rumeli-i Şarki vilayetinin tahriratlarıyla ma‘an meclis-i âcizanemizde mutalaa olundu meâllerinden müsteban olduğu vechle Rusya sefareti işbu makbere ve kilisenin inşasını Berlin Kongresi'nin mukarrerâtına bina etmekde ve bunun tahvil-i mevkii hakkındaki teklifi adem-i kabul ile beraber yalnız fenn-i harbce dermeyan olunan mehâzir-i melhuzayı dâfi‘ tedâbir-i ihtiyatiyenin ittihaz ve icrasına muvafakat edeceğini söylemekde olduğundan bahisle işbu kilisenin inşasında melhuz olan mehaziri mâni‘ tedabirin ittihâzı vilayet-i müşârun-ileyhâya tavsiye edilmek üzere inşaata müsaade olunmasından başka hall-i maslahat için bir tarik görünmediği nezaret-i müşârun-ileyhânın tezkiresinde gösterilmiş ve müsaade-i matlubenin tehiri beyne't-tarafeyn mevcud olan münasebât-ı haseneyi ihlal edeceğini açıkdan açığa sefirin beyan etmekde idiği dahi şifahen ifade olunmuşdur eğerçi mezkur kilisenin taraf-ı askeriye üzerinde inşası külliyen mahzurdan salim değilse de inşaat-ı mutasavvvre makbere-i mahsusa ile bir kiliseden ibaret olup lede'l-hâce bunun bi's-suhule tahribi mümkinâtdan olduğu ve hususiyle Şıpka Boğazı'nın alt taraflarındaki Hain Boğazı fenn-i harb nokta-i nazarınca hareket-i askeriyeye daha müsaid olmak mülabesesiyle kilisenin inşa olunacağı mahallin bu cihetle de ehemmiyeti ve müsaade-i matlubenin dirig olunup da Rusya devletinin bundan dolayı infialini davet edecek kadar değeri daha görünmediği cihetle müsaade-i matlubenin itası müttehiden bi't-tensib zikr olunan tezkire takımıyla leffen ve işbu kilisenin şekl ve ebniyesinin derece-i vüsatini gösterir canib-i sefaretden ita olunan resim dahi ma‘an arz ve takdim kılındı ise de kâtıbe-i ahvalde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 9 Cumadelula sene [1]300 ve fî 6 Mart sene [12]99
[mühürler]

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 9

Berlin muahedesi protokollerinde mastur ve münderic olduğu vechle Şıpka'da Rusyalı bir cemiyet-i hayriye tarafından bir makbere ile bir de kilise inşası hakkında Rusya sefaretinden vaki olan taleb üzerine Harbiye ve Hariciye nezaretleriyle ceryan eden muhaberat ve Rumelî-i Şarkî vilayetinden gelen iki kıta tahrirat üzerine Encümen-i Mahsus-ı Vükela müzakeratını havi olan mazbatanın melfufatıyla ve resim ve haritasıyla beraber arz ve takdim kılındığına dair makam-ı Sadaret-i uzmanın tezkireleri takımıyla komisyon-ı çakiranemize havale buyurulmasıyla yegan yegan kıraat ve mutalaa olundu mazbata-i mezkurenin hulasa-i müeddâsında Rusya Sefareti işbu makbere ve kilisenin tahvil-i mevki-i hakkındaki teklifi adem-i kabul ile ma‘an yalnız fenn-i harbce dermiyan olunan mehâzîr-i melhuzayı dâfi tedabir-i ihtiyatiyenin ittihaz ve icrasına muvafakat edeceğini söylemekde olduğundan bahisle işbu kilisenin inşasında melhuz olan mehaziri mâni tedabirin ittihazı vilayet-i müşârun-ileyhâya tavsiye edilmek üzre inşaata müsaade olunmasından başka hall-i maslahat için bir tarik görünmediği ve müsaade-i matlubenin tehir-i münasebat-ı

mevcudeyi ihlal edeceği Hariciye Nezareti'nden tahriren ve şifahen ifade olunduğu ve eğerçi mezkur kilisenin turuk-ı askeriye üzerine inşası külliyen mahzurdan salim değil ise de inşaat-ı mutasavvere makbere-i mahsusa ile bir kiliseden ibaret olup lede'l-hace bunun bi's-suhule tahribi mümkinâtdan olduğu ve hususiyle Şıpka Boğazı'nın alt taraflarındaki Hain Boğazı fenn-i harb nokta-i nazarınca hareket-i askeriyeye daha müsaid olmak mülabesesiyle inşa olunacağı mahallin bu cihetle de ehemmiyeti ve müsaade-i matlubenin diriğ olunur değeri görünmediği cihetle müsaade itası lüzumu beyan olunmuşdur işbu mazbatanın münderecâtı yolunda ve icab-ı hal ve maslahata suret-i muvafakatda olup şu kadar ki işbu kilisenin inşasından cihet-i askeriyece tevellüd edebilecek mahzurun başlıcası ileride vakten mi'l-evkat oralarca bir güne harekat-ı askeriye icrasına lüzum göründüğü bir zamanda oranın hafiyyen mühimmât-ı harbiye deposu olarak ve eşhas-ı muzırra ve cevasise melce bulunarak kullanılabilmesi ciheti olup binâ-yı mezkur ise me‘âbirden madud olduğu cihetle öyle bir zamanda sâlifüzzikr mehazirin def ve izalesince müşkilata tesadüf olunmamak mümkün olamayacağından işte öyle bir zamanda devletin kilise-yi mezkur hakkında ittihazına lüzum gördüğü her nev tedabîri hod be-hod icrada hür ve serbest bulunması şartıyla inşaata ruhsat verilmesi imkanı bâlâda Rusya sefaretinin (yalnız fenn-i harbce dermeyan olunan mehaziri dâfi‘ tedabirin ittihaz ve icrasına muvafakat edeceği) sözünden mahsus ve o yolda bir kayd ile inşaata ruhsat verildiği takdirde cihet-i askeriyece tahattur olunan mehazir ber-taraf edilmiş nazarıyla bakılmak mümkün ise de bu şart ile tesviye-i maslahatın kabil olup olmayacağı Babıalilerince taht-ı mutalaaya alınıp teşebbüsâta muhtac olacağından ve evrak-ı muhavvele yine takımıyla pâye-i serir-i hilâfet-masîr-i şehenşâhîlerine ref‘ ve takdim kılındığından her halde icra-yı icabı mükemmel ve mütehattim-i ârâ-yı kasıra ve nâkısa olan rey-i rezin hikmet karin-i şehriyârîlerine vâbestedir ol babda ve kâtıbe-i ahvalde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 12 Cumadelevvel sene [1]300 ve fî 9 Mart sene [12]99

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 10

Şıpka'da inşası arzu olunmakda bulunan kiliseye dair irade-i seniyye 15 Ca sene [1]300 tarihinde şeref sadır olmuşdur.

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 11

Babıali
Nezaret-i Umur-ı Hariciye
Mektubi Kalemi
Aded: 157

Huzur-ı meâlî-mevfur-ı hazret-i Sadaret-penâhîye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Şıpka'da Rusyalı bir cemiyet-i hayriye tarafından inşa olunacak makbere ile kilise hakkındaki tezkire-i maruzanın irsal buyurulduğundan hamişinde muharrer irade-i seniyye-i hazret-i padişahi mantuk-ı âlisine tevfikan muamele-i lazimenin icrası iradesini havi 18 Ca sene [1]300 tarihli ve otuz beş rakamlı tezkire-i samiye-i Sadaret-penahileri meâl-i âlisi karin-i iz‘ân-ı çâkerânem olumşu ve mezkur kilisenin suret-i inşası hakkında olan irade-i seniyye Rusya sefirine şifahen ifade ve tebliğ olunmuş olduğundan mezkur makbere ile kilisenin irade-i seniyye mantuk-ı

münifince inşasına ruhsat itası hususunun Şarki Rumeli vilayet-i celilesine emr ve işarı vâbeste-i rey-i rezin-i isabet rehin-i daverileri olup tezkire-i mezkure evrak-ı müteferriasıyla beraber leffen takdim ve iade kılınmış olmağın ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 28 Cumadelâhire sene 1300 ve fî 4 Nisan sene [12]99
Arifi

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 12

Babıali
Daire-i Sadaret-i uzma
Divan-ı hümayun
Vilayat-ı Mümtaze ve Muhtare Kalemi
Aded: 24

Nafia Nezaret-i celilesine
Devletli efendim hazretleri
Şıpka'da Rusyalı bir cemiyet-i hayriye tarafından inşası arzu olunan kilise resmi Rus mikyası üzre tersim edilmiş olduğundan kıyas-ı a'şârîye tatbik olunmak üzre resm-i mezkur leffen irsal-i sûy-ı devletleri kılınmakla icabının müsaraaten icra ve resmin iade ve israsına himmet buyurulması siyakında tezkire-i senaverî terkim kılındı efendim.
Fî 12 Receb sene 1300 ve fî 7 Mayıs sene [1]299
Said

Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
İşbu tezkire-i samiye-i cenab-ı Sadarat-penâhîleri mucebince zikr olunan resim nezaret-i aciziye kıyas-ı a'şârî ile bi't-tatbik mikyas zîrine tenmik olunarak leffen huzur-ı samî-i cenab-ı Sadaret-penâhîlerine takdim ve iade olunmağın ol babda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 14 Receb sene [1]300 ve fî 9 Mayıs sene [1]299
Hilmi

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 13

Rumeli-i Şarkî vilayeti valisi olup murassa Osmânî ve birinci rütbe mecidi nişan-ı zişanlarını haiz ve hamil olan vezirim Aleko Paşa iclahuya hüküm ki
Şıpka karyesinin kenarında ahalinin meccanen terk eylemiş olduğu terbian beş hektar arsanın bir kısmı üzerine Rusyalı bir cemiyet-i hayriye tarafından yaptırılması musavver olan makbere ve kilisenin inşası hususuna müsaade-i seniyye-i mülukanem erzani kılınması tarafınızdan Bâbıalimize inha ve tersim ettirilen harita-i mevkiiyesi israâ kılınmış ve Rusya sefareti tarafından dahi yapılacak kilisenin şekli ve terbian bin beş yüz on sekiz şu kadar zira aşarî ve otuz santimetre vüs'atinde bina ve inşa olunacağını gösterir resim takdim kılınmış olduğundan ruhsat-ı matlubenin itası umur-ı hariciyemiz nazırı bade'l-elkab tarafından inha olunduğuna ve mahall-i mezkurun cihet-i askeriyece derece-i ehemmiyeti şayan-ı tetkik olup keyfiyet müşirân-ı Devlet-i aliyye aliyyemden düstur-ı mükerrem müşir-i müfehham nizamülâlem Ahmed Muhtar Paşa -edâmallâhu teâlâ- ikbaluhunun taht-ı riyasetinde münakid teftiş-i askeri komisyonunda mutalaa olundukda vakten mine'l-evkat

oralarca bir güna harekât-ı askeriye icrasına lüzum göründüğü takdirde Devlet-i aliyyem kilise-yi mezbur hakkında ittihâzına lüzum gördüğü her nev tedabiri hod be-hod icrada hür ve serbest olmak şartıyla kilise-i mezburun inşasına müsaade-i seniyye-i mülukanem erzan ve şayan kılınması mezkur komisyonda ve Encümen-i mahsus-ı vükelâ-yı fihamında tensib ve tasvib kılındığına binaen keyfiyet taraf-ı eşref-i padişahaneme arz ile lede'l-istizan bâlâda muharrer şeraitin tevsik-i meriyet ahkamıyla meşrut olmak üzre kilise-yi mezburun inşasına müsaade-i seniyye-i mülukanem erzan ve şayan kılınarak ve mezkur harita ve resim ile sair evrakı mucebince mezuniyeti havi Divan-ı hümayunumda hıfz ettirilerek ve zikr olunan harita ve resim haricinde bir güne inşaat ve muamelat vuku bulmamasına nezaret ve dikkat kılınması irade-i seniyye-i padişahanem cümlesinden bulunduğunu muhtevi divan-ı hümayunumdan işbu emr-i celili'l-kadrim ısdar ve ita olundu.
Tahrîren fi'l-yevm min şehr-i Recebü'l-ferd li-sene selase mie ve elf.
Nezaret-i Hariciye'den gelen resim Rus mikyası üzre olduğundan Nafia Nezaret-i celilesiyle bi'l-muhabere kıyas-ı a‘şarîye tatbik ettirildikden sonra müsveddede açık olan mahallin ba‘de'l-irae imla ve nezaretden gelecek cevabın evrakı içinde hıfz olunması ihtar kılınır.

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 14

Rumeli-i Şarkî vilayeti valisi olup murassa Osmânî ve birinci rütbe mecidi nişan-ı zişanlarını haiz ve hamil olan vezirim Aleko Paşa iclahuya hüküm ki
Şıpka karyesinin kenarında ahalinin meccanen terk etmiş olduğu arsa üzerine Rusyalı bir cemiyet-i hayriye tarafından yaptırılması mutasavver olan kilisenin inşası hususuna müsaade-i seniyye-i mulükanem erzan kılınması tarafınızdan Babıalimize inha ve tersim ettirilen harita-i mevkiiyesi isra kılınmış ve Rusya sefareti tarafından dahi yapılacak kilisenin şeklini ve terbi‘an bin beş yüz on sekiz zira a‘şarî ve otuz aşir zira vüsatinde bina ve inşa olunacağını gösterir resim bâ-takrir takdim kılınmış olduğundan ruhsat-ı matlubenin itası umur-ı hariciyemiz nazırı düstur-ı mükerrem ve muazzam müşir-i müfehham ve muhterem nizamü'l-alem vezir-i fetanet-semirim Arifi Paşa iclaluhu tarafından inha olunduğuna ve mahall-i mezkurun cihet-i askeriyece derece-i ehemmiyeti şayan-ı tetkik olup keyfiyet müşiran-ı Devlet-i aliyyemden düstur-ı mükerrem müşir-i müfehham nizamü'l-âlem Ahmed Muhtar Paşa iclaluhunun taht-ı riyasetinde mün‘akid teftiş-i askeri komisyonunda mutalaa olundukda vakten mi'l-evkat oralarca bir güne harekat-ı askeriye icrasına lüzum göründüğü takdirde Devlet-i aliyyem kilise-yi mezbur hakkında ittihazına lüzum gördüğü her nev tedâbiri hod be-hod icrada hür ve serbest olmak şartıyla kilise-yi mezburun inşasına müsaade-i seniyye-i mülukanem erzan ve şayan kılınması mezkur komisyonda ve Encümen-i mahsus-ı vükela-yı fihamında tensib ve tasvib kılındığına binaen keyfiyet taraf-ı eşref-i padişahaneme arz ile lede'l-istizan bâlâda muharrer şeraitin tevsik-i mer‘iyyet-i ahkamıyla meşrut olmak üzre kilise-yi mezburun bina ve inşasına müsaade-i seniyye-i mülukanem erzan v eşayan kılınarak ve mezkur harita ve resim ile sair evrakı Divan-ı hümayunumda hıfz ettirilerek mucebince mezuniyeti havi ve zikr olunan harita ve resim haricinde bir güne inşadan ve muamelat vukubulmasına nezaret ve dikkat kılınması irade-i seniyye-i padişahanem cümlesinden bulunduğunu muhtevi Divan-ı hümayunumdan işbu emr-i celi'l-kadrim ısdar ve ita olundu.
Tahrîren fi'l-yevmi't-tâsi‘ aşer min şehr-i Recebi'l-ferd li-sene selâse-mie ve elf.
Fî 19 Receb sene [1]300

BOA-İ.MMS 134/5732
Varak : 15

Devletli efendim hazretleri
Berlin Muahedesi protokolünün mastur olduğu üzre Şıpka'da Rusyalı bir cemiyet-i hayriye tarafından bir makbere ile bir de kilise inşası hakkında Rusya sefaretinden vaki olan taleb üzerine Harbiye ve Hariciye nazerat-i celileleriyle ceryan eden muhaberat ve Rumeli-i Şarki vilayetinden gelen iki kıta tahrirat üzerine Encümen-i Mahsus-ı Vükela'da ceryan eden müzâkerâtı mutazammın kaleme alınan mazbata melfufâtıyla beraber arz ve takdim kılınmış olmakla münderecâtı hakkında her ne vechle emr u ferman-ı hümayun-ı hazret-i padişahi şeref müteallik buyurulur ise mantuk-ı alisinin infazına ibtidar edileceği beyanıyla tezkire-i senaveri terkim olundu efendim.
Fî 9 Cumadelûlâ sene [1]300 ve fî Mart sene [12]99
Said

Maruz-ı çaker-i kemineledir ki
Reside-i dest-i tazim olan işbu tezkire-i samiye-i Sadaret-penâhîleri ile evrak-ı melfufe manzur-ı âlî buyuruldukdan sonra teftiş-i askerî komisyonuna lede'l-havale işbu kilisenin inşasından cihet-i askeriyece tevellüd edebilecek mehazirin başlıcası ileride vakten mine'l-evkat oralarca bir güne harekat-ı askeriye icrasına lüzum göründükde mezkur kilisenin hafiyyen mühimmât-ı harbiye deposu ve eşhas-ı muzırra ile cevasise melce olmak üzre kullanılabilmesi ciheti olup yapılacak bina ise meabidden madud olacağı cihetle öyle bir zamanda bu mahzurun def ve izalesince müşkilata tesadüf olunmamak mümkün olamayacağından binaenaleyh devletin öyle bir zamanında işbu kilise hakkında ittihazına lüzum gördüğü her türlü tedabiri hot be-hod icrada hür ve serbest bulunması şartıla inşaata ruhsat verilmesinin imkanı Meclis-i Vükela mazbatasında Rusya seferinin (yalnız fenn-i harbce dermeyan olunan mehaziri dâfi tedabirin ittihaz ve icrasına muvafakat) edeceğinin irad olunmasıyla müstedel olmasıyla o yolda bir kayd ile inşaata ruhsat verildiği takdirde cihet-i askeriyece tahattur olunan mehazire dahi ber taraf olmuş nazarıyla bakılacağı ol babda mezkur komisyondan tanzim ve takdim kılınan mazbatada gösterilmesine mebnî bu şart-ı mühimmin tevsik-i meriyet-i ahkamıyla meşrut olmak üzre mezuniyet-i matlubenin itası hususuna irade-i seniyye-i cenab-ı şehriyari müteallik ve şeref sudur buyurulmuş ve evrak-ı maruzanın iadesiyle komisyon mazbatası leffen savb-ı sami-i fehimanelerine irsal kılınmış olmakla ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 15 Ca sene [1]300 ve fî 12 Mart sene [12]99
[imza]

BOA-A.MTZ (04) 80/52
Varak : 1

Bulgaristan Komiserliği
Sofya
Aded: 472

Şıpka'daki manastır hakkında
Melfuf 2

Huzur-ı sami-i hazret-i Sadaret-penahiye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Rusların Serdnagora balkanında ve Şıpka geçidi kurbunda birkaç seneden beri manastır inşa etmekde bulundukları malum-ı sâmî-i cenab-ı Sadaret-penâhileridir bir kıta matbu risale ile resmi leffen takdim-i huzur-ı mübarek fehamet-penahileri kılınan mezkur kilisenin ehemmiyet-i askeriyeyi haiz bir mevki-i müstahkem olmak üzre adeta efvâh-ı kebire-i nariye vaz‘ve tabiyesine salih bir kale tarzında yapılmış ve kubbesi üzerine çilipanın hilale hakim olduğunu gösterir bir suretde bir de işaret vaz‘ edilmiş olduğu istihbar edilmesi üzerine cemaat-i Museviye'den Yusuf Efendi nam zâtı berâ-yı tahkik Şıpka'ya gönderdiğim gibi Rusya memur-ı siyasisi Bahamatif nezdinde dahi evvelki gün bilmünasebe istizâhatda bulunmuşdum memur-ı muma-ileyh Şıpka kilisesinin güya kale ve tabya tarzında inşa edildiği hakkındaki rivayâtı kendisi de işittikden bahisle "bu gibi saçma havadisleri kim çıkarır bilmem. Memleketin ortasında bir yerde yapılmış farz edilen bir tabya neye yarar? Türkler aleyhinde mi Bulgar aleyhin de mi yoksa her ikisinin aleyhinde veya lehinde mi? Velhasıl hiçbir kulp takılamaz binaenaleyh mantıksız bir şayia!" dedikden sonra "Hilal üzerine mevzu Çilipaya gelince Şıpka kilisesine böyle bir işaret vaz‘ edilip edilmediğine vâkıf değilim ancak bu işaretin asırlardan beri Ruslar tarafından kabul edilmiş bir "Amblame" idiği cümlenin malumudur hattâ Petersburg'da bir çok kilisede mevcud zaten o müdevver parça dahi hilal olmayıp ancak hilale benzediği için bilinmeyenler o zanda bulunmaktadırlar" dedi ancak muma-ileyh Yusuf Efendi bugün mahall-i mezkurdan avdetle kilise ve havalisinin gayet rasin ve meni ve manidar bir suretde inşa edilmiş olduğunu ve kilisenin büyük kubbesi üzerine leffen takdim kılınan resim tarzında "Ay ve haç" vaz‘eilmiş olduğunu reye'l-ayn müşahede eylediğini beyan etti gerçi Ruslar Kars beldesiyle sair şehirlerde olduğu gibi hristiyaniyetin İslâmiye'te haşa galib olduğunu gösterir bir suret-i kâzibâne ve müfsidânede ve hissiyât-ı celile-i İslamiyeyi tehyîc ve münkesir etmek üzre hilal üzerine çıkarılmış haçlar kullanılmakda iseler de Şıpka gibi memalik-i vesî‘a-i hilafet-penahinin eczâ-yı mütemmimesinden olan bir yerde bu gibi küstahlıklara kıyamlara tecviz edilemeyeceğinden emaret nezdinde şiddetle protesto ederek işaret-i mezkurenin oradan kaldırılmasını taleb edeceğim derkar ise de mezkur kilisenin idaresi doğruca Ruslar'a tevdi edilmiş olmasından dolayı emaretin beyan-ı acz edivermesi mahzuru sevkiyle keyfiyeti evvel emirde bir kere istizâna ictisar eyledim emr ve tensib buyurulduğu takdirde Rusya Hükümeti nezdinde dahi tebliğat-ı lazimede bulunularak şu çirkin tefsirâta meydan verilmemek üzre mezkur işaret yerine sadece haç vaz‘ ettirilmesi ve Rusya Hükümeti ber mutad ısrar eylediği takdirde hiç olmazsa Sofya memuru Mösyö Bahamatif tarafından çakirlerine verilen ve doğru olmadığı aşikar olan mârru'l-arz izahat tarzında beyanat elde edilmesi luzumu kemal-i ehemmiyetle maruzdur. Ol babda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 13 Cumadelevvel sene [1]320 ve 4 Ağustos sene [1]318.
Bulgaristan Komiseri [imza]

BOA-A.MTZ (04) 155/17
Varak : 1

21 Safer sene [1]325 / 22 Mart sene [1]323
Hariciye Nezaret-i celilesine
Ağustos-ı Rumi'nin otuzuncu günü Çar İkinci Aleksandır ile bin sekiz yüz yetmiş yedi muharebesinde bulunan Bulgarların tezkâr-ı namı için icra kılınacak şenliklerde

bulunmak üzre Bulgaristan Prensi tarafından davet olunan Grandük Vlademir Aleksandıroviç canibinden cevab-ı muvafakat olunduğundan bahisle mezkur şenlikler esnasında ne gibi hatt-ı hareket ittihâzı lazım geleceği sualine dair Bulgaristan Komiserliği'nden alınan tahriratın sureti leffen savb-ı devletlerine tisyar kılınmakla meâline nazaran iktizasının ifa ve inbasına himmet buyurulması siyakında tezkire.
İşaret-i aliyye mucebince arz olunacakdır.

BOA-A.MTZ (04) 155/17
Varak : 2

Bulgaristan Komiserliğinden varid olan tahriratın suretidir
Müteveffa Çar İkinci Aleksandır'ın ifa-yı nâmı için Sofya'da vücuda getirilen heykel iki sene evvel ikmal edilmiş iken resm-i küşadının çar hazretleri tarafından meb‘ûs bazı zevat muvacehesinde icrası emaretce mültezim bulunduğu ve halbuki rosofil olarak maruf olan Ranf kabinesinin sukutuyla yerine Stanbolof fırkasının riyasete geçmesi ve Japon muharebesi ile netayici zevat-ı mezkurenin izamına mani olmuş olduğu için resm-i küşad icra edilmemişdi bu kere istihbar kılındığına göre prens hazretleri "Sent Aleksandır" yevm-i mahsusuna müsadif olan Rumi Ağustos'un otuzuncu günü müteveffâ Çar Metehlisi "ile 1877 senesi muharebesi kahramanlarının "tezkar-ı namları için icra kılınacak şenliklerde hazır bulunmak için Grandük Vlademir Aleksandıroviç'i" davet etmiş ve müşârun-ileyh Grandük dahi kendisi için pek mu‘azzez olan mezkur şenliklerde bulunmak üzre ma‘a'l-mesar Bulgaristan'a geleceğini cevaben bildirmişdir hükümet-i seniyye-i metbû‘a ile mukarenet arzusunu izhar eden emaretin kolayca sarf-ı nazar edebileceği işbu şenliklerin ne suretle icrası henüz kararlaştırılmamış ve proğramının ancak müşârun-ileyh Grandük'den cevab-ı muvafakat vurud etmesi üzerine tanzimine başlanılacağı melhuz bulunmuş ise de gaile-i zaile hatıratını uyandırmak için Bulgarlarca yapılacak şenlik merasim ve nümayişlerin hissiyât-ı Osmaniye'ye dokunacağı bedidar olmakla merasim-i mezkurenin zaman-ı icrasında takib olunacak hareket hakkında dikkat ve zamanıyla komiserliğe evamir-i lazime itasını istirham ederim ol babda.
Fî 17 Mart sene 1323

BOA-A.MTZ (04) 155/17
Varak : 3

Babıali
Daire-i Hariciye
Mektubi Kalemi
Aded: 223

Huzur-ı sami-i hazret-i Sadaret-penâhiye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Ağustos-ı Rumi'nin otuzuncu günü Çar İkinci Aleksandır ile bin sekiz yüz yetmiş muharebesinde bulunan Bulgarların tezkar-ı namı için icra kılınacak şenliklerde bulunmak üzre Bulgaristan Prensi tarafından davet olunan Grandük Vlademir Aleksandroviç canibinden cevab-ı muvafakat olunduğundan bahisle mezkur şenlikler esnasında ne gibi hat ve hareket ittihâzı lazım geleceği istizânına dair Bulgaristan komiserliğinden alınan tahriratın sureti irsal buyurulduğu beyan-ı âlisiyle icabının arz ve inbası ifadesini şamil reside-i dest-i tekrim olan 21 Safer sene [1]325 tarihli ve 111 numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadaret-penâhîleri mutalaa güzar-ı çakeri olmuş ve

mezkur resimin mahiyetine nazaran komiser-i müşârun-ileyhin buna davet edilmesi melhuz olmayıp şayed davet edilecek olur ise temaruz veyahut gaybubet gibi bir bahane ile icabet göstermemesi muvafık-ı hal ve maslahat görülür ise de icra-yı icabı menut-ı irade-i aliyye-i fehimaneleridir emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 25 Safer [1]325 ve fî 26 Mart sene [1]323
Hariciye Nazırı [imza]

BOA-A.MTZ (04) 155/17
Varak : 4

28 Safer sene [1]325 / 29 Mart sene [1]323
Bulgaristan Komiserliğine
Ağustos-ı Rumi'nin otuzuncu günü Çar İkinci Aleksandır ile bin sekiz yüz yetmiş yedi muharebesinde bulunan Bulgarların tezkar-ı namı için icra kılınacak şenliklerde bulunmak üzre Bulgaristan prensi tarafından davet olunan Grandük Vilademir Aleksandroviç canibinden cevab-ı muvafakat alındığından bahisle mezkur şenlikler esnasında ne gibi hatt-ı hareket ittihazı lazım geleceği hakkındaki 17 Mart sene [1]323 tarihli tahrirat-ı atufileri üzerine sebk eden işara cevaben Hariciye Nezaret-i celilesinden alınan tezkirede mezkur resmin mahiyetine nazaran zat-ı atufilerinin buna davet edilmeleri melhuz olup şayed davet vaki olur ise temâruz gibi bir bahane ile icabet gösterilmemesi muvafık-ı hal ve maslahat olduğu gösterilmiş olmakla ana göre hareket olunması siyakında.
İşaret-i aliyye-i hazret-i müsteşarî mucebince

BOA-A.MTZ (04) 160/59
Varak : 1

Bulgaristan Komiserliği
Sofya
Aded: 2701/625

Huzur-ı samî-i cenab-ı Sadaret-penahiye
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki
Mâh-ı câri ibtidalarında muharebe-i zaile hazırasını teyid etmek üzre Plevne'de resm-i küşadı icra edilen Rus askeri kabristan ve kilisesi ile "Sikobelef" Parkı'na ilaveten şehr-i mezkur dahilinde inşası hitam bulan cesim hastahanenin dahi "Çar halaskar ikinci Aleksandır" namıyla tevsim olunduğu berâ-yı malumat maruzdur ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fî 30 Eylül sene 1323
Yaver-i hazret-i şehriyari
Bulgaristan Komiseri Birinci Ferik Sadık el-müeyyed

EK A.3

Le Monietur Oriental
19 Aralık 1898
Sayfa: 4

RUS İMPARATORLUĞU GRANDÜKÜ MAJESTELERİ NİKOLA NİKOLAYEVİÇ

Sarayda Resepsiyon

Grandük Majesteleri Nikola Nikolayeviç' in Yıldız Sarayı' na yapmış olduğu ziyaretle ilgili birkaç ek bilgiyi okurlarımıza sunuyoruz :

İmparatorluk Sultanı, Dük Majesteleri'ni sarayın büyük salonunda ağırladı. Resepsiyonda Büyük Vezir Halil Rıfat Paşa, Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Rusya Büyükelçisi Ekselansları Majesteleri Zinoview, Tuğgeneral Toutolmine, ordugah yaverlerinden Ekselansları Albay Rauch, Albay Kroupensky, Kaptan Rostovtzew ve Moltchanow bulunmaktaydılar. Resepsiyonda Teşrifat Nazırı ve Divan-ı Hümayun tercümanı Ekselansları Münir Paşa ve Rusya Büyükelçiliği baş tercümanı Maximow Beyler de tercümanlık görevini üstlenmişlerdi.

Grandük Majesteleri Nikola Nikolayeviç, sarayda yapmış olduğu kısa söylevinde iki imparatorluk arasındaki dostluk ve komşuluk ilişkilerinin önemi üzerinde dururken, Majesteleri II. Nikola' nın Sultan Majesteleri için duyduğu içten dostluk bağlarından bahsetti. Ayrıca Büyük Dük, Çar Majesteleri' nin Sultan için kendi eliyle yazmış olduğu mektubu Sultan Majesteri'ne takdim etti.

Sonrasında, Rus İmparatorluğu'nun resepsiyonda bulunan azaları Grandük Majesteleri tarafından Sultan'a tanıtıldı.

Hemen ardından Sultan Majesteri, Grandük'e sarayın yüksek rütbeli görevlilerini tanıtma şerefine nail oldu.

Grandük, Çar Majesteleri' nin ordugah yaveri üniformasını giymişti.

Nikolayeviç, saraydaki resepsiyonun ardından, bu sefer Sultan'ın kendisinin ziyaretine geldiği Merasim Köşkü'ne çekildi.

Yapılan görüşme sırasında Sultan Majesteleri, Grandük Majesteleri'ne bir büyük pırlanta İmtiyaz kordonu hediye etti.

Buna ek olarak Majesteleri, misafirlerine şu hediyeleri sundu: Rusya Büyükelçisi Ekselansları Majesteleri Zinoview'e büyük pırlanta Mecidi kordonu nişanı; Tuğgeneral Toutolmine'ye Osmaniye kordonu nişanı; ordugah yaverlerinden Ekselansları Albay Rauch, Albay Kroupensky'ye ikinci dereceden Osmaniye kordonu nişanı ve Kaptan Rostovtzew ve Moltchanow'a üçüncü dereceden Osmaniye kordonu nişanı.

Tüm askerlere farklı farklı nişanlar takıldı.

Öğleden sonra saat üçte Grandük Majesteleri ve diğer görevliler, sarayı arabalarla terkederek Rusya Büyükelçiliği' ne doğru yol aldılar.

İlk arabada Grandük Majesteleri, kendilerinin hemen yanında Hariciye Nazırı Tevfik Paşa ve büyükelçilik mütercimi İbrahim Bey bulunuyorlardı.

İkinci arabada Ekselansları Majesteleri Zinoview ve orduevi başı Şakir Paşa bulunmaktaydılar.

Diğer arabalarda ise Rus askeriyesi ve Rusya Büyükelçiliği görevlileri yolculuk etmekteydiler.

Grandük Majesteleri Nikola Nikolayeviç'in arabası, Ertuğrul atlı konvoyu rehberliğinde yol almaktaydı. Sultanın atlı yaverleri dükün bulunduğu arabanın her iki yanında at koşturmaktaydılar.

Rusya Büyükelçiliği'nde

Rus kafilesi saat dört sularında büyükelçiliğe varmıştı. Grandük Majesteleri, büyükelçilik görevlileri tarafından karşılanıp salon kısmına alınırken Hariciye Nazırı Tevfik Bey ile Mareşal Şakir Paşa ve büyükelçilik mütercimi İbrahim Bey kendilerine veda ettiler. Komutan Ahmed Ali Paşa ve Albay Tevfik Bey ise mihmandar olarak büyükelçilikte kaldılar.
Bir süre sonra Serasker Mareşal Rıza Paşa, Grandük Majesteleri'nin ziyaretine geldi.
Büyükelçi Ekselansları Majesteleri Zinoview, Grandük Majesteleri'ne büyükelçilik görevlilerini tanıttı. Sonrasında Dük Majesteleri, zorlu deniz yolculuğunun da vermiş olduğu yorgunluk üzerine istirahat amacıyla odasına çekildi.
Yunanistan Bakanı Prens Ekselansları Maurocordato da Dük Majesteleri' ni ziyaret amacıyla büyükelçilikte bulunmaktaydı.
Aynı günün akşamı büyükelçilikte, Rusya Büyükelçisi Ekselansları Majesteleri Zinoview, Tuğgeneral Toutolmine, ordugah yaverlerinden Ekselansları Albay Rauch, Albay Kroupensky, Kaptan Rostovtzew, tümen komutanı Ahmed Ali Paşa, Albay Tevfik Bey, St-Petersburg Türkiye Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Enver Bey, büyükelçilik müşaviri Stcherbatchew Bey, büyükelçilik baş sekreteri Stcheglow Bey ve baş tercümanı Maximow Bey ile yardımcı tercümanı Maicow Beylerin katıldığı bir yemek verildi.

Galitarya'da Ayin

Dünden önceki gün öğleden sonra saat dörtte, Galitarya Mozolesi kriptasında hayatlarını kaybetmiş subay ve erlerin ruhlarına dualaın okunduğu bir ayin düzenlendi. Rus askeriyesi görevlileri, birkaç Rusya Büyükelçiliği çalışanı, Rus birliklerinden subaylar, Sırbistan ve Karadağ nazırları, Bulgar Prensliği temsilcisi ve bir dini elçisinin katıldığı ayinde Rusya Büyükelçiliği Başpiskoposu Boris, dokunaklı bir vaaz verdi. Özel olarak tahsis edişmiş olan bir tren, katılımcıları saat yedide Konstantinopolis'e getirdi.

Pera'dan Galitarya'ya

Dün sabat saat sekiz buçukta, Grandük Majesteleri ve yardımcılarıyla Büyükelçi Ekselansları ve büyükelçilik üst düzey yetkilileri, saray arabalarıyla Sirkeci'ye gitmek üzere yola çıktılar. Sekiz Ertuğrul alayı süvarisi konvoyunun eşlik ettiği ilk arabada Grandük, Büyükelçi Ekselansları ve prens mihmandarı bölük komutanı Ahmed Ali Paşa bulunmaktaydılar. Piyadeler büyükelçilik kapısının önünde nöbet tutarken Rus marşları çalınmaktaydı.
Yunan-Ortodoks din adamları, Kudüs eski patriği Evek Nicodeme, Dercon Başpiskoposu Evek Callinicus, Ekümenik patrikhane Başpiskoposu Evek Chrysostomos, yüksek rütbeli papazlardan Apostolatos, Apostole Christodoulos ve Vassilius; Yunanistan nazırı Prens Ekselansları Maurocordato, Romanya Bakanı Djuvara Bey, Sırbistan nazırı Novakovitch - Christitch ve Petrovitch Beylerle birlikte Karadağ nazırı Bakitch Bey, Bulgar Prensliği temsilcisi Marcoff Beyler, Sirkeci' ye Büyük Dük ve yardımcılarıyla neredeyse aynı vakitte varmışlardı.

Saat dokuzu yirmi geçe, Grandük Majesteleri ve kendisine eşlik eden kişiler için özel olarak tahsis edilmiş bir tren, Florya'ya yol almak üzere Sirkeci' den kalktı.
Tren Florya'ya saat on sularında vardı. Grandük'ü görebilmek için istasyona akın etmiş olan muazzam bir kalabalık vardı. İstasyona Dük Majesteleri ve diğer görevlileri almaya gelmiş arabalardan ilkine Grandük Majesteleri ve büyükelçi bindiler. Diğer arabalarda bulunan şahıslar ise şöyleydi : Tümen Komutanı Ahmed Ali Paşa, Albay Tevfik Bey ve St-Petersburg Türkiye Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Kaptan Enver Bey; büyükelçilik çalışanları, vs.
Konvoya görkemli siyah atıyla Rusya askeri temsilcisi Albay Peçkov ve atlı jandarma ve polis memurları rehberlik ediyorlardı.

Abidenin açılışı

Konvoyun yaklaşmasıyla kilisenin çanları çalmaya başladı. *Hayiamos* duasını çoktan bitirmiş olan rahipler, kilisenin kutsama törenine geçmek üzereydiler. Abidenin önünde büyükelçilik zaptiyeleri ve Hırvat atları bulunmaktaydı. Albay Peçkov' un atından inerek Dük Majestelerini ve diğer kişileri selamlamasının ardından Büyük Dük, hızlı adımlarla kiliseye girdi.
Halılarla döşenmiş nefin sağ kısmında bulunan Grandük'ün bir yanında yardımcıları ve askeri görevliler; diğer yanında büyükelçi ve Ortodoks misyoner heyeti başkanları bulunmaktaydılar. Sol tarafta ise Ortodoks papaz sınıfı temsilcileri, din elçisi, Sobranje delegeleriyle Rus devlet memurlarının eşleri bulunmaktaydı.
Tören dinleyicileri ise şöyleydi: Büyükelçilik Müşaviri Stcherbatchew Bey; Konsolos Bey ve Lagowsky Hanım; Büyükelçilik Baş Sekreteri Stcheglow Bey ve Baş Tercüman Maximow ve eşi; Pekin Elçiliği Baş Sekreteri Kroupensky Bey; Büyükelçilik Yardımcı Sekreteri Lermontow Bey; Üçüncü Sekreterler Prens Koudachew ve Stcherbatsky; Prens Mourouzi; Prens Troubtezkei; Maikow Bey ve eşi; Matmazel Nelidow; Albay Peçkov; Kaufman Bey ve eşi; Kaptan Chebeco; Deniz Kuvvetleri Memuru Stepanow Bey; *Pruth* gemisinin kaptanı; iki elçilik karargah kumandanı ve eşleri; tercümanlardan Mandelstam, Kahl, Stalitcha - Stalitcha, eşiyle birlikte - ; Anitchkow Bey; Schtepotiew Bey ve eşi; Touholka Bey; Bay ve Bayan Karakanovsky; Bay ve Bayan Plescow; Bay ve Bayan Uspensky; Rus şirketleri çalışanları, Rus tüccarları ve gönüllü donanma görevlileri, Pangaltı Hastanesi rahibeleri ve Rus topluluğundan birçok başka katılımcı.
Törene katılan tüm bu görevliler özel üniformalar içindeydiler.
Doğu tren hatları yöneticisi Grosholz Bey ile Henri Muller ve Frederic Beyler de katılımcılar arasında yerlerini almışlardı.
Kilisenin kutsama töreni ardından rahipler ve tören katılımcıları, abideyi gezmek adına tantanalı bir şekilde kiliseden çıktılar.
Kafilenin başında onbaşıları ve çavuşlar, büyük bir haç ve iki sancak taşıyan askerlerle birlikte yürüyorlardı. Askerleri muhterem pederlerden Sergius, Missail ve diyakoz Nikola, ilahi okuyan elçilik şapel korosu ve kutsal ekmek kutusunu taşıyan Başpiskopos Evek Boris takip etmekteydi.
Topluluğun üçüncü katmanında, Tuğgeneral Toutolmine, Büyükelçi Ekselansları Zinoview, Albay Peçkov, Yunanistan, Romanya, Sırbistan ve Karadağ bakanları, Bulgar Prensliği temsilcisi, vb. şahıslar tarafından eşlik edilen Büyük Dük Majesteleri bulunmaktaydı.
Kilise çevresinde atılan turun ardından tekrar kiliseye dönülerek 1877-78 savaşında hayatını kaybetmiş 26,000 subay ve erin kemiklerinin saklandığı kripte inildi.

Ayin saat 10:40'da başlayıp 11:45'te sona erdi. Sonrasında, Çar Majesteleri' nin şerefine bir *Te Deum* ilahisi okundu ve Grandük yüce babası ve kendisi için yapılan kutlamaları kabul etti.

Kutlama şöleni

Tören sonrasında, Grandük Majesteleri Nikola Nikolayeviç, iki masanın hazırlanmış olduğu verandaya geçti. Albay Peçkov ve eşi, Kaptan Chebeco ve Maicow Bey, Grandük' e masasında eşlik ediyorlardı.
Rusya Büyükelçisi Ekselansları, Ortodoks misyoner heyeti başkanları, Kudüs eski patriği Evek Nicodeme ile Yunan-Ortodoks din adamları, Bulgar Prensliği temsilcisi, Grandük Ekselansları' nın mihmandarları ve Rusya Büyükelçilik yüksek rütbe görevlilerinin eşleri, şölene soğuk yemek servisiyle başladılar. Büyük Dük Ekselanları yemek boyunca bu projede görev almış kişiler ve özellikle Albay Peçkov' un kızı ve Nelidow Hanım' a çok içten davrandı.
Üçüncü bir masanın konulmuş olduğu ve bayraklarla donatılmış bir diğer veranda da ise diğer davetliler bulunmaktaydı.
Çar Ekselansları, Grandük Majesteleri Nikola Nikolayeviç, Ekselansları Majesteleri Zinoview ve abidenin ilk taşını koyan önceli Nelidow Beyler, Rus askeriyesi ve deniz kuvvetleri, Slav halkları ve Karadağ Prensi Ekselansları Nikola şerefine ayrı ayrı kadehler kaldırıldı.
Çar II. Aleksandr ve Çar III. Aleksandr'ın isimleri de bu şölende unutulmadı.
Osmanlı İmparatorluğu Deniz Harp Okulu'nda fotoğrafçılık öğretmeni olan ve imparatorluk deniz kuvvetleri fotoğrafçısı Sami Bey, abidenin ve yapılan törenlerin fotoğraflarını çekti. 20' ye 24 cm boyutlarında sekiz fotoğraf çekildi. Fotoğraflar arasında, Grandük Majesteleri' nin kiliseden çıkışını temsil eden bir fotoğraf da bulunmaktaydı.

Konstantinopolis'e Dönüş

Grandük Majesteleri, Galitarya'dan saat 2'de ayrıldılar. Grandük'ün arabasında, hemen yanında oturan Rusya Büyükelçisi Ekselansları Majesteleri Zinoview ve karşısında oturan Komutan Ahmed Ali Paşa bulunmaktaydılar. Ayrılma vakti geldiğinde anıtın çanları çalmaya başlarken Büyükelçilik şapel korosu, Çar Majesteleri için Rus milli marşını söylediler. Çevredekiler ise milli marş sonrasında yankılar uyandıran bir tezahürat yaptılar.
Grandük'ün Florya tren istasyonuna gelişiyle, Rus milli marşı ve sonrasında Hamidiye marşı müzikleri çalınmaya başlandı.
Kendileri için tahsis edilmiş özel tren, Majestelerini ve anıtın açılışında bulunmuş tüm diğer kişileri Konstantinopolis'e götürmek üzere saat 3'te kalktı.

Büyükelçilik te Resepsiyon

Grandük Majesteleri, dün Rusya Büyükelçiliği'nde orduevi başı Mareşal Şakir Paşa ve kendisine Sultan'ın kutlamalarını sunan Teşrifat Nazırı Münir Paşa'yı kabul etti. Büyükelçilikte şu kişilerin bulunduğu bir akşam yemeği verildi: Rusya Büyükelçisi Ekselansları Majesteleri Zinoview, büyükelçilik müşaviri Stcherbatchew Bey, Tuğgeneral Toutolmine, Dük Majesteleri' nin dört yaveri, temsilciler heyetinden on görevli, büyükelçilik baş sekreteri Stcheglow Bey, Albay Peçkov, askeri ataşe ve yüzbaşı Kaufman, kaptan Chebeco, deniz kuvvetleri memuru Stepanow, Pruth,

Colchide ve Tchernomoretz kumandanları, baş tercüman Maximov ve yardımcı çevirmen Maicow Beyler.
Akşam yemeğinden sonra Grandük, Rus kolonisi üyelerini kabul ederken Büyükelçi Majesteleri, kendisine koloni üyelerini takdim etti.

Fener'de

Grandük Majesteleri, bu sabah Ekümenik patrikhane Başpiskoposu' nu ziyaret etmek için Fener' e gitti.
Grandük, arabada Rusya Büyükelçisi Ekselansları eşliğinde Fener'e saat 11 sularında vardı. Diğer bir arabada ise kazak kostümü giymiş olan Albay Rauch ile büyükelçilik müşaviri Stcherbatchew Bey bulunmaktaydılar.
Patrik yardımcısı Evek Chrysostomos ve elinde haçıyla Kilise Meclisi baş sekreteri Muhterem Peder Photius, kapı kahyası Antonakis İkiadis Efendi, Patrikhane Kabine Başkanı Jean Tantalidis Beyler, Grandük Majesteleri' ni karşılamak için hazırlanmışlardı.
Majesteleri, dört patrikhane kapıcısı ve bir grup jandarma arkasında patrikhaneye doğru yol aldı.
Büyük kapının dış tarafında, karma kurul başkanı Xanthopoulos Bey, patrikhane kasa memuru S. Papadakis Bey, Türk ilişkileri yazı odası müdürü Jean Chloros Efendi, Mavrakis Bey ve patrikhane kabinesi yardımcı sekreteri bulunmaktaydılar. İçeride ise rahiplerden Constantinidis, Vontzalidis, Phoropoulos ve Delicanis beklemekteydiler.
Grandük Majesteleri, Patrikhane kilisesinin ana kapısında, elinde abaküsü ve papaz kostümüyle bekleyen patrik tarafından karşılandı. Kiliseden içeriye girildiğinde sağ tarafta, patrikhane kurul üyeleri başpiskoposlar; sol tarafta ise üniformasıyla büyük yönetici ve milli kurul üyeleri bulunmaktaydılar.
Fener Patriği öncelikle Grandük Majesteleri' ni kutsadı ve kendisine kutsal sudan takdim etti. İlahiler okunmaya başlandıktan sonra patrik, Büyük Dük' ü patrikhane tahtı karşısında özellikle hazırlanmış olan bölmeye götürdü. Kendilerinin sağ ve sol taraflarına da Büyükelçi Ekselansları Majesteleri Zinoview ve Grandük Majesteleri' ne bağlı görevliler yerleştiler.
Herkesin yerini almasının ardından dini tören başlatıldı. Patrik, Çar, Çariçe, mirasçıları Grandük, imparatorluk ailesi, Grandük Nikola ve Rus milleti için dua etti. Hemen ardından Patrik, yüksek rütbeli rahip Apostole Christodoulos tarafından spontane olarak Rusça' ya çevrilen şu konuşmayı yaptı :

" Majesteleri,

" Bugün sizleri bu kutsanmış Patrikhane kilisesinde görmekten kelimelerle ifade edilemeyecek bir mutluluk duyduğumuzu belirtmek isterim.

" Dünyanın en büyük ve en güçlü imparatorluklarından Rus İmparatorluğu' nun en önemli üyelerinden biri, ulu Sultan Majesteleri' nin komşusu ve dostu olan bu şanlı kişiliğinizi, Ortodoks camiasının merkezi haline gelmiş ve nice papazların geçmiş olduğu bu Konstantinopolis kilisesinde, Tanrı huzurunda selamlıyoruz.

" Majesteleri,

" Sizleri tüm Rusya' nın Ortodoks kiliseleri tarafından desteklenen dindar imparatorumuzun temsilciliğinde, İsa'nın bu Patrikhane kilisesinde görmek, bizlere paha biçilmez bir mutluluk vermektedir.

" Bugün aramızda oluşunuz, kalplerimizi canlılık ve neşe ile doldurmaktadır. Bu şehre ve kiliseye ayak basmış olan zatınızı kutsar, Yüce Tanrı' nın Tüm Rusya hükümdarı imparatorumuza Ortodoks dininin ve imparatorluk ailesinin devamlılığını

bahşetmesini ve siz Majesteleri'ne de yerde ve gökte tüm nimetleri nasip etmesini can-ı gönülden dileriz. Amin ! "
Dini tören Rus İmparatorluğu'nun devamı, imparatoriçe, mirasçı Grandük ve Grandük Nikola için okunan bir marşla sona erdi.
Patrik, kilise tahtından indikten sonra sırayla Grandük Majesteleri, Ekselanları Zinoview, Albay Rauch, Stcherbatchew Bey' e kutsal haçı öpmeleri için uzattı. Bu kişiler ayrıca patriğin elini de öptüler.
Dini tören sonrasında, Patrik, Zinoview Majesteleri, büyük yönetici, başpiskoposlar ve düke bağlı görevliler eşliğinde, Grandük Majesteleri'yle birlikte kiliseden çıktı.
Patrik, üniformasını çıkardıktan sonra Grandük ile birlikte büyük Synodion salonuna geçti.
Salona gelen kişiler, patrikhane tahtı boş kalmak üzere şu sırada dizildiler: Sağ tarafta, Patrik, Grandük Majesteleri, Ekselansları Zinoview ve başpiskoposlar; sol tarafta, büyük yönetici, milli kurul üyeleri, düke bağlı görevliler.
Papaz yardımcısı ve St-Synode baş sekreteriyle dini ve laik memurlar, Patrik' in arkasında yerlerini almışlardı.
Partikhanenin yüksek rütbeli çalışanlarının ve St-Synode üyelerinin Grandük'e tanıtılmaları ardından Patrik, Grandük'e Çar, Çariçe ve Çar' ın validesi ile kendilerinin sağlıklarıyla ilgili haberleri sordu. Grandük, Konstantin V'e teşekkürlerini sunarken Tanrı'ın izniyle tüm imparatorluk ailesinin çok dinç olduğunu ve kendisinin de dağlarla kaplı Ceyazir'e iki yıldır yaptığı yolculukların, iyileşmesine çokça yardım ettiğini belirtti.
Patrik, bu haberden duyduğu sevinci Grandük'e anlatırken imparatorluk ailesinden bir üyeyi Ekümenik Patrikhane'de ağırlamanın kendisine vermiş olduğu mutluluğu da tekrar belirtti.
Grandük Majesteleri ise Patrik'e bu güzel sözleri ve misafirperverliği için teşekkürlerini sundu.
Grandük ve Patrik arasında yapılan konuşma Fransızca dilinde yapılmaktaydı. Bu nedenle büyük yönetici tercüman görevini üstlenmişti.
Dük Majesteleri ve görevlileri, " Patrikler odası" denen bölmeye geçtikten sonra Dük, Patrik' ten müsade istedi. Kendisine, kalabalık bir topluluk tarafından iskeleye kadar eşlik edildi.

Grandük' ün Eve Dönüşü

Majesteleri'nin, Perşembe günü yola çıkacağı bildirildi.

-

Grandük, törenle ilgili olarak birçok telgraf aldı.

-

Cumartesi günkü sayımızda Majesteleri'nin Büyükdere'de Sultan'ın yolladığı kişileri kabul ettiğini yazmıştık. Bu haberi düzelterek Majesteleri'nin Büyükdere'ye hiç gitmediğini belirtmek isteriz.

-

Osmanlı nazırları, tüm dışişleri heyeti başkanları ve diplomatik kuruluş üyelerinin adları, Grandük Majesteleri'nin ziyaret defterine yazıldılar.
Majesteleri bugün, bu ziyaretleri gerçekleştirecektir.
St-Petersburg dini kurulu, Galitarya abidesi kilisesinde görev alacak rahipleri kısa bir süre sonra tayin edecektir.

-

Bulgar İçişleri Bakanı Beneff Bey, 5/17 Aralık tarihlerinde Ayastefanos' ta yapılan kutsama törenine ilişkin olarak, Rus subay ve erlerinin ruhları için bir başka törenin daha tüm Bulgaristan' da yapılması isteği içinde olduğunu belirtti.
Dünden önceki gün, Prens Ferdinand, Rusya temsilcisi ve kalabalık bir topluluk huzurunda, Sofya Saint-Kral kathedralinde, görkemli bir kutsama töreni gerçekleştirildi.
Saint-Synode başkanı ve Roustchouk başpiskoposu Gregoire, tüm Sofya üst rütbeli rahipleri eşliğinde düzenlenen törene başkanlık etti.

-

Grandük Majesteleri, Pera' daki öğle yemeğinden sonra İstanbul' a inerek imparatorluk müze ve hazinesini ziyaret edecektir.

-

Grandük' e bağlı birkaç subay bu sabah, arabayla İstanbul' a inerek turistik ziyaretlerde bulundular.

-

Sultan Majesteleri dün, *Pruth* gemisine, mürettebat için erzak yiyecek gönderdi. 1879 yılında İngiltere' de yapılmış, daha önce gönüllü olarak Rus donanmasına eşlik etmiş ve kısa bir süredir savaş gemisi statüsünü kazanmış *Pruth* gemisi, 370 ayak boyunda ve 20 su çekimi kuvvetindedir. Mürettebatı 350 çalışan ve 12 subaydan oluşmaktadır. Geminin baş mürettebatı fırkateyn kaptanı Kumandan Sarnawsky; fırkateyn ikinci kaptanı Tchabowsky; yüzbaşılar Stenistrem, Albrochovitch, Boutakow, Lubimow, Kouznetzow; subaylardan Glazenap, Gerve; makinacılar Krasnow, Janovsky ve Dr. Korolew' den oluşmaktadır.

Konstantinopolis ajansı bize şu telgrafları iletmiştir :

18 Aralık, Viyana

İmparator-kral François-Joseph, öğleden sonra Çar bayramıyla ilgili kutlamalarını kişisel olarak iletmek için Rusya Büyükelçisi Pierre Kapnist' i ziyaret etmiştir.

18 Aralık, Bükreş

Çar bayramı için düzenlenmiş olan kutsal törene, kraliyet temsilcileri, nazırlar, kurul üyeleri ve yüksek sosyete temsilcileri katılmışlardır. Törenin ardından, kabine üyeleri Rusya nazırına giderek kendisine en içten kutlamalarını sunmuşlardır.

18 Aralık, Sofya

Prens temsilcileri, nazırlar, yüksek rütbeli memurlar ile daha birçok kişi bugün Çar bayramı vesilesiyle düzenlenmiş olan dini törene katıldılar. Tören sonrasında Rusya Büyükelçisi, prens ve nazırları kutlamalar için kabul etti.

18 Aralık, Çetince

Rusya imparatoru bayramı vesilesiyle, bir prens temsilcisi, nazırlar, yüksek rütbeli memur ve askerlerin katılmış olduğu dini bir tören düzenlendi. Prens ve nazırlar, tören sonrasında Rusya Büyükelçisi' ne giderek kendisine kutlamalarını sundular.

Tanin
26 Zilhicce 1332 / 2 Teşrin-i sani 1330 / 15 Teşrin-i sani Efrencî 1914
Yedinci sene Numara: 2119
Sayfa: 4

Kal‘-ı Esas-ı Resmi Dün bir cemm-i gafîr Ayastefanos'daki Moskof Heykel-i mezâlimini yıkmışdır.

Dün sabah saat sekiz buçukda Ayastefanos'da 93 Moskof muhârebesinin bir hâtıra-i şeâmeti olmak üzre Ayastefanos muahede-i elîmesini müteakib zâhiren bir müessese-i diniye ve hayriye, hakikatde ise Moskof nişane-i zaferinden başka bir şey olmayan binanın kal‘-ı esâs-ı resmi bir cemm-i gafir tarafından icra edilmişdir.

Millet-i İslâmiye, şüphesiz pay-ı taht-ı muazzamada Rus galibiyetini ilan eden bu abidenin bekâsına tahammül gösteremezdi. Dün sokaklarda Ruslara ve müttefiklerine karşı taşan seyl-i intikâm nihayet bu heykel-i zulm ve şenâ‘ati de götürmüşdür. Ahali önce binanın ahşap aksâmını yakmış ve bilahare kargir kısmını da tahrib etmişdir.

Fakat hedm ve tahribine başlanmazdan evvel dîn ve diyanete hürmetkâr olan halk tarafından kulenin yukarısına muallak bulunan cesim çan ve sair taraflarda mu‘allak çanlar indirilmiş kulenin üzerine ve sair tahrib edilen mahallere Osmanlı bayrakları rekz olunmuş ve intikam gününün geldiğini bütün âleme ilan etmek istiyor gibi pür-şevk ve surur olan cemaat abidenin en yüksek yerlerinde davullar çalarak ilan-ı şadumânî eylemişdir.

Abidenin kilise ittihâz olunan kısmında kıymetdar al ve yeşil dekorasyonlu, gümüş üzerine altın yaldız kaplı iki incil-i şerif ve buhurdanlar, şamdanlar ve sair kiliseye müte‘allik eşya tahribden vikâye edilerek polis müdüriyetine teslim edilmişdir. Bunlar miyanında pirinçden mamul altın yaldızlı abidenin küçük bir numunesi bulunmaktadır. Bunlardan başka kilisede mevcud bulunan kıymetdâr eşya hayli zaman evvel birer rahib tarafından alıp götürülmüşdür.

Binanın temellerinde 93 muharebesinde ölen Rus zabitan ve efradının kemiklerini havi lahidler vardır. Bizce bunların askeri müzesine nakli pek münasibdir.

Dün tahrib edilen Rus nişâne-i zaferinin inşasına 1302 tarihinde başlanmış ve 1307 senesinde ikmal edilmişdir. Gayet metin ve sert kayalardan, adeta bir kale şeklinde duvarları mazgallı olarak inşa edilmişdi.

Bu meşum abideyi tahrib edenler miyânında civar köylerden gelen pek çok Rumeli muhacirîni hazır bulunmuşlardır.

Artık ruhlarını sarsan intikam tufanları içinde mazinin bu acı hatıralarını ilelebed silmek ve unutmak isteyen bir millet için bu dünkü hareket kadar makul bir şey olamaz. Bilhassa, bir düşmanın da olsa dine hürmet etmek üzre gösterilen hareket-i necîbâne her halde düşmanlarımızın hiç birinde görülmeyecek derecede yüksek bir terbiye-i milliye ve İslâmiyeye delalet eder.

Senelerden beri bütün müslümanlar kalblerini yakan Moskof heykel-i habaseti dün yıkıldı. İnşaallah yarın çarların saray-ı saltanatları de ber hak edilecekdir.

Bu münasebetle 93 muharebesinin bu abideye taalluk eden bazı hatıralarını karilerimize hatırlatmağı faydadan hâli görmüyoruz:

Acı Günlerin Acı Hatıraları

Türkiye ile Rusya arasında 93 senesi nihayetlerine doğru muharebe hitam bulmuş ve Ayastefanos muahedenâmesi ma‘a'l-kerahe akd edilmiş iken Koskoflar askerlerini memâlik-i Osmaniye'den geri çekmek için iki mühim şart teklif etmişler ve bu iki şart kabul edilmedikce münasebât-ı siyasiyeyi tamamıyla iade etmeyeceklerini Babıali'ye resmen işar eylemişler idi.

Bu iki şartdan birisi Ayastefanos'da alamet-i zafer olmak üzre bir sütun-ı kebîrin rekzi ve üzerine "Rusya askerinin Devlet-i aliyye'ye galebesi" ibaresiyle tarih-i muahedenin hak edilmesi idi.
Abdülhamid Ruslar tarafından dermeyan edilen şart-ı mezkuru kabul etmeyerek doğrudan doğruya Rusya imparatoruna müracaat ve tedâbîr-i saire-i siyasiyeye tevessül ve en nihayet Ayastefanos'daki abidenin şimdiki hali olan müessese-i hayriye namıyla bir bina inşasına muvafakat eylemiş idi.
Ruslar abide için Barutçubaşı ailesinin taht-ı tasarrufunda bulunan arazîyi satın almışlar 1302 tarihinde inşasına ibtidâr ve 1308'de ikmal etmişlerdi.
Bina muharebede ölen Rus zabitân ve efradının defn edildikleri mezarlar üzerine kurulmuş idi.
Halbuki mesele hakan-ı sabıkın müessese-i hayriye şeklinde bir bina inşasına muvafakat eylemiş olmasıyla da hitâm bulmayıp sefir olarak Dersaadet'e müsaraaten gönderilmiş olan ve muahharan Rusya Hariciye Nezâreti'ne tayin kılınan düvel-i muazzamadan hafî olarak Babıali'ye bir nota itasıyla Devlet-i aliyyenin âtiyen hukukunu ihlal ve şan ve şerefine nakisa iras edebilecek notada muharrer yirmi bir maddenin kabulünü, aksi takdtirde Rus askerinin arazî-i meşgûlemizi tahliye etmeyeceğini beyan ve sekiz gün zarfında cevab-ı kat‘iye intizar etmek şartıyla hemen Dersaadet'i tek ederek Edirne'de bulunan Rus asâkirinin dümdârına iltihâk eylemişdir.
Babıali bu mesele hususunda ve Rus baş kumandanı Grandük Nikola'nın Edirne'de bulunan Rusya sefiri Lubanof'dan alacağı talimata muntazır bir vaz‘ alması karşısında 21 maddelik talebin esas itibariyle kabulü cihetine temeyül eylemiş ve ancak bazı tadilat icrasının müzâkeresi için Sadrazam Safvet Paşa merhum tarafından Meclis-i Vükelâ'ya tebliğ edilmişdi.
Bu esnada Almanya, İngiltere, Avusturya ve Fransa devletleri arasında ceryan etmekde olan muhâberât-ı siyasiye neticesinde Berlin Kongresi'nin akdi ve bu suretle Devlet-i aliyye ve Rusya muharebesi neticesinin başka esaslara ibtinâ edilmesi icab edeceği gerek Devlet-i aliyye'ye gerek Rusya'ya suret-i mutlakada tebliğ olunması üzerine Edirne'de bulunan Prens Lubanof işin başka bir şekle girdiğini hükümet-i metbuasından istihbar ve aldığı talimata tevfikan Dersaadet'e avdetle memalik-i Osmaniye'den Rus asâkirinin çekilmelerine muvafakat olunduğunu beyan eylemişdi.
Rus askerlerinin suret-i avdeti kısmen Karadeniz tarikiyle ve mütebâkîsi dahi Bulgaristan tarikiyle olması takarrur eylemiş ise de Prens Lobanof Rus asâkirinin vapura râkib olacağı Ayastefanos karşısına müsâdif adalar açıklarında duran İngiliz donanmasının Çanakkale haricine çıkarılmasını ve bu suret kabul olunmadığı takdirde Büyükdere sahilinden Rus efradının vapurlara irkâb mecburiyeti hasıl olduğunu makam-ı tehditde Babıali'ye bildirmiş ve cevap almak için de altı saatden ibaret kısa bir vakit intizârı bulduğunu dermeyan eylemişdi.
Sadrazam Safvet Paşa merhum bu işar-ı resmiyi akşam geç vakit almış olduğundan vakit zayi etmeksizin İngiltere sefiri "Layard" ahbar-ı keyfiyet eylemiş ve sefir-i muma-ileyh de Rusya'nın bu talebi İngiltere Devleti'ne karşı nev‘amâ tehdidkarâne bir nümayiş olacağından bahs ile şayed Rusyalılar Ayastefanos'da askerlerini vapura irkabdan sarf-ı nazarla Büyükdere cihetine doğru yürürlerse İngiliz donanmasının Büyükdere sahiline gelecek olan Rus asâkirini ale'd-devam bombardıman edeceğini ve derhal donanma kumandanı olan Amiral "Horenbi" ye hususu kaplı vasıtasıyla emri tebliğ edeceğini beyan ve keyfiyeti Rusya sefaretinin piş-i ıttılâ‘ına vaz‘ı lüzumunu sadr-ı müşârun-ileyhe dermeyan eylemişdir. Sadr-ı merhum gece yarısı mukarrerâtı Rus sefiri "Prens Lubanof" a tebliğ ve bilcümle mesuliyetin Rusya'ya ait kalacağını ifade eylemiş ve bunun üzerine Rusya sefiri de talebinden vazgeçerek

askeri Ayastefanos'dan vapurlara irkaba mecburen başlamış ve artık Ayastefanos'da inşa edilmek istenilen tak-ı zaferin bir müessese-i hayriye şeklinde inşasından başka bir tarzda olamayacağı bu meseleyi pek çok karıştıran "Lubanof" tarafından yakinen anlaşılmışdı.
Mamafih beş senede ikmal edilen bu müessese-i hayriye ünvanını haiz binanın şekl-i haricisi bile Rusların maksad-ı hakikilerini izhardan geri kalmamışdır. Burası bir abide-i zafer, harbi, kaleleri andıran mazgallarıyla Rusların kanlı hatıra-i sengini? idi.

Osmanischer Llyod
15 Kasım 1914
Sayfa: 2

Dünkü Tercüman-i Hakikat gazetesi bildiriyor:
"Bilindiği gibi Ruslar San Stefano'da 1878 yılındaki savaşın anısı olarak bir kule inşa etmişlerdi. Bugün orada çok geniş katılımlı bir miting gerçekleştirildi. Bu miting komitesi kulenin bu kadar uzun süre durmasının gerekli olmadığını düşünmüş ve kulenin yıkılmasına karar vermiştir."

Le Moniteur Oriental
16 Kasım 1914
Sayfa: 1

Ayastefanos adı
Tasfir-i Efkar gazetesinden alınan son habere göre, Ayastefanos Rus Abidesi' nin temellerine kadar yıkımı dün de binlerce Müslüman tarafından devam ettirildi.
Rus başkentinin adının değiştirilmesi vesileyle, meslektaşımız, Ayastefanos köyünün de adının değiştirilmesi yönünde bir öneride bulunmuştur : " Bu kelime tarihimizin en acılı ve iç karartan antlaşmasının adıdır. Hatta bu kelimenin yazım ve konuşma alanında kullanılması bile yasaklanmalı, tren ya da gemi şirketlerinin de bu kelimeyi kullanmalarına izin verilmemelidir."

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ertunç Denktaş

Doğum Yeri ve Tarihi: Bakırköy, 1984

Adres: Mimaroba, İstanbul

Lisans Üniversite: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık (2002)